

ئىزدىنىش

ئومۇمىي 2-سان

2017-يىللىق 2-سان

ئۈستىدىكى رەسىم: 2015-يىلى 18-دېكابىر كۈنى تۈركىيە پايتەختى ئەنقەرەدىكى غازى ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئۇيغۇر تۈركولوگ مېرسۇلتان ئوسمانوف تۇغۇلغانلىقىنىڭ 85 يىللىقى، يازغۇچى ۋە شائىر ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ۋاپاتىنىڭ 20 يىللىقىغا بېغىشلانغان «ئۇيغۇر تەتقىقاتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» خاتىرە سۈرىتى.

ئاستىدىكى رەسىم: ئۇيغۇر ئەدىبلىرىمىز (ئوڭدىن سولغا: ھاجى نۇرھاجى، مېرسۇلتان ئوسمانوف، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، ئىمىن تۇرسۇن، تۇرغۇن ئالماس)

ژۇرنالىمىز ھەققىدە

مەزكۇر ژۇرنال ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى كىلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەرنى ئوقۇرمەنلەرگە تەقدىم قىلىش، ئۇيغۇر تىلىدا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كەسپ ئىگىلىرى ۋە ھەۋەسكارلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىش، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ۋە ئەدەبىي تىلىنى باشقا تۈركىي مىللەتلەرگە تونۇشتۇرۇش، شۇنداقلا ئۇيغۇر تىلىدىكى بىر ژۇرنالنى مەزمۇن ۋە سۈپەت جەھەتتىن تەرەققىي قىلدۇرۇپ، خەلقئارادىكى سۈپەتلىك ئەدەبىي ژۇرناللارنىڭ سەۋىيەسىگە يەتكۈزۈشنى مەقسەت قىلىدىغان پەسىللىك ئەدەبىي ژۇرنال.

مەزكۇر ژۇرنالدا پەقەت ئەدەبىي ئەسەرلەرلا ئېلان قىلىنىدىغان بولۇپ، بىۋاستە ئۇيغۇرچە يېزىلغان ياكى باشقا تىللاردىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەر قوبۇل قىلىنىدۇ.

ژۇرنالغا قوبۇل قىلىنىدىغان ئەدەبىي ئەسەرلەر:

1. ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدىكى كىلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەر
2. ئىجادىي ئەسەرلەر
3. باشقا تىللاردىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەر
4. خەلق ئارىسىغا تارقالغان ئەقلىيە سۆز، ماقال-تەمسىل، چۆچەك، قوشاق، يۇمۇر قاتارلىقلار
5. ئۇيغۇرلار تەسۋىرلەنگەن رەسىملەر، فوتو-سۈرەت، ھەجۋىي رەسىملەر
6. مەلۇم رايونلاردىكى ئۇيغۇر ئارىسىدىلا قوللىنىلىدىغان سۆزلەر (لۇغەت)

ئەسەر ئەۋەتىش ھەققىدە:

1. ئەسەرلەر uyjournal@gmail.com ئادرېسى ئارقىلىق قوبۇل قىلىنىدۇ.
2. كىلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەر ھەققىدىكى ئۇچۇرلار (ئاپتورى، ژانىرى، ئېلان قىلىنغان ژۇرنال، كىتاب، يىلنامە قاتارلىقلار) ئېنىق ئەسكەرتىلىشى كېرەك.
3. تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ ئەسلى تىلى ھەققىدىكى ئىزاھات ۋە ئەسلى تېكىستى تەمىنلىنىشى كېرەك.
4. ئىجادىي ئەسەرلەرنىڭ ژانىرى ئەسكەرتىلىشى كېرەك.
5. ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردە ئەۋەتكۈچىلەرنىڭ (ئاپتورلار ۋە نەشرگە تەييارلىغانلار) ئىسمى يېزىلماسلىقى كېرەك.

ئەسەرنىڭ باھالىنىشى ۋە قوبۇل قىلىنىشى:

1. ژۇرنالغا ئەۋەتىلگەن بارلىق ئەسەرلەر ژانىرىغا قاراپ ئۈچ باھالاش ھەيئىتىگە ئەۋەتىلىدۇ.
2. قوبۇل قىلىنىشى ئۈچۈن ئەسەر ئاز دېگەندە ئىككى باھالاش ھەيئىتىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتۈشى كېرەك. ئەسەرلەرنىڭ ئادىل باھالىنىشى ئۈچۈن، ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردە ئاپتورلارنىڭ ئىسمى ياكى كىملىكى ھەققىدىكى ئۇچۇرلار بىلدۈرۈلمەيدۇ.
3. ئەسەرلەر ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى بىلەن، تىل-يېزىق ئىملا قائىدىسىگە رىئايە قىلىنغان ئاساستا يېزىلىشى كېرەك.
4. مەزمۇن جەھەتتىن ژۇرنالنىڭ قوبۇل قىلىش دائىرىسى ئىچىدە بولۇش كېرەك.
5. ئەسەر قوبۇل قىلىنسا، ئەسەر ئاپتورىدىن ئىسىم، تەخەللۇس (ئەگەر ئىشلىتىدىغان بولسا) ۋە قىسقىچە تونۇشتۇرۇش (ئەگەر ئاپتور تەمىنلەشنى خالىسا) تەلەپ قىلىنىدۇ.
6. ئەسەر قوبۇل قىلىنمىسا، قوبۇل قىلىنغانلىق ئۇچۇرى تەكلىپ ۋە پىكىرلەر بىلەن ئەۋەتىلىدۇ.
7. ئەسەرلەرنىڭ قوبۇل قىلىنىشى پۈتۈنلەي باھالاش ھەيئىتىنىڭ قارارى بىلەن بولىدۇ.

ژۇرنالنىڭ ئېلان قىلىنىش شەكلى:

ژۇرنال پەسىللىك تور ژۇرنالى بولۇپ، ئەرەب ھەرپلىرى، لاتىن ھەرپلىرى، سىلاۋىيان ھەرپلىرى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىقىدا ۋە (باشقا تۈرك مىللەتلىرىنىڭمۇ ژۇرنالىمىزدىن پايدىلىنالىشى ئۈچۈن) بىرلىككە كەلگەن تۈرك ئېلىپبەسىدە بولۇپ جەمئىي تۆت نۇسخا ئېلان قىلىنىدۇ. يىلدا بىر قېتىم تۆت سان بىرلەشتۈرۈلۈپ يىللىق توپلام شەكلىدە نەشر قىلىنىپ، ئۇنىۋېرسىتېت ۋە ئاممىۋى كۈتۈپخانىلارغا ھەقسىز تارقىتىلىدۇ.

ھۆرمەت بىلەن: ئىزدىنىش ژۇرنالى تەھرىر ھەيئىتى

www.uyghuredebiyati.net

f/izdinish t/izdinish

ئىزدىنىش ژۇرنىلى

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا بېغىشلانغان ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال
Уйғур Әдәбиятига Бәғишланған Универсал Әдәбий Журнал
Uyghur Edebiyatigha Béghishlanghan Uniwersal Edebiy Jurnal
www.uyghuredebiyati.net

مىرسۇلتان ئوسمانوف خاتىرىسىگە

- تېلىفونى مىرسۇلتان ئوسمانوف 6
غەزىنىچى بۇغدا ئابدۇللا 8
ئالىم ئۆلىمىدى خەندان 8

بالىلارغا ئاتاپ

- ئانا ئۇ سولماس گۈل شاخناز ئۇشاموۋا (قازاقىستان) 32
ئانا سېنى ئوخشىتىمەن تاڭنىڭ نۇرىغا مالىكە تاشبائەۋا 33
مەكتەپ مەسىمجان تاشماگامەتوۋ 33
ۋەدە گالىيەم يۇسۇپوۋ 33

ھېكايىلەر باغچىسى

- چېنىقىش زۇنۇن قادىر 10
ئاقىللار كېڭىشى دىلدار ئەزىز (ئامېرىكا) 27
ئەلۋىدا، مېنىڭ باھارىم گۈلباھار ھۇسۇرۇۋا (قازاقىستان) 53

شېئىرىيەت گۈلزارى

- نەۋائىي غەزەللىرىدىن ئەلىشىر نەۋائىي 24
ئىككى غەزەل ئابدۇرېھىم راخمان (قىرغىزىستان) 25
بالىلار ئارزۇسى مەتقۇربان ئىسمائىل 26
شېئىرلار شائىرەم باراتوۋا (قازاقىستان) 31
مەن ئۆرلەۋېرىمەن مايائەنجىلو (ئامېرىكا) 34
ئىنگىلىزچىدىن خەندان تەرجىمىسى
شېئىرلار فەرىدە ئەفرۇز (ئۆزبېكىستان) 35
ئەزىزى ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان
شېئىرلار ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەد (شىۋېتسىيە) 45
سۆيگۈ جازاسى فەرۇق تاران (ئامېرىكا) 47
گۈل ناخشىسى جىبران خېلىل جىبران (لېۋان) 50
ئىنگىلىزچىدىن فەرۇق تاران تەرجىمىسى
لىفىت ئىچىدە ئىدۇق چاركو تونىتى (فىنلاندىيە) 50
ئىنگىلىزچىدىن مۇرات ئورخۇن تەرجىمىسى

2017 - يىللىق 2 - سان

ئومۇمىي 2 - سان

ISSN: 2602-389X

ژۇرنال مەسئۇلى، مۇھەررىرى

مۇرات ئورخۇن

تەھرىر ھەيئىتى

ئالىمجان ئىنايەت (تۈركىيە)

ئادەم ئۆگەر (تۈركىيە)

مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگىلىيە)

رىدۋان ئۆزتۈرك (تۈركىيە)

ئەكبەر جان باۋۇدۇن (قىرغىزىستان)

مەغفىرەت كامال (تۈركىيە)

راھىلە قەشقىرى (تۈركىيە)

ماھىرە چالىك (تۈركىيە)

دىل رەيھان (فىرانسىيە)

مولوتجان توختاخىنوۋ (قازاقىستان)

سابىرەم ئەنۋەرۇۋا (قازاقىستان)

ئايىپىكە تەۋىپىق (تۈركىيە)

ئازاد روزى (تۈركىيە)

ئارزۇ غەمكۈز (گوللاندىيە)

لوتپۇللا بىلىگ (تۈركىيە)

خەتتات

نۇر ئەفۋان

بەتچىك

ئالىمجان ئىبراھىم

- ئىككى شېئىر خەلىل ئىبراھىم ئۆزجان (تۈركىيە) 51
تۈركچىدىن مۇرات ئورخۇن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان
- بۇ ۋەتەن مېنىڭ ئا. ئەرزۇھ 62
- خاتىرجەملىك رىياد سالىھ ھۈسەيىن (سۈرىيە) 63
ئەرەبچىدىن ئا. ئەرزۇھ تەرجىمىسى
- ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ئورخان ۋەلى قانىق (تۈركىيە) 64
تۈركچىدىن فارۇق ئۇيغۇرۇللاھ ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان
- مەن قورقمايمەن سابىرەم ئەنۋەرۇۋا (قازاقىستان) 65
- چىچەكلەردىن جانلانغان ھېسلار دىلدۇز تېلىمان ھەسەن (ئامېرىكا) 84

ئىجادكارلىرىمىز

- قەشقەردىن ياڭرىغان سادا گۈلباھار ناسروۋا (قازاقىستان) 36
- قەلبىم سىرلىرى ھاكىمجان گۈلبېيۋ (قازاقىستان) 48

بىلىم ۋە تەتقىقات

- ئۇيغۇرچە 100 نادىر ئەسەر مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگىلىيە)، فۇرقان مەھمۇد غازى (مالايسىيا) 66
«قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ ئەسلى تېكىستى بىلەن ھازىرقى زامان تۈركچە ۋە ئۇيغۇرچە سېلىشتۇرۇش II ... مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگىلىيە) 74
تۈرك ئەدەبىياتىدا مۇنازىرە ژانىرى گۈننار يارنىڭ (شۋېتسىيە) 88
ئىنگلىزچىدىن زۇلھايات ئۆتكۈر تەرجىمىسى
- بۇ سان ژۇرنالدىكى بىر قىسىم سۆزلەرنىڭ مەنىسى مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگىلىيە) تەييارلىغان 97

ئەدەبىي ئۇچۇرلار

- قازاقىستانلىق ئۇيغۇر يازغۇچى ئەخمەتجان ھاشىرى «تۈرك دۇنياسى دىراما يېزىش مۇسابىقىسى» دە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى 92
- كىتاب ئۇچۇرى: ئۇيغۇر يىلنامىسى 94
- كىتاب ئۇچۇرى: «ئىز» رومانى تۈركچە تەرجىمە قىلىندى 95
- كىتاب ئۇچۇرى: «ئۇيغۇر ئاۋانگارت شائىرلارنىڭ شېئىرلىرى توپلىمى» ياپونچە نەشر قىلىندى 96
- كىتاب ئۇچۇرى: «سەنسىز ئاتقان تاڭلار» تۈركچە نەشر قىلىندى 96

ئۇنىڭدىن بۇنىڭدىن

- ھۈنەرنىڭ خاسىيىتى (چۆچەك) ئا. ئە. مەنزىل تەييارلىغان 79
- يۇمۇر ئا. ئە. مەنزىل تەييارلىغان 23, 73
- ئۇيغۇرچە-ئەرەبچە سېلىشتۇرما ماقال-تەمسىللەر فارۇق ئۇيغۇرۇللاھ 85

تىلشۇناس مەرسۇلتان ئوسمانوف

كوررېكتور بولۇپ ئىشلىگەن. 1951-يىلى بېيجىڭغا بېرىپ مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش كۇرسىدا بىلىم ئاشۇرغان. مەرسۇلتان ئوسمان بىر يىلدىن ئارتۇق بىلىم ئاشۇرغاندىن كېيىن، مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىغا ئوقۇتقۇچىلىققا ئېلىپ قېلىنغان ۋە خەنزۇ ئوقۇغۇچىلارغا ئۇيغۇر تىلىدىن دەرس بەرگەن. ئۇ ئەنە شۇ يىللاردىن باشلاپ ئانا تىلىنى چوڭقۇرلاپ ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىشنى باشلىغان.

مەرسۇلتان ئوسمانوف ھاياتىدا ئۇيغۇرنىڭ تەۋەررۈك ماكانلىرىدىن شەھىدانە خوتەن، ئەزىزانە قەشقەر، غالبانە قۇمۇل ۋە غازىبانە ئاقسۇلارنى كەزگەن، لوپنۇردىكى قالپاقلىق چاللار، كۇچادىكى ئاق رومال مومايلار ۋە تۇرپاندىكى قىزىل بۆكلىۈك ئاقساقاللار بىلەن مۇگدېشپ ئۇلارنىڭ تىلىدىكى خەزىنىلەرنى ئاچقان، ئۇنچىلەرنى توپلىغان ئىدى. ئۇنىڭ «ئۇيغۇر

ئاتاقلىق تىلچى، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ۋە دىيالېكتلىرى تەتقىقاتىدىكى داڭلىق ئۇستاز، چاغاتاي تىلى تەتقىقاتىغا زور تۆھپە قوشقان ئالىم شۇنداقلا تۈركولوگىيە ساھەسىدە يۈزلىگەن ئۇيغۇر ۋە چەتئەللىك تەتقىقاتچىلارنى تەربىيلىگەن ئۇستاز مەرسۇلتان ئوسمان ئەپەندى 2017-يىلى 12-ئاينىڭ 1-كۈنى سەھەردە ئۈرۈمچىدە 88 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتتى.

مەرسۇلتان ئوسمانوف 1929-يىلى 7-ئاينىڭ 31-كۈنى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ياركەنت شەھىرى ئاڭكەنت يېزىسىدا خوتەن قاراقاشلىق ئازىباقى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1932-يىلى ئاتىسى بىلەن بىللە غۇلجا شەھىرىگە قايتىپ كېلىپ شۇ يەردە ئوقۇغان ۋە 1943-يىلى ئىلى بىلىم يۇرتىنى پۈتتۈرگەن. غۇلجىدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ياشلار تەشكىلاتى ئورگىنىدا كاتىپ ۋە ئورگان ژۇرنىلىدا

بېرىپ ئىزدىنىشى نەتىجىسىدە بۇرۇن ئوسمانلىچە ياكى تاتارچە دەپ تىزىملىنىپ قالغان قول يازمىلارنى ئۇيغۇرچە دەپ تىزىملىتىپ، بەزىلىرىنى كۆپەيتىپ ئۇيغۇر دىيارىغا ئېلىپ كېتىپ ياش تەتقىقاتچىلارنىڭ تەتقىق قىلىشىغا سۇنغان ئىدى.

ئۇنىڭ ۋاپاتى پەقەتلا ئانا ۋەتەندە ئەمەس، تۈركىيە ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنى، بولۇپمۇ تۈركىيەدىكى تۈركولوگىلارنى ماتەمگە چۆمدۈردى. ئانا ۋەتەن ۋە چەتئەللەردىكى دۆلەت مەتبۇئاتلىرىدا، ئىجتىمائىي تارقاقچىلاردا بۇ قايغۇلۇق ماتەم خەۋەرلىرى تارقىلىپ كەتتى. ئۇيغۇر خەلقى بىر قەدىرلىك ئالىمدىن ئايرىلىپ قالغان ئىدى.

مىرسۇلتان ئوسمانوف تۈركىيەدىمۇ ياخشى تونۇلغان تۈركولوگ بولۇپ، 2004-يىلى ئەنقەرە ئۇنىۋېرسىتېتىدا «ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتى توغرىسىدا» تېمىسىدا مەخسۇس دوكلات بەرگەن ئىدى. 2013-يىلى ئۇنىڭ تىل تەتقىقاتى ۋە تۈركولوگىيە ئىلمىگە قوشقان ئالاھىدە تۆھپىسى ئۈچۈن ئالتۇن مېدال بېرىلگەن ئىدى.

2015-يىلى 18-دېكابىر كۈنى تۈركىيە پايتەختى ئەنقەرەدىكى غازى ئۇنىۋېرسىتېتىدا داڭلىق ئۇيغۇر تۈركولوگ مىرسۇلتان ئوسمان تۇغۇلغانلىقىنىڭ 85 يىللىقى، ئاتاقلىق شائىر، يازغۇچى ۋە مەشھۇر جامائەت ئەربابى ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ۋاپاتىنىڭ 20 يىللىقىغا بېغىشلانغان «ئۇيغۇر تەتقىقاتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» ئۆتكۈزۈلگەن ئىدى. مەزكۇر يىغىننىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا سۆز قىلغان مىرسۇلتان ئوسمان ئەپەندى ئىنتايىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆز خەلقىگە ھېچقانچە ئىش قىلىپ بېرەلمىگەنلىكىنى، ئىلمىي تەتقىقات ساھەسىدە تېخى نۇرغۇن ئارزۇلىرىنىڭ ئىشقا ئاشمىغانلىقىنى بايان قىلغان ئىدى.

مەرھۇم مىرسۇلتان ئوسمانوف ھاياتىنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى، ئۇيغۇر دىيالېكتلىرى ۋە چاغاتاي تۈركىي تىلى تەتقىقاتىغا بېغىشلىغان ئىدى. ئۇ، بۇ ساھەدە ئۆچمەس ئىزلارنى قالدۇرۇپ كەتتى، نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلارنى تەربىيىلىگەن ئىدى. ھازىر شۇ ئوقۇغۇچىلار ۋەتەن ئىچى ۋە چەتئەللەردە ئۇيغۇرشۇناسلىق ۋە تۈركولوگىيە تەتقىقاتلىرىنى داۋاملاشتۇرماقتا.

دىيالېكتلىرى»، «قۇمۇل شېۋىسى»، «خوتەن دىيالېكتى» ۋە «لوپنۇر دىيالېكتى» ھەققىدە يازغان خاس ئەسەرلىرى ئاۋام تىلىدا چېچىلىپ ياتقان شۇ قىممەتلىك ۋەسىيەت ۋە مىراسى ھېكمەتلەرنىڭ بىزگە قالدۇرۇلغان خاتىرىسى ئىدى.

ئۇستاز يېتەكچىلىك قىلغان «تۈركى تىللار دىۋانى»، «ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئاكۇستىكىلىق تەتقىقاتى»، «ئۇيغۇر دىيالېكت ۋە شېۋىلەر لۇغىتى» قاتارلىق نەتىجىلەر ئۆملۈكنىڭ، ئۇيۇشقاق ئۇيغۇر روھىنىڭ نامايەندىسىگە ئايلانغان. ئۇ ئانا تىل گىرامماتىكىسىغا ئاتالغان تۇنجى كىتابىنى نەسرۇلا يولبولدى بىلەن، تىلشۇناسلىق لۇغىتىنى مەتبۇئات سايت بىلەن، نەۋائىي تەتقىقاتىنى خەمىت تۆمۈر بىلەن، «قۇنادغۇبىلىك» تەتقىقاتىنى ئامىنە غاپپار بىلەن ئىشلەپ مەھمۇد قەشقىرى مەقبەرىسىنى ئىبراھىم مۇتئىي بىلەن بىللە ئىسپاتلاپ چىققان.

ئۇ يەنە «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئىملا لۇغىتى»، «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ تەلەپپۇز لۇغىتى»، «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ تەلەپپۇز ۋە ئىملا لۇغىتى» (باش تۈرگۈچى) ناملىق لۇغەتلەرنى تۈزۈشكە قاتناشقان ۋە مەسئۇل مۇھەررىرلىكنى ئىشلىگەن. «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ تەلەپپۇز ۋە ئىملا لۇغىتى» ئاپتونوم رايون بويىچە ئىجتىمائىي پەن تەتقىقات ئەسەرلىرىنى باھالاشتا ئالاھىدە مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. بۇ قىممەتلىك تەتقىقاتلىرى بىلەن ئانا تىلىمىزغا مىزان بېكىتكەن ئىدى. ئۇ ئۇيغۇر تىلىنىڭ ھېچ بىر تىلدىن قېلىشمايدىغان كۈچىنى «ئۇيغۇرچە-خەنزۇچە چوڭ لۇغەت» ئارقىلىق ئىسپاتلاپ ئۇيغۇرچە ھەممىگە قايىل سۆزلەر ئارقىلىق ئۇيغۇرغا ناقايىل كۆزلەرنى تەسلىم قىلغان ئىدى.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغانلار ئۇستازىمىزنىڭ ئىجادىيىتىنىڭ پەقەتلا بىر قىسمىدۇر. ئۇستازىمىز ھاياتىنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلىرىغىچە تەتقىقات خىزمەتلىرىنى ئۆزلۈكسىز داۋاملاشتۇرۇلغان ئىدى. ھەتتا تۈركىيە، ئاۋستىرىيە ۋە گېرمانىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە بېرىپ مۇھىم تەتقىقاتلارنى قىلغان ئىدى. مەسىلەن، 85 يېشىدا گېرمانىيەنىڭ بېرلىن دۆلەت كۈتۈپخانىسىغا

بۈيۈك تىلشۇناس مەرسۇلتان ئوسمانوفنىڭ ۋاپاتىغا بېغىشلانغان مەرسىيەلەر

غەزىنىچى

بوغدا ئابدۇللا

بىر قەدىم، يىتۈك تىلنىڭ ساھىبى،
مەشرىقتىن تارتىپ مەغربىگىچە.
يىڭنە قايان - يىپىلار سايان،
ئۈزۈلمەس كارۋان بۇ ئەۋلاد - ئەۋلادىچە.

مۇھىت ئىچىرە بىر قەترە گەۋھەر،
گەۋھەر نۇرى ئۆچكەن نەدە بار؟
شۇ ئەجىرىدە ئۆتتى بىر ھايات،
تەڭرى تاغلىرىدەك بولۇپ ئۇلۇغۋار.

2017-يىلى 1-دېكابىر

ئالىم ئۆلىمىدى

خەندان

ئالىم ئۆلدى، دېمەك،
تاغ يىقىلدى،
ئالىم ئۆلىمىدى، تۇنجۇققان يەر سىقىلدى،
ئۈستىگە بىر پارچە ئوت يىقىلدى.
يېرىلدى، سىقىلغان يەر يېرىلدى،
يېنىۋاتقان يەرگە ئۆزىدەك كۆيۈۋاتقان،
ئىچىنى ئىچى بىلەن سۆيۈۋاتقان
ئالىم يېرىلدى.

ئالىم ئۆلدى، دېمەك،
جاھان تىقىلدى!

ئالىمنىڭ يۈرىكى پۈتۈن تۇرىدۇ،
ئالەمنىڭ يۈرىكى ئاھتىن تىتىلدى.
ئالىم ئۆلدى دېمەك، ئۆلمىدى، ئۆلمەس،
قاراڭ، دەستىلەنگەن دىۋانلارغا
ئەينەكتەك سۈزۈك بەتلەر چېقىلدى،
ئەنە تىرىكى - مېھنىتى، سۆزى،
ھايات، دېدى 32 ھەرپ چېچىلدى.
تۇپراقنى كۆرسەتمەك، بىر كۈن يېتىمىز،
سوراڭ نەۋايى، خاس ھاجىپلاردىن،
ئالىم ئۆلمىدى، كۆزى يېپىلدى،
ھايات دەپتىرى قىممەت بابىدىن
بىز كۆرۈپ باقمىغان بەت ئېچىلدى.

2017 - يىلى 1 - دېكابىر

تۈركىيە غازى ئۇنىۋېرسىتېتىدا چاقىرىلغان ئۇيغۇر تۈركولوگ مىرسۇلتان ئوسمانوف تۇغۇلغانلىقىنىڭ 85 يىللىقى، يازغۇچى ۋە شائىر ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ۋاپاتىنىڭ 20 يىللىقىغا بېغىشلانغان «ئۇيغۇر تەتقىقاتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» دا سۆز قىلماقتا

چىنقىش

ھېكايە

زۇنۇن قادىر

ئوت چىشلىمەستىن تىنماي بېشىنى سىلىكمەكتە. ئاشلىقلار ئىچىدىكى چېكەتكىلەرنىڭ ئاۋازلىرىنى ئاران قوزغىلىۋاتقان ئىسسىق شامالار ھۇرۇنلۇق بىلەن خېلى يەرلەرگىچە ئېلىپ كېتىدۇ. «چىچ-چىچ-چىچ» قىلىپ تىنماي كېلىۋاتقان بۇ ئاۋازلار مەتنىيازنىڭ غەشلىكىنى كەلتۈرىدۇ. ئاپتاپتىن قېچىپ يوغان قېرى چېقىر ئۆچمىنىڭ سايىسىغا كېلىۋالغان بولسىمۇ، ھېچ چىداپ بولمايدىغان ئىسسىقتىن خەۋەر بېرىپ تۇرىدىغان بۇ ئاۋازمۇ ئۇنى قىينايتتى.

— ھە، ھەم، ھەممە نەرسە كۆيۈپ كېتىدىغۇ مۇنداق ئىسسىقتا، — دەپ غودۇڭشىدى مەتنىياز، ئۆچمىنىڭ شېخىدا قونۇپ تۇرغان توڭ قاغىغا قاراپ. ئونلاپ يىللاپ ئۆمۈر سۈرگەن بۇ قېرى قاغا شورلىشىپ كېپەك ئۆرلەپ كەتكەن تۇمشۇقنى كېرىپ، ھەلقۇمنى لىپىلدىتىپ تۇراتتى. مەتنىياز بولسا، تەر پۇراپ كەتكەن كۆڭلىكىنى كوكاتقا ئوراپ بېشىغا قويغان، ياللىڭاچ دۈمبىسىنى نەم يەرگە چاپلىغان ھالدا ئوڭدا ياتاتتى. ئۇنىڭ يۇمشاق تېنىگە چاۋا-چاتقاللار پېتىپ، بېزەك چىۋىنلار بولسا، ئۇ يېرىدىن قوغلىسا، بۇ يېرىگە قونۇپ بىئارام قىلاتتى. مەتنىيازنى بۇ يىل ئەتىيازىدىن بېرى جان-جانىۋارلارمۇ، مېھنەتمۇ، مانا ھازىرقىدەك ئىسسىقمۇ قىناۋاتىدۇ. بۇ ھېچ يالغان ئەمەسقۇ، ئەنە شۇ ھاسىراۋاتقان قېرى قاغا مەتنىيازنى

1

مەتنىيازنىڭ قىچىسى مۇشۇ يېزىدىكى دېھقانلارنىڭ قىچىلىرىدىن خېلى بۇرۇن تېرىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاپتاپ كىشىنىڭ تېنىنى تونۇردەك قىزىتىدىغان مەزگىلدە پىشىپ قالدى؛ پىشىپ قالدىلا ئەمەس، توغرىسى، ئوربىدىغان ۋاقتىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ئادەتتە دېھقانلار قىچىنىڭ موسىنى قاتا-قاتماستىنلا ئورۇپ ئېلىشاتتى.

نېمىشقا دېسىڭىز پىشىپ شالدىرلاپ كەتكەن قىچىغا ئورغاق سالغاندا، ئۇنىڭ ئالتۇندەك يالتىراق دانلىرى ھەر تەرەپكە چېچىلىپ زايە بولۇپ كېتىدۇ. مەتنىيازنىڭ قىچىسى مانا شۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانىدى. خەير، قانداقلا بولمىسۇن، بۈگۈن قىچىغا ئورغاق تېگىپتۇ. قىرىقچە ئورۇنغا بىر تۇتام-بىر تۇتام قىلىپ تىزىپ قويغان ئۇنچىنى ئەگەر چىڭ قىلىپ باغلىسا، ئىككى-ئۈچ باغ قورايچىلىك بولىدۇ. نېمە بولسا بولسۇن، ئىش داۋام قىلىشى كېرەك ئىدى. ئەمما بۇ ھەسرەتلىك يېتىم ئېتىزنى خۇشال قىلىپ ئىشقا كىرىشكەن ئورمىچى تۆت سائەتتىن بېرى يوق، ئۇ، نەگە كەتكەندۇ؟

يېڭىدىن ئېڭىزغا ئايلىنىۋاتقان ئېتىزلار ئۈستىدىكى گىرىمىسەن يىراقلاردىن كۆرۈنگەن سۈدەك چىمىرلاپ تۇرىدۇ. ئېرىقنىڭ ياقىسىغا ئارقانلاپ قويغان ئات

تۇرىدىغان بىرەر توخۇسىمۇ يوق. پەقەت دېھقانچىلىققا كېرەك بولىدىغان ئەپچىل بىر دانە كەتمىنى، بۈگۈن بىرىنچى قېتىم قىچا ئورۇشقا ئىشلەتكەن ئەنە ئاۋۇ باش تەرىپىدە تۇرغان ئۈجمە ياغىچىغا سانچىقلىق بىر دانە ئۆتكۈزۈر ئورغىقى ۋە ئىككى دانە تاغىرى بار. ئەمما دېھقانچىلىق ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان يىرىك جابدۇقلىرى بولمىغان بىلەن يېزىدىكى دېھقانلارنىڭ ھېچقايسىسىدا يوق بىر مۇنچە جابدۇقلىرى بار ئىدى.

سېلەر مۇشۇ يېزىنىڭ جەنۇبىدىكى ئېرىقنى ياقىلاپ ماڭساڭلار كوچا تەرەپتىكى تاملارنى ئۆرۈلۈپ ئوت بېسىپ كەتكەن 5-6 تۈپ ئاچچىق ئۆرۈكى بار، ئوتتۇرىسىدىكى غوللىرى قۇرۇپ قالغان، لېكىن تۈۋىدىن يەنە قويۇق شاخلاپ چىقىۋاتقان كىچىككىنە شاپتۇللۇق باغنى كۆرىسىلەر. باغنىڭ شىمالىدىكى دالنى ئۆرۈلۈپ كېتىپ، يالغۇز قالغان بىر ئېغىز ئۆيگە كىرىپ قاراپ بېقىڭلار: ئوچاقتا داتلىشىپ كەتكەن كىچىككىنە بىر قازان ئېسىقلىق تۇرىدۇ. ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر كىشى ياتقۇدەك ئورۇن بوش بولۇپ، ئاتنىڭ توقۇمىچىلىق بىر پارچە يىرتىق كىگىز سېلىقلىق. كىگىز يەرگە چاپلىشىپ كېتىپتۇ. ئەتىمالىم بۇرۇن ئاق بولۇشى كېرەك. لېكىن ھازىر ئۇنداق دېسە ھېچ كىشى ئىشەنمەيدۇ. چۈنكى چاڭ-توپا ۋە كۆيۈندىلەرنىڭ دەستىدىن قارامتۇل كۈلەرەك بولۇپ قالغانىدى. ئۆيىنىڭ توغرا كەلگەن بىر يېرىدە تۆمۈرچىلىك، ياغاچچىلىق، موزدۇزلۇق ۋە ساتىراشلىق ئۈچۈن كېرەكلىك تۈرلۈك جابدۇقلار بىر-بىرىگە ئارىلىشىپ چېچىلىپ ياتىدۇ. قازان بېشى ۋە ئويۇقلارغا بۇرۇنقى زامانلاردىن قالغان تۆمۈر قۇتىلار، دات باسقان سۇنۇق ئۆستىرىلەر، ئۇششاق ۋىنتا، گايكا، ئەسكى تاقا ۋە مىخلار تاشلاپ قويۇلغان. ئويۇقتا قېلىن، چۆرىسى قىرچىلىپ ياغلىشىپ كەتكەن كونا جەڭنامە كىتابىدىنمۇ ئىككىسى تۇرىدۇ. تورۇسنىڭ ھەر تەرىپىدە ۋە ئىسلىشىپ كەتكەن تاملاردا ئېسىقلىق تۇرغان قول ھەرە، ياغاچ تېشىدىغان ئۈشكە، قېلىپنى تارتىپ چىقىرىدىغان بولجۇرغا ئوخشاش نەرسىلەرگە ئۆمۈچۈكلەر تور باغلاپ كەتكەن.

مەتبۇئاتنىڭ تۆمۈرچىلىك، ياغاچچىلىق، موزدۇزلۇق ۋە ساتىراشلىق ھۈنەرلىرىگە قولى كېلىدۇ. ئۇ موزدۇزلۇق قىلسا، ئۆتۈكنىڭ قېلىپىنى ئۆزى چاپىدۇ. بەلچە، بۈرەندە، بىگىز، يىڭىنلەرنىمۇ ئۆزى ياسىۋالىدۇ. ئەگەر ساتىراشلىق قىلسا، ئۆستىرىدىن تارتىپ تا قۇلاق كولغۇچىچە بولغان جابدۇقلىرىنى ئۆزى ياسىۋالىدۇ. ئۇ مەھەللىدىكى كىشىلەرنىڭ ئاياغ كىيىملىرىنى ياماپ، داس-چىلەكلىرىنى تۈۋلەپ، سۇنغان لىڭگىرچاق ۋە بۇغا-جاۋەنلىرىنىمۇ تۈزەپ بېرىدۇ.

بوزەك ئەتىمگەنمىدى.

يېرىم پۇتلۇق يەرگە قوناق تېرىسا پەقەت 23 تۈپ ئۇنۇپ چىقىپتۇ. ئەسلىدە ئۇ يەرگە يېرىم چېلەكچە قوناق چاچقان ئىدى. مىڭلاپ-مىڭلاپ دانلار قېنى؟ ئۈجمىنىڭ شېخىدا ئولتۇرغان مۇشۇ كاساپەتلەر يەپ كەتتى - دە. قاغىنىڭ پەيسىز لېيلىداپ تۇرغان ھەلقۇمغا قاراپ يېتىپ مەتبۇئاتنىڭ ئازراق ئاچچىقى كەلدى.

— قاناتلىرىڭ كۆيۈپ كەتسۇن؛ ھارام تاماق! — دېدى ئەلەم بىلەن. ئۇنى كۆرۈمۈم كۆرمىسۇن، دېگەندەك قىلىپ، دۈم ئۆرۈلۈپ يېتىۋالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئۇيقۇسىراپ پات-پات يۇمۇلۇپ قالسىمۇ، خىيالىنى ئورۇنلاغان پۇشايمان ۋە ئېغىر ھەسرەتلەر، بۇنى ئاز دەپ چۈشەنلەرنىڭ گىزىلداپ غىدىقلاشلىرى ئۇنىڭ ئۇيقۇسىغا ئارام بەرمەيتتى. مەتبۇئات ئۇسساپ كەتتى. ئۆپكىسى قۇرۇپ گەز باغلاپ كەتكەن قېلىن لەۋلىرىنى يالاشقا باشلىدى. ئۇ قىرىق ياشقا كېلىپ بۈگۈنكىدەك تەشەنلىق ئازابىنى تارتىمىغانىدى. تەشەنلىق ھېلىقى بىز كۆرۈپ ئۆتكەن قىچىغا ئورغاق سېلىش بىلەن باشلانغان. مەتبۇئاتنىڭ تەلىپىگە يېقىن ئەتراپتا ئېقىۋاتقان مۇزدەك سۇمۇ يوق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ ئۆسكىلەك ئوتلار قاپلىۋالغان ئېرىق ئويماقلىرىدىكى توختام سۇلارنى ئىچىۋېرىپ ئېغىرلىشىپ كەتتى. تەشەنلىققا كىم چىدايدۇ. سۇ ئىچىش كېرەك ئىدى. بىراق مۇشۇ تۇرقىدا ھېلىقى توختام سۇلارمۇ ئىسسىپ كەتتى. چوڭ ئۆستەڭگە باراي دېسە، بۇ يېقىرغا قىزىق ئاپتاپتا ئالتە-يەتتە يۈز مېتىر يول مېڭىش كېرەك. مەتبۇئات بولسا، ئۇ يەرگە بېرىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ. ئۇ، شەھەردىن يېزىغا چىقىپ قالغىنىغا پۇشايمان قىلاتتى. مېھرىبان مەرھۇم ئانىسىنى يادىغا كەلتۈردى. يالغۇز ئوغۇل بولغىنى ئۈچۈن ئانىسى ئۇنىڭغا تولمۇ ئامراق بولۇپ، ئەركە ئۆستۈرگەنىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەتبۇئاتقا دېھقانچىلىق ئىشىغا كىرىشكەن بىرىنچى يىلى زەي، سايىن يەردە يۇمشاق قۇرۇتتەك مىدىرلاپ ئۆتكۈزگەن يىللارغا، يەنى قىرىق يىللىق ئۆمرىگە ھېچ ئوخشىمايتتى. «بۇ مۇشەققەتلىك دۇنياغا نېمىشقىمۇ تۇغۇلغاندىمەن؟ كاشكى كىچىك چاغدىلا ئۆلۈپ كەتسەممۇ، بۇ دەردلەرنى تارتماس ئىدىم» دەپ ئويلىدى ئۇ.

بۇ يېڭى دېھقان مۇشۇ ياشقا كەلگۈچە ھەمىشە خىيال قىلىسىمۇ، لېكىن ئۆيلىنىشكە جۈرئەت قىلالمىغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرقىدەك ئۇسسىغان چاغدا سوغۇق چاي ئەكەپ بېرىپ ھالىدىن خەۋەر ئالدىغان خوتۇنىمۇ يوق. دېھقانچىلىققا ئىشلىتىدىغان ئات، كالا ھەم قوش جابدۇقلىرى، ھەتتا تۇخۇم بېرىپ

بېشىنى ئاۋۋال ئون بەش مىنۇتقىچە قۇرۇق ئۇۋىلايدۇ. كېيىن ئۈچۈمغا سۇ ئېلىپ ئۇششاق قوللىرىنىڭ ئارىسىدىن ئېقىتىپ يەنە ئۇۋىلاشقا باشلايدۇ. بۇ ھەرىكەت خېلى ۋاقىتقىچە داۋام قىلىپ چاچ ئالدۇرغۇچىنىڭ قۇلاق چۆرىلىرى ۋە قاشلىرىنى بويلاپ يۇندا ئېقىپ كۆڭلەكلىرىنى ھۆل قىلىۋېتىدۇ. ساتىراش بولسا ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمەستىن ئەزىملىك بىلەن جەڭنامە قىسسىلىرىنى سۆزلەۋېرىپ، قوللىرىنىڭ توختاپ قالغانلىقىنى سەزمەي قالاتتى، تاكى تاش ئۈستىدە مۇكچىيىپ ئولتۇرغان كىشى:

— ئۈستام چاچ قۇرۇپ كەتتىغۇ، — دېگەندىن كېيىن مەتنىياز يەنە ھۆللەپ ئۇۋىلاشقا كىرىشىدۇ ۋە شۇنىڭ بىلەن تەڭلا تۈگمەس قىسسىلىرىنى داۋام قىلىشقا باشلايتتى.

— پادىشاھى جەمىشەت لەيلۈۋەشكە ھەممە نەرسىلىرىنى ئۇتتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، ئەڭ چىرايلىق خوتۇنى مەلىكە دىلسۇزنى قىمارغا تىكتى. لەيلۈۋەش بۇ نازىنىن پەرىزاتنىمۇ ئۇتتۇۋالدى. دە، ھى، ھى، ھى... — ئۇ، ئۆزىنىڭ گېپىگە ئۆزى ھۇرۇر قىلىپ كۈلەتتى. لېكىن قاراپ تۇرغان كىشىگە ئۇنىڭ كۈلكىسى بىلەن يىغىسىنى ئاجرىتىۋېلىش تەس ئىدى. ئۇنىڭ پىستە كۆزلىرى يۈرۈلۈپ، ئۇچلىرى جاۋىغىيغا ئېگىلىپ تۇرىدىغان كىچىككىنە شالاڭ سارغۇچ بۇرۇتتى كۆتۈرۈلۈپ كېتەتتى. ئۇ بېشى سەل ئالدىغىراق ئېگىشكەن، ئۇيۇغا مايىل مۇلايىم قىياپەتلىك چاقچاقچى ئادەم ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنى ھېچكىم ئارتۇق يامانمۇ كۆرمەيدۇ ۋە كىشىنىڭ ئىچىنى پۇشۇرىدىغان ئىشلىرىنى كۆرگەندە زاڭلىق قىلىپ كۈلمەيمۇ تۇرالمىدۇ. ئەمما ئۇ باشقىلارنى ۋە ئۆزىنىمۇ ھەجۋى قىلىپ يۈرىدۇ.

كادىرلار يەر ئىسلاھاتىدا مۇشۇ مەھەللىدىكى زومىگەر پومبىشچىكىنىڭ 550 موچە يېرىنى كەمبەغەل دېھقانلارغا بۆلۈپ بەردى. مانا شۇ يەردىن مەتنىيازغىمۇ يەتتە-سەككىز چارەك ئۇرۇق بارىدىغان بىرىنچى يەر ھېسابىدىكى بىر ئېتىز تەگكەندى. 53-يىلى ئۇ قىرىق ياشقا كېلىپ بۇ يەرگە بىرىنچى قېتىم دېھقانچىلىق قىلدى. «دېھقانچىلىقنى مەتنىياز قىلدى» دەپ ئېيتساقمۇ، لېكىن ئۇ يەرنى ھەيدەشكە جۈرئەت قىلالمىغانىدى.

پۈتۈن جانلىققا ھايات زوقىنى قوزغاتقۇچى ئەتىيازنىڭ يېقىملىق شامىلى ئۇچۇپ تۇرغان بىر ئەتىگەنلىكى، مەتنىياز ئىككى قولىنى كەينىگە تۇتۇپ چىرايلىق تەكشى ئېتىزلارنى تاماشا قىلىپ ئايلىنىپ يۈرەتتى. كۈن بارغانسېرى ئىسسىتىشنى كۈچەيتىۋاتقان نۇرلىرىنى يەرگە سېخىلىق بىلەن چاپاتتى. كۆيۈشۈپ

لېكىن ھەق بەرسە تالاشماي ئالىدۇ. ھېچنەرسە بەرمەي قۇرۇق رەھمەت دەپ قويسىمۇ خۇشال بولۇپ قېلىۋېرىدۇ. بىرەر چىنە قايماق چاي ياكى تاماققا قىچقىرىپ قويسىغۇ تاغىدەك خۇش بولۇپ كېتىدۇ. لېكىن تەمە قىلىپ ھېچكىمنىڭ ئىشىكىگە بارمايدۇ. قىسقىسى، ئۇنىڭ پايدا-زىيان بىلەن ئانچە كارى بولمايدىغانلىقى ھەممىگە مەلۇم بولدى. شۇنداق بولسىمۇ كۆپ كىشىلەر مەتنىيازغا نەرسىلىرىنى ياستىشقا ئانچە قىزىقمايتتى. بۇنىڭ سەۋەبى نېمەدە؟ مەتنىيازنىڭ ئەسلى كەسپى ساتىراش، ئۇ ھۈنەرنى شەھەردە دادىسىدىن ئۆگەنگەن ۋە دادىسىنىڭ ھەيدەكچىلىكى بىلەن ئون نەچچە يىل داۋام قىلغان. بوشىشىپ كېتەي دېگەندە قۇلىقىدىن سوزۇپ، بۇراپ-بۇراپ قويىدىغان دادىسى ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇ ھۈنەرنى تاشلاپ، ساتىراشلىق قىلىدىغان دۇكاننى گازىر-پۇرچاق ساتىدىغان تەنزە قىلىۋالدى. بۇ تەنزە ئاز كۈندە قۇرۇق بولۇپ قالدى. كېيىن ئەتىيازدا مەتنىياز ئۆزى ياسىغان تۈرلۈك لەڭگەكلەر بىلەن يەنە ئېچىلدى. لېكىن بۇ نەرسىلەر بىلەن دۇكان ئىجارىسىنى تۆلىيەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ئىگىسى ئۇنى قايتۇرۇۋالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل بۇرۇن دادىسىدىن مىراس بولۇپ قالغان يېزىدىكى ھېلىقى بىر ئېغىز ئۆيى بار كىچىك بېغىغا كۆچۈپ چىققانىدى. مەتنىياز ھەر نەرسىگە زېھىن قويۇپ يۈرگەنلىكتىن كۆزى كۆرگەنلا ئىشنى قىلاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ساتىراشلىقتىن باشقا ھۈنەرلەرنى دېھقانلارنىڭ ھاجەت بولۇشىغا قاراپ تەجرىبىگە ئۆز-ئۆزىدىن ئۆگىنىۋالغان. بىراق، باشلىغان ئىشنى ئاخىرىغىچە داۋام قىلدۇرالمىتتى. ئەگەر ئۇ ئاندا-ساندا بىر ئىشنى پۈتتۈرگەن بولسىمۇ، ئۇ يىگىرمە-ئوتتۇز قېتىم ئۆزۈلۈپ، تاشلىنىپ، ئىگىسى زېرىكمەي كېلىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن پۈتكەن ئىش بولاتتى. بىر دېھقان مەتنىيازغا ئېرگولو ھارۋىنىڭ بىر چاقىنى تۈرتىش ئۈچۈن بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا ئالتە ئاي داۋامىدا قاتراپ يۈردى. بىرنەچچە قېتىم يالۋۇرۇپ، بىرنەچچە قېتىم تىللىدى. مەتنىيازنى تىللىساڭمۇ، ياخشى گەپ قىلساڭمۇ ھىجىيىپلا تۇرۇۋېرىدۇ. شۇنداق بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن ھېچ كىشى ئۇرۇشالمىدۇ-دە، ئەلۋەتتە.

ھەر ھالدا بۇ دېھقان مەھكەم تۇرۇۋالغانلىقتىن چاق پۈتۈپ كەتتى. مەتنىياز بەزى ۋاقىتلاردا دېھقانلارنىڭ چاپلىرىنى چۈشۈرۈپ، ساقال - بۇرۇتلىرىنى ياساپ قويىدۇ. ئۇنىڭغا باش چۈشۈرتكەن كىشىنىڭ ئالدىراش ئىشى بولماسلىقى ۋە ئۆزىمۇ زېرىكمەسلىكى كېرەك. ئۇ ئىشىكىنىڭ ئالدىدىكى تاشتا ئولتۇرغان كىشىنىڭ

بەردى، — دېدى.

— شۇنداق، شۇنداق.

— ھە، شۇنداق بولسا، بۇ يەرگە بىر نەرسە تېرىش. دە، ھوسۇلنى ئېلىپ ئۇنى يەمسىز ياكى سېتىپ ياغ ئېلىپ چاپنامسىز، ئۆزىڭىزنىڭ ئىختىيارى. — يەنە ئېلىپ ساتمەن دەپ يۈرگۈچە ياغنىڭ ئۆزىنىلا تېرىمايمەنمۇ، — دەپ خىرقىراپ كۈلدى مەتتىياز.

ھەمرا ئۇنىڭ سۆزىنى ئاۋۋال چاقچاق دەپ چۈشەندى. كېيىن قىچا تەرمەكچى بولغىنىنى بىلىپ كۈلۈپ كەتتى:

— مەيلى ئۇستام بۇ يەرگە قىچا چېچىڭ، — دېدى ھەمرا قوغۇشۇندەك ئېغىر ئالغىنى بىلەن مەتتىيازنىڭ يەلكىسىگە ئۇرۇپ:

— مەن ھەيدەپ ئۇرۇقىمۇ چېچىپ بېرىمەن. سىز بىر چېلەك قىچا تاپسىڭىزلا ئىش پۈتۈدۇ.

مانا شۇنىڭدىن بېرى ھەمرا ئۇنىڭ تەشەببۇسى بىلەن مەتتىيازنىڭ دېھقانچىلىقى باشلانغانىدى. ھەمرا ئۇنىڭ يەتتە-سەككىز چارەكلىك ئېتىزىنى ھەيدەپ قىچا چېچىپ بەردى. بۇنىڭ بەدىلىگە مەتتىياز بىر پارە تۈپلەي تىكىپ بەرمەكچى بولۇپ ئۆز-ئۆزىدىن ۋەدە بەرگەندى.

مەتتىياز بىر باي دېھقانغا لىڭگىرچاق ياساپ بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئون قاداق كۆممىقوناق ئالغان. بۇنى يەنە بىر دېھقاننىڭ ئۆتۈكىنى ياماپ بېرىپ بىر پۈتلۈك يەرگە چاققۇزغانىدى. قوناقلار ئۈنمەي قالدى. ئەمما قىچىسى ياخشى ئايىنىپ، ساپسىرىق گۈللەپ ئۆزىگە خاس بولغان يېقىملىق پۇرىقنى چاچاتتى. قالغان بىر پۈتلۈك يەرگە بولسا، ياڭيۇ تېرىمەن، قوغۇن تېرىمەن، دەپ يۈرۈپ ھېچنەرسە تېرىماي ئاق تاشلىۋەتتى. مەتتىيازنىڭ دېھقانچىلىق توغرىسىدا يازىچە قىلغان ئىشى قىچىغا ئۈچ قېتىم سۇ تۇتۇش بولدى. سۇ تۇتۇشۇ ناھايىتى ئاسان ئۆتتى. چۈنكى مەتتىيازنىڭ پۈتۈن ئېتىزى پەقەتلا ئىككى ئېچىقتىن سۇغۇرۇلىدىغان بولۇپ، قىچا تېرىلغان جاي بىر ئېچىقتىنلا سۇغا قانغانلىقتىن ئۇنىڭغا جاپا تارتىپ تۇغان سېلىشقىمۇ توغرا كەلمىدى. ئۇ كېچىسى سۇدىن قورقاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۈچلا قېتىم كۈندۈزى سۇ تۇتۇتتى. ئەمما بىرىنچى قېتىم سۇ ئۇنىڭغا بوي بەرمەي، يوللارغا، باشقا كىشىلەرنىڭ ئېتىزلىرىغا قېچىپ كېتىپ نۇرغۇن ئاۋارە قىلغانىدى. شۇ كۈنى ئۇ سۇغا، پاتقاقلارغا نەچچە قېتىم يېقىلىپ چۈشۈپ، كىيىملىرى چۆپ-چۆپ ھۆل ۋە لاي ھالدا كىشىلەرگە كۆرۈنمەي ئۆيگە ئاستا كىرىۋالغان. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ باشقىلارنىڭ ئاز-تولا تاپا-تەنسىدىنمۇ قۇرۇق

تاۋلىنىۋاتقان ئېتىزلاردىن نەم توپىنىڭ پۇرىقى بىلەن شىۋاقنىڭ ئۆتكۈر پۇرىقى كېلىپ دىماغقا ئۇرۇلاتتى. قىشچە ھەرىكەتسىز ياتقان قۇرت-قوڭغۇزلار ئۈچەكلىرىدىن چىقىپ يېڭىدىن ھەرىكەتكە چۈشمەكتە. ئىسسىقراق جايلارغا قىشلاپ كېلىش ئۈچۈن كەتكەن ئۇچار قاناتلارمۇ قايتىپ كېلىپ، يازىچە قىلىدىغان ئىشلىرىنىڭ پىلاننى تۈزەكتە. دېھقانلار بولسا، قوش ھازىرلىقنى جىددىي قىلماقتا. مانا بۈگۈن يېڭى دېھقانمىزمۇ ئېتىز قىرىدا تۇرۇپ، «بۇ يەرنى نېمە قىلسام بولىدىكىن؟» دەپ باش قاتۇرۇۋاتقاندا يېنىغا كېلىپ قالغان ھەمرا ئىسىمىنى سەزمىدى.

— خوش ئۇستام! بۇ يەرنى نېمە قىلماقچى بولۇۋاتىدىلا؟ — دېدى ھەمرا كۈلۈمسىرەپ.

— ئوتتۇرىسىنى باغ، چۆرىسىنى تاغ قىلايمىكىن دەۋاتمەن، قانداق دەيسىز ھەمراجان؟ — دېدى چاقچاق قىلىپ مەتتىياز.

— بېغىڭىزغا پاتماي قالغان ياۋا چۆپلەرنى كۆچۈرۈپ كېلىدىكەنسىز-دە، ئۇنداقتا.

— بۆزچى ھالۋىچى بولسا، كۆزىنى چاپاق بېسىپتۇ، دېگەندەك بىزگە قالغان ئىش شۇنداق بولماي نېمە بولىدۇ دەيسىز.

مەتتىياز كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ بىپەرۋالىقنى ۋە مىسمىسلىقنى قىزىقچىلىق قىلىپ ئېيتىۋېرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ: «مەن دەرەش تۇتسام، ئۇنىڭ ئۈچى ئۆتۈكىنىڭ چەمگە كىرىپ ئۇخلاپ قالىدۇ» دەيتتى. ھەمرا مەتتىيازنىڭ شۇنداق ئوچۇق كۆڭۈللۈكىنى ياخشى كۆرەتتى. لېكىن ئۇنىڭ قانداقلاشمىغان ئىشلىرىنى دائىم تەنقىد قىلىپ، جىددىيەرەك ئىش قىلىشقا ئۈندەيتتى. — قوللىرىڭىزدىكى چاشقان مايلىرى سۈۋۈپ قالدى. ئاغزىڭىزغا سېلىۋەتسىڭىزچۇ، — دېدى ھەمرا، مەتتىيازنىڭ خېلىدىن بېرى چەمگەي ئالغىنىدا تۇتۇپ تۇرغان ناسۋىلىغا شەرەت قىلىپ، — نائۇمىد شەيتاننىڭ ئىش، بۇنى ئۆزىڭىز ياخشى بىلىسىز. مەتتىياز ناسۋالنى كالىپۇكىنىڭ ئاستىغا سېلىپ ئۇنى تىلى بىلەن تۆۋەنگە باستى. ئورۇنلاشماي قالغان ئىككى دانىسىنى پۈركىۋېتىپ غەلىتە ئاھاڭ بىلەن سۆزلىدى.

— بۇ يەرنى نېمە قىلسام بولىدىكىن؟ ئالدىغان خېرىدار بولسا، سېتىپ راسا ياغ چاپىنۇۋالايلىكىن-تاڭ.

ھەمرا ئىككى ئاپتاپتا پىشىپ، گىردە ناندىك قىزارغان يۈزى جىددىي تۈس ئالدى. ئۇ قوي كۆزلىرىنىڭ ئۈستىدىكى قويۇق قارا قاشلىرىنى چىمىرلىتىپ:

— پارتىيە كەمبەغەللەرگە يەرنى سودىگەرچىلىك قىلىش ئۈچۈن بەرمىدى، دېھقانچىلىق قىلىش ئۈچۈن

ۋارقىراشقا جۈرئەت قىلالامدى. ئۇ قۇرۇپ كەتكەن تامىقىغا تىقىلىپ قالغان يامان نەپسىنى باستى- دە، بېشىنى يەنە ئاستا جايىغا قويۇپ ئىززەتخانىنى ئويلاشقا باشلىدى. ئىززەتخان ئەجەب كېلىشكەن قاۋۇل چوكان. ئۇ ئاكىسىغا ئوخشاشلا نامراتلارغا شەپقەتلىك. نېمىشقا خۇدايىم شۇنداق خوتۇنلاردىن بىرەرنى «ئال قۇلۇم» دەپ بېرىۋاتمەيدىغاندۇ؛ مەتنىياز ئىززەتخاننىڭ ئاكىسىنىڭكىگە ئوخشاش قارا ئەگمە قاشلىرىنى، قويۇق كىرىپىلىك قوي كۆزلىرىنى، ئاناردەك مەڭزىلىرىنى، كېلىشكەن سۇمباتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئۇ ئەتىياز ئىززەتخاننىڭ پۇتىنى چىگە بىلەن ئۆلچەۋاتقاندا، تومبۇلاق پاچىقى تېگىپ كېتىپ بىلىكىنى ئىسسىتۋەتكەنلىكى يادىغا چۈشۈپ بىئارام بولدى، ئۇ ئىززەتخاننىڭ يۇيۇپ يېيىپ قويغان گۈللۈك چىت كۆڭلىكىنى كۆرگەندىمۇ، ئۆزىدە قانداقتۇر غەلىتە ئىسسىق بىر تۇيغۇ پەيدا بولىدىغىنىنى بىلەتتى. ھەتتا ئىززەتخانغا تىكىۋاتقان توپىلىمۇ تېخى ئۇنىڭ پۇتىغا سېپىلماي تۇرۇپ، ئۆيدىكى پۈتۈن نەرسىلەردىن باشقىچىرەك يېقىملىق كۆرۈنەتتى. پات-پات «مۇشۇنى كىيىدۇ-ھە» دەپ ئالغىنى بىلەن ئاستا سىيلاپ قوياتتى. غۇلجا خۇرۇمىدىن تىكىلگەن بۇ توپىلەينىڭ بۇ راسكارلىقى 4-ئايىدا پۈتۈپ، 5-ئايىدا قېلىپقا تارتىلغانىدى. چەمى چاپلىنىپ، پاشىنىلىرى سوزۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئەمدى پەدەز قىلىپ قېلىپتىن چىقىرىشلا قالغاندا تاشلىنىپ قالدى. مەتنىياز توپىلەينى مۇشۇ چاغقىچە ئاپىرىپ بەرمىگەنلىكىگە خىجالەت بولۇشقا باشلىدى. ئۇ يەنە بېشىنى كۆتۈرۈپ خوتۇنلار كەتكەن تەرەپكە ئۇزاق قاراپ ئولتۇردى.

2

مەتنىياز قىچا ئورۇشنى توختىتىپ ئىززەتخاننىڭ توپىلىنى پەدەز قىلىپ چىقاردى. ئەمدى توپىلەينى ئىگىسىگە ئاپىرىپ بېرىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇردى- دە، ئۇنى ئالغىنىغا قويۇپ بىردەم قاراپ تۇردى. ئاجايىپ ياخشى پەدەز قىلىنىپتۇ، قارىمىسەن بۇنىڭ پارقىرىغىنىنى! ئۇ توپىلەينىڭ تۇمشۇقىنى يېڭى بىلەن يەنە بىر قاتار سۈركەپ، قارىگۈل تېگىپ كەتكەن كىر ياغلىقىغا چەگدى. ياغلىقتىن تەر پۇرقى، توپىلەيدىن بولسا مۇم پۇرقى كېلىپ تۇراتتى. كەچقۇرۇن ھەمرانىڭ پۈتۈن ئائىلىسى كاۋا بارىڭنىڭ ئاستىغا يىغىلىپ ئاش ئىچىۋاتقاندا مەتنىياز توپىلەينى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى. ھويلىغا كىرىش بىلەنلا ئۇنىڭ دىمىغىغا يۇمىغاقسۇت ۋە پىننە كۆكى سېلىنغان سۇيۇق ئاشنىڭ مەزىلىك پۇرقى كېلىپ

قالمىغانىدى. بۇ تەنلەرگە ئۆز لايىقىدا چاقچاق ئارىلاش: «شەيتاننىڭ شاپتۇل يېگىنىگە مەن ھەيران، دېگەندەك، بۇ سۇنىڭ باشلىغان ئېتىزدىن ئېشىپ، باشقىلارنىڭ يېرىگە كەتكىنىگە مەن ھەيران-ئۇكا، ھى...ھى...ھى...» دەپ تۈگەتكەنىدى. مەتنىياز كېچىسى سۇدىن قورققان بولسا، مانا ئەمدى قىچىنى ئۆرۈيدىغان ۋاقىتدا كۈندۈزى ئاپتاپتىن قورقۇپ، «ئۈجمە پىش، ئاغزىمغا چۈش» دەپ ئەنە سايدا ئوڭدا ياتىدۇ.

ئۇ بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈپ يىراقتىكى ئېتىزلارغا قارىغانىدى: ھەمكارلىق گۇرۇپپىدىكى دېھقانلارنىڭ بولۇق بۇغدايلىرى باشلىرىنى ئېگىشىپ، ئاپتاپتا ئالتۇندەك تاۋلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئېتىزنىڭ بىر چېتىدە بىر قانچە كىشىلەرنىڭ تىنماي قىمىرلاۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇلار ھەمكارلىق گۇرۇپپا ئەزالىرى بولۇپ، تۈنۈگۈن كەچقۇرۇن بۇغدايلارنى يىغىۋېلىش ئۈچۈن مۇزاكىرە ئۆتكۈزگەن، بۈگۈن تاڭ يورۇش بىلەن ئۆملۈكتە قىزغىن ئورمىغا چۈشكەنىدى. بۇ ئادەملەرنىڭ تىنىمىسىز ھەرىكەتلىرى، ئۇنى ئاز دېگەندەك ئارىلاپ ئويۇن-چاقچاقلىرى، جاراڭلىق ناخشىلىرى ئۇنى بىر چەتتىن ھەيران قالدۇرسا، يەنە بىر چەتتىن بۇ خىل زېرىكىشنى يوقىتىش ئۈچۈن ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. ئۇ غەمكىن كۆزلىرىنى ھەمكارلىق گۇرۇپپا ئەزالىرى ھەرىكەت قىلىۋاتقان ئېتىزدىن قاچۇرۇپ، باشقا تەرەپكە تاشلىغانىدى: ئېگىز ئۆسكەن قارامتۇل-يېشىل، كەڭ يوپۇرماقلىق قوناقلىرىنى، قوغۇنلۇق باراڭلىرىنى، ئېرىق ياقىسىغا بېسىپ قويغان ئوت دۆۋىلىرىنى كۆردى. ئېرىق بويىدىكى چىغىر يول بىلەن بىرنەچچە خوتۇن كېتىپ باراتتى. ئۇلارنىڭ قولىدا چېلەك، بەزىلىرىنىڭ مۇرىسىدە خۇرجۇن ياكى يوغان-يوغان بوغما قاپاقلار بار ئىدى. ئۇلار ئەلۋەتتە ھەمكارلىق گۇرۇپپا ئائىلىلىرىدىكى خوتۇنلار بولۇپ، ئورما ئورۇۋاتقان گۇرۇپپا ئەزالىرىغا قايماقلىق ئەتكەن چاي، نان ۋە كېچە قاينىتىپ سوۋۇتۇپ قويغان سوغۇق چايلارنى ئېلىپ كېتىپ باراتتى. مەتنىياز ھەممىنىڭ ئالدىدا كېتىپ بارغان قىزىل كۆڭلەكلىك خوتۇننى تونۇدى. ئۇ، ياغلىقىنى چېكىلەۋېلىپ قۇلىقىغا قانداقتۇر گۈللەرنى قىسىۋاپتۇ. ئەتراپتىكى خوتۇنلارغا چاقچاق قىلىپ، ھارغۇچە كۈلدۈرۈۋاتىدۇ. مەتنىياز ھەمرانىڭ سىڭلىسى بۇ خۇش چاقچاق ئىززەتخاننىڭ ئەتكەن مەزىلىك تاماقلارنى يەپ، قايماقلىق چايلارنى بىرقانچە قېتىم ئىچكەن. قېنى مۇشۇ تۇرقىدا ئاشۇ قايماقتىكى مۇزدەك سوغۇق چاينى ئەكەلىپ بەرسە ئەجەب ياخشى بولاتتى. مەتنىياز تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرغان بىلەن نومۇس يار بەرمەستىن

تەگدى.

ھەمرا خۇشال قارشى ئېلىپ:

— ئوھۇ، قېنى-قېنى ئۇستام بۇياققا!-دەپ مەتنييازنى شىرەگە تەكلىپ قىلدى، — ئاتلىرى ھېرىپ قالغىلى تاس قاپتۇ-دە.

— خوش-خوش مەن قايتاي، — دېدى مەتنيياز توپلەينى سۇنۇپ، — مانى ئېلىپ كېلىۋېدىم.

ئىززەتخان كۈلۈمسىرەپ كېلىپ توپلەينى ئالدى، ھەمرا بولسا مەتنييازنىڭ قولىدىن تارتىپ جوزىغا ئولتۇرغۇزۇۋېتىپ:

— بۈگۈن قاياقتىن كۈن چىقتى، ئۇستام؟- دەپ سورىدى.

— راستىنلا مەن تېخى قۇم چېچەكلىگەندە، تۈگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە تەگكەندە پۈتمەيدىكىن بۇ توپلەي دەپ يۈرەتتىم، — دەپ چېقىشتى ئىززەتخان. مەتنيياز مۇنداق سۆز ئويۇنلىرىغا جاۋاب بېرىشكە خېلى ئۇستا بولسىمۇ ھازىرقىدەك ئەھۋالدا، بولۇپمۇ ئىززەتخاننىڭ يېنىدا چاقچاق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ ھېچنېمە دېمەستىن قىزىرىپ ئاش ئىچىۋاتاتتى. باشقىلار بولسا، توپلەينى بىر قاتاردىن كۆرۈپ ماختىشاتتى. ئاخىر ئىززەتخاننىڭ تۆت ياشلىق ئوغلى ئەركىن بىر پاي توپلەينى ئېلىپ قاچتى. ئانىسى ئۇنى قوغلىغانىدى، قېچىپ بېرىپ مەتنييازنىڭ قۇچىقىغا چىقىۋالدى.

— بۇنى ماڭا ئەكەلدېڭىز-ھە؟

— ھەئە

— بۇنى مەن كىيىمەن ھە، ھەميا چوڭ دادا؟
— بۇنى ئاپاڭغا بېرىۋەت ئوغلۇم، مەن ساڭا بۈنىڭدىن چىرايلىق قىزىل توپلەي ئېلىپ بېرىمەن.
— ئەكە! جېنىم بالام، ئۆيگە ئەكىرىپ قويماي.
— ھە تازا، ساڭا بېيىمەن.

ئىززەتخان بالىسىدىن توپلەينى تارتىپ ئېلىۋاتقاندا مەتنييازنىڭ يۈزىگە ئۇنىڭ ئىسسىق ۋە يۇمشاق تىنىقى ئۇرۇلدى. مەتنيياز سىمبەتەك تىترەپ كېتىشكە ئاز قالغان تېنىنى ئاران-ئاران تۇتۇۋالدى. ئۇ بۇ ھالەتنىڭ يەنە بىر دەم داۋام قىلىشىنى تىلەيتتى. بىراق ئىززەتخان توپلەينى بالىسىدىن تارتىۋېلىپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇستام ئانىسىنىڭ پۇرىقى سىڭىپ قالغان بالىنىڭ قۇلاقلىرىنى پۇراپ ئەركىلىتەتتى. كىچىك بالا بېشىنى سىلىغان ۋە ئۆزى بىلەن سەمىمىي خۇشخۇي مۇئامىلە قىلغان كىشىلەرگە ئامراق بولىدۇ. ئىززەتخاننىڭ ئوغلۇمۇ ئۆزىنى قۇچىقىدا تۇتۇپ ئولتۇرغان بۇ يۇمشاق مۇئامىلىلىك كىشىنى ئوبدان كۆرەتتى.

ئەركىن ئالتە ئايلىق ۋاقتىدا دادىسى ئۆلۈپ كېتىپ، ئانىسى ئۇنى ھەمرا لارنىڭكىگە ياندۇرۇپ

ئېلىپ كەلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئاتا مېھرىگە تەشنا بولۇپ ئۆسكەندى. ئىززەتخان بولسا ئېرى ئۆلۈپ كەتكەندىن بېرى تۆت يىل تۇل يۈرىدۇ. ئۇ بۇرۇنقى ئېرىنى ياخشى كۆرگەنلىكىدىن يەنە باشقا تۇرمۇش قۇرۇشقا ئانچە قىزىقمايتتى. چىققان لايىقلارنىڭ بىرى ئۇرۇشقا قىلىش، دىل ئازارى تارتىمەنمىكىن، بەزىسىنىڭ بالىسى بارىكەن، بالامنى پاتقۇزمايمىكىن، ئۆگەيلىك بولارمىكىن دەپ ئۇنىماي قوياتتى، ئەمدى مەتنييازغا كېلىدىغان بولساق، ئۇنىڭدىن بۇ توغرىلاردا ئەندىشە قىلىشقا ئورۇن يوق ئىدى، بىراق، ئىززەتخان ئۇستامنىڭ بوشاڭلىق ۋە بېپەرۋالىقىنى يامان كۆرۈپ زاڭلىق قىلاتتى. ئەگەر ئۇستام باشقىلارغا ئوخشاش دادىلراق بولۇپ، ئەمگەككە قاتنىشىدىغان بولسا ئەلۋەتتە ئىززەتخان ئۇنىڭ بىلەن بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈشكە تەييار ئىدى.

ھەمرا ئاش ئىچىلىپ بولغان چىنىلەرنى دەستىلەپ نېرىراق ئىتتىرىپ قويدى-دە، مەتنييازنىڭ قىچىسى توغرىسىدا گەپ باشلىدى:

— ئۇستام، بۇ نېمە بولغىنى، قىچىنى قاقشىتىپ يەنە تاشلىۋېتىپسىزغۇ؟

— ئورما ئورۇشمۇ ھۈنەرگە ئوخشايدۇ. مەن بۇ ھۈنەرنى ئۆگىنەلمەيۋاتىمەن.

مەتنييازنىڭ ئۆزىنىڭ چىدامسىزلىقىنى «ھۈنەر» دېگەن سۆز بىلەن يېپىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، ھەمرا ھۇنىڭغا مېيىقىدا كۈلۈپ قاراش بىلەن:

— بىر تەرەپتىن قارىغاندا، توپ-توغرا، بىر تەرەپتىن قارىغاندا، مۇغەمبەر ئادەم-دە سىز، — دېدى، — ئۇنىڭدىن ئاپتاپقا چىدىمىدىم دەپ توغرىسىنى ئېيتىشىڭىز بولمامدۇ.

— ئەمدىغۇ شۇنداق، — دېدى مەتنيياز ھەمرا ئىكەن دەل ئۇستىدىن چۈشكەنلىكىگە خىجالەت بولۇپ، — ئەمما لېكىن، قانداق ئورۇشتىمۇ گەپ بار ئىكەن. مانا قارىمامسىز، — دەپ ئورغاق كېسىۋەتكەن قولىنى كۆرسەتتى.

ھەمرا ئۇنىڭ قولىغا قارىماستىن زەردە قىلىۋېراق سۆزلىدى:

— ئەلۋەتتە، ئورما ئورۇشنى بىلىش كېرەك. ئۇنى ئاپتاپقا ۋە ئىشقا چىدىغان ئادەم بىر-ئىككى كۈندىلا ئۆگىنىپ كېتىدۇ. ئەمما بۇ خالسا قىلىپ، خاللىمسا تاشلاپ قويىدىغان سىلىنىڭ پوپۇچ تىكىشلىرىگە ئوخشىمايدۇ. ھازىر بوشاڭلىق بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتكەن ھەر بىر كۈن ئايلاپ قىلىنغان ئىشلارنى زايە قىلىۋېتىدۇ.

— شۇنداق-شۇنداق، بۇ توغرا، ئەمدى قانداق قىلسام بولىدىكىن؟

ئۇچۇشقا باشلىغاندا، ئورنىدىن تەسلىكتە تۇرۇپ، يۈزىنى يۇمىيلا چايدا ئوت يېقىشقا ئۇرۇندى. ئۇ بۇ چاغدا دېھقانلارنىڭ ئاللىقاچان ئىشقا چىقىپ كەتكەنلىكىنى سېزىپ، ئۆزىنىڭ شۇلارغا ئوخشاشلا بىرىنچى قېتىم قاتتىق ئىشقا كىرىشكە جۈرئەت قىلىدىغان كۈنى ۋاقىت ئالغانلىقىغا ئۆگۈندى. شۇنداقلا باشقىلارنىڭ كەچكىچە ئىشلەپ ھېرىپ، يەنە ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرالايدىغانلىقىغا ھەيرانمۇ بولدى. «ھە-راست، ئۇلاردا غەيرەت ئۈستۈن» دېگەن ئويغا كەلدى. بۇ يېڭى دېھقان تاڭ سەھەردە تۇرۇشقا ئادەتلەنمىگەن؛ ئۇ ھەر كۈنى كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندە كۆزىنى ئېچىپ يەنە ئىككى سائەتچە خىيال سۈرۈپ قوپالمىي قالاتتى. ھەر ھالدا بۈگۈن باشقا كۈنلەرگە قارىغاندا ئەتىگەنرەك تۇرغىنى ئۈچۈن خۇشال بولۇشىمىز كېرەك. ئۇمۇ ئەنە ئىشقا ئالدىراۋاتىدۇ. ئوتنى چاققانراق تۇتاشتۇرۇش ئۈچۈن تىنماي پۈدەپ ئاچچىق ئىسنىڭ دەستىدىن كۆزىدىن ياش ئاقماقتا.

— ئەبەدىي يانماي كېتەرسەن ئىلاھىم! — دەپ غودۇڭشىدى ئۇ كۆزىنى ئۇۋلاۋېتىپ، مانا چاي قاينىتىشنىمۇ كەچتى-دە، ھېلىقى تۈپلەينى چىگەن ياغلىققا بىر پارچە قاتتىق ناننى ئوراپ قولىقىغا قىستى ۋە قولىغا ئورغاننى ئېلىپ ئېتىزغا كەتتى. ئۇنىڭ كەشى پۈتىنىڭ سوڭىغا يۇمشاق-يۇمشاق ئۇرۇلۇپ كېتىپ باراتتى. كەش ئۆز ئىگىسىنىڭ ئادەتتىكىدىن باشقىچىرەك تېزلىكتە ھەرىكەت قىلىشقا جۈرئەت قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ كۈلگەندەك شاقىلداپ قوياتتى.

ئەتىگەن يۈرۈشۈپ تۇرغان سالقىن شامال ئاللىقاچان توختاپ قالدى. كۈن ئۆرلىگەندىن كېيىن، بوۋايلار سۆزلەپ يۈرىدىغان بۇغا تىنچىقى يەنە باشلاندى. دەرەخلەرنىڭ ئەڭ ئۈچىدىكى يوپۇرماقلىرىمۇ قىمىرلىماي جىم تۇراتتى. مەتنىياز بىرىنچى قېتىم ئورمىغا كىرىشكەن قارىغاندا ھەقىقەتەن خېلى غەيرەت قىلغانلىقى ئۇنىڭ بېلىنى ئاللىمىغانلىقىدىن مەلۇم بولۇپ تۇراتتى.

— ۋاي-ۋاي-ۋاي، كاساپەت ھەجەپ ئاغرىدىكىنا! — ئۇ ئىككى بىقىنىنى قاماپ تۇرۇپ، گەۋدىسىنى توغرىلىدى. بىرنەچچە مىنۇتقىچە بېلىنى ئۇۋىلاپ ئورغاننى يەنە قولىغا ئالدى. بۇ ئورمىچى شۇنچىلىك غەيرەت قىلدىكى، مۈكچىيۈرۈپ بېلى ئاغرىغاندىن كېيىن، زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، گاھىدا تىزلىنىپ يۈرۈپ ئورما ئوردى، مەيدە ۋە غولىدىكى چوڭقۇرلۇقنى بويلاپ تەر شۇرقىراپ ئاقاتتى. ھۆل بولۇپ چاپلىشىپ قالغان كۆڭلىكىنى تېنىدىن سويۇپ ياقىسىدىن تۇمشۇقنى تىقىپ پۈدەيتتى.

— مەن دەۋاتىمەنغۇ! ياپسام پىشامدىكىن، كۆمسەم پىشامدىكىن دەپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرىدىغان ۋاقىت ئەمەس بۇ، بەلىنى چىڭ باغلاپ، ئورۇپ، يىغىش كېرەك.

— يىغىشنىغۇ يىغارمىز، راستىنى ئېيتسام تەس كېلىۋاتىدۇ-دە.

— ھەي ئۈستام! — دېدى ھەمرا ئېچىنغان قىياپەت بىلەن، — ئاشلىقنى يىغىپ تېپىۋېلىش ئۇنى يېقىتىپ قويۇشتىن ئوڭاي ئەمەس، ھەممىسىگە چىدام كېرەك، چىدام.

— غەيرەت لازىم دېسەلە.

— ھە، مانا ئەمدى تاپتىڭىز. غەيرەت كېرەك. ئۇنىڭ ئۈچۈن سەھەر تۇرۇپ، كۈن قىزىغىچە ئورما ئورۇسىز، ئاپتاپ كۆيدۈرەي دېگەندە سېرىق سۆڭەك سايىسىغا بېرىپ بىردەم ئۇخلىۋالسىڭىز مەيلى. سالقىن چۈشكەندە يەنە ئورۇسىز. ھازىر بولسا كېچىسى ئايدىڭ. غەيرىتىڭىز جايدا بولسا، ئايدىڭ كېچىسىمۇ ئورۇسىز. كېچىسى قىچىنىڭ موسىنى پۇشكالدەك يۇمشاپ قالىدۇ. ئورۇشقىمۇ ئاسان ھەم دانلىرى ئانچە چېچىلىپ كەتمەيدۇ، ئۆزىڭىزمۇ ئاپتاپتا كۆيۈپ كەتمەيسىز. شۇنداق غەيرەت قىلىۋەرسىڭىز ھەممە ئىش ئۆز ۋاقتىدا تۈگەيدۇ.

مەتنىياز قىچىنى ھەمرا كۆرسەتكەندەك ئورۇشقا غەيرەت قىلىدىغان بولۇپ ئۆيگە قايتتى. ئۇنىڭ بۇ غەيرەتتى ھەمرا ئىكەن بەرگەن ئورۇنلۇق نەسىھەت ۋە مەسلىھەتىمۇ، ياكى ئىززەتخانىنىڭ ھېلىقى بالىسىنىڭ قولىدىن تۈپلەينى ئېلىش ۋاقتىدا يۈزىنى سىيىپ ئۆتكەن ئىسسىق نەپىسىمۇ بۇنىسى ئېنىق ئەمەس ئىدى، ئىشقىلىپ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا بىر يېڭى قىزغىنلىق روھى كىرگەنىدى. بۈگۈن سەھەر قوپۇشنى نىيەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ئەل ياتقۇچە مەسچىتنىڭ ئالدىدىكى ياغاچتا گەپ سېتىشنى قويدى-دە، مەھەللىدىكى ھەممە كىشىدىن بۇرۇن يېتىپ قالدى. ئەمما مەھەللىدىكى ھەممە كىشى ئارام ئېلىپ، تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەندە مەتنىياز تېخى ئۇخلىمىغانىدى. ئۇ بىردەم پىشانىسىگە يېزىلغان قىچىنىڭ جاپا ئەمگىكى، بىردەم ئىززەتخانىنىڭ بايا يۈزىنى سىيىپ ئۆتكەن شېرىن ۋە ئىسسىق نەپىسى ۋە ئۇنىڭ چىرايلىق جامالىنى خىيال قىلاتتى. بۇ ئاچچىق - چۈچۈك شېرىن خىياللار ئۇنىڭغا ئۇيقۇ بەرمەيتتى. ئاخىر ئۇ بىر نەچچە قېتىم ئۇياق-بۇياققا ئۆرۈلۈپ يېتىپ باش توخۇ قىچقارغاندىن كېيىن ئۇخلاپ قالدى.

مەتنىياز قاتتىق ئۇيقۇغا چۆمگەنلىكتىن تاڭ سۈرۈلگەندە ئويغىنالمىدى. پەنجىرىدە كۈننىڭ ھالەرەك نۇرى يالتىراپ، ئۇنىڭ ئىچىدە چۈنلار گىزىلداپ

ھېچقانداق تەۋرىتەلمىدى. گۇرۇپپىدا ھازىر ئورما ئورۇۋاتقان ئونبەش ئەمگەك كۈچى بار ئىدى، ئۇلار (سېپىتتىن باشقىسى) ئون تۆت كۈنلۈك ئاينىڭ سۈتتەك يورۇقىدا مەتنىيازنىڭ قىچىسىنى ھەش-پەش دېگۈچە ئورۇۋېتىپ كېتىشتى.

X

قىزغىن ئىش ۋاقتى كەلدى. دېھقانلار ئەندىن تا كەچكىچە دانلارنى ئوت-سامان ۋە توپىدىن ئاجرىتىۋېلىش ئۈچۈن چېلىشماقتا، ئەنە ئاۋۇ خاماندا ھەمرا گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرى بۇغداي سورۇۋاتىدۇ، سامان كەينى-كەينىدىن ھاۋاغا فوتتاندەك ئۇرغۇپ چىقماقتا. مارجاندەك دانلار بولسا، دېھقانلارنىڭ ئالدىغا شارىلداپ چۈشۈپ تۇراتتى. بۈگۈن گۇرۇپپىدىكى دېھقانلارنىڭ خوتۇن ۋە ئىشقا يارايدىغان بالىلىرىمۇ خامان يېنىدىكى قوناقلىققا يىغىلغان، ئۇلار ئىززەتخانىنىڭ باشچىلىقىدا، ئېتىزدا ياڭرىتىپ ناخشا ئېيتىشىپ قوناق ئۇرۇۋاتىدۇ. بۇ ئۆملۈكتىكى قىزغىن ھەرىكەت، ئىشنىڭ ئەۋجىگە چىققانلىقىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى.

شۇ پەيتتە مەتنىيازمۇ، تۆت باغ قىچىنى ئارغامچىدا باغلاپ يېقىن ئارىدىكى خامانغا كۆتۈرۈپ كېتىپ باراتتى. ئارغامچا ئۇنىڭ مۇرىسىگە پاتقانسىپرى مۈكچىيىپ، قىچا ۋە ئارغامچىلارنى تىللايتتى. پات-پاتلا كۆتۈرگەن يۈكىنى يەرگە قويۇپ ئۈستىدە ئولتۇراتتى-دە، قوناقلىق تەرەپتىن كېلىۋاتقان ناخشا، ئويۇن-كۈلكە ئاۋازلىرىنى تىڭشاپ، شۇ يەرگە بارغۇسى كېلەتتى. «مۇشۇ دەردىدە قىچىنى يىغىۋېلىشتىن مىڭ مەرتىۋە كەچسەم نېمە بولىدۇ. ئەنە شۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ تويغۇچە پاراڭ سېلىشىپ چاقچاق قىلىشىپ بىللە ئىشلىسەم قانداق ياخشى» دەپ ئويلىدى. ئۇ ھەمكارلىق گۇرۇپپىغا ئەزا بولۇپ كىرىشنى ئانچە خالىمايتتى، چۈنكى جىددىي سۈرۈپ ئىش قىلىش ئۇنى چۆچۈتەتتى. ئىشلىگەندە ئىشلەپ، ئۇخلىغاندا ئۇخلاپ ئۆز ئەركىم بىلەن يۈرەلمەيمەن، دەپ ئويلايتتى. ئەمما ئۇ بارغانسېرى كىشىلەر ئۆملىشىپ ئىشلىگەندە ناخشا، چاقچاق ۋە ئويۇن-كۈلكىلەر بىلەن ئىشنىڭ كۆڭۈللۈك بولۇشىغا قىزىقىپ قالدى. سىلەر مەتنىيازنىڭ يۇقىرىدىكى قىلىق ۋە ئويلىرىنى زاڭلىق قىلامسىلەر، مەيلى باشقا خىل ھۆكۈم چىقىرامسىلەر، قەدىرلىك ئوقۇرمەنلەر مەن سىلەرنىڭ ئىختىيارىڭلارنى ئۆزۈمگە جەلپ قىلامسىدىم، بىراق بۇنىڭ كېيىنكى قىزىقىپ قېلىشى بىلەن باشقا ئويلىرىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئېيتىشقا بولمايدۇ. چۈنكى، كوللېكتىپ مېھنەتنىڭ ياخشى خۇسۇسىيەتلىرىدىن

قېشىنى بويلاپ تىنماي ئېقىپ چۈشۈۋاتقان تەرنى سېرىپ قولىنى سىلىكتەتتى. ئاخىر تامىقى قۇرۇپ ئۇنىڭ مىدىرغۇچىلىك دەرمانى قالمىغاندىن كېيىن، بېشىنى تۆۋەن سالغان ھالدا ئۈجمە سايىسى تەرەپكە كەشنى سۆرەپ ئاستا مېڭىپ كەتتى. ئۇ ئۈچ ئۆينىڭ ئورنىچىلىك يەردىكى قىچىنى ئورغانىدى.

تاڭ بىلەن بۇغداي ئورمىسىغا چۈشكەن ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىدىكى دېھقانلارنىڭ ھەر بىرى بولسا شۇ پەيتتە ئۇنىڭدىن ئون-ئون بەش ھەسسكىگچە ئوشۇق جاينىڭ بۇغدىيىنى يىقىتىپ بولدى.

ھەمرا چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىدا مەتنىيازنىڭ ئېتىزىغا كېلىپ ئۇنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ قايىتقاندى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەمكارلىق گۇرۇپپا ئەزالىرىغا بۈگۈن ئايدىڭ كېچىدىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭ قىچىسىنى ئورۇپ بېرىشنى تەكلىپ قىلدى. كۆپچىلىك ھەمرانىڭ تەكلىپىگە قوشۇلۇپ: «بولدى، ئۇنى بىردەمدىلا ئورۇپىتىمىز» دەپ ۋەدە بېرىشتى، لېكىن بىر كىشى نارازى بولۇپ غودۇڭشىپ بارالماسلىقىنى ئېيتتى. ئۇ بولسا، «قوشنى ئەڭ ئاۋۋال مېنىڭ يېرىمگە سالمىدىڭلار»، «مېنىڭ ئېتىم سېمىز ۋە ھارۋامنىڭ جازىسىمۇ باشقىلارنىڭكىدىن كەڭ، شۇنىڭ ئۈچۈن باشقىلاردىن ئارتۇق نومۇر بېرىسىلەر» دەپ تۈرلۈك ئۇششاق چاتاق چىقىرىپ يۈرىدىغان سېپىتتاخۇن ئىدى. ئۇ ئۇششاق گەپ ۋە مەنپەئەت توقۇنۇشىدىن مەزە ئالاتتى. ئۇ ھەمرانىڭ رەھبەرلىك ئىشلىرىدىنمۇ بىر قانچە قېتىم ئورۇنسىز چاتاق چىقىرىپ لەت بولغان.

بۇ ھەمكارلىق گۇرۇپپا سەككىز ئائىلىدىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، ئالتە ئائىلە كەمبەغەل، ئىككىسى ئوتتۇرا دېھقان، پەقەت ئوتتۇرا دېھقان سېپىتتاخۇندىن باشقا ھەممىسى يەر ئىسلاھاتىدىن يەر تەقسىم قىلىۋالغان. كەمبەغەل دېھقان ھەمرا گۇرۇپپا باشلىقى بولۇپ، مۇشۇ يېزىدىكى دېھقانلار بۇ ھەمكارلىق گۇرۇپپىنى «ھەمرا گۇرۇپپىسى» دەپ ئاتايتتى. ھەمرا ئىشچان، توغرا، سالماقلىق بولغىنى ئۈچۈن گۇرۇپپا ئەزالىرى ئۇنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدۇ، گۇرۇپپا بۇ يىل قۇرۇلۇپلا يەرلىرىنى ياخشى ئىشلەپ تېرىمنى ھەممىدىن ئاۋۋال، ئۆز ۋاقتىدا ئۆتكۈزدى. ياز بويى گۇرۇپپا ئەزالىرى ئىشتا ۋە بىر-بىرلىرىنىڭ ئائىلە ھاياتىدىمۇ ئىناقلىق بىلەن ھەمكارلاشتى. پەقەت سېپىتتاخۇننىڭلا تېرىم ۋاقتىدا كۆرسەتكەن كۆزى كىچىكلىكىنى ھېسابلىمىغاندا يېزىدىكى دېھقانلارغا يامان تەسىر بەرگۈدەك چاتاق چىقمىغانىدى. ھازىرمۇ مەتنىيازغا كىچىككەن ياردەم قولىنى سوزۇپ قويۇش تەكلىپى سېپىتتاخۇنغا ياقمىغانلىقى گۇرۇپپا ئەزالىرىنى

مەتنياننىڭ قىزىقىشىنى ئېتىبارغا ئېلىپ، ھەمرا ئۇنى ئۆگىنىشكە قاتناشتۇردى، ھازىر بولسا، كۆپچىلىك ئەزالارنىڭ ماقۇللىشى بىلەن مەتنياننى دائىمىي ھەمكارلىق گۇرۇپپىغا قوبۇل قىلدى؛ لېكىن ئۇنىڭ گۇرۇپپىغا قوشۇلۇشى بىلەن ھەمراىنىڭ شەخسىيىتىگە تېگىدىغان گەپلەر پەيدا بولۇپ قالدى.

«ھەمرا تۇل سىڭلىسىنى مەتنيانغا بېرىش ئۈچۈن ئۇنى يۆلەۋاتىدۇ»، «ھېچقانداق دېھقانچىلىق ئىشلىرىغا ئىشلىتىدىغان جابدۇق ياكى بىر مۇ ئۇلىقى يوق، ئۆزى بولسا ئەمگەككە يارمايدىغان ئادەمنى گۇرۇپپىغا ئېلىشتا بىرەر باشقا غەرەز بار-دە، ئەلۋەتتە»، «گۇرۇپپىدىكى باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى ھۇرۇنغا قۇربان قىلىپ بەرمەكچى». مانا بۇنداق گەپلەر گۇرۇپپىدىكى بەزى ئەزالارنى ھەمراىنىڭ ئادىللىقى توغرىسىدا ئىككىلەندۈرۈشكە باشلىدى.

پارتىيەنىڭ رەھبەرلىكىدە دېھقانلارنى تەشكىللەشتۈرۈشكە تىنماي ئىشلەۋاتقان كادىرلار ھەمراھ باشچىلىق قىلغان گۇرۇپپىنى كوپىراتىپقا ئايلاندۇرۇشنى نىشانلاپ تەربىيەلىمەكتە ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن گۇرۇپپا ئەزالىرىنىڭ تەلىم-تەربىيە ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ تۇرغان باش كادىر تەشۋىشلىنىشكە باشلىدى. ئەسلىدە بۇ گەپ-سۆز تەشۋىشلەرگە سېپىتتاختۇن سەۋەبچى بولۇۋاتاتتى. ئۇ بىر ياقىتىن، كادىرلارغا بىرنى ئون قىلىپ سۆز توشۇپ كېلەتتى. بۇ يىل 2-ئاينىڭ ئاخىرىدا كۈن ئىسسىپ يېزىنىڭ كۈچلىرىدە ئەگىز ئېقىشقا باشلىدى. قىشچە قارنىڭ ئاستىدا ياتقان يوپۇرماقلار سەمىرپ ئالمىلىق باغلاردىن خۇشپۇراقلار قوزغالماقتا. نەملەشكەن مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ پۇراقلىرى كۈچىدىكى ئاق تېرەكلەرنىڭ سۇس پۇراقلىرى بىلەن ئارىلىشىپ، يېزىنىڭ ھاۋاسىدا ئەجەپ يېقىملىق پۇراق ئەگىپ يۈرەتتى.

ھەمرا يەنە ئىككى دېھقان بىلەن ئۈچ ھارۋىدا ئېتىز تەرەپكە قىغ توشۇۋاتاتتى. ئۇلار مەھەللىنىڭ چېتىگە كەلگەندە سېپىتنىڭ ھويلىسىدىن قولىدا تۈرتە كىلىۋالغان قەغەزى بار دومبۇلاق يۈزلۈك بىر يىگىت چىقىپ، ھەمراىنىڭ يېنىغا ئىتتىك مېڭىپ كەلدى. بۇ بايقى تەشۋىشلىنىپ قالغان ياش كادىر ساۋۇتجان ئىدى.

— ھەمراكا قولىڭىز بوشىغاندا بىز تەرەپكە بارسىڭىز، بىر ئاز سۆھبەتلەشسەك، — دېدى ساۋۇتجان. — بولىدۇ، سۆھبەتلىشەيلى، — دېدى ھەمرا كۈلۈمسىرەپ، — بۈگۈن ئېرىقنىڭ قىرلىرى ئېچىلىپلا قالدى. قارنىڭ جېنىمۇ ئاز قالسا كېرەك. ھارۋىغا چىقمامسىز، ئېتىزلارنى كۆرۈپ كەلمەيمىزمۇ؟

بىرى مېھنەتنىڭ سەنئەت دەرىجىسىگە قاراپ ئۆرلەپ بېرىشى، كىشىلەرنىڭ روھى كۆتۈرەڭگۈلۈكى بولمىسا ياخشى نەتىجە چىقمايدۇ.

ھازىر مەتنياننى يالغۇزلۇق، روھىي چۈشكۈنلۈك، كىشىنى زېرىكتۈرىدىغان ئىنجىق ئەھۋال بەزدۈرۈپ، كوللېكتىپ مېھنەت قوينىدىكى زوق-شوخ قىزىقتۇرغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ بۇ قىزىقىشىنى زاڭلىق قىلغىلى بولامدۇ؟ يوقسۇ، ياخشى ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىر تاياققا ھەيدەشتىن ئېھتىيات قىلىش كېرەك، ئەلۋەتتە.

كۈز ياخشى كېلىپ، بۇ يېزىنىڭ ھەممە دېھقانلىرى ئاشلىقلىرىنى زايە قىلماي ئېلىپ بولدى. پەقەت بەزىگە كىكە گىرىپتار بولۇپ قالغان بىر يەككە دېھقان بىلەن مەتنيانلا ئاشلىقنى خېلىلا زايە قىلىۋېتىپ، يىغىشتۇرۇۋالغان بولدى. مەتنياننىڭ قىچىسى ئورۇش ۋاقتىدىن ئۆتۈپ كېتىپ، بىر مۇنچە چېچىلىپ كەتتى. كېيىن ئۇ قىچىنىڭ تەڭدىن تولىسىنى باغلاپ خامانغا توشۇغان بولسا، قالغان قىسمىنى ئارغامچىغا نىقتاپ باغلاپ كۆتۈرگەندە ئۇنىڭ باسقان يېرىگە قىچا تېرىلىپ كەتتى. باغلانماي قالغان بىر قىسىم قىچىنى بولسا، موزاي-توپاق، كېيىنرەك كالىلار كېلىپ چەيلەپ، ئۇنىڭ ئىشىنى چاپسانلاشتۇرۇپ تۈگەتتى. شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ يېڭى دېھقان بۇ يىل ئۆزىنىڭ دېھقانچىلىقى بىلەن مەھەللىدە خېلىلا سۆز-چۆچەك ۋە كۈلكىگە قالدى.

3

ئۆتكەن ياز بەزى ھەمكارلىق گۇرۇپپا ئەزالىرى ئىچىدە ئۇلاقلىرىغا تايىنىۋېلىپ ئۆزى يېنىكرەك ئىش قىلىشقا ئۇرۇنۇش، يالغاندىن ئاغرىۋېلىپ ئىشقا چىقماسلىق ياكى ئۆز ئورنىغا كىچىك بالىلىرىنى چىقىرىپ قويۇش، باشقا ئەزالارنىڭ ئىشىنى قولىنىڭ ئۇچىدىلا چالا ئىشلەش، ئۆزىنىڭ ئۇلىقىنى ئاياپ، باشقىلارنىڭ ئۇلىقىنى ھەددىدىن تاشقىرى ئىشلىتىش، ئاياللارنىڭ ئەمگىكىنى كەمسىتىشكە ئوخشاش ئەھۋاللار بولۇپ ئۆتكەنىدى. ھەمرا گۇرۇپپىسىدا بولسا، ھەر بىر ئىش خەلقچىللىق ئاساستا ھەممىنىڭ ماقۇللىشى بىلەن ھەم پىلانلىق، بىر-بىرىگە ھەق قايتۇرۇشتا ئادىللىق بىلەن باردى. شۇنداق قىلىپ بۇ گۇرۇپپا مول ھوسۇل ئېلىش ۋە ئىتتىپاقىنىڭ ياخشىلىقى بىلەن باشقا ھەمكارلىق گۇرۇپپىلارغا ئۆلگە بولدى. مانا ئەمدى ھەمرا گۇرۇپپىسى قىشچە ئۆگىنىش ئېلىپ بېرىپ يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا دائىمىي يىللىق ھەمكارلىشىپ ئىشلەش گۇرۇپپىسىغا ئايلاندى.

قىلمىشلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ھەم ئۇنىڭ دائىمىي، يىللىق ھەمكارلىق گۇرۇپپىغا قوشۇلغىنىغا بولغان نارازىلىقلارنى يەتكۈزۈپ، سەمىمىيەتلىك بىلەن گۇرۇپپا مەنپەئەتىنى ھىمايە قىلىۋاتىدۇ. ھەمرا بولسا مەتبۇئاتنى غەزەللىك ھىمايە قىلىپ، ئۇنى ياساپ تونۇشتۇرۇپ، كۆپچىلىكنىڭ مەنپەئەتىنى ئۇنىڭغا قۇربان قىلىپ بەرمەكچى. مەتبۇئات ئۆزى بولسا ھەقىقەتەن ھېچ ئىشقا يارمايدىغان ساختىپەز، تەييارتاپ بىر كىشى. بۇ خۇلاسىگە دەلىل بولغان ئىشلار مانا مۇنداق ئۆتكەندى:

ئۆتكەن يىل مەتبۇئات دېھقانچىلىق ئىشلىرى ئۈستىدە ئىككى كەمچىلىك ئۆتكۈزدى، بىرى تېرىش، ئورۇشتىمۇ ياردەم بولۇپ تۇرغان ھالدا، بۇرۇنقى بوشاڭلىقى بىلەن قىچىنى بىرمۇنچە زايە قىلىپ يىغىۋالدى، بۇنى پۈتۈن كىشى بىلىدۇ. ئىككىنچى، دېھقانلار چوڭ ئۆستەڭنى رېمونت قىلىشقا ماڭغاندا مەتبۇئات قاملاشمىغان بىر ئىش ئۆتكۈزۈپ قويدى. ئاشلىقلار يىغىلىپ بولۇپ ئېرىق-ئويمانلارنى سايىسىرىق غازاڭ قاپلىۋالغان كەچكۈزنىڭ بىر ئەتىگىنى يېزىلىق ھۆكۈمەت باشلىقى مەھەللىدىكى پۈتۈن دېھقانلارنى ئۆستەڭ چېپىشقا چاقىردى، شۇ كۈنى مەتبۇئاتمۇ كەتەننى دولسىغا سېلىپ ھەممىنىڭ ئالدىدا ئۆستەڭ تەرەپكە كېتىپ باراتتى. ئۇ قەدىمىنى بارغانسېرى چاپسانلىتىپ كۆپچىلىكتىن خېلى ئۇزاپ كەتتى-دە، تام ياقىسىدىكى پاكار-پاكار قويۇق ئۆسكەن ئۆرۈك ياغاچلىرى ئارىسىغا مۆكۈۋالدى. ئارقىدا كېلىۋاتقانلار يۈز قەدەمچە نېرىدىنلا ئۇنىڭ شاخ ئارىسىدا كىرىدەك تۈگۈلۈپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ قېلىشتى. ھېچكىم ئۇنى ھېچقانداق ئىزدەپ ئاۋارە بولماستىنلا كۆرۈپ قېلىشنىڭ سەۋەبى: ئۇ، ئۆرۈكلۈككە سۈڭۈپ كىرىۋاتقاندا ئاق قوي تېرىسىدىن قىلىنغان كونا جۇۋىسىنىڭ پەشلىرىنى تىكەنلىك شاخلار تەتۈر ئۆرۈپ، «مانا مەتبۇئات مەيەردە» دەپ كۆرسىتىپ تۇراتتى. ئۆزىنىڭ قاملاشمىغان بۇ ئەخمىقەنە ئويۇنى ئۆستەڭگە ماڭغۇچىلار ئۈچۈن خېلى كۈلكە بولدى.

— ھوي مەيەردە سېمىزلا بىر قوي ئۆلۈپ قاپتىغۇ، — دېدى كەكە ساقال بىر چاقچاقچى مەتبۇئاتنىڭ جۇۋىسىنى كۆرسىتىپ.

كۆپچىلىك كۈلۈشۈپ ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى.

— «توپتىن ئايرىلغاننى بۆرە يەر»، بۇ ھەمراھلىرىدىن قاچقان قوي بولسا كېرەك. بىچارىنى بىر نېمە بوغۇپ قويۇپتۇ-دە.

— ھاي-ھاي توختاڭلار! سىلەر بۇنى قوي دەيسىلەر مۇرىسىدە كەتمەن تۇرىدىغۇ بۇنىڭ؟

— دېھقانچىلىقنى ئۆگىنىۋاتقان قوي بولسا

ساۋۇتجان قارشىلىق قىلمايلا ھارۋىنىڭ شوتىسىغا چىقىپ ئولتۇردى. ھارۋا مەھەللىدىن چىقىپ ئېتىز تەرەپكە بۇرۇلدى. ئالدىدىكى ئىككى ھارۋا خېلى ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، كەڭ دالادىكى ئېغىرلىشىپ، كۆكرىپ سۇغا ئايلىنىشقا ئاز قالغان قار دېڭىزىنى تاماشا قىلىۋاتقان ساۋۇتجان ھەمراغا قارىماستىنلا سۆز باشلىدى:

— ئۆتكەن يىل ھوسۇلنى خېلى ئوبدان ئالدىڭلار، ئەمدى بۇ يىل دائىمىي يىللىق ھەمكارلىق گۇرۇپپىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەپ مول ھوسۇل ئېلىشتا ئۈلگە بولساڭلار ناھايىتى ياخشى بولاتتى-دە.

— ئەلۋەتتە، — دېدى ھەمراھ قارلىق يولدا ھارۋىنى كۈچەپ تارتىۋاتقان ئاتنىڭ بوجىسىنى سىلكىپ، — پارتىيە بىلەن خەلق ھۆكۈمىتىمىز سىلەردەك كادىرلارنى چىقىرىپ ياردەم بېرىپ تۇرغاندا، مول ھوسۇل ئېلىش ئۈچۈن بىزمۇ پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن ئىشلەيمىز-دە، ساۋۇتجان.

— سىزغۇ ئىشلەيسىز.

— باشقىلارچۇ؟

— باشقىلارمۇ ئىشلەيدۇ. لېكىن مەتبۇئاتنىڭ سىلەرگە قوشۇلۇشى ياخشى بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. — نېمىشقا؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى ھەمرا.

— ئۇ ھېچ ئىشقا يارمايدىغان ساختىپەز بىر ئادەم ئىكەن

ھەمراىنىڭ بىر قېشى سەل كۆتۈرۈلۈپ يۈزى جىددىي تۈس ئالدى. ئۇ ئادەتتىكىدىن ئۆزگەرگەن ئاھاڭ بىلەن:

— مەتبۇئاتقا بەرگەن بۇ باھاڭىز ئانچە توغرا بولمىدى، — دەپ بېشىنى چايقىدى، — ئۇ بارغانسېرى ئەمگەكتە چېنىقىۋاتىدۇ؟ ھازىر ئۇنىڭ نېمە ئىشقا ياراۋاتقانلىقىغا قاراش كېرەك. ھەقىقەتتە ساختىپەز بولسا، قۇرۇق رەھمەت ئۈچۈنلا ئىشلىمەي كىشىلەرنى ئالداپ كەتكەن بولاتتى-دە.

— ھە، ئۇ سىزگىلا شۇنداق كۆرۈنسە كېرەك ھەمراكا، — دەپ ساۋۇتجان ياسىما سىپايىلىك بىلەن زاڭلىق ئارىلاش كۈلدى.

— نېمىگە ئاساسلىنىپ شۇنداق دەيسىز؟

— ئۆتكەن يازدىن بېرى ئۇنىڭ نېمە قىلغانلىقى ھەممىگە مەلۇمغۇ، — ساۋۇتجان ئىجتىمائىي ئىشلاردا تېخى تولۇق چېنىقىمىغانلىقتىن بەزى ۋاقىتلاردا كىشىلەرگە باھا بېرىشتە ۋە مەسىلىنى تەھلىل قىلىشتا، يېتەرلىك خۇلاسىە چىقارالماي قالاتتى. مانا ھازىرمۇ مەتبۇئات توغرىسىدىكى مەسىلىدە ئۈچ كىشى ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدا قانداق باھالارغا ئىگە بولۇشتى. بىرىنچىدىن، سېپىتتاخۇن مەتبۇئاتنىڭ

كېرەك.

— ھەي، تىرىك ئىكەن، مىدىرلاۋاتىدۇ.
مەننىياز تىكەنلىك شاخلاردىن ئاران قۇتۇلۇپ،
ئارقىسىچە سىلكىپ چىقىپ ئورنىدىن تۇردى.
— ئەستايغۇرۇللا، غەلىتە ئىش بولدى-دە،
مۆكۈۋالسام كۆرۈپ قالدىڭلار، — دېدى خىجالەت
بولۇپ، ھىجىيىپ يۈزىنى تۆۋەن قاراتتى.
— ئەيىب سىلىدە ئەمەس، ئۇستام! — دېدى
ھېلىقى كەكە ساقال تۆمۈر، — ئەيىب ماۋۇ جۇۋىدا.
جۇۋا سىلىنى قوي سۈرىتىدە قىلىپ پۇسكايتىپ
كۆرسىتىپ قويىمىغان بولسا، بىز ھەرگىز تاپالمايتتۇق.
خوش، بۇ نېمە قىلغانلىرى مەننىياز ئاخۇن؟
— ئەمدى-ئەمدى قىزىقچىلىق بولسۇن دەپ...
راستىنى ئېيتقاندا بىز ئەيىبلىك، — دېدى مەننىياز
قول قوشتۇرۇپ.

باياتىن بېرى يول بويىدىكى تامغا يۆلىنىپ
ئولتۇرۇپ تاماشا كۆرۈۋاتقان سېپىتتاخۇن مۈشۈكىگە
ئوخشايدىغان ئۆتكۈر كۆزلىرىنى ئوينىتىپ توپنىڭ
ئالدىغا يورغىلاپ ئۆتۈۋالدى-دە:

— ھە، ئۇقۇلدى. مەننىيازنىڭ بۇ قىلىقى
ئويۇن ئەمەسكەن، ئۆستەڭگە بېرىشتىن قېچىشكەن-
دە، بۇ نېمىدېگەن ساختىپەزلىك؟ ھە، مانا قاراڭلار!
— دېدى.

— شۇنداق، ھېچ قاملاشمىغان بىر ئوي
مېڭەگە كىرىپ قالدى-دە، ئۆستەڭگە بېرىشتىن
قېچىپ مۆكۈۋالدىم.

— ئەمدى بۇنى نېمە قىلىش كېرەك؟ —
دېدى سېپىتتاخۇن مەننىياز تەرەپكە قولىنى سوزۇپ.
— مۇساپىرنىڭ كۈچۈكىدەك بويىنىمىزنى ئېگىپ
تۇردۇق، نېمە قىلساڭلار ئىختىيار سىلەردە، — دېدى
مەننىياز قول قوشتۇرۇپ بويىنىنى ئەگەن ھالدا.

— قېنى كەتمەننى دولغا ئالسىلا ئۇستام، —
دېدى كەكە ساقال تۆمۈر، — مۇساپىرنىڭ كۈچىكىمۇ،
بۆرە تالۋەتكەن قويمۇ بولمىسىلا، ئۆستەڭ چېپىشتا
نەمۇنچى بولۇپ، بۇ كەمچىلىكنى ئىش بىلەن يۇسلا
بولدى. بىز سىلىنى چىڭ-چىڭ كەتمەن چېپىشتىن
باشقا نەرسىگە دالالەت قىلالمايمىز.

شۇ چاغدا مەننىياز كۆپچىلىك بىلەن ئۆستەڭگە
بېرىپ، ئون كۈن ئىشلەپ كەلگەنىدى. ئۇ نەمۇنچى
بۇلارلىق ئىشلىمىگەن بولسىمۇ، غەيرەت قىلىپ
ئوتتۇراھال ئەمگەك قىلالايدىغان بىر كىشىلىك كەتمەن
چاپتى ھەم زەمىل كۆتۈردى. ئۆزىمۇ كۆپچىلىك بىلەن
بىللە ئەمگەك قىلىشنىڭ كۆڭۈللۈك ئىكەنلىكىگە تېخىمۇ
قىزىقىپ ئېچىلىپ، گەپتە ۋە قىزىقچىلىقتا ھەممىنى
ھەيران قالدۇرغانىدى.

ئەنە، مەننىيازنىڭ قىلمىشلىرى دەپ ئاتالغان بۇ
ئويۇن-چاقچاقلىرى سېپىتتاخۇننىڭ داۋراڭ قىلىشىغا
ماتېرىيال بولدى. بۇ ماتېرىيال ساۋۇتجانغا پۈدەپ،
كۆپتۈرۈپ كۆرسەتكەنىدى. سېپىتتاخۇننىڭ بۇنى
قىلىشتىكى مەقسىتى بولسا، مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن
ھەيرانىڭ گۇرۇپپا ئەزالىرىنىڭ ئىچىدە كۈچىيىپ
بېرىۋاتقان ئابىرۇپنىڭ تەسىرىنى سۇسلىتىش. ھەيرانىڭ
ئادىللىقى سېپىتتاخۇنغا ئانچە ياقمايتتى. بولمىسا
سېپىتمۇ ئادىللىق توغرىسىدا كۆپ سۆزلەيتتىغۇ؟ ئەجەب
بۇ سۆزلەرنى ھەيران ئەمەلگە ئاشۇرغاندا سېپىتتاخۇن
نېمىشقا ئۇنى يامان كۆرۈپ قالىدۇ.

ئۆتكەن بىر مەجلىستە ھەيران مۇھىم بىر مەسىلىنى
ھەل قىلغانىدى.

ھەيران:

— يولداشلار! بىز بۇرۇن دېھقانچىلىققا
ئىشلىتىلىدىغان ئۇلاق ۋە باشقا سايمانلارنىڭ
نومۇرىنى (بەلگىلەنگەن ھەققىنى دېمەكچى) ئوشۇقراق
باھالاپتىكەنمىز. ئەمدى ئۇنى تۆۋەنرەك چۈشۈرۈشىمىز
كېرەك، — دېدى.

سېپىت كالپۇكلىرى تىترەپ، ئورنىدىن چاچراپ
تۇردى-دە:

— بۇ غەلىتە گەپ! ئۇلاق بولمىسا يەر قانداق
ھەيدىلىدۇ؟ ئات-ھارۋا بولمىسا ھەممە نەرسە
يۆتكەلمەي ئۆز ئورنىدا قېلىۋەرمەيدۇ؟ مانا، ئەندىزە
ھەممە نەرسىنى ھەل قىلىدىغان شۇنداق كۈچنىڭ
نومۇرى كېمىيىپ كەتسە، كىم بېرىدۇ ئۇنى؟! قېنى
شۇلارنى دېھقانچىلىق قىلىپ بېقىڭلارچۇ كۆرەيلى؟ —
دەپ ئورنىدا ئولتۇرۇۋالدى.

— رۇخسەتمۇ، رۇخسەتمۇ، — دەپ ئىككى، ئۈچ
كىشى ئورنىدىن تۇرغانىدى، تۆمۈر ئالغىنى كېرىلگەن
قولىنى سوزۇپ، ئۇلارغا گەپ بەرمەستىنلا سۆزلەپ
كەتتى:

— توختاپ تۇرۇڭلار-ھاي! توختاپ تۇرۇڭلار، مەن
گەپ قىلاي... ھەي، سېپىت سېپىنىڭ گېپىڭچە ئۇلاق
سايمانلىرى بارلارنىڭ ئالدىدا ئادەملەر ھېچنېمىگە
ئەرزىمەيدىكەن-دە، قېنى سېپىنىڭ ئاتلىرىنىڭ يەر
ھەيدەپ، ئۇرۇق چېچىپ باقسۇنچۇ، بىزمۇ كۆرەيلى!
رۇخسەت سورىغانلاردىن بىرى:

— مایاققا قاراڭلار، ئورۇنسز تالاشنىڭ پايدىسى
يوق، — دەپ ھەممىنى ئېغىزغا قاراتتى.

— ھەممىنى ھەل قىلىدىغان ئادەم ئىكەنلىكى
راست. ئىشلىتىدىغان جابدۇقسىز ياكى ئۇلاقسىزمۇ
دېھقانچىلىق قىلىپ مول ھوسۇل ئالغىلى
بولمايدىغانلىقىمۇ راست. ئەمما بىزنىڭ گېپىمىز بۇ
توغرۇلۇق ئەمەس، بىز يالغۇزچىلىقتا قىلالايدىغان

قاقلاپ توپىدا ياتاتتى، ياكى ئۆزىنىڭ ئېيتىشىچە «مۇساپىرنىڭ كۈچۈكىدەك بېشىنى ساڭگىلىتىپ» خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى. ئەمدى باشقىچە، بۇ يەرگە ساۋۇتجان بىلەن ھەمراھ كىرىپ كەلگەندە مەتنىياز پېشايۋاندا بەندىگە مىنىۋېلىپ، لىڭگىرچاق ياساۋاتاتتى. قوزۇقتا يېڭىدىن ياساپ ئېسىپ قويغان جاۋاڭلار، تاختىپېشىغا قاتلاپ قويۇلغان بىرنەچچە يېڭىدىن ياسالغان ۋە رېمونت قىلىنغان لىڭگىرچاقلار تۇراتتى. بىر چەتتە تۆمۈر بىلەن ئىززەتخان تالنىڭ چۆنقىلىرىدىن زەمبىل توقۇۋاتاتتى. ئۇلار زەمبىل توقۇشنى تېخى تۈنۈگۈنلا مەتنىيازىدىن ئۆگەندى. شۇنىڭ ئۈچۈن قاملاشتۇرالمىغان يەرلىرىنى «ئۇستام بۇنى قانداق قىلىمىز» دەپ سوراپ تۇراتتى. ئۇستام بولسا قىلىۋاتقان ئىشنى تاشلاپ ئالدىرىماي ئولتۇرۇپ، ئۇلارغا كۆرسىتىدۇ. بۇنى ھېچ يوشۇرۇپ قويۇشنىڭ كېرىكى يوقكى، زەمبىل توقۇشنى ئۆگىنىۋاتقان ئىززەتخانغا ھۈنەر ئۆگىتىش ئۇستام ئۈچۈن قانداق كۆڭۈللۈك ئىكەنلىكىنى سىلەرمۇ بىلىسىلەر.

— مانا بۇنى كۆرۈپ قويۇڭ ساۋۇتجان، — دېدى ھەمراھ تۆمۈرنىڭ يېنىدىكى پۈتكەن زەمبىلىنى يۆلەپ، — ئەمدى بىكار بولۇپ قالغانلار كەچكىچە تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرمايدۇ. قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنى يولغا قويۇش ئۈچۈن ئۇستامدىن پايدىلانماقچىمىز. ساۋۇتجان زەمبىلىنىڭ ئىككى سېپىدىن تۇتۇپ قاراپ:

— مايماقراقمۇ نېمە بۇ؟ — دەپ كۈلۈمسىرىدى. — بىرىنچى قېتىمقى ئىشىمىز - دە ئۇكام، — دېدى تۆمۈر، — تۈنۈگۈن بۇنى توقۇيمىز دەپ كەچكىچە ھەپلىشىپ ئاران شۇنچىلىك قىلدۇق. قېنى بۇنى كۆرۈپ قويۇڭ، — ئورنىدىن تۇرۇپ يېرىم توقۇلغان زەمبىلىنى ساۋۇتجانغا سۇندى.

— ھە، بۇ خېلى قاملىشىپتۇ. بۇنى توقۇشنى كىمدىن ئۆگىنىۋالدىڭلار؟

— مانا ئۇستامىزمۇ يېنىمىزدا، — دەپ مەتنىيازنى كۆرسەتتى تۆمۈر.

— بۇنداقمۇ ھۈنرىم بار دەڭ ئۇستام. — بۇ ھۈنەر بولامدۇ، توقۇغاننى بىر كۆرگەن ئادەم قىلىپ كېتىۋېرىدۇ، — دېدى مەتنىياز.

— ئەلۋەتتە بۇنى توقۇشمۇ ھۈنەر - دە، ئۇنى كۆرۈپ ئۆگەنمىگەن ئادەم قىلالمايدۇ.

— ئۇستامنىڭ ئىچىدە ھۈنەر تولا ساۋۇتجان، — دېدى ھەمراھ، — ئۇستام بىزگە ھۈنەرۋەنچىلىكنى ئۆگىتىدۇ. بىز ئۇستامغا دېھقانچىلىقنى ئۆگىتىمىز، شۇنداق قىلىپ بوغا، جاۋاڭ، لىڭگىرچاق ئۈچۈن بازارغىمۇ قاتىرمايمىز - دە، — مەتنىيازنىڭ ئالدىدىكى

ئىشلارنى ھەممىمىز بىرلىكتە بارلىق كۈچىمىزنى قوشۇپ ئورۇنلاپ، يەردىن ياخشىراق ئۈنۈم ئېلىش، شۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىكنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ھەمكارلىشىۋاتىمىز. دېمەك، باشقىلار نېمە بولسا بولسۇن، پەقەت ماڭىلا بولسا بولدى، دەپ ھەممىمىز ئۆزىمىزنىڭلا مەنپەئەتىنى قوغدايدىغان بولساق، قېنى ئېيتىڭلارچۇ، بىرلىشىشنىڭ نېمە كېرىكى بار ئىدى. ھە مانا، ئۇنداق بولمىغاندىن كېيىن بىر - بىرىمىزنىڭ ئېغىر - يېنىكچىلىكىمىزگە يار - يۆلەك بولۇپ، ئۆزئارا پايدا يەتكۈزۈشىمىز كېرەك. ئۇلاق - سايماڭلىرى جىقلار ھېچنېمىگە ئىگە ئەمەسلەرنىڭ ئاز نومۇر ئېلىۋاتقانلىقىغا ئىنساپ بىلەن بىر قاراپ قويۇشى كېرەك. بىز ئۇلاق - سايماڭلارنىڭ نومۇرىنى ھەددىدىن ئوشۇق قىلماستىن، لايىق دەرىجىدە بۇرۇنقىدىن كەمرەك قىلساق، يوقلارنىڭ ئەھۋالى بىلەن ھېسابلاشقان بولىمىز ھەم كۆپچىلىكنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتقان بولىمىز. ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىمىز بىر پىكىرگە كېلىشىمىز كېرەك.

مانا شۇ بولۇپ ئۆتكەن مەجلىستە دېھقانچىلىققا ئىشلىتىدىغان ئۇلاق ۋە سايماڭلارنىڭ باھاسىنى كېمەيتىشكە ھەممىسى بىر ئېغىزدىن رازى بولۇپ، بۇ ئىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلغانىدى.

شۇنىڭدىن بېرى سېپىت ئىككى ئات، بىر ئۆكۈز، بىر ھارۋىسىغا يۆلىنىۋېلىپ، ئازراق ئەمگەك قىلىپ كۆپرەك ھوسۇلغا ئىگە بولۇشنى ئۆزى خالىغانچە تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرالمىغانلىقىغا ھەم مەتنىيازنى ھەمكارلىق گۇرۇپپىغا كىرگۈزگەنلىكى ئۈچۈن (ئۇ گۇرۇپپىغا ھېچنەرسىسى يوقلار كىرسە، مېنى «غاچايدۇ» دەپ ئويلايتتى) ئىچىدە ھەمراغا خاپا ئىدى. لېكىن، ئۇ مۇناسىۋەتتە چىرايلىق ياغلىما سۆزلەر بىلەن سىرىنى سەزدۈرمەي، ھەمراغا كادىرلار ئارقىلىق زەربە بەرمەكچى ئىدى.

ئىش سېپىتتاخۇننىڭ ئويلىغىنىدەك بولۇپ چىقمىدى.

ھەمرا سۆھبەت ئۆتكۈزۈلگەن كۈننىڭ ئەتىسى ساۋۇتجاننى مەتنىيازنىڭ ھويلىسىغا باشلاپ باردى. ئۇنىڭ بىرنەچچە يىلدىن بېرى ئۆگزىسى چۈشۈپ كەتكەن دالنى يېپىلىپ ئالدىغا پېشايۋان ياسالغانىدى. ئۇستىگە لاي سېلىنىپ سۇۋالمىغان بولسىمۇ، نەچچە يىلدىن بېرىقى ۋەيرانە كۆرۈنۈشى ئۆزگىرىپ، ئەتىيازنىڭ ئىللىق ئاپتىپى چۈشۈپ تۇرغان پېشايۋان كىشىنى ئۆزىگە تارتىپ تۇراتتى. شۇنىڭدەك، بۇ ئۆينىڭ ئىگىسىمۇ خېلىلا ئۆزگىرىپ قالدى. ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئاۋۋال ئەتىيازلىقى ھازىرقى پېشايۋان بولغان يەردە دۈمبىسىنى ئاپتاپقا

ئىكەنلىكىنى ئېتىبارغا ئالغانىدى. ھازىر بولسا ھەمرا پارتىيە ئەزاسى. ئۇ يېزىدىكى پارتىيە ياچېكىسى ۋە كادىرلار بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ، «ئالغا» كوپىراتىپىنى نامىغا لايىق تېخىمۇ ئالغا باستۇرۇش يولىدا ئاكتىپ ئىشلىمەكتە.

مەتنيىازمۇ «ئالغا» كوپىراتىپىنىڭ كۆزگە كۆرۈنەرلىك ئەزالىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ سىلەر كۆرۈپ ئۆتكەن بۇرۇنقى ۋەيرانە تۇرمۇشى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇ ئۆتكەن يىل ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىدا ئالدىرماي ئىشلىسىمۇ، ئاخىرىغىچە چىدام بىلەن رەسمىي بىر كىشىلىك ئەمگەككە قاتناشتى. كۈزدە دېھقانچىلىق ۋە قوشۇمچە ئىشلىگەن نەرسىلىرىدىن خېلى نۇرغۇن مەھسۇلات ئالدى.

مەتنيىازنىڭ ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز يەنە بىر خۇشاللىقى بار. ئۇ بولسىمۇ ئىززەتخانى بىلەن تۇرمۇش قۇرۇپ، مۇرادىغا يەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئاتا-ئانا، بالىلىق بولغان بەختلىك ئائىلە لەززىتىنى تېتىدى. ھازىر ئۇنىڭ يېنىدا بىللە ئەمگەك قىلىۋاتقان كۆيۈمچان خوتۇنى، ئالدىدا «دادا، دادا» دەپ يۈگۈرۈپ يۈرگەن تىلى تاتلىق بۇدۇرۇققىنا بىر ئوغلى ئەركىنجان بار.

ھېلىقى بىزگە تونۇش بولغان ئۆيىنىڭ تاملىرى سۈتتەك ئاپئاق ئاقارتىلغان. قازان بېشى بولسا، سارغۇچ سېغىزلاي بىلەن سىلىق قىلىپ سۇۋالغان. ئىززەتخانىنىڭ بۇيرۇتمىسى بىلەن مەتنيىاز ئۆزى تېرەك ياغىچىدىن سىپتا قىلىپ ياسىغان كارىۋاتقا تۆۋنىگە تور تۇتقان ئاق چايشاپ يېپىلغان بولۇپ، كارىۋاتنىڭ يۇقىرىقى چېتىدە ئىككى دانە ئاق ياستۇق كېلىشتۈرۈپ تىزىپ قويۇلۇپتۇ. ئۈستامنىڭ قالايمىقان جابدۇقلىرى ياغاچ ساندۇقلارغا قاچىلىنىپ، دالاندا ئۆزىگە تېگىشلىك ئورۇن ئاپتۇ. ئويۇقتىكى كوزىلار، قوزۇقتىكى چۆمۈچلەر ۋە ئۆيىنىڭ باشقا كۆزگە كۆرۈنەرلىك جاھازىلىرىنىڭ پاكىز، چىرايلىق تەرتىپتە بولۇپ تۇرۇشى بۇ ئۆيىنى باشقۇرۇپ، بېسىقتۇرۇپ تۇرغۇچى ئايالنىڭ ئىشچان ۋە سەرەمجانلىقىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى.

مەتنيىاز قىچا تېرىغان يىلى ئۇسسۇزلۇققا چىدىماي سايدا ياتقان يوغان ئۈجمە دەرىخىنىڭ يېنىدا ھازىر سۆلەتلىك قەدىنى كۆتۈرۈپ تۇرغان ئىككى باراڭ، ئىككى باراڭنىڭ ئەتراپىدا مەنپۇخىنە، جۇخار ۋە مىزى گۈللەر ئەۋجىگە ئېلىپ، تەكشى چىرايلىق بولۇپ ئېچىلىپ كېتىپتۇ.

«ئالغا» كوپىراتىپىنىڭ ئەزالىرى ياسىغان بۇ باراڭلار ئالدىغا كېلىپ ئەتراپقا قاراپ باقسىڭىز: كۆز يېتىم يەرلەرگىچە سوزۇلغان پېلەكلەر ئارىسىدا خۇددى ئوتلاۋاتقان قوينىڭ قوزلىرىدەك بولۇپ كۆرۈنگەن قوغۇن، تاۋۇز، كاۋىلارنى، ئوتياشلىقتىكى، ئاپقۇر

لىڭگىرچاقنى قولغا ئېلىپ، — مانا بۇ ياسىلىۋاتقان نەرسىلەر كۆپچىلىكنىڭ ئوتتۇرىدا ئىشلىتىلىدىغان جابدۇقلىرى بولۇپ قالىدۇ.

ساۋۇتجان مەتنيىازنىڭ كېيىنكى ئىشلىرىنى ئوبدانراق بىلگەندىن كېيىن، سېپىتتاخۇننىڭ سۆزى بىلەن ئۇنى «ھېچ ئىشقا يارماس ئادەم» دېگەن خۇلاسەنىڭ توغرا ئەمەسلىكىگە ئىقرار بولدى. مەتنيىازنىڭ ئەمگەك ۋە روھىي جەھەتتىن ئىلگىرىلىشىگە ھەمراىنىڭ ھەقىقىي ياردەم قىلىۋاتقانلىقىنى سەزدى. شۇنىڭدىن كېيىن ساۋۇتجان مانا بۇ جۈرئەت قىلسا قولىدىن ئىش كېلىدىغان، لېكىن ئۆزىنى تاشلىۋەتكەن، تۇرمۇشى قالاق بىر ئادەمنى ئەمگەك قاينىمىغا تارتىپ، ئۇنى چىداملىق، ئىشچانلارنىڭ قاتارىغا قوشۇشنىڭ ياخشىلىقى توغرىسىدا دېھقانلارغا سۆزلەپ بېرىشنى ئويلىدى.

4

ھەمرا گۇرۇپپىسى كوپىراتىپقا ئايلىنىپ، يەنە بىر قانچە دېھقانلارنى ئۆز قوينىغا ئالدى. ئەمگەك كۈچى ھەمكارلىشىش گۇرۇپپىسىغا نىسبەتەن ئۈچ ھەسسىدىن كۆپرەك ئاشتى. يەر، ئۇلاق ۋە قوش جابدۇقلارمۇ يېتەرلىك دەرىجىدە كۆپەيدى. بىر نەچچە ئىش ھايۋانلىرى، ئىككى دانە سوقا، بىر دانە ئورما ماشىنىسى ۋە بىر نەچچە ئۇششاق جابدۇقلار بىردىنلا كۆپچىلىكنىڭ ئوتتۇرىدىكى مۈلكى بولۇپ قالدى.

ھەمراىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئويۇشتۇرۇلغان قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش گۇرۇپپىسى مەتنيىازنىڭ ئۈستىكارلىقى بىلەن، بوش ۋاقىتلاردىن پايدىلىنىپ، بوغا، جاۋاڭ، كەندىر ئارغامچا، زەمبىل، سېۋەتكە ئوخشاش نەرسىلەردىن خېلى نۇرغۇن ئىشلەپ چىقاردى.

ھازىر بولسا 50 ئەمگەك كۈچىنى تەشكىل قىلىدىغان بۇ كوپىراتىپ ئەزالىرى دېھقانچىلىقنى كەڭ كۆلەمدە ئېلىپ بېرىپ، يازىچە يېتىشتۈرگەن ئاشلىقلىرىنى يىغىشتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن، ھەممىسى بىرلىكتە ھۆسنىگە تولۇپ تاشقان كەڭ ۋە گۈزەل ئېتىزلىرىنىڭ باغرىغا توپلاشتى.

بۇ كوپىراتىپنىڭ ئاساسى بولغان ھەمرا گۇرۇپپىسى مول ھوسۇل ئېلىشتا ھەر يىلى ئارقىغا چېكىنمەستىن ئۆلگە بولۇپ كەلگىنى ئۈچۈن، كوپىراتىپنىڭ نامى «ئالغا» بولدى، كۆپچىلىكنىڭ ماقۇللىشى بىلەن مۇدىر بولۇپ ھەمرا سايلاندى.

رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى ھەمراىنىڭ ئىجتىمائىي ھەرىكەتلەردە چېنىققانلىقىنى، ئۇنىڭ ھەر بىر ئىشتا ئادىل ۋە ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىگە جان كۆيەر

باراڭدىن يېرىم قوغۇننى كۆتۈرۈپ مەتنياننىڭ ئالدىغا چىقتى.

— مانى يەپ باقسىلا! ئەجەب تاتلىق قوغۇنكەن،— دېدى ئۇ قوغۇننى تىلىپ. مەتنيان ناۋات رەڭ سۈيى تېمىپ تۇرغان گۆشلۈك قوغۇننى يەۋىتىپ:

— قەندەك قۇغۇن-دە، قەندەك،— دېدى.

باراڭنىڭ ئىچىدىكى خوتۇنلاردىن بىرى:

— شېرىننىڭ قولى تەگكەن-دە، ئۇستام،— دەپ بۇلارغا ئاڭلاتماستىن چاقچاق قىلغانىدى. ھەممىسى پاراقلاپ كۈلۈۋەتتى.

— نېمە بولدى بۇلار؟ قىن-قىنىغا پاتماي قايتىغۇ،— دېدى مەتنيان باراڭ تەرەپكە قاراپ. ئىززەتخان ئۆزىگە غايىبانە چاقچاق قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ:

— ھوي، ئەشەدە بىر تورغاي سايراۋاتىدۇ،—

دېدى. دە نېرىراق بېرىپ ئۈجمە تۈۋىدە ئولتۇردى. قوغۇنلۇقتىن بىر سويىمىنى كۆتۈرۈپ 3~4 بالا بىلەن «ئاپا»، «دادا» دەپ چۇقان سېلىپ ئەركىن چېپىپ كەلدى.

بۇ ئاتا-ئانا ۋە بالا ئۈجمە سايىسىدە بىر-بىرىگە قاراپ ئولتۇرۇشۇپ، ھېلىقى ناۋات رەڭ سۈيى ئېقىپ تۇرىدىغان ئەجەپ شېرىن «ئابىناۋات» تىن يەنە بىر يېيىشىپ ئۇسسۇزلۇقىغا قېنىشتى.

1955-يىلى

چىنىدەك بولۇپ يوغىنىغان قىپقىزىل پەمىدۇرلارنى، تەكشى ئۆسكەن پىيازىلارنى، باراڭدا زىچچىدە ساڭگىلىشىپ تۇرغان قاپاق ۋە ئەتراپتىكى تاۋلىنىپ تۇرغان چىرايلىق گۈللەرنى كۆرۈپ، كىشىنىڭ زوقى تولۇپ تاشىدۇ.

ئەنە، ئاۋۇ ئېتىزلاردا بولسا، كوپىراتىپنىڭ مول ھوسۇللۇق بۇغدايلىرىمۇ چاناقلىرىنى كېرىشىپ، بۇرۇتلىرىنى داردايتقان ھالدا باشلىرىنى كۆتۈرۈشەلمەي ئېگىلىپ تۇرۇشىدۇ. شامال بولسا ئۇلارنى ئېغىتىپ باشلىرىنى بىر بىرىگە تەگكۈزىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ كۆرۈنۈشىدىن: «ھە، ئەزىمەتلەر، بىزنى بېقىپ ئۆستۈرگۈچە شۇنچە تەر تۆكۈپ، نۇرغۇن مېھنەتلەر قىلدىڭلار؟ شۇنىڭغا لايىق بىزمۇ تولۇق مۇرادىمىزغا يەتتۇق. ئەمدى بىزنى چاققانراق ئۆيۈڭلەرگە ئەكەتمەمسىلەر؟» دەپ پىچىرلىشىۋاتقانداك بولۇپ تۇيۇلاتتى.

شۇنىڭ ئۈچۈن بۈگۈن «ئالغا» كوپىراتىپنىڭ ئەزالىرى، ھەممىدىن بۇرۇن، پۈتۈن كۈچىنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئەمگەك قاينىمىغا چۈشكەنىدى. ئۇلار كۈن تازا قىزىغان چاغدا ئازام ئېلىپ قوغۇن-تاۋۇز يېيىش ئۈچۈن ئۈجمە سايىسى ۋە باراڭلارغا كېلىۋاتىدۇ. بۇ باراڭلارنى ياساشتا ۋە ۋايىغا يەتكەن ئاشلىقلارنى يېتىشتۈرۈشتە مەتنياننىڭمۇ ھەسسىسى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇمۇ كۆپچىلىك بىلەن بىللە ئىشەنچلىك باراڭلىقنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. باراڭنىڭ ئىچىدە بىر نەچچە ئايال چاقچاق قىلىشىپ، كۈلۈشۈپ قوغۇن يېيىشىۋاتاتتى. ئىززەتخان

يۇمۇر سۆزلەش

بىر توپ ھايۋان قولۋاقتا كېتىۋېتىپ خەتەرگە يولۇقۇپ دېڭىزدا لەيلەپ قاپتۇ. ئېلىۋالغان يېمەكلىكلەرمۇ تۈگەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يۇمۇر ئېيتىشماقچى بوپتۇ. ئەگەر كىم يۇمۇر سۆزلەپ ھەممىسىنى كۈلدۈرەلمىسە، شۇنى دېڭىزغا تاشلىۋەتمەكچى بوپتۇ. ئالدى بىلەن كالا يۇمۇر سۆزلەپتۇ. كالىنىڭ يۇمۇرى بەك قىزىق بولۇپ ھەممە ھايۋانلار كۈلۈپ كېتىپتۇ، بىراق چوشقىلا كۈلمىگەچكە، كالىنى دېڭىزغا ئىتتىرۋېتىپتۇ. ئارقىدىن قوي يۇمۇر سۆزلەپتۇ، قوينىڭ يۇمۇرىغا ھېچكىم كۈلمەپتۇ، پەقەت چوشقىلا ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈپ كېتىپتۇ.

— بۇ يۇمۇرنىڭ كۈلگىدەك نېمىسى بار؟— دەپتۇ ھايۋانلار.

ئۇ چاغدا چوشقا دۇدۇقلاپ:

— كەچۈرۈڭلار، كالىنىڭ يۇمۇرىنى ئويلاپ...— دەپتۇ.

نەزەرىيە نەۋايى غەزەللىرىدىن*

سېنا كۆڭلۈمدە ئوقۇڭ، سۈرتۈپ ئىسسىق قاندىن ئاڭا،
پەي مەسەللىك چىرماغايىمەن رىشتەنى جاندىن ئاڭا.
ئوقۇڭ كۆڭلۈمگە سانجىلىپ سۇنسا، ئىسسىق قان بىلەن سۈرتىمەن،
ئۇنى خۇددى پەي بىلىپ، جان رىشتىسى بىلەن باغلايمەن.

بادەنى لەئلىك مىزاجى روھپەرۋەردۇر بەسى،
گويا مەمزۇج ئېتىبىسەن ئابىھيۋاندىن ئاڭا.
لېۋىڭ شارابىنىڭ تەپتى تازا جان بېغىشلايدۇ،
گويا ئۇنىڭغا سەن ئابىھايات سۈيىنى ئارىلاشتۇرغاندەك

ئوقى كۆڭلۈم شوئەلسىن گاھ ساكىن ئەتتى، گاھ تېز،
گاھ ئوتۇن بولدى، گاھ سۇ ئۇردى پەيكەندىن ئاڭا.
ئوقى كۆڭلۈم يالقۇنىنى گاھى پەسلىتىپ، گاھى ئۇلغايىتتى،
چۈنكى كۆڭلۈم گاھى ئوتۇن بولدى، گاھى ئۇنىڭغا كىرىپكىدىن سۇ چاچتى.

دەردو غەم بوستانىنىڭ تاۋۇسىدۇر كۆڭلۈم قۇشى،
گۈل بولۇپ جىسمىدا كەسكەن ئەل ھەر ياندىن ئاڭا.
كۆڭلۈم قۇشى دەردۇ-غەم بوستانىنىڭ تاۋۇسى،
ئۇ ۋۇجۇدۇمغا ھەر خىل رەڭدار گۈل بولۇپ بېسىلغان.

نى كەبۇتەر يىتەئالۇر ئول قىياشقا، يا نەسىم،
ئەي كۆڭۈل ھالىڭنى ئېللام ئەيلە ئەفغاندىن ئاڭا.
ئۇ قۇياشقا يا كەپتەر يېتەلمەيدۇ، يا تاڭ شاملى؛
ئەي كۆڭۈل ئۇنىڭغا ھالىڭنى پەرياد چېكىپ مەلۇم قىل.

كوزگە تاكىردى خەيالىڭ، ساۋۇغ ئاھىم ۋەھىمدىن،
باغلامىشەن قۇرايا ھەر سارى مۇزگاندىن ئاڭا.
تەسەۋۋۇرۇڭ كۆزۈمگە ئورناشتى، سوغۇق ئاھىمدىن ئەنسىرەپ،
بۇ ۋەيرانە ئوينى كىرىپكىلىرىم بىلەن تاقاپ قويدۇم.

ئەي نەۋايى، يىغىلىماق ئاھىمغە تەسكىن بەرمىدى،
ۋەھ، بۇنى ئۇتدۇركى، يوق تەسىرى توپاندىن ئاڭا.
ئەي نەۋايى، يىغلاش مېنىڭ ئاھ-زارىمنى باسالمايدى،
ئاھ، بۇ قانداق ئوتتۇر، توپانمۇ تەسىر قىلمايدىغان؟

* تىيىپجان ئېلىپ، 1981-يىلى نەشر قىلغان «غەزەللەر» ناملىق كىتابتىكى «غەرايىبۇسغەر» (بالىلىق غارايىپلىرى) دىن تاللانما ناملىق ئەسەردىن ئېلىندى

ئىككى غەزەل

ئابدۇرېھىم راخمان (قىرغىزىستان)

نە بالالىق كۈندە كۆردۈم، ئەي پەرى، ئاي يۈز گۈزەل،
ئادىتىم بوپ قالدى شۇندىن، ياد ئېتىپ ئېيتماق غەزەل

بۇ كۆڭۈل شەيدالىقنى مەن تۇتۇپ كەلدىم نىھان،
يوشۇرۇپ كۆيگەن كۆيۈكنىڭ لەززىتى ھەسەل.

گاھىدا قىلساڭ ساخاۋەت بۇ گاداىغا نىم نىگاھ،
كىرىپكىڭ سانجىپ يۈرەككە بولىمەن دەرھال كېسەل.

ھەر سابا ئېپ كەلسە سۇمبۇل چاپلىرىڭدىن خۇش پۇراق،
كەتكۈسى دەردتىن خالاس بۇ تەنلىرىم ئاشۇ مەھەل.

كۆرمىسەم كۆرگۈم كېلۇر، كۆرگەندە تىترەيدۇ تېنىم،
مەن ئەمەستىمغۇ ئاۋۋالدا، شۇنچىلىك بىر لايغەزەل.

مېنى تىترەتكەن نېمە كۈچ، دەپ سوراپ ئالدىم جاۋاب،
ئىشقى-سۆيگۈ قۇدرىتىدۇر تەڭدىشى يوق لەمبەزەل.

ھىجرانۇ-پۇرقات ئوتۇڭ بۇ تەننى گۈلخان ئەيلىسە،
كۆرۈنەر بېشىمدا قۇشتەك ئەگىشىپ يۈرگەن ئەجەل.

ناگاندا ئۆتسەڭ قېشىمدىن، تىنىقىڭنىڭ شەپسى،
جان بەخش مەسھ كەبى دەيدۇ ماڭا «ئەمدى تۈزەل!».

دەرد-ئەلەمنىڭ ئەۋجىسىدىن يوشۇرۇن لەززەت ئېلىپ،
بۇ ئۆمۈرنىڭ يوللىرىغا سالدى ئىزنى تۆرت مۇچەل.

مەيلى ئىشقىڭنىڭ ئوتىدا تۈگىشەي پەرۋاندىكە،
چىن ۋاپا—ئاشق ئېلىنىڭ قىسمىنى شۇنداق ئەۋزەل.

مەن كۆڭۈلنى ساڭا بەردىم، قايتۇرۇپ ئالمام ئۇنى،
بىلكى، رەخمانىي ئەبەتكە لەۋزىگە قىلغاي ئەمەل.

ئىششىق ئوتۇڭنىڭ گۈلخاندا بولدى بۇ باغرىم كاۋاپ،
بىر كېلىپ، دەردتىن خالاس قىپ، دىلىرىم. ئالغىن ساۋاپ.

قاپ-قارا چېچىڭنى يېيىپ، كۈندۈز ئەيلەپ كېچە،
بۇ زەئىپ مىسكىن دىلىمنى يەنمۇ قىلما خاراب.

ئايچ، يۈزۈڭنىڭ شولىسىدىن كېچىلەر بولسۇن ناھار،
ئوخشىتىپ شەمىيى-قۇياشقا مەجنۇندەك قىلسۇن تاۋاپ.

ھېچ ئۇششۇق بولماس كۈتۈشتە بۇ ئۆمۈر ئۆتتى دېسەم،
يىلۇ ئايلار، ھەپتە-كۈنلەر، ئاخىرى سائەت ساناپ.

بىر سېنى قىلماق خىيالىدىن ھېچ كېتەلمەيمەن نېرى،
ئارىمىزدا باشتا مەھكەم باغلىنىپ قالغاچ تاناب.

كەلگىنە، گۈل-گۈل يېنىپ، بۇ خەلق-ئالەم ئالدىدا،
بۇلبۇلۇڭ قونسۇن شېخىغا، يىغلىسۇن قۇزغۇن ماراپ.

دەشتى-ھىجرانىڭدا چاڭقاپ، بولدى قاقشال تىللىرىم،
تولدۇرۇپ غۇنچە لېۋىڭ پەيماندا بەر شاراب.

ئامتىمنىڭ ئالدىدا بەختى-سۇلايمان سەللا گەپ،
سەن يېتىپ كەلسەڭ، سوراپ ھال، نالىشىم ئىشقا ياراپ.

كۆز يېشىمۇ ئېرىتەلمەي تاش دىلىڭنى، كەلمىسەڭ،
بېرى بىر راخماننى يولغا بىر ئۆمۈر تورغاي قاراپ.

بالىلار ئارزۇسى*

مەتقۇربان ئىسمائىل

بالىلىقم، بالىلىقم،
ئۇ بىر توختىماس ئېقىم.
دېرەك پارلاق ئىقبالىم،
گالىستۇكۇم، بايرىقىم.

بالىلىقم، بالىلىقم،
ھۈر ۋەتىنىم ئامرىقىم.
ئۇنى ھەردەم قوغداشقا،
ئاتالغاندۇر بايلىقىم.

بالىلىقم، بالىلىقم،
شۇخ، ئەدەبلىك قىلىقىم.
كېلەچەكنى كۆزلەيدۇ،
ھەر قەدىمىم، تىنىقىم.

بالىلىقم، بالىلىقم،
مىنۇت ۋاقتىم-بايلىقىم.
ئىسراپ قىلماي مەن ئۇنى،
ئوقۇيمەن تاپماي تىنىم.

بالىلىقم، بالىلىقم-
ئۆسۈپ يېتىلەر چېغىم.
بەردى ماڭا كۈچ-قۇۋۋەت،
ھۈر ۋەتىنىم-تۇپرىقىم.

بالىلىقم، بالىلىقم،
پەن-بىلىمدۇر تاتلىقىم.
ئۆزۈم بىر يۇمران كۆچەت،
مەكتىپىم گۈزەل بېغىم.

* «شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى» نەشر قىلغان «ئۇيغۇر بالىلار ئەدەبىياتىدىن نەمۇنىلەر» ناملىق كىتاپتىن ئېلىندى

ئاقىللار كېڭىشى*

(بېشى ئالدىنقى ساندا)

دىلدار ئەزىز (ئامېرىكا)

بىلەن، روھىيەتتە ساقلىنىپ قېلىۋاتقان ئاجايىپ كۈچلۈك ھاياتى كۈچى، باشقىلارنىڭ ئۇنىڭغا يىراق-يىراقلاردىن تەلپۈنۈپ قاراپ، ئۇنىڭ ئاشۇ سېھرىي گۈزەللىكىدىن بەھرىلىنىدىغانلىقىنى ھەر بىر ئويلىسام، ۋۇجۇدۇمغا تىترەك ئولشىپ ئەس-ھوشۇمنى يوقىتىپ قويىمەن، شۇ تۈپەيلى ئۆزۈمگە كېلىۋاتقان ئاجايىپ قورقۇنچىلۇق ۋەھىمنى ھېس قىلىمەن. ناۋادا ئۇ مەندىن ئايرىلىپ چىقىپ كەتسە، مېنىڭ ناھايىتى كۆپ نەرسىلىرىمنى يوقىتىپ قويىدىغانلىقىم يۈرىكىمگە چىدىغۇسىز ئازاب سالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇنى مۇشۇ ئۇسۇلدا كۆزدىن يوقىتىشقا مەجبۇرىمەن. مەندە مۇشۇنداق قىلماقتىن باشقا ئامال يوق. ئاللاھ ئۇنى ياراتقاندىلا بەك سېخىلىق قىلىۋەتكەن. ئۇنىڭغا گۈزەللىكىنىمۇ، ئەقىلىنىمۇ، قابىلىيەتىنىمۇ، بالىلىقىنىمۇ پەۋقۇلئاددە ئارتۇق بېرىۋەتكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇنى نېمىلا دېمەي ۋە نېمىلا قىلماي ھېچقانداق ئەيىبلەشكە ئۇچرىماسلىقىم كېرەك. ئىشەنمىسىڭىز

- بۇ كىم؟ سىز نېمە ئۈچۈن ئۇنى نابۇت قىلىسىز؟ - دەپ سورىدىم مەن ئۇ كىشىدىن. - بۇ، - دەپ بېشىنى كۆتۈرمەي تۇرۇپ سۆزۈمگە جاۋاپ بېرىشكە باشلىدى ھېلىقى دوختۇر سۈپەت قاسساپ، - خۇدا ماڭا ئوخشاش ئەركەكلەرگە ئاتا قىلغان ئىلاھىي نېمەت. ئۇ دەسلەپتە ئىلاھلىق ئورنىدا تۇرۇپ مېنى بۇ دۇنياغا ئاپىرىدە قىلغان، كىيىن ئۆزىنى ماڭا بېغىشلاپ، روھىمغا ئوزۇق، يۈرىكىمگە شىپا بولغان.

- ئەمىسە سىز نېمىشقا ئۆزىڭىزنىڭ نىجاتكارىڭىزنى ۋەيران قىلىسىز؟ - مەن ئۇنىڭ سۆزىدىن تېخىمۇ ئەجەبلەنگەن ئىدىم.

- چۈنكى ئۇ مېنىڭ تېنىمگە پۈتۈنلەي سىڭىپ كەتمەي، ئۆزىنىڭ ئايرىم مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قالدى. ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئەسلى خاراكتېرىنى جاھىللىق بىلەن ساقلاپ تۇرۇۋاتقان ھالىتى مېنى ئەندىشىگە سالدى ۋە ئازابلايدۇ. بولۇپمۇ جانسىزدەك كۆرۈنگىنى

* ئاپتونىڭ 1991-يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «ۋىجدان تارازىسى ئالدىدا» ناملىق توپلىمىدىن ئېلىندى

پۈتۈمغا يىغىپ ئۇچقاندەك يۈگۈرگىنىمچە بۇ يەردىن قېچىپ چىقتىم.

بىراق زامانىمىزنىڭ ئالىملىرى ماڭا «تەقدىم» قىلغان «شەرەپلىك» ئاتاق تېخىچە پېشانەمگە پۈتۈكلۈك ئىدى. شۇڭا مەن ئۆزۈم چوڭ بىلىدىغان بىرەر دوختۇرخانىغا بېرىپ ئۆز كېسىلىمگە توغرا دىياگنوز قويدۇرۇشۇم كېرەك ئىدى.

مەن يول ئۈستىدە ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن بىر كونا ئاپتوبۇسقا چىقتىم. ئاپتوبۇس شوپۇرى قېرىپ ئېغىزلىرىدا چىشى قالمىغان بوۋاي ئىدى. بىراق ئۇ قويۇق ئاق چاچلىرىنى يىگىتلەرنىڭكىدەك ياستىۋالغان، ئورۇق پاقالچىقىغا ياشلارنىڭكىدەك تار، قىستاپ تۇرىدىغان ئىشتان كىيىۋالغان، ئۈستىبېشىمۇ ئالا بالداق كۆيىنەك كىيىۋالغان بولۇپ، ئىسكىلىتتەك ئورۇق مەيدىسىدە بويىغا ئېسىۋالغان تۇمارى ساڭگىلاپ تۇراتتى.

ئۇ بىر قولىدا ئاپتوبۇسنىڭ رولىنى تۇتقان، يەنە بىر قولىدا چىرايلىق بىر ياش قىزنى قۇچاقلىۋالغان ئىدى. تولىمۇ ياش، تولىمۇ سەبىي ۋە ئوماق بۇ قىز ھېلىقى بوۋايغا خۇددى چوڭ دادىسىغا ئەركىلىگەندەك ئەركىلەيتتى. بىراق بوۋاي بولسا ئۇ قىزنى خۇددى ياشلىقىدا سۆيگەن مەشۇقىدەك توختىماي قۇچاقلاپ سۆيەتتى. بەزىدە رول تۇتقان قولىنى رولىدىن ئاجرىتىپ، بۈگۈنكى تاپاۋىتىنى يانچۇقىنىڭ سىرتىدىن سىلاپ قوياتتى. بۇنداق چاغلاردا ماشىنا كاتاڭ يولدا يولدىن چىقىپ، ئۆرۈلۈپ چۈشكىلى تاسلا قالاتتى.

ماشىنا مېڭىۋاتقان بۇ يول كاتاڭلىقىنى ۋە تاشلىقلىقىنى ھىسابقا ئالمىغاندا باشقا يوللاردىن ھەرھالدا پەرقلەنپ تۇراتتى. بۇ يولنىڭ يەنە بىر ئارتۇقچىلىقى شۇكى، دىققەت قىلىپ قارايدىغان بولساق، ئالدىمىزدىكى مۇساپىنىڭ خېلى يىراقتىكى بىر قىسمىنى كۆرگىلى بولاتتى. بىراق ماشىنىنىڭ رولىنى تۇتقۇچىنىڭ ھالىتى كىشىنى ئەندىشىگە سالاتتى. بىزنىڭ شوپۇرىمىزنىڭ ئالدىمىزدىكى نىشانغا دىققەت قىلغۇدەك ھالى يوق ئىدى. ئۇنىڭ خۇشلۇقتىن خۇمارلاشقان كۆزلىرى ئۇنداق يىراقلارنى كۆرەلمەيتتى. دېمەك، يىراقتىكى نىشانغا تەشنا

دوختۇرخانىمىزنىڭ تېمىغا ئېسىقلىق تۇرغان نىزامنامىغا قاراپ بېقىڭ. نىزامنامىدا بەزى ئىشلارغا «رۇخسەت قىلىنمايدۇ» دېيىلگىنى بىلەن قانداق جازا كۆرۈلىدىغانلىقى يېزىلمىغان. شۇڭا مەن ئۆزۈم خالىغاننى قىلىۋېرىمەن.

مەن ھېلىقى دوختۇر سۈپەت قاسساپنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىدىم، ئۇنىڭ كۆزى پۈتۈنلەي كور بولۇپ، تامدىكى نىزامنامىمۇ، ھېلىقى ھەيكەلدىن ئېقىپ چىقىۋاتقان قىيىزىل قانىمۇ كۆرمەيتتى. ئۇ ئۆز ئىشىنى پەقەت قولىنىڭ تۇيغۇسىغا تايىنىپ سىلاپ-سىيىپ داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى. قولىدىكى ھەيكەلنىڭ گۈزەللىكى، نەپىسلىكى، لاتاپىتى دىگەنلەرنى، ھەيكەلنىڭ مەرمەردەك پاقىراپ تۇرغان پۈتۈن ئەزايىنى ئۇ كۆرەلمەيتتى. بىراق ئېغىزىدا «ئاھ، گۈزىلىم! ئاھ، ئامرىقىم! سەنسز قانداقمۇ ياشايمەن؟!» دىگەن سۆزلەرنى توختىماي تەكرارلايتتى ۋە ھەيكەل پارچىلىرىنى قولىدا دەڭسەپ كۆرۈپ كۆڭلىدە ئۇنىڭ قىممىتىنى ھىسابلايتتى.

مەن ئۇنىڭ ھەرىكىتىگە بىردەم قاراپ تۇردۇم. - بۇياققا كېلىڭ، - ئۇ قولىدا پالتىسىنى چىڭ تۇتقان ھالدا مېنى بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا چاقىردى، بۇ چاغدا ھېلىقى ھەيكەلنى پۈتۈنلەي پارچىلاپ بولغانىدى، - يېنىمغا كېلىڭە!

مەن ئۇنىڭ قولىدىكى قان تامچىپ تۇرغان پالتىسىغا قارىغىنىمچە بىر بېسىپ ئىككى بېسىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدىم. - دىققەت! - ئۇ قەيەردىندۇر ئۆگىنىۋالغان ھەربىي كوماندا بويىچە ماڭا بۇيرۇق قىلدى. مەن خۇددى سېھىرلىنىپ قالغاندەك ئۇنىڭ ئالدىدا تىك تۇراتتىم. بىراق كۆزۈم ئۇنىڭ قولىدىكى پالتىدا ئىدى. دوختۇر سۈپەت قاسساپنىڭ بىر قولى مېنىڭ ئۈستىخانلىرىمنى باشتىن ئاخىرى سىلاپ-سىيىپاشقا باشلىدى-دە، ئاندىن پالتا تۇتقان قولى ئاستا ئېگىز كۆتۈرۈلدى. مۇشۇنداق ئىشنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى يۈرىكىم ئاللىبۇرۇن تۇيغان ئىدى. شۇڭا ئۇ پالتىنى ئېگىز كۆتۈرگىچە بولغان ئارىلىقتا ئۇنىڭ قولىدىن سىلىكىنىپ ئاجالدىم-دە، پۈتۈن كۈچۈمنى ئىككى

بولۇۋاتقان كارۋانلارنىڭ تەقدىرى ئەنە شۇنداق بىر شوپۇرنىڭ قولىدا ئىدى.

ئاپتوبۇستا ئولتۇرغانلارنىڭ بەزىلىرى گەرچە تولىمۇ ئەنسىز ۋە جىددىي ھالەتتە بولسىمۇ، كۆپ قىسىم يولۇچىلارنىڭ روھىي-ھالىتى تولىمۇ بىخىرامان ئىدى، ھەممەيلىن دېگۈدەك پەقەت ئۆزلىرىلا بىلىدىغان قانداقتۇر بىر ناخشىغا پەقەت ئۆزلىرىلا ئاڭلىيالىغۇدەك ئاۋازدا غىڭشىپ ئولتۇرۇشقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھالىتى تولىمۇ بىغەم، ھېچكىمنىڭ ھېچكىم بىلەن كارى يوق ئىدى. كارى بولغان تەقدىردىمۇ ھېچقايسىمىز رول تۇتقۇچىغا نېمىنى قىلىش ياكى قىلماسلىق ھەققىدە گەپ قىلىشقا پېتىنالمىتتۇق. چۈنكى ئۇ بۇ ماشىنىنى بىز بىلەن قوشۇپ ھۆددىگە ئېلىۋالغان ئىدى. ئەگەردە مۇساپىغا يەتكۈچە بىرەرەمىز ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ قويدىغان بولساق، ئۇ بىزنى يېرىم يولدا، مۇشۇ چۆل-جەزىرنىڭ ئىچىدىلا ماشىنىدىن چۈشۈرۈۋېتىشى ۋە ھەتتا ئۆزى بىلىدىغان ئۇسۇللار بىلەن بىزنىڭ ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇش سالاھىيىتىمىزنى مەڭگۈلۈك يوق قىلىۋېتىشى مۇمكىن ئىدى. بۇ مۇساپە بەكمۇ ئۇزۇن بولۇپ، ھېچ كىشى بۇ سەپەرنى يىقىلىپ قويۇپ پىيادە يۈرۈشنى خالىمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەممەيلىن مۇشۇنداق تۆمۈر قاپچۇققا ئوخشايدىغان ئاپتوبۇستا ئولتۇرۇپ كۆنۈپ قالغان ئىدى. چۈنكى يامغۇر - يېشىن، بوران - چاپقۇن بۇ تۆمۈر قاپچۇقنىڭ ئىچىدىكىلەرگە ئانچە تەسىر كۆرسەتمەيتتى. نۇرغۇن پىيادىلىكلەر مۇشۇ قاپچۇقنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىش ئۈچۈن نۇرغۇن قىممەتلىك نەرسىلىرىنى ئاتىۋېتىپمۇ ئۇنىڭغا ئاسانلىقچە ئېرىشەلمەيتتى. شۇڭا ئاپتوبۇسقا كۆنگەن ئادەم ئۈچۈن «پىيادە قېلىش» ئۆلۈم بىلەن باراۋەر ئىدى. شۇنداقتىمۇ مەن يېرىم يولدا ئۆزۈمنى ئاپتوبۇسنىڭ سىرتىغا ئېتىشقا مەجبۇر بولدۇم، ھاياتىمنى خەۋپتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ھەرقانداق قاراملىققا تەييار ئىدىم.

ئاپتوبۇسنىڭ دېرىزىسىدىن سەكرىگىنىم ئۈچۈن ھوشۇمدىن كېتىپ يول بويىدا يېتىپ قاپتىمەن. كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاي تومۇرۇمنى تۇتۇۋېتىپتۇ.

- تىۋىپ ئاكا، دەپ بەرسىلىچۇ، مەندە كېسەللىك ئالامەتلىرى بارمىكەن؟ - چۈنكى زامانىمىزنىڭ ئالىملىرى ماڭا «ئاتا قىلغان» «ساراڭ» لىق كېسىلى كاللامدىن پەقەتلا چىقمايۋاتاتتى.

- ھىم... - دىدى ئۇ قاپاقلىرىمنى ئۆرۈپ كۆزۈمنىڭ ئىچىگە بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كىيىن، - سىزدە قان، سەپرا، سەۋدا، بەلغەمدىن ئىبارەت تۆت خىل خىلىت مۇكەممەل ئىكەن. پەقەت تەپەككۇر خامۇشلىقىلا كەملىك قىلىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭدىن سىرت سىز كۆزىڭىزنىڭ ئۆتكۈرلىكىنى توسىدىغان كۆز ئەينەك تاقىۋالسىڭىز بولغۇدەك.

- نېمىشقا؟

- بۇ تەرىپىنى بەك تەپسىلىي چۈشەندۈرمىسەممۇ بولار. چۈنكى ئەلمىساقىتىن بېرى تەپەككۇرى زاماندىن ھالقىپ كەتكەنلەر ياخشى ئاقىۋەت كۆرگەن ئەمەس. ھاياتلىق ئەزەلدىنلا كور، گاس ۋە تەپەككۇر ئىقتىدارىنى يوقاتقانلار ئۈچۈن جەننەتتۇر.

- ياق، سىز يالغان ئېيتىۋاتىسىز، ئەگەردە شۇ ئۆتكۈر تەپەككۇر ئىقتىدارىغا ئىگە كىشىلەر بولمىغان بولسا، ئىنسانلار ھېلىمۇ نەچچە ئونمىڭ يىلنىڭ ئالدىدىكى ئېيتىدايى ھالىتىدە ياشاۋەرمەسمىدى!! - مەن شۇنداق دەپ ۋارقىرىغىنىمچە ھېلىقى مويىسىپىت كىشىنىڭ بىلىكىگە ئېسىلماقچى بولدۇم. بىراق ئۇ مويىسىپىت كىشى كۆزنى يۇمۇپ-ئاقچۇچە غايىب بولغانىدى. مەن سەكرەپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم. توۋا، ئاپتوبۇستىن سەكرىگەن چاغدا ھوشۇمدىن كەتكەندەك قىلىۋېدىم، مانا ئەمدى پۈتكۈل ئەزايم بىجىرىم، ھېچبىرىم ئاغرىمايدىغۇ؟! -

مەن ئۆزۈم ئىشەنگەن چوڭ دوختۇرخانىغا ئاخىرى يېتىپ كەلدىم. بۇ دوختۇرخانىنىڭ ئەھۋالى ئالدىنقى دوختۇرخانىغا تۈپتىن ئوخشىمايدىغان بولۇپ، بۇ يەردە مېڭىگە نۇر ئۆتكۈزۈپ داۋالاش ئاساس قىلىناتتى.

باش ۋىراچىلار كېسەللەرنى داۋالاپ ساقايتىش توغرىسىدا جىددىي چارە- تەدبىرلەرنى تۈزۈپ، ئالدىراش ھالدا ياردەمچىلىرىگە خىزمەتلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇۋاتتى. بىمارلارنىڭ ئەھۋالى بەكمۇ ئېغىر خەۋپ ئىچىدە بولۇپ، بىمارلارنىڭ كۆپلىكىدىن ھەتتا

سائەتسىپرى ئېغىرلىشىۋاتىدۇ. ئۇلار بەزىدە ئۆزىنىڭ كىمىدىن تۇغۇلغانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغاچقا، گاھ كالىنى، گاھ قۇچقاچنى «ئانىمىز» دەۋالىدۇ. بىزدىكى بىر قىسىم دوختۇرلارمۇ بىمارلاردىن يۇقىرىقىدەك كېسەللەكلەرنى يۇقتۇرۇۋېلىپلا قالماي، يەنە تەپەككۇر ئىقتىدارى ئاجىزلىشىش كېسىلىگىمۇ گىرىپتار بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. بىز بەزىدە بىمارلارنىڭ كېسەللىك ئەھۋالى توغرىسىدا ھېچنەرسە ئويلىماستىن ئۆزىمىزنى خامۇشلۇق ھالىتىدە قالدۇرساق، يەنە بەزىدە ئۆزىمىزنىڭ پۈتۈن بىر گەۋدىمىزنىڭ ساغلاملىقىغا پايدىلىق بولغان تەسەۋۋۇرنى ئەمەس، تېنىمىزنىڭ ئادەتتىكى بىر قىسمىنىڭ پايدا-زىيىنىنىلا ئويلاپ، ۋۇجۇدىمىزنىڭ بىر پۈتۈن ساغلاملىقىغا زىيان يەتكۈزىدىغان ئىشلارنى قىلىپ قويىمىز-دە، ئۆزىمىزنى مەنپەئەتنىڭ قۇلىغا ئايلاندۇرۇپ قويىمىز، مانا بۇ ئەھۋال بىزنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىمىزنى نابۇت قىلىپ، بىزنى ھالاكەت گىردابىغا سۆرەپ كىرمەكتە. ئەپەندىم، سىز ئالدىمغا كىرگەن بىمارلار ئىچىدىكى ناھايىتى ئاز ئۇچرايدىغان بىر قىسىم ساغلام كىشىلەردىنسىز. شۇڭا ئەقىل-پاراسىتىڭىزنى كۆپرەك قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ساغلام كەلگۈسىنى يارىتىش ئۈچۈن ئىشقا سېلىپ، مىنىڭ بىمارلارنى داۋالاشىمغا ياردەم بەرگەيسىز، ھەتتا بۇنى ئۆزىڭىزنىڭ ئىنسانىي مەجبۇرىيىتى، دەپ قارىغىيسىز. مەن باش ۋىراجىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كىيىن، راستىنلا ساغلاملىشىپ قالغاندەك بولدۇم. يول بويى ئايىغىم يېنىك، قەدەملىرىم چاققان ئىدى.

مەن يەنە كوچا ئاپتوبۇسىغا چىقتىم. بۇ خەلقئارادىكى ئەڭ ئىلغار ۋە يېڭى تېخنىكا بىرىكمىسى بىلەن ياساپ چىقىلغان ئاپتوبۇس بولۇپ، بۇ ئاپتوبۇسنىڭ شوپۇرى تېخى سەككىز ياشقىمۇ توشمىغان ئۆسمۈر بالا ئىدى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا بۇ ئاپتوبۇسنىڭ رولىنى شۇ بالا ئاپتوماتىكلاشتۇرغان ئىكەن، ئۇ ماشىنىنى رول بىلەن ئەمەس، كۈنۈپكا بىلەن باشقۇراتتى، شۇڭا ئۇ ئۆزىنى ناھايىتى بىخىرمان ھېس قىلاتتى. بالا قولىدا كەلگۈسى زامانغا ئائىت ئەڭ يېڭى پەن-تېخنىكا ئۇچۇرلىرى ھەققىدىكى كىتابنى تۇتۇۋالغان بولۇپ، ئۇ يىراقلارغا قاراپ، يولنىڭ تۈزلۈكىنى جەزملەشتۈرگەندىن كىيىن، بېشىنى چۆكۈرۈپ كىتاپ كۆرەتتى. قىزىل چىراغ

بەزى ۋىراجىلار كىچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ دەم ئالماي ئىشلەپ، ھاردۇق يەتكىنىدىن ھالىدىن كېتەتتى. بەزى ۋىراجىلار بولسا بىمارلارنى ئۆزلىرى ئارزۇ قىلغاندەك ساقايتالمىغانلىقى ئۈچۈن، بىمارلار بىلەن تەڭ ھەسرەت ئىچىدە ئالەمدىن ئۆتەتتى. بىراق دوختۇرلارنىڭ بەزى ياردەمچىلىرى كېسەل داۋالاشتا دوختۇرلاردەك ئۇنداق جان كۆيدۈرۈپ كەتمەيتتى. ئۇلار دوختۇرلارنىڭ بىمارلارغا يېزىپ بەرگەن رېتسېپلىرىنى كۆتۈرۈپ ئالدى بىلەن شۇ بىمارغا باھا قويدۇراتتى، ئاندىن باھانىڭ قىممىتىگە ۋە ئۆزلىرىگە كېلىدىغان پايدىسىغا قاراپ تېزدىن داۋالاش ياكى كېچىكتۈرۈش توغرىسىدا پىلان تۈزەتتى. شۇ پۇلخۇمار كىشىلەرنىڭ كۆزىگىمۇ سىنچىلاپ قاراپ باقتىم، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى خۇددى بەزى كۆپ يەپ مايلىشىپ كەتكەن ئاچكۆز مۈشۈكنىڭ كۆزلىرىگە ئوخشايتتى. بەلكىم ئۇلارنىڭ ئەقلىمۇ پەقەت مۈشۈكچىلىك باردۇ، دەپ ئويلىدىم ئۆزۈمچە.

مەن ئەيمىنىپ تۇرساممۇ چاندۇرما سىلىققا تىرىشىپ، بىر بېسىپ ئىككى بېسىپ باش ۋىراجىنىڭ ئالدىغا كىردىم. ئۇ بۇغداي ئۆڭلۈك، ئوتتۇرا بوي كەلگەن تىمەن ئادەم ئىدى. مەن ئۆزەمنىڭ ئەھۋالىنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇرغاندىن كىيىن، ئۇ ئەڭ يېڭى تەكشۈرۈش ئۈسكۈنىلىرى بىلەن مېنى تەكشۈرۈشكە باشلىدى. - سىزنىڭ نېرۋا سىستېمىڭىز ساغلام ئىكەن، بىراقزە، ئۆزىڭىزنىڭ ساغلام ئىكەنلىكىڭىزنى ئىپادىلەشكە بەكمۇ ئالدىراپ كېتىدىكەنسىز. مانا مۇشۇنىڭ ئۆزىلا سىزگە خەتەر ئېلىپ كېلىدىكەن. سىز ھەتتا ئۆزىڭىزنىڭ كىملىكىنى يوقىتىش تۈپەيلىدىن نېرۋىسى بۇزۇلۇپ، تەپەككۇر ئىقتىدارىدىن مەھرۇم قالغانلار ئارىسىدا تۇرۇپمۇ ئۆزىڭىزنى ئۇلارغا بىر كۆرسەتمەكچى بويسىز. بۇ تولىمۇ كۈلكىلىك ھەم خەتەرلىك ئەمەسمۇ؟! ساغلام كىشىلەر ئۆزىڭىزنىڭ ساغلاملىقىنى ئىسپاتلاشقا ئەمەس، يۇقۇملانغان بىمارلارنى ئەپچىل ئۇسۇلدا داۋالاپ ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە ئالدىرىشى كېرەك. كۆرۈپ تۇرۇپسىز، بىزدە ئۆزىڭىزنىڭ كىملىكىنى يوقىتىش كېسىلى بىلەن يۇقۇملىنىۋاتقان بىمارلارنىڭ سانى كۈندىن-كۈنگە كۆپەيمەكتە، شۇڭا بۇ خىل كېسەللەرنىڭ ئەھۋالى كۈنسېرى، ھەتتا

توغرىسىدىكى مۇھاكىمىنى تېزىدىن ئاخىرلاشتۇرساق، ئاقىللار كېڭىشى ئون يىلدىن بېرى ئاخىرقى يەكۈننى چىقىرىلمىغىنى ئۈچۈن، نەچچە يۈز مىليون توننا تۇخۇم مەقسەتسىز ئىستېمالدىن توختىتىلىپ، چىرىپ زايە بولدى. بۇ مېكىيانلارنىڭ تۇخۇم تۇغۇش ئاكتىپچانلىقىغا تەسىر يەتكۈزگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلار تۇخۇم تۇغماس بولۇۋالدى. خەلقىمىز توخۇ ۋە تۇخۇملارغا مۇھتاج، شۇڭا يەكۈن چىقىرىشنى تېزلىتىشىمىز كىرەك.

مەن رەئىسنىڭ سۆزىگە ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدىم. يېڭى رەئىسنىڭ كۆزىدە كۆزئەينەك يوق ئىدى. ئەمدى دىققەت-نەزىرىمنى ئولتۇرغانلارغا ئاغدۇردۇم، ئۇلارنىڭ ئىچىدىمۇ ئەينەكسىزلەر كۆپىيىۋاتقانداك قىلاتتى. شۇكرى، ئالىملىرىمىزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاخىرى ئەسلىگە كېلىشكە باشلاپتۇ.

دە!

1991 - يىلى 7-ئاي، ئۈرۈمچى.

يېنىپ، رول باشقۇرۇش تەلەپ قىلىنغاندىلا، شۇ ھامان يەنە كۈنۈپىكلار ئارقىلىق رولنى تىزگىنلەيتتى. بىز يولۇچىلار باشقىلارنى باھالاپ كۆنۈپ قالغان بولساق كىرەك، ياش بالىنىڭ رول باشقۇرغىنىنىمۇ، كىتاب كۆرگىنىنىمۇ ئوخشاشلا ئەيىبلەۋېرەتتۇق. چۈنكى بۇمۇ بىزنىڭ مىللىي ئۆرپ-ئادىتىمىزنىڭ «بىر قىسمى» ئىدى. بىراق نېمىشقىدۇر كىچىك بالا باشقىلارنىڭ ئۆزى توغرىسىدا نېمە دېيىشىۋاتقىنىنى زادىلا ئاڭلىمايتتى ۋە ئاڭلىسىمۇ چۈشەنمەيتتى. ئۇ قوللىدىكى كىتاب دۇنياسىغا غەرق بولغان ئىدى. ئارىدىن ئون يىللار ئۆتۈپ كەتتى.

تۇخۇمنىڭ شەكلىنىڭ قانداقلىقى ۋە ئۇنى قايسى تەرەپتىن يېيىش توغرىسىدىكى مۇھاكىمە ھېلىمۇ داۋاملاشماقتا ئىدى....

- مېنىڭچە، - دېدى تېخى بۈگۈنلا يىغىن رەئىسلىكىگە ئۆستۈرۈلگەن ياش يىگىت، - تۇخۇم

شېئىرلار

شائىرەم باراتوۋا (قازاقىستان)

جان خەلقىم، جانغا پاتار شۇ بىر ئەلەم -
يېتەكلەر ئۆزگىلەر ئۆز ئۆمرىمىزنى.

يوق ئەزەلدىن بېپەرۋالىق ئادىتىم،
چىدىمايدۇ ئاڭا مېنىڭ ھار دىتىم.
مۇشەققەتتە ئاۋال ئاللاھ، ھە ئاندىن،
پەقەت سەنغۇ، خەلقىم، مېنىڭ مەدىتىم.

جان ئانامدىن ئۇيغۇر بولۇپ تۆرەلگەنمەن،
ئەزىز خەلقىم، خۇش كۈلكەڭنى كۆرەي دەيمەن.
مېنىڭسىزمۇ سىلەر ئۆمۈر سۈرىسىلەر،
مەن سىلەرسىز ھەرگىز ئۆمۈر سۈرەلمەيمەن.

ئەمگەك ئەتسە ھوسۇل ئالار ئاشلىقتىن،
تەلەي بولسا گۈل ئۇندۇ تاشلىقتىن.
قورساق ئاچسا ھېچ گەپ ئەمەس ئەۋزىلى،
ساقلىنايلى، خەلقىم، روھىي ئاچلىقتىن.

خەلقىدىن كەچكەن ئەرنى قۇت قۇچمايدۇ،
ئەل بىلەن بىللە ياققان ئوت ئۆچمەيدۇ.
ئويغاق بولسۇن مىللىي غۇرۇر، ۋىجدانىمىز،
«ھاكلا نغان دەل - دەرەخقە قۇرت چۈشمەيدۇ».

ئېگىلەپ سىي - ھۆرمەتسىز تۆرىمىزنى،
بىمەزگىل قېزىپ بىزنىڭ گۆرىمىزنى.

غۇنچىلار قەلىمىدىن

ئانا ئۇ سولماس گۈل*

شاخناز ئۇشاموۋا (قازاقىستان)

(5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى)

يۈرىكىڭنى قاندۇرىدۇ، ھەم تۈگىمەيدۇ، چەكسىز...
يۈزىڭىزدىكى ھەر بىر قورۇقتا يىللار داۋامىدىكى
ئەمگىكىڭىزنىڭ ئىزلىرى كۆرۈنىدۇ.
ھە، بىز بارلىق ئانىلارنىڭ بالا ئۈچۈن
كۆيگەن يۈرىكىنى، مۇھەببەتنى، سەكپارە بولۇپ
ئۆتكۈزگەن ئۇيغۇسىز تۈنلىرىنى قەدىرلىشىمىز
كېرەك. دائىم ئىززەتلىشىمىز زۆرۈر! ئانا دائىم
سولماس گۈل، ئانا - ئۇ بىزنىڭ ئۇيىرىماس
قورغىنىمىز، ئانا - ئۇ ئۆيىنىڭ بەرىكىتى!

ئانا!، نېمىدىگەن قەلبى دەريا، مېھرى
تۈگمەس ئۇلۇغ ئىنسان! ئانا، مېنىڭ ئانا تىلىم
سىزنىڭ ئاق سۈتىڭىز بىلەن مېنىڭ قەلبىمگە
يۇغۇرۇلغان! شۇنىڭ ئۈچۈن سىز ئۇلۇغ ئىنسان.
سىزنىڭ ئىسسىق ئالغانلىرىڭىزدا قانچىلىك ئىللىق
مۇھەببەت بار ھە! مېھرىبان يۈرىكىڭىزدە بولسا
بالغا بولغان پۈتمەس تۈگمەس مۇھەببەت
جۇشقۇنلايدۇ. ئۇنى مەن بۇلدۇقلاپ چىققان
سۈزۈك بۇلاق سۈيىگە ئوخشىتىمەن. سەۋەبى
ئۇ دائىم سۈزۈك، ھېرىپ - ئېچىپ كەلگەندە

* غۇنچە ژۇرنىلى 2016-يىلى 2-سان

ئانا، سېنى ئوخشىتىمەن تاڭنىڭ نۇرىغا^[1]

مالىكا تاشبائەۋا (قازاقىستان)

(8-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى)

تەۋرىتىپ ئېيتقان بۆشۈك ناخشىسى ئارقىلىق،
ئەۋلادىنىڭ بويىغا ئادەمگەرچىلىك ئۇرۇقىنى
چىچىپ، ئىنسانلىق خاسىيەتلىرىنى بالىنىڭ
بويىغا سىڭدۈرىدىغان ئىنسان. دۇنيادا ئانىنىڭ
مۇھەببىتىدىن ئۇلۇغ ھېچنەرسە يوق. ئانىنىڭ
تىلى، ئانىنىڭ مۇھەببىتى، ئانىنىڭ تىلىكى -
تىل بىلەن ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز بىر ياتقان
دېڭىز. يورۇق دۇنياغا كەلگەندىن باشلاپ سېنىڭ
ئەڭ يېقىنىڭ، دوستۇڭ، ئۇستازىڭ بار، ئۇ-ئانا.

ئانا- دۇنيادىكى ئەڭ ئېسىل، مېھرى ئىسسىق،
يۈرىكى تازا ئىنسان! ئانا- ۋەتەن، ئانا-
مەكتەپ، ئانا- دۇنيا دەپ بىكار ئېيتىلمىسا كېرەك.
سەۋەبى، ئانىدەك ئۇلۇغ ئىنسانغا تەڭداش
نەرسە يوق بولسا كېرەك. ھەر بىر بوۋاق يورۇق
دۇنياغا كۆز ئاچقاندا مېھرىبان، يۈرىكى تازا بىر
ئىنساننى كۆرىدۇ، ئۇ بولسىمۇ-ئانا. ئانا دېسە
تەۋرىمەيدىغان يۈرەك، سەزمەيدىغان سېزىم
بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئاتا ئۆيىنىڭ بەرىكەتى.
ئانا بولسا ئائىلىنىڭ ئىسسىقلىقىنى سوۋۇتماي،

ۋەدە^[2]

گالىبىيەم يۇسۇپوۋ

(153-مەكتەپ گىمنازىيە، 8-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى)

مېنى باققان بوۋامنىڭ،
قوللىرىغا مەن سۆيەي.
ياخشىلىقنى ئۆگەتكەن،
مومامغا مەن باش ئېگەي.

ئۈمىدىڭنى ئاقلايمەن،
قىممەتلىك ئاتا-ئانام.
ئىنسانلىق ئادەم بولۇپ،
ئۆز بۇرچۇمنى ئۆتەيمەن.

مەندىن ئەمدى غەم قىلما،
يىگىت بولدۇم، چوڭ بولدۇم.
باقىمەن دەپ سىلەرنى،
بىلەككىچە يەڭ تۇردۇم.

مەكتەپ^[1]

مەسىمجان تاشماگامەتوۋ

(بىلال نازىم نامىدىكى مەكتەپنىڭ 4-گ سىنىپ ئوقۇغۇچىسى)

بىز مەكتەپكە بارىمىز،
مەكتەپ بىلىم كانىمىز.
ئۇستازىمىڭ سۆزىنى،
يۈرەكلەرگە يازىمىز.

بىز مەكتەپكە بارىمىز،
ئەقىل-تەربىيە ئالىمىز.
كىچىكىنى بىز ئىززەتلەپ،
ھە، چوڭىنى ھۆرمەتلەيمىز.

بىز مەكتەپكە بارىمىز،
بىلىم ئېلىپ كېلىمىز.
كېلەچەكتە ۋەتەنگە،
ئادىل خىزمەت قىلىمىز.

^[1] غۇنچە ژۇرنىلى 2016-يىلى 2-سان

^[2] غۇنچە ژۇرنىلى 2014-يىلى 1-سان

مەن ئۆرلەۋېرىمەن* مايا ئەنجىلو - (ئامېرىكا)

تارىخقا پۈتۈپ قوي پۈتۈۋەر مېنى،
بۇرمىلانغان قىرتاق يالغانلىرىڭدا.
مەيلى دەسسەسىمۇ پاتقاقلار ئارا
مەن ئۆرلەۋېرىمەن چاڭلاردەك گويا.

كۆڭلۈڭگە كەلدىمۇ ئەدەبىسىزلىكىم؟
نە ئۈچۈن تۇتۇقلۇق كۆردۈم قاراڭدا؟
سەۋەبى ئاجايىپ مېڭىشلىرىم بار
ماي قۇدۇقى چىققاندا مېھمانخانامدا.

ئايىلاردەك ھەر كېچە، قۇياشتەك ھەر كۈن،
دولقۇنلار قۇتۇلۇپ چىققاندا چوقۇم،
ئوقچۇغان ئۈمىدلەر تاشقاندا ئېگىز،
ئۆرلەيدۇ بار - يوقۇم.

كۆرۈشنى خالامتىڭ چىقىلغىنىمنى؟
يەر بويلاپ باش بىلەن ئېگىلگىنىمنى؟
ياشلاردەك تۆكۈلۈپ يەلكىلىرىمنىڭ،
يۈرىكىم قان يىغلاپ يۈكۈلگىنىمنى؟

جېنىڭغا تەگدىمۇ بۇ مەغرۇرلىقىم؟
نېمىدۇر ئىچىڭگە ئېلىپ كەتكىنىڭ؟
ھە، چۈنكى ھويلامدىن ئالتۇن كانىنى
تاپقاندا ھىدى بار كۈلكىلىرىمنىڭ.

مەيلى سۆزلىرىڭدە ئېتىۋەت مېنى،
مەيلى چېپىۋەت كۆزلىرىڭدىلا.
مەيلى نەپرېتىڭدە ئۆلتۈرۈۋەتكىن
مەن ئۆرلەۋېرىمەن ھاۋادەك گويا.

چىشىڭغا تەگدىمۇ جىلۋىگەرلىكىم؟
ھەيرانلىق ئېسىڭنى يېدىمۇ شۇ دەم -
ئالماسلار مېنىڭدەك ئۇسسۇلغا چۈشسەم
پۇتلىرىم جۈپلىنىپ بولغىنىدا جەم؟

چىقىپ تارىخنىڭ ئار كۆلىبىسىدىن
ئۆرلەيمەن،
تۇرۇپ يىلتىزى دەرد ئۆتمۈشىدىن
ئۆرلەيمەن،

مەن - قارا ئوكيان تاشقان، كېڭەيگەن،
دولقۇنلار ئارىسىدا ئۇرغۇپ كۈچەيگەن،
ۋەھىمە قاپلىغان كېچىنى ئۇزۇپ
ئۆرلەيمەن،

سېغىنىپ بىر تاڭغا ئاجايىپ سۈزۈك
ئۆرلەيمەن ،
ئەجدادلار تۇتقۇزغان ھەدىيە بىلەن
قۇللۇقنىڭ ئارمانى ، ئۈمىدىدۇرمەن ،
ئۆرلەيمەن ،
ئۆرلەيمەن...

ئىنگىلىزچىدىن خەندەن تەرجىمىسى

شېئىرلار*

فەرىدە ئەفرۇز (ئۆزبېكىستان)

بىلىدىم

بىلىدىم ، سائادەتنىڭ تۈنلىرى زىيا ،
تومۇردا ئىشۇق ، دېگەن ئەلەم ئويغانسا ،
بېشىڭغا بالادۇر ، بالادۇر بالا ، بىلىدىم .

بىلىدىم ، ئارمانلار ئۆمرى ئۇزاق تۇر ،
پايانداز سېلىنغان يوللار تۇزاق تۇر ،
بىلىدىم ، خىيانەتنىڭ يولى چىراغدۇر ،
بىلىدىم ، بوينۇمدىكى مارجان - پىراقتۇر ،
بىلىدىم...

بەلكى ، سورۇنلاردا كۈلگىنىم راستتۇر ،
گۈللىگىنىم ، گۈل بولغىنىم راستتۇر ،
كۈيلىگىنىم ، كۈل بولغىنىم راستتۇر ،
ئاسماندا ئاي كەبى تۇل بولغىنىم راستتۇر ،
سىزسىز ، سىزسىز ھېچكىممەن ، بىلىدىم...

بەلكى سورۇنلاردا كۈلگىنىم راستتۇر ،
گۈل كىيگىنىم ، گۈللىگىنىم ، گۈل بولغىنىم راستتۇر ،
كۈيلىگىنىم ، كۈيدۈرگىنىم ، كۈل بولغىنىم راستتۇر ،
ئەمما ، سىزسىز ھېچكىممەن ، بىلىدىم .

بىلىدىم خۇددى تاڭلار ئاتقىنى كەبى ،
قۇياش ھارغىن پاتقىنى كەبى ،
ئاسماندا ئاي شورلۇق ، بىناۋا ،
ئوۋلاقتا ئاھۇلار ياتقىنى كەبى ، بىلىدىم .

ئون گۈلۈمدىن ئون گۈلۈم ئېچىلدى ، سولدى ،
ياپراقلىرىم سارغىيىپ چېچىلدى ، سولدى ،
ئىشۇق دېگەنگە كېپەنلەر پېچىلدى ، سولدى ،
ئەشسىز ، سىزسىز ، ھېچكىممەن ، بىلىدىم .

بىلىدىم ، قانائەتنىڭ مەنزىلى خۇدا ،

چاچلىرىمنى

ئەمدى سېنىڭ مەندەك ئارمىنىڭ بولماس ،
ئەمدى مېنىڭ سەندەك ئاسمىنىم بولماس .

ئالتۇن ئالما پەرۋىشلىدىم بېغىمدا ،
ئالۋاستىلار ئۇزۇپ كەتتى بېغىمدىن ،
ئىچسە يىلان ئەمدى قېنىمدىن ،
ئەمدى سېنىڭ باغلىرىڭدا كۈز يىغلار ،
ئەمدى مېنىڭ قىسمىتىمدە سۆز يىغلار .

ئۆزبېكچىدىن ئەزىزى ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان

چاچلىرىمنى رەيھان سۆيىدى ، بىلىمىدىڭ ،
تىللىرىمدىن تۆكتۈم ناۋات ، بىلىمىدىڭ ،
تۆكۈل دېدىم ، تۆكۈلمىدىڭ ، تولىمىدىڭ ،
ئەمدى سېنىڭ كۆكسۈڭ ئۆزۈرە تاغ غۇلار ،
ئەمدى مېنىڭ كۆكسۈم ئۆزۈرە داغ تۈنەر .

شاماللاردىن تۇتۇپ كەلدىم ئۆزۈمنى ،
ھەر ناكەستىن ئېلىپ قاچتىم يۈزۈمنى ،
چاچلىرىمغا زۇننار قىلدىم سۆزۈمنى ،

* «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى ، 2003 - يىللىق 6 - ساندىن ئېلىندى

قەشقەردىن ياڭرىغان سادا...*

گۈلباھار ناسىروۋا (قازاقىستان)

تارىخىي ئەسلىمە

سالام قەشقەر، ئانا قەشقەر، گۈزەل قەشقەر!
يۈرىكىمنىڭ قېنىدىكى غەزەل قەشقەر.
تىلغا ئالسام سېنىڭ قۇتلۇق شۇ نامىڭنى،
لەۋلىرىمدىن تامچىلايدۇ ھەسەل قەشقەر!

سەنغۇ يۇرتى ئەسلى مەھمۇد قەشقەرنىڭ،
ۋەتەننىڭ داڭلىق يۈسۈپ خاس ھاجىپىنىڭ.
سەنغۇ يۇرتى شائىر گۇننام، نىزارىنىڭ،
ماكانىغۇ ئۇيغۇرۇمغا خاس تارىخىنىڭ.

قۇچىقىڭدا كېچە - كۈندۈز ياڭراپ «تاشۋاي»،
تەۋرىتىدۇ سازغا تەشنا يۈرەكلەرنى.
ئاسمىنىڭدا نۇرلار چېچىپ يۇلتۇز ۋە ئاي،
يورۇتىدۇ تۇم - قاراڭغۇ تۈنلەرنى.

شائىر ئىلھام بىلەن ئەنە شۇنداق كۈيلەيدۇ.
پەخىرلەن، قەشقەرلىك! سېنىڭ يۇرتۇڭ ئالىملار،
ئەدىبلەر يۇرتى! پەخىرلەن!
ئۇيغۇرغا خاس تارىخىنىڭ ماكانى - ئىپارخان،
مايمىخان، ئاماننىساخان، نۇزۇگۈم كەبى جەسۇر
قىزلارنىڭ كۈرەش قىلىپ، قوشاقلار قېتىپ،
ئابدۇرىشتخان، سۇتۇق بۇغراخان، يۈسۈپ قىدىرخان
كەبى خاقانلىرىڭ ۋە پادىشاھلىرىڭ، جۈمە كەشمىر،
ھېلىم - سېلىم، ئاخۇنۇم كارۇشاڭ كەبى تەڭدىشى
يوق مۇقامچىلىرىڭ ياشاپ ئۆتكەن سىرلىق، سېھىرلىك
جەننەت دىيارىڭ بىلەن پەخىرلەن! پەخىرلەن،
قەشقەرلىك! دۇنياغا مەشھۇر ئەنجۈر، ياڭاق، ئانار،
ئالىملىرىڭنى، سەنئىتىڭنى مەدھىيەلەپ شائىر تىنماي
ئىلھام بىلەن كۈيلەيدۇ، پەخىرلەن! ئەنە شۇ تاپتا
يىراق - يىراقلاردىن يېقىملىق بىر تونۇش ئاھاڭ

* بۇ ئەسەر قازاقىستاندىكى نوپۇزلۇق مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنغان بولۇپ، سەھىپە ئېتىبارى بىلەن ئاپتورنىڭ رۇخسىتىگە ئاساسەن تەھرىرلەندى.

مۇڭلۇق ياڭرايدۇ. ئۇلار بار دەردى - ئەلەملىرىنى پەقەت ناخشا ئارقىلىقلا ئىپادىلەپ، كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ، خەستە كۆڭۈللىرىگە تەسەللى ئىزدەيدۇ. بۇ جەھەتتىن ئەخمىدىلەر ئائىلىسىنىڭ ئېيتىدىغان ناخشىلىرى ھەقىقەتەنمۇ ھەسرەتلىك ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، ئەخمىدىلەرنىڭ تۇنجىسى قاسىم ئۆزىنىڭ يېقىملىق ۋە كۈچلۈك ئاۋازى بىلەن مەھەللىنىڭ سىرتىدىكى ئەسكى تاملارنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ، قۇلاق تۇتۇپ تۇۋالغىنىدا، پۈتۈن مەھەللىدىكى ئادەملەر زوقلىنىپ تىڭشاپ ھۇزۇرلىناتتى. ئەنە شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئاۋازىغا مەھەللىدىكى چوڭ - كىچىكلەرلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل تەبىئەت، قۇشلارمۇ تەڭكەش قىلىپ، چوڭ سىمفونىيە ھاسىل قىلغاندەك مۇڭلۇق سايرىشاتتى.

ئەلۋەتتە، مۇنداق چاغلاردا قېشىدا دائىم كەنجى ئىنىسى ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ئۇنىڭغا جور بولاتتى. ئابدۇرېھىم ئەخمىدى 1934 - يىلدىن باشلاپ تۈركىيەدە ئوقۇپ كەلگەن زىكرىيا ئەپەندىنىڭ قولىدا ساۋادىنى چىقاردى ۋە كېيىنچىرەك قەشقەردىكى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە بىلىم ئالدى. يازلىق تەتىل پەيتلىرىدە مال - ۋارانلارنى جاڭگالغا ئاپىرىپ كەچكىچە بېقىپ ھەم تومۇز كۈنلىرى سىيىر - توپاقلارنى قوشۇپ باغلاپ، خاماندا بۇغداي يەنچىگەندە، خامان تەپكەندە، ئاكىسى قاسىمدىن ئۆگەنگەن خامان ناخشىلىرىنى بىر نىدا بىلەن قانچە ئېيتىمىسۇن، كىچىككىنە يۇمران قەلب ئۆزىنىڭ چارچىغىنىنى ئۇنتۇپ قالاتتى.

ئابدۇرېھىم ئەخمىدىگە بولۇپمۇ «كوچا ناخشىلىرى» بەكمۇ ياقاتتى. «...كەچقۇرۇلۇقى ھويلىدا ئولتۇرۇپ كوچىدا ئېيتىلىۋاتقان ناخشىلارنى زوق بىلەن تىڭشايتتىم» دەپ بالىلىق دەۋرىنى ئەسلىگەن ئىدى ھاپىز. قەشقەر كوچىلىرىدا سەيلە قىلىپ كېتىۋاتقان ياشلارنىڭ ئارىسىدىن شوخراق بىرى ناخشىنى باشلايتتى، ئاندىن ئۇنى ئىككىنچىسى داۋاملاشتۇراتتى، ئۇنىڭغا ئۈچىنچىسى قوشۇلۇپ بۇ ناخشىلار ئەۋجىگە چىقىپ ھەر كىمنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلاتتى. بۇ ناخشىلاردا ئىككى ياشنىڭ مۇھەببەت، ئايرىلىش، قايتا دىدارلىشىش تۇيغۇلىرى ئىپادىلەنەتتى، دىللارغا ھۇزۇر بېغىشلايتتى. ئۇنىڭدىن باشقا بۇ ناخشىلاردا ۋەتەن، تۇغۇلغان يۇرت، ئانا ئوبرازى مەدھىيىلەنەتتى. مەن بۇ ناخشىلارنىڭ نېمە ئۈچۈن «كوچا ناخشىلىرى» دەپ ئاتىلىشىنىڭ سەۋەبىنىمۇ بىلىۋالدىم. چۈنكى ئۇ ناخشىلار تولمۇ يۇقىرى ئاھاڭدا ئېيتىلاتتى. مەنمۇ بۇ ناخشىلارنى كېيىنچىرەك يۇقىرى ئاۋازدا ئىجرا قىلىشقا

ئاڭلانغاندەك بولىدۇ. ئاشۇ تونۇش ئاھاڭ يەنە شۇ سىرلىق سېپىرلىك قەشقەر دىيارىدىن ئاڭلىنىۋاتىدۇ. ھە، بۇ ئاھاڭ پەقەت قەشقەر دىيارىغا تەنەللۇق. ئىجراچىنىڭ مەيىن ئاۋازى، ئۇنىڭ بار ۋۇجۇدى، ئىشتىياقى بىلەن بېرىلىپ ناخشىنى ئورۇنلىشى، پەقەت قەشقەر دىيارىغا خاس قايتىلانماس يۈكسەك ماھارەت!

قانداق مۆجىزە، سىر باردۇر بۇ قەشقەر دىيارىدا؟ قەشقەر توپىسىغا كىندىك قېنى تامغان ئىنسانلارغا تەقلىد قىلىپ بولماس! ئۇلار ئۆزگىچە! ئۇلارنىڭ تەبىئىتى ئۆزگىچە! ناخشا ئېيتىشىمۇ ئۆزگىچە! ئەنە باياتىن يىراق - يىراقلاردىن ئاڭلانغان تونۇشلا سادا ئەمدى تېخىمۇ ئېنىق ۋە سىرلىق ئاڭلانماقتا!

ئابدۇرېھىم ئەخمىدى... ھە، باياتىن ناخشا ئېيتىۋاتقان ھاپىز، تەبىئەتنىڭ، قەشقەر دىيارىنىڭ بىز ئادەملەرگە تەقدىم قىلغان يەنە بىر بۈيۈك سەنئەتكارى - ئابدۇرېھىم ئەخمىدى...

ھە، ئۇلۇغ دىيارىدىن ئۇلۇغ ئىنسانلار تۇغۇلىدۇ. لېكىن نېمە ئۈچۈن شۇنچە مۇڭلىنىدىغاندۇ ناخشىچى؟ ئۇنىڭ ئاھاڭىدا، قاراشلىرىدا، ھەر بىر نەپىسىدە ئالەمچە مۇڭ بار... بەلكىم بۇ ناخشىنى ئېيتقاندا ئۇ ئىختىيارسىز ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن قەشقەر دىيارىنى، ئاتا - ئانىسىنىڭ مېھرىدىن تولمۇ ئەتىگەن مەھرۇم بولغان بالىلىق دەۋرىنى ئەسلەۋاتامدىكىن. ئېھ، ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرى شېرىن بولمىغان - دە... ئاللا يىتىملىكنى ھېچ بەندىسىگە نېسىپ قىلمىغاي.

1927 - يىلى 12 - ئاينىڭ 20 - كۈنى دۇنياغا كۆز ئېچىپ، بارى - يوقى بىر يېرىم ياشقا كىرگەندە، ئانىسى سائادەتخان ئون بالىنى قىڭغىر قاقشىتىپ مەڭگۈگە كۆز يۇمدى. بەزىدە ھايات تولمۇ شەپقەتسىز. نارەسىدە ئەمدىلا بەش ياشقا تولغاندا رەھىمسىز ئەجەل ئۇنى دادىسىدىنمۇ ئايرىۋەتتى. ھېيت - ئايەملەردە تام تۈۋىدە بويۇن قىسىپ ئولتۇرغانلىقىنى ئەسلەۋاتامدىكىن ھاپىز... ئاتا - ئانىسى بار بالىلارنىڭ ئەركىن ئويناپ يۈگۈرۈپ يۈرۈشلىرى، ھەدىلىرى ھېيتلاپ چىققان ئۆيلەردىن يېڭىنىڭ ئۇچىغا تۈگۈپ چىققان تۆت تال جىگدە ۋە بىر تال قەنتىنى تۇتقۇزۇپ، پېشانىسىدىن سۆيۈپ ئاتا - ئانىلىرىنى ئەسلىشىپ، كۆز ياش قىلغانلىرى بىر - بىرلەپ كۆز ئالدىدىن ئۆتۈۋاتسا كېرەك. بالىنىڭ كېلەچەك تەقدىرى، ئۇنىڭ تەربىيەسى ئەمدى مۇشۇ ئائىلىنىڭ ئەڭ تۇنجىسى قاسىمنىڭ ئىلكىگە قالدى. قەشقەر خەلقى ئەزەلدىنلا سەنئەتكار خەلققۇ. ئۇلارنىڭ ناخشىلىرى شىمال كۈيلىرىدىن پەرق قىلغان ھالدا

تەربىيەلەش.

ھەقىقەتەنمۇ خەلق ناخشىلىرى چوڭقۇر يىلتىزغا ئىگە. خەلقىمىزنىڭ ئالاھىدىلىكىنى، تارىخىنى، خاراكتېرىنى بەلگىلىگەن «كوچا ناخشىلىرى» نىڭ ئاشۇنداق نازۇك خۇسۇسىيىتى، نەپىسلىكى ياش ناخشىچى ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ يۇمران قەلبىنى تەۋرىتىپ، ئۇنىڭ ئىجادىيىتىدە مەھكەم ئورۇن ئالدى. ئەسلى قەشقەر ئادىتى بويىچە خامان تەپكەندە «لايلۇ» ناخشىسى ئېيتىلىدۇ. ئۇ ناخشىنى ئەزەلدىن ئاتا - بوۋىلار ئېيتىپ كەلگەن. ئاكىسىدىن ئۆگىنىۋالغان ئاشۇ ناخشىسى ئابدۇرېھىمنىڭ قەلب تۈرىدىن مەھكەم ئورۇن ئېلىپ، ئۇنىڭ پۈتكۈل ئىجادىي پائالىيىتىدىكى ھاياتلىقىنىڭ گىمىنى بولۇپ ياڭراۋەردى. چۈنكى ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ كەسپىي سەنئەت كۇرسلىرىدا ئىجادىي پائالىيىتىنى باشلىغاندىن بېرى، ئىشلىگەن ۋە رەتلەنگەن مۇزىكا، ناخشىلىرى ئەنە شۇ خامان ماۋزۇسى ئاساسىدىكى ناخشىلار ئىدى. مەسىلەن، ئۇيغۇر خەلق ناخشىسى «يارۇنىڭ» بىرىنچى ۋارىيانتى قىسقا بولغان بولسىمۇ، «لايلۇدىن» ئىسلاھ ئېلىپ، ئىككى قىسىملىق قىلىپ، بىر دارامەت ئىككى ئەۋجى بىلەن قوشتى. ئىككىنچى قىسىمىمۇ خۇددى شۇنداق تۈزۈلۈپ، ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ئىجراسىدىكى «يارۇ» ناخشىسى بىز تاماشىبىنلارنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈك ناخشىلىرىدىن بىرىگە ئايلاندى.

ئابدۇرېھىم ئەخمىدى 1948 - يىلى ئۈرۈمچى سەنئەت مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ، كەسپىي ناخشىچى سۈپىتىدە يەتتەسۇ ئۆلكىسىدە خېلىلا تونۇلۇشقا باشلىدى. ئەخمىدى ئىجراسىدىكى ھەر بىر يېڭى ناخشىنى ئادەملەر يېنىپ - يېنىپ تىڭشغۇسى، ئۇنىڭ بىلەن يېقىندىن تونۇشقۇسى كېلەتتى. ئۇنىڭ بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان ئەخمىدى ناخشىلىرىنىڭ شەيدالىرى كۈن ساناپ كۆپىيىشكە باشلىدى. بىر كۈنى ياش ناخشىچىنىڭ يالغۇز كىشىلىك كونسېرتى خەلقىمىزنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبىرى ئەخمەتجان قاسىمى تاماشا قىلدى ۋە يېنىدىكىلەرگە «بۇ بالىنى نەزەردىن سىرت قالدۇرماڭلار، ھەممە جەھەتتىن ياردەم بېرىپ قوللاڭلار» دەپ چېكىلدى. ئەخمەتجان قاسىمنىڭ بىر ئېغىز سۆزى بىلەن ياش ناخشىچىنىڭ تۇرمۇشىدا ھەم ئىجادىي يۈكسىلىشىدە كەڭ شارائىتلار يارىتىلغاچقا، يالغۇز كىشىلىك كونسېرت پروگراممىلىرىنى چوڭ سەھنىلەردە نامايان قىلىشقا باشلىدى.

ھە، ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ ناخشىلىرى پەقەت

ئۈرۈمچىدىلا ئەمەس، قەشقەر، شىخۇ، شىئەن، ھەتتا بېيجىڭدىمۇ ياڭرىدى. ئۇ ئەمدى پات - پاتلا چەت ئەللەرگە ئىجادىي سەپەرلەرگە ئاتلىنىدىغان بولدى. چەت ئەلگە، فېستىۋاللارغا قاتنىشىدىغان تاللانغان ئارتىسلارنىڭ تىزىملىكىدە ئۇنىڭ ئىسمى ئورۇن ئالدى.

كۆپ ئۆتمەي ئابدۇرېھىم ئەخمىدى غۇلجىدىكى سەنئەت ئۆمىكىدە ئۆز پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇردى. ئەنە شۇ يىللىرى ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ھاياتىدا چوڭ بىر خۇشاللىق ۋەقە سادىر بولدى. ئۇ بولسىمۇ ئۆزى ئوخشاشلا مۇڭى بىر، كىچىكىدىن يىتىملىكنىڭ دەردىنى كۆپ تارتىپ ئەمدىلا بالاغەت يېشىغا تولغان تۇرانقىز ئىسىملىك ئاشۇ ئۆمەكنىڭ تالانتلىق ناخشىچى قىزى بىلەن تونۇشۇپ، بىر - بىرىگە مېھرى چۈشۈپ قالغانلىقىنى بايقىغان ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ، غېنى باتۇر كەبى خەلقىمىزنىڭ بۈيۈك سەردارلىرى ئىككى ياشنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ تەشەببۇس قىلىپ ئۆتكۈزگەن ھۆكۈمەت دەرىجىسىدىكى توي مەرىكىسى پۈتكۈل غۇلجا خەلقىنى تەۋرىتىۋەتكەن ئىدى! ئۇ كۈنى يۈزلىگەن ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ سۆيۈملۈك سەنئەتكارىنىڭ خۇشاللىقىغا، بەختىيار چاغلىرىغا چىن قەلبىدىن ئورتاق بولۇشۇپ، ئىككى ياشنىڭ باسقان قەدەملىرىنى باھارنىڭ خۇش پۇراق گۈللىرىگە ئورنۇۋەتكەن ئىدى.

1948 - ، 1950 - يىللار ئابدۇرېھىم ئەخمىدى تارباغاتاي، چۆچەك ۋىلايەتلىك تياتىرلىرىدا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللاندى، شۇنىڭ بىلەن بىللە، ۋىلايەتكە مىللىي كادىرلارنى تەييارلاشتا كۆپ كۈچ چىقاردى. شۇنداقلا ئەر - ئايال ئەخمىدىلەر پەقەتلا كونسېرت پائالىيىتى بىلەن چەكلىنىپ قالماي، «ئارشىن مال ئالان»، «غۇنچەم»، «غېرىب - سەنەم»، «نۇزۇگۇم» قاتارلىق مۇزىكىلىق كومېدىيە، دىرامىلاردا باش ئوبرازلارنى يارىتىپ چوڭ ئالقىشلارغا ئېرىشتى. ئاشۇ ئەللىكىنچى يىللاردا ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ كەسپىي سەنئەتكار سۈپىتىدە مېڭىغان تاماشىبىنلار ئارىسىدا ئابروۋىي، ھۆرمىتى كۈندىن كۈنگە كۆتۈرۈلۈۋەردى. چۈنكى ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ھېچقاچان سەھنىگە يېڭىلىقسىز چىقمايتتى. ئۇنىڭ ھەر بىر كونسېرتىدا خەلق ئۇنىڭ تالانتى، قايتىلانماس ماھارىتى، پەقەت ئەخمىدىگىلا خاس ئىجادچىلىق قابىلىيىتىنىڭ يېڭى قىرلىرىنى كۆرۈپ ھۇزۇرلىناتتى. بولۇپمۇ شۇ ئەللىكىنچى يىللار دولقۇنلىرىدا ئابدۇرېھىم ئەخمىدى يالقۇنلۇق شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ شېئىرلىرىنى ئاجايىپ ماھارەت بىلەن

ئورۇنلاپ، تاماشىبىنلار ئارىسىدا شۆھرەت قازاندى. ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ئىجراسىدىكى «تەنلىرىم ياپراق»، «زۆھرە جېنىم» قاتارلىق ناخشىلارنى بىر قېتىم بولسىمۇ تىڭشاشنى ئارزۇ قىلىپ، تەشنىلىق بىلەن ئۇزاق مۇساپىلەرنى بېسىپ، ئەخمىدى قاتنىشىدىغان كونسېرتلارغا يېتىپ كېلىشەتتى. ئاشۇ ناخشىلارنى تىڭشىغاچ، زالىدىكى ئادەملەر ئېغىر نەپەس ئېلىشىپ، مىسكىن كۆڭۈللىرى سۇ ئىچىپ ئارام ئالغاندەك سۆيۈملۈك ناخشىچىسىغا ئاپىرىن ئەيلىشىپ داۋاملىق ئالقىشلار بىلەن سەھنىدىن قويۇپ بەرگۈسى كەلمەي، ئۇنىڭ بىلەن تەسلىكتە خوشلىشاتتى. شۇ يىللاردا ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ شېئىرلىرىنى ئىجرا قىلىشى سەۋەبىسىز ئەمەس ئىدى. بۇ ناخشىلار شۇ دەۋر روھىغا ناھايىتى ماس ۋە ئاھاڭداش ئىدى. چۈنكى مەملىكەتتىكى ئەھۋال ناھايىتى تەشۋىشلىك ئىدى. ئەخمىدى ئىجراسىدىكى ل.مۇتەللىپ ناخشىلىرىنىڭ خەلقكە كۆرسەتكەن تەسىرى ھەققىدە بىر قانچە يىل شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا تۇرغان، ئۆزبېكىستاندا خىزمەت كۆرسەتكەن مەدەنىيەت ئەربابى، ئۆزبېكىستان دۆلەت تېلېۋىزىيە ۋە رادىئو خەۋەرلىرىنى ئاڭلىتىش كومىتېتى رەئىسىنىڭ سابىق ئورۇنباشارى مەرھۇم خېلەم خۇدايەردىنپۇ مۇنداق دەپ خاتىرىلىگەن: «...شەخسەن مەن ھاياتتا ل.مۇتەللىپنى كۆرمىدىم، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولمىساممۇ، ئۇنىڭ ئىجادىنى ياخشى بىلەتتىم. خەلق ئۇ ھەقتە مىللىي قەھرىمان سۈپىتىدە ھېكايە قىلاتتى ۋە تونۇتاتتى. لېكىن مەن ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ ئىجراسىدا مۇتەللىپ ناخشىلىرىنى تىڭشىغىنىمدا، ناھايىتى تەسىرلىنىمەن.

بارى - يوقى يىگىرمە ئۈچ يىل ئۆمۈر سۈرۈپ، تەقدىرى پاجىئەلىك ئاياغلاشقان، ئىسمى خەلقىمىز ئارىسىدا رىۋايەتكە ئايلانغان شۇ ئىسيانكار، ئەر يۈرەك شائىرىمىز ئوبرازىنى تولۇق گەۋدىلەندۈرىمەن. مەن بۇنىڭدا ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ شۇ ناخشىلارنى پەقەت ئۆزىگىلا خاس يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئىجرا قىلىپ زالىدىكى تاماشىبىنلارنى قايىل قىلغۇدەك قۇدرىتىگە ئاپىرىن ئېيتىمەن. ئەخمىدى شۇ ناخشىلارنىڭ ھەر بىر مىراسىنى، ھەر بىر سۆزىنى خۇددى بىر روماننىڭ مەزمۇنىنى بايان قىلغاندەك كەڭ مەنىدە تىڭشىغۇچى قەلبەلەرگە يەتكۈزۈشنى بىلەتتى. ئۇ بەزىدە ئېغىر تىنىق ئېلىپ، كۆزلىرىنى يۇمۇۋېلىپ قەھرىمان ئوبرازىغا چۆكۈپ كېتىدۇ. بۇ ئەلۋەتتە، پەقەت ئابدۇرېھىم ئەخمىدىگىلا خاس يۈكسەك ماھارەت دەپ بىلىمەن».

1950 - يىلى ئەر- ئايال ئەخمىدىلەر ۋىلايەتتىكى تاللانغان سەنئەتكارلار قاتارىدا قولدا ئون ئايلىق

ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ ئىشەنگەن ئەڭ يېقىن ئادىمى ئەخمەتجان قاسىمى رەھبەرلىكىدىكى بىر توپ ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى «ئايروپىلان ھالاكىتى» دە سىرلىق ۋاپات بولدى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇيغۇر سىياسى ۋە مەدەنىي ھاياتىدا چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولدى. بولۇپمۇ 60 - يىللىرى باشلانغان «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ ئاقىۋىتىدە ئەدەبىيات ۋە سەنئەت ساھەسىدىكى يۈزلىگەن مىللىي زىيالىيلار ئۆلتۈرۈلدى، تۈرمىلەرگە تاشلاندى، يىراق - يىراقلىرىدىكى قالاق ئۆلكىلەرگە پالاندى.

1961 - يىلىنىڭ كەچكۈز ئايلىرى، ئۇيغۇرلارنىڭ ياقا يۇرتلاردىن پانا ئىزدەپ، كۆچۈش دولقۇنلىرى راسا ئەۋج ئېلىۋاتقان پەيتى ئىدى. ئارىدا «ئەخمىدى ئائىلىسى بىلەن سوۋېتقا كۆچۈپ كەتكۈدەك» دېگەن خەۋەر ھەممىگە پۇر كەتتى. بۇ سۆزگە ئەلۋەتتە، ئىشەنمىگەنلەرمۇ بولدى. چۈنكى ئۇ يىللىرى ئابدۇرېھىم ئەخمىدى شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلىدا ئۇستاز ۋە يېتەكچى رەھبەر سۈپىتىدە قىزغىن پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. ئاۋام خەلق پەقەت قازاقىستان چېگراسىغا يېتىپ كەلگەندىلا، بايقى ئاچچىق ھەقىقەتكە ئىشەنگەن ئىدى. ئۇ كۈنى مىسلى كۆرۈلمىگەن كۆپلىگەن ئادەملەر چېگراغا يىغىلدى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى بۇ يەرگە ئاپتوبۇستا، بەزىلىرى ئات - ئۇلاغلىرىنى مىنىشىپ، ھە بەزىلىرى بولسا شۇنچە يىراق يوللارنى پىيادە بېسىپ ئالدىرىشىپ يېتىپ كېلىشتى. بۇ ئادەملەرنىڭ مەقسىتى - بىرلا!، ئۇ بولسىمۇ سۆيۈملۈك سەنئەتكارنى ئاخىرقى قېتىم كۆرۈۋېلىش، ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئۆزلىرىنىڭ چەكسىز مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ئىدى بۇ كۆڭلى يېرىم ئاۋام خەلق...

ئېھ، ئايرىلىش، ۋىدالىشىش نېمە دېگەن ئېغىر! كىچىكىدىن بىللە ئويناپ، بىللە ئوقۇپ بالاغەتكە يەتكەن دوستلىرى، ھاياتىنىڭ ئەڭ ئېغىر سىناقلىرىدا بىر بىرىگە يار - يۆلەك بولۇپ، بىر پارچە زاغرا ناننى تالىشىپ يەپ چوڭ بولغان قوۋم - قېرىنداشلىرى، يۇرتداشلىرى بىلەن خوشلىشىش ھەقىقەتەنمۇ ئېغىر! ئادەملەرنىڭ كۆزلىرىدە نەم، ئالەمچە مۇڭ - تەشۋىش. ئۇلار ئەزىز ۋە سۆيۈملۈك ناخشىچىسىغا قىيماي ئۇنىڭ دىدارىغا تويماي تەلمۈرۈپ باقاتتى. مۆتىۋەر ئانىلار پېشانىسىدىن سۆيۈپ، قوللىرىدىكى تەۋەرۈك توقاچلىرىنى سۆيۈملۈك ئوغلىغا چىشلەتتى. خوشلىشىش ئالدىدا ئاشۇ يىغىلغان پۈتكۈل خەلق ئاممىسى ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ بىر ناخشا ئورۇنلاپ بېرىشىنى ئىلتىماس قىلدى. سوغۇق شامالغا قارىماي،

تۇنجى ئوغلى مۇراتنى كۆتۈرۈپ شىئەن شەھىرىدە قۇرۇلتايدا، ئاندىن بېيجىڭدا بولۇپ ئۆتكەن دۆلەت بايرىمى تەنتەنىلىرىگە قاتنىشىپ، بېيجىڭنىڭ ئەڭ چوڭ كونسېرت زالىدا ناخشا ئېيتتى. ئاشۇ تەنتەنىگە قاتناشقان ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە قازاقىستانلىق بىر قاتار سەھنە ماھىرلىرى بىلەن تونۇشۇش ۋە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش نەتىجىسىدە ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ئۆز ناخشىلىرىنى ئۆزبېك، قازاق، رۇس، كورىيە خەلقلەرنىڭ ناخشىلىرى بىلەن بېيتتى ھەم ئۇ ناخشىلىرى 1956 - يىلى شۇ يىللاردىكى مەدەنىيەت نازىرى (مىنىستىرى) زىيا سەمەدىنىڭ رەھبەرلىكىدە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى مەدەنىيەت ھەيئىتى تەركىبىدە ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە قازاقىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە، 1957 - يىلى بولسا، موسكۋادا ئۆتكۈزۈلگەن جاھان ياشلىرى ۋە ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ دۇنياۋى ئالتىنچى فېستىۋالىدا ئورۇنلىدى.

شىنجاڭ ئارتىسلىرى ئالمۇتادا ئاباي نامىدىكى ئوپېرا ۋە بالېت تياتىرى بىناسىدا كونسېرت كۆرسەتتى. ئالمۇتالىق تاماشىبىنلار ئابدۇرېھىم ئەخمىدى، پاشا ئىشان، ھۈسەنجان جامى كەبى سەھنە يۇلتۇزلىرىنىڭ يۈكسەك سەنئىتىگە، ماھارىتىگە ئاپىرىن ئېيتىشىپ گۈلدۈرلىگەن داۋاملىق ئالغىشلار، قۇچاق - قۇچاق گۈللەر بىلەن قارشى ئېلىشتى. ئەنە شۇ كونسېرتتا ئالمۇتادىكى كەسپىي ئۇيغۇر تياتىرىنىڭ باش رېژىسسورى سېرگېي رۇبىنوفىچ باشويان تاماشىبىن زالىدا ئولتۇرغاچ، ئابدۇرېھىم ئەخمىدى كەبى تالانتىنىڭ ئاجايىپ سېھىرلىگۈچى ئاۋازىغا مەپتۇن بولۇپ، ئۇنى «ئانارخان» دىكى ھەمراھ، «غېرىب - سەنەم» دىكى غېرىب روللىرىدا خىيالەن تەسەۋۋۇر قىلىپ، چوڭ ئارزۇ - ئۈمىدلەر بىلەن ھاياجان ئىلىكىدە ناخشىچىنىڭ مۇبارەك قوللىرىنى مەھكەم قىسىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئېگىلىپ تەزىم قىلغان ئىدى. چۈنكى ئۇيغۇر تياتىرى شۇ يىللىرى ھەقىقەتەنمۇ ئابدۇرېھىم ئەخمىدى كەبى يۇمشاق تېنور ئاۋازلىق ئارتىسقا تولىمۇ موھتاج ئىدى. خۇلاسە، سىرتتىن قارىغاندا ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ ھاياتى پەقەت قىزغىن ئىجاد قوينىدا يالغۇز كىشىلىك كونسېرتلىرىنى بېرىپ، ئويۇن - كۈلكە، تاماشىلار قاينىمىدا ئۆتكىنى بىلەن، ئۆزى ياشاۋاتقان دۆلەتتە پەقەتلا ئۇيغۇر سەنئىتى ئۈچۈن ئەمەس، مەملىكەتتىكى ئۆزگىرىشلەر نەتىجىسىدە پۈتكۈل خەلقنىڭ مەدەنىيىتى، سەنئىتى ئۈچۈن خەۋپلىك سىياسىي دولقۇننىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى ئالدىنلا بىلىپ سەزدى.

ئۇنىڭ ئۈستىگە 1949 - يىلى ئاۋغۇست ئېيىدا

ئاشۇ تەسىرلىك ھېكايىدىن كېيىن، ئابدۇرېھىم ئاكا بىلەن ئۇ ھايات ۋاقتىدا نېمىشقا دەرەقەمتە ئولتۇرۇپ مۇگدنىشىپ، بىرەر ھېكايە يازالمىدۇق؟ ئىست... نېمىشقىدۇر بىز ئاشۇنداق بۈيۈك ئىنسانلار ئارىمىزدا يۈرگەندە خۇددى ئۇلار مەڭگۈ ياشايدىغاندەك ئۇلارنىڭ ھاياتىغا بىپەرۋا قارايدىكەنمىز. ئۇلار بۇ ھاياتنى تەرك ئېتىپ، باقىغا كەتكەندە بولسا، ئۇلارنىڭ ئوبرازىنى جانلاندۇرۇشقا تىرىشىپ، شۇ تەۋەررۈك ئىنسانلارنى كۆرگەن، بىلگەن يېقىنلىرىنى ئىزدەپ، باھالىق مەلۇماتلارنى يىغىپ ئاۋارە بولىدىكەنمىز. تۇرانقىز ھەدىنىڭ تەسىرلىك ھېكايىسىنى تىڭشىغانىمىز، ئۆز ئەيىبىمىزنى تېخىمۇ چوڭقۇرراق ھېس قىلدۇق.

ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ۋەتىنى بىلەن خوشلاشقان دەقىقىلىرىنى پۇشا كۆمپوزىتورى ئوگنىسكىنىڭ ئۆز ۋەتىنى بىلەن مەشھۇر «پولونىزى» ئارقىلىق خوشلاشقنىغا قىياسلىدۇق.

شۇنداق قىلىپ، ئابدۇرېھىم ئەخمىدى تەقدىرنىڭ ئاچچىق تەقەززاسى بىلەن ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتىنى، قېرىنداشلىرىنى، ۋەتىنىنى تەرك ئەتتى. پەقەت ۋەتىنىنىلا ئەمەس، پاشا ئىشان، پاتەم قۇربان، مەريەم ناسىر كەبى ئونلىغان شاگىرتلىرى، مىڭلىغان، مىليونلىغان ئەخمىدى ناخشىلىرىغا تەشنا ئەزىز يۈرەكلەرنى تەرك ئەتتى...

ئالمۇتادىكى ئۇيغۇر تىياتىرى كوللېكتىپىگە ئابدۇرېھىم ئەخمىدى، تۇرانقىز زەيناخۇنۇۋا، مەشھۇر ئۇسۇلچىلاردىن ئامىنە يۈسۈپوۋا، ھاۋاخان ئەزىزوۋا، سازەندە ۋە بالىتېمىستېر مەھمەتجان ئەزىزوۋا، قادىررازى مەھمەتوۋلارنىڭ كېلىپ قوشۇلۇشى تىياتىر كوللېكتىپى ۋە قازاقىستانلىق تاماشىبىنلارنىڭ مەدەنىي ھاياتىدىكى چوڭ خۇشاللىق تارىخىي ۋەقە بولدى. ئالدى بىلەن تىياتىرنىڭ كونسېرت پروگراممىلىرى تېخىمۇ جانلىنىپ، ئىلگىرى كۆپچىلىككە نامەلۇم بولغان كۆپلىگەن يېڭى ئەسەرلەر بىلەن تولۇقلاندى. 1964 - يىلى ۋ. شېكىسپىر تۇغۇلغىنىنىڭ 400

يىللىقىغا بېغىشلانغان «ئوتېللو» (رېژىسسېرى س. باشويان) ئەسىرىدە ئابدۇرېھىم ئەخمىدى مونتاتو رولىنى ئىجرا قىلدى. 1965 - يىلى ئۇ. گادزىبېكوۋنىڭ «مۇيسەرنىڭ ئىشى» (رېژىسسېرى ئى. كۇرۇموۋ) ئەسىرىدە - چابانەلى رولىنى ئوينىدى. «مەشەدى غۇبات» مۇزىكىلىق كومېدىيەسىدە رىزايېك، س. ژامالنىڭ «قارا گۈل» دە (رېژىسسېرى س. باشويان) نادىر، ي. مۇخلىسوۋنىڭ «نەسىردىن ئەپەندى» ئەسىرىدە شائىراخۇن، ن. پوگودىنىڭ «ئۇچىنچى پاتېنتىلىق قىسسە» ئەسىرىدە كۇماكىن، 1967 - يىلى

ئۈستىدىكى چاپىنى بىلەن قۇلاقچىسىنى يېشىۋېتىپ، ئېگىزىرەك دۆڭنىڭ ئۈستىگە خۇددى سەھنىگە چىققاندەك كۆتۈرۈلگەن ھاپىز، ھەممە ئۇزاتقۇچىلارغا ئېگىلىپ تەزىم قىلغۇچ ئۆزىنىڭ ھېسداشلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئىخلاىس بىلەن سۆيۈملۈك ناخشىسىنى باشلىۋەتتى!

ئېھ، شۇ كۈنكى ئېيتىلغان ناخشا، پۈتكۈل شىنجاڭ ئاسمىنىغا دولقۇنلاپ كەتتى دېسىڭىزچۇ!

دەريانىڭ ئۇ قېتىدا،
كۆرۈنگەن تېرەك بىزنىڭ.
سىزنىڭ كۆيىمگەن بىلەن،
كۆيدۈ يۈرەك بىزنىڭ...
گۈلئايىشەم،
تالاشقان شەھىرىڭ قالدى...

ناخشا تاماملىنىشى بىلەن ئاپئاق ساقاللىق مۆتىۋەر بوۋاي گىرىمىسەن كۆزلىرىدىن ئېقىۋاتقان تارام-تارام ياشلىرىنى يېڭىنىڭ ئۇچىغا سۈرتكەن ھالدا تەمتىلەپ ئادەملەر توپىدىن بۆلۈنۈپ چىقتى. دە، ناخشىچىنىڭ بويىغا ئېسىلىپ بىر نەرسىلەرنى دېيىشكە تەمشەلدەيۈ، لېكىن قاقشاۋاتقان قەلبى نىداسىنى باسالماي ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى.

— لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ ناخشىسىنى ئېيتىپ بەرسىلە، ئىلتىماس!

— ياق دېمىسىلە، ئۇستاز...

— راست، راست، ناخشىلىرىنى ئاخىرقى قېتىم ئاڭلاپ قالايلى! — دەپ تەرەپ- تەرەپتىن گەپكە ئارىلاشتى ئادەملەر. ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ «ماقۇل» دېگەن ئىشارىنى بىلدۈردى. دە، ئۆتكۈر قاراشلىرى بىلەن يىراق- يىراقلارغا بىر بېقىپ، ۋەتەن تۇپرىقىدىن قوللىرىغا بىر ئوچۇم ئالغۇچ، ئۇنى قول ياغلىقىغا ئوراپ مەھكەم چېكىپ قويىغا سالدى. دە، ئىستىقلالىيەتكە تەشنا مىڭلىغان قەلبىلەر نىداسىنى ئىزھار قىلغاندەك لۇتپۇللانىڭ مۇڭلۇق ناخشىسىنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئىجرا قىلدى.

كۆپلىگەن تەلەپلەرگە بىنائەن، رەپىقىسى تۇرانقىز بولسا قولغا ئۆزىنىڭ دۇتارىنى ئېلىپ، «ھارۋىكەش ناخشىسىنى» ئېيتىپ بەردى.

مانا بۇ ئۇنتۇلماس تەسىرلىك خاتىرىلەرنى تۇرانقىز ھەدە ئابدۇرېھىم ئاكىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن بىز سۆھبەتلەشكىنىمىزدە ئېيتىپ بەرگەن ئىدى. خۇددى كىنو لېنتىسىدەك كۆز ئالدىمىزدىن ئۆتكەن

«تەنلىرىم ياپراق»، «گۈلئايىشەم»، «سېغىنغان يار»، «ئايىرىلمىسۇن»، «مەن كېتەر بولدۇم» قاتارلىق ناخشىلارنى ئىشتىياق بىلەن تىڭشاپ لەززەت ئالاتتى. ئابدۇرېھىم ئەخمىدى كەبى داڭلىق ئىستېدات ساھىبى ئۈچۈن ئاتاقلىق ئۇيغۇر كومپوزىتورلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئاجايىپ ئەسەرلىرىنى، شائىرلار بولسا ئەڭ ياخشى شېئىرلىرىنى يازاتتى.

چىن سۆيگۈنى كۈيلىمىسە كېرەك ھېچكىم سەنچىلىك،
دىلى ھېسقا بۆلەلمىسە كېرەك ھېچكىم سەنچىلىك.
يۈرەكلەرنى مەپتۇن ئەيلەپ كۈي ناۋالار سېھرىدە،
قولغا قولداش بولالمىغان بۆلەك ھېچكىم سەنچىلىك.

ئاھاڭلارنىڭ قانىتىدا ئۆرلەپ ئارمان قۇشلىرى،
ئۇچۇپ تالسا بولماس بەلكى يۆلەك ھېچكىم سەنچىلىك.
سەنئىتىمىز ئاسمىنىدا ئۆزۈڭ يانغان يۇلتۇزۇم،
ياقالمىغاي ئاڭا تەشنا يۈرەك ھېچكىم سەنچىلىك.

ئەگەر ئابدۇرېھىم ئەخمىدى شۇ تەرىقىدە ئۆز پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرغان بولسا، ئۇنىڭ ئۇيغۇر تىياتىرى ئۈچۈن قوشقان تۆھپىلىرى شۈبھىسىز يۇقىرىدا ئىپادىلەنگەنلەردىن تېخى ناھايىتى كۆپ بولار ئىدى. لېكىن 1971-يىلى ئۆزبېكىستان تېلېۋىزىيە ۋە رادىيو خەۋەرلىرىنى ئاڭلىتىش دۆلەت كومىتېتىنىڭ يېنىدىكى ئۇيغۇر ناخشا-ئۇسسۇل ئانسامبلىنىڭ مۇزىكا سەنئىتىمىزنىڭ گۈلتاجى ھېسابلانغان «ئون ئىككى مۇقام» نى تىكلەش، رەتلەش ۋە ئۇلارنى پىلاستىنكا قىلىپ چىقىرىش كەبى ۋەزىپىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىغا ئاتاقلىق مۇقامچىلار قاتارىدا ئابدۇرېھىم ئەخمىدىمۇ تەكلىپ قىلىندى. ئەنە شۇ ھەممىمىز ئۈچۈن ئالىيجاناب ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مەقسىتىدە ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ئۆزبېكىستان دىيارىغا ئاتلاندى. بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئالىيجاناب ئىش ئىدى. چۈنكى يوقاپ كېتىش خەۋىرى ئاستىدا تۇرغان مۇقاملىرىمىزنىڭ ئىلى ۋارىيانتى يېزىلغان پىلاستىنكىلار يورۇقلۇققا چىقىپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە «ئۆزھال»، «ناۋا» مۇقاملىرىنىڭ مۇقەددىمىسىنى ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ئىجرا قىلغان. مەزكۇر ئانسامبىل شۇ مۇقاملار ئارقىلىق كۆپلىگەن سىمپوزىئۇم، خەلقئارا فېستىۋاللارغا قاتنىشىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قۇدرەتلىك سەنئىتى چەتئەللىكلەرنى ھاڭ تاڭ قالدۇرغان ئىدى.

بىر نەچچە يىللار داۋامىدا ئابدۇرېھىم ئەخمىدى تاشكەنت ناخشا-ئۇسسۇل ئانسامبلىدا رەھبەرلىك قىلدى. يالقۇنلۇق شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەخمىدىنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىدە چوڭ سەھىپىنى ئىگىلەيدۇ.

ق. ھاسانوف ۋە س. باشويانىڭ «نۇزۇگۇم» مۇزىكىلىق دراممىسىدىكى - باقى، 1969 - يىلى ز. سەمىدىنىڭ «لاشمان» (رېژ. د. سادىروۋا) دراممىسىدىكى - ئېلەم، 1970 - يىلى ئۇ. گادزىبېكوۋنىڭ «ئارشىن مال ئالان» (رېژ. س. باشويان) مۇزىكىلىق كومېدىيەسىدىكى - ئەسقەر كەبى ئوبرازلار - ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ ئاكتىيور سۈپىتىدە ئورۇنلىغان ئىشلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شۇنداق چوڭ ۋە كىچىك روللارنى ئوينىغاندا، سېپىكتاكلاردىكى ئارىيەلەرنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئىجرا قىلغان بولسىمۇ، درامماتىك روللاردا ئاكتىيور ھەقىقەتەن قىينالدى. پەقەت ئۆز ئۈستىدىن تىنماي ئىزدىنىشى ۋە بولۇپمۇ رېژىسسور س. باشويان بىلەن ھەمكارلىقتا ئىشلىشى تۈپەيلى، ئاكتىيور بۇ جەھەتتىمۇ تىلغا ئالغۇدەك ئالاھىدە ئۇتۇقلارنى قولغا كەلتۈردى. بۇنىڭغا مىسال، ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ ئىچىدىن چىققان تۇنجى كەسپىي رېژىسسور دىلەرەم سادىروۋا ئۆزىنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىدە ئالاھىدىلىكىنى جارى قىلىش مەقسىتىدە 1970 - يىلى ش. خۇسائىنوۋنىڭ «ئاپىرىن، گەككۇ!» مۇزىكىلىق دراممىسىنى سەھنىلەشتۈرۈپ، بۇ سېپىكتاكلغا م. باقىبېۋ، ئە. سويىبېۋ، م. زەيناۋدىنوۋ، ك. زاكىروۋ، ت. بەختىبايېۋلار قاتناشتى. سېپىكتاكلدا ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ئىجرا قىلغان ناخشىچى ئىبراينىڭ رولى ناھايىتى ئۇتۇقلۇق چىقتى. بۇ ئەسەردە ئ. ئەخمىدى ناخشا ئىجرا قىلىش ماھارىتى بىلەن بىللە، ئاكتىيورلۇق ماھارىتىنىمۇ نامايان قىلالىدى.

ئابدۇرېھىم ئەخمىدى دەسلەپ تىياتىر رېپېرتۇئارىدىكى بىر قاتار سېپىكتاكللارنىڭ ئاممىۋى كۆرۈنۈشلىرىدە، كىچىك روللاردا ئىشتىراك قىلغان بولسىمۇ، ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي «غېرىب - سەنەم» سېپىكتاكلدىكى - غېرىب، «ئانارخان» دىكى - ھەمراھ، «ئارشىن مال ئالاندىكى» - ئەسقەر، «مۇيسەرىنىڭ ئىشىدىكى» - چاپانەلى ئوبرازلىرى ئۈستىدە ئىشلىگەندە بولۇپمۇ لىرىكىلىق كۆرۈنۈشلەرنى ماھىرلىق بىلەن ئويناپ، ئەخمەت شەمىيېۋ، غۇلامخان زەلىلوۋ، مەخپىر باقىبېۋ، روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا كەبى ئۇيغۇر تىياتىرى سەھنە چولپانلىرىنىڭ ھەمكارلىقىدا بىر سېپىكتاكلدىن ئىككىنچىسىگە تېخىمۇ ئىشەنچلىك ئۆتۈپ، ئوبدانلا ھەققانىيلىققا ئېرىشتى. نەتىجىدە مەزكۇر سەھنە ئەسەرلىرى قازاقىستان، ئۆزبېكىستان، قىرغىزىستان، تۈركمەنىستان جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ كەڭ تاماشىبىنلىرى ئارىسىدا چوڭ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. ئاشۇنداق ئىجادىي سەپەرلەردە تاماشىبىنلار ئابدۇرېھىم ئەخمىدى قاتنىشىشىدىكى كونسېرتلارنىمۇ زور تەشەننالىق بىلەن كۈتۈپ، ئۇ ئورۇنلىغان «يارۇ»،

ئاتاققا مۇيەسسەر بولدى. ناخشىچىنىڭ ئاتىشى ياشلىق تەۋەللۇتى بولسا جۇمھۇرىيەت دائىرىسىدە كەڭ كۆلەملىك تەبرىكلەندى.

ھۆرمەتلىك ئابدۇرېھىم ئەخمىدى دەم ئېلىشقا چىققاندىن كېيىن تاكى ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە ئالمۇتا شەھىرىدە ياشاپ، ئىستىقامەت قىلدى. جۇمھۇرىيەتنىڭ ئۇيغۇر تىياتىرىدا «ئون ئىككى مۇقامنى» ئۆگىتىش، ئۆزلەشتۈرۈشتە شاگىرتلارغا ۋارىسلىق قىلدى. سەنئەتكارنىڭ يەتمىش ياشلىق تەۋەللۇتى پەقەتلا ئەخمىدىلەر ئائىلىسى، ئۇيغۇر تىياتىرى ئەمەس، بەلكى سەنئەتسۆيەر پۈتۈن قازاقىستان، ئۆزبېكىستان، قىرغىزىستان، شىنجاڭلىق تاماشىبىنلارنىڭ بايرىمى سۈپىتىدە يۇقىرى دەرىجىدە نشانلانغان ئىدى. ئاشۇ يىلى نامى ئەل ئېغىزىدا رىۋايەتكە ئايلانغان سۆيۈملۈك سەنئەتكارى بىلەن شىنجاڭلىق تاماشىبىن ئارىدىن قىرىق يىل (!) ئۆتۈپ قايتا دىدارلىشىش بەختىگە ئېرىشتى. پېشقەدەم سەنئەتكارمۇ بۇ سەپەرنى خۇددى ئۆمۈر بويى ئارزۇ قىلغاندەك بەكمۇ ھاياجان ئىلىكىدە

ناخشىچى ئۇنىڭ «مەيلىمۇ» شېئىرى ئاساسىدا ئەسەر ئىجاد قىلغان بولسا، كومپوزىتور شاھىدە شەيمەردانوۋا لۇتپۇللانىڭ «پەرياد»، «كۆكلەم ئىشقى» شېئىرلىرىغا مۇزىكا يازدى. نەتىجىدە ئابدۇرېھىم ئەخمىدى ئىجراسىدا جەمئىي ئالتە ناخشىدىن تەركىب تاپقان لۇتپۇللا مۇتەللىپ تەۋەللۇتىنىڭ ئاتىشى يىللىقىغا بېغىشلانغان «مۇتەللىپ لىرىكىسى» ناملىق پىلاستىنكا تاماشىبىنلارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئىگە بولدى.

ئابدۇرېھىم ئەخمىدى شۇنداقلا بەستىكار سۈپىتىدە «ۋەتەندىن ياخشى يار بولماس»، «بېغىمدىمەن»، «ياشا ئۆزبېكىستانىم»، «مېنىڭ يارىم» كەبى قىرىقتىن ئوشۇق ناخشىلارنىڭ مۇتەللىپى.

ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى ئابدۇرېھىم ئەخمىدىنىڭ ئۇيغۇر كەسپىي سەنئىتىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى تۆھپىسىنى باھالىدى، ۋە سەنئەتكارىمىز 1975 - يىلى ئۆزبېكىستان س.س.ر.نىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىسى، 1989 - يىلى بولسا «ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلق ئارتىسى» دېگەن يۇقىرى

ئەخمەدنىڭ سەھنىدىن بىر كۆرۈنۈشى

ۋەتەننىڭ ئاتلانغان...

ئەزىز دىيارنىڭ ئالتۇن بۆشۈكى تەۋەررۈك ئوغلانى بىلەن دىدارلىشىش دەقىقىلىرىنى ئاددىي تىل بىلەن تەسۋىرلەش مۇمكىن ئەمەس! پۈتۈن خەلق دولقۇنى سۆيۈملۈك سەنئەتكارىنى باغرىغا بېسىپ، ئۇ ماڭغان كۈچلەرگە، ئۇ ناخشا ئېيتقان سەھنىلەرگە ئىللىق مېھرى بىلەن، ئەڭ ئالىي ھېس - تۇيغۇلىرى بىلەن، سەمىمىي تىلەكلىرى بىلەن قۇتلۇق قەدىمىگە قىزىل گۈللەردىن پاينىداز سالدى. شۇ كۈنسېرتلاردا ناخشىچىنىڭ ئاۋازىمۇ بۆلەكچە ياڭرىدى دەڭە! سۆيۈملۈك تاماشىبىننى، ئانا تۇپرىقى بىلەن بولغان ۋىدالىشىش سەپىرىنى خۇددى ئۆزىمۇ سەزگەندەك، ھاياتىدىكى بۇ مۇقەددەس، ئەڭ ئاداقلىق ئىجادىي سەپىرىدە ئابدۇرېھىم ئەخمىدى تۇغۇلغان يۇرتىنىڭ گۈل - گىياھلىرىغا، ئانا تۇپرىقىغا ئالاھىدە ئىشتىياق بىلەن تەۋرىنىپ ئورۇنلىغان ناخشىلىرىدا خۇددى بۇنىڭدىن تالاي يىللار ئىلگىرىكى جاراڭلىق، نەپىسلىككە تولۇپ - تاشقان ئىجراسى تاماشىبىن زالى بىلەن ئاھاڭداش بولۇپ، مۇڭدېشىش ھېسسىياتلىرىغا غەرق بولغان ئاجايىپ بىر گۈزەللىكنى بەرپا قىلاتتى. ناخشىچى 1999 - يىلى 72 يېشىدا تۇيۇقسىز ۋاپات بولدى.

ئابدۇرېھىم ئەخمىدىگە، ئۇنىڭ سەنئەتكە - پەقەت سەنئەتكىلا بېغىشلانغان ئاڭلىق ھاياتى سەھىپىلىرىگە نەزەر سالغاندا، بۈيۈك، ئەقىللىق، تالانتلىق، مېھنەتكەش ئىنسانلارنىڭ نەقەدەر ئاددىي، كەمتەر، مېھرىبان، سەمىمىي بولىدىغانلىقىغا يېنىپ - يېنىپ قايىل بولىسىز. ئاشۇنداق بىز قەدىرلىگەن ئىنسانلار ھەممىمىزگە ئادەمگەرچىلىكنىڭ، دانالىقنىڭ، پاكلىقنىڭ يارقىن سىمۋولى سۈپىتىدە مەڭگۈ ياشاۋەرسىكەن دەپ ھەۋەس بىلەن ئارزۇ قىلىدىكەنمىز. ئەپسۇس، تەبىئەت، تەقدىر، ھايات قانۇنى بىز تىرىكلەرنىڭ خاھىشى بىلەن بولمايدىكەن. ئاشۇنداق ئېسىل ئىنسان بۈگۈن ئارىمىزدا يوق. يىللار ئۆتكەنسېرى ئابدۇرېھىم ئەخمىدىدەك ئۇلۇغ سەنئەتكارنىڭ، غەمخور ئۇستازنىڭ ئارىمىزدا يوقلۇقى تولىمۇ بىلىنمەكتە.

«ئابدۇرېھىم ئەخمىدى سەنئىتىمىز دۇنياسىدا چاقىنغان بىر مۆجىزە. چۈنكى مۇشۇ كەمگىچە ئۇنىڭدەك تالانت تېخى ئارىمىزدا تۇغۇلمىدى» دەيدۇ ئەخمىدى ناخشىلىرىنىڭ كۆپلىگەن مۇخلىسلىرى. بەلكىم شۇنداق تۇر. ئىشقىلىپ تەبىئەت ھەر خىل مۆجىزىلەرگە تولۇپ تاشقانغۇ. ھاياتتا نۇرغۇن مۆجىزىلەر يارىلىشى مۇمكىن، ئەمما ئابدۇرېھىم ئەخمىدىدەك بۈيۈك سەنئەتكارنىڭ ئاھاڭىنى، ماھارىتىنى، ئۇنىڭ

سەنئىتىنى تەكرارلاش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. ناخشىچى ئۆزىنىڭ قايتىلانماس يۈكسەك ئاھاڭى بىلەن كېيىنكى ئەۋلادلارغا چەكسىز روھىي بايلىق قالدۇرۇپ كەتتى. ئەخمىدى ئىجراسىدىكى يۈزلىگەن ناخشىلار قازاقىستان ۋە ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ تېلېۋىزىيە ۋە رادىئو ئاڭلىتىش كومىتېتلىرىنىڭ «ئالتۇن فوندى» دا ساقلانماقتا.

ئابدۇرېھىم ئەخمىدىدەك بۈيۈك ئۇستازى بىلەن خەلقىمىزنىڭ سۆيۈملۈك سەنئەتكارلىرى ئايتۇرغان ھاسانلوۋا، سالامەت شەرىپانوۋا، قازاقىستان خەلق ئارتىسى نۇربوۋى مەمەتوۋا، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىسى مارات مەمەتباقيېۋ، نۇرالىم ۋارسوۋ، پەرھات داۋۇتوۋلار ھەقىلىق يوسۇندا پەخىرلىنىدۇ.

ئەخمىدىلەرنىڭ سەنئەتكارلار سۇلالىسى ھازىرچە ئۈچ ئەۋلادنى تەشكىل قىلىدىكەن. بۈگۈن بۇ خەتلىك ئائىلىنىڭ تۇنجى ئوغلى مۇرات ئەخمىدى - قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلق ئارتىسى، ئاستانادىكى «ئاستانا ئوپېرا» تىياتىرىنىڭ ئىجادىي ئىشلار بويىچە مۇئاۋىن مۇدىرى، ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ بەدىئىي رەھبىرى. قىزى ئارزۇگۈل بولسا مۇختار ئەشرەفى نامىدىكى تاشكەنت دۆلەت كونسېرۋاتورىيىسىنىڭ پروفېسسورى. ئوغلى پولات باشقا ساھەدە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان بولسىمۇ، كەنجى قىزى گۈلباھار ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى تالانتلىق ئارتىسلىرىنىڭ بىرى. نەۋرىسى - قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن ئەربابى دىلناز ئەخمىدىيېۋا بۈگۈنكى تاڭدا قازاقىستان ئەستىرادىسىنىڭ يارقىن يۇلتۇزى، مىللىتىمىزنىڭ پەخرى. مۇرات ئاكىنىڭ دىلشاتتىن كېيىنكى ئىككىنچى ئوغلى دۇنياغا كۆز ئاچقاندا، ئىسمىنى بوۋىسىنىڭ ھۆرمىتىگە ئابدۇرېھىم دەپ قويدى. ئابدۇرېھىم ۋە ئۇنىڭ ئىنىسى دىئاسلار بۈگۈنكى كۈندە مەكتەپتە ئوقۇۋاتىمۇ، بوۋىسى، دادىسى ئوخشاش ناخشىچى بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئورنىنى سەھنىدىن تېپىپ، ئەخمىدىلەر سۇلالىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ يېڭىچە ناخشىلىرى بىلەن ئەتىكى تاماشىبىنلىرىمىزنىڭ دىلىدىن ئورۇن ئالسا ئەجەپ ئەمەس...

ناخشىغا ئايلىنىپ گويا ئۆزۈڭمۇ،
پانىدىن باقىغا كەتتىڭمۇ ھەيھات.
بىراق سەن ئۆلىمىڭ، ئىزىڭنى بېسىپ،
يېتىشىپ كەلمەكتە بىر يېڭى ئەۋلاد...

شېئىرلار

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت (شۋىتسىيە)

ئەركىنلىكنىڭ تىلى

ئازىسىز تەن
سوزۇق ۋە ئۈزۈك تاۋۇشلارنىڭ ئارىسىدا
رۈكۈدا ئولتۇراتتى.
مەن ئەجدادلىرىمنىڭ
ئوقۇغىلى بولمايدىغان چۈشلىرىنى ئوقۇغاندا دەل شۇنداق ئولتۇراتتىم.
ئاندىن قېرىق قىلىپ، شۋېتچە قەھۋە دەملەپ ئىچەتتىم،
مېنىڭ قەھۋە ئىچىشىم
شۋېتلارنىڭ قەھۋە ئىچىشىگە ئوخشىمايتتى.
ئۇلار كېيىنكى ئىككى يۈز يىللىق تارىخىنى
قەھۋەنىڭ قىرتاق تەمى بىلەن يورۇتسا،
مەن كېچىنى يورۇتاتتىم.
خۇددى مەن ئۇلارنىڭ قەھۋەسىگە ھەۋەس قىلغاندەك
ئۇلار مېنىڭ كېچىمگە ھەۋەس قىلاتتى.
مەن ئۇلارغا كېچەم ھەققىدىكى ھېكايەمنى سۆزلىمەك بولۇپ،
ئىچىمدىكى دارغا ئېسىلغان ھەرىلەرنى تۆككەندە
خۇددى تىلىمدەك تەنھا قالاتتىم،
چۈنكى، مېنىڭ تىلىم ئەركىنلىكنىڭ تىلى ئىدى،
ئۇنىڭ بىر قانچىسى سىياسەت،
يەنە بىر قانچىسى شېئىر ئىدى.

2017-يىلى 27-سېنتەبىر

ئانامنىڭ ھېكايىسى

دېرىزەمنىڭ سىرتىدىن يامغۇرنىڭ
چاچ تاراۋاتقان ۋاقتىدىكى مىسكىن ئاۋازى ئاڭلىناتتى،
ئوتنىڭ ئاياغ ئىزلىرىمۇ قالمىغان ئىدى،
يورۇقلۇقنىڭ تىلى غايىب بولغانىدى.

مەن چوڭ دادامنىڭ چېقىۋېتىلگەن مەسچىتىنىڭ يېنىدا
 ئانام يىپ ئۆتكۈزەلمەي قىيىنالغان
 يىڭىنىڭ تۆشۈكىدىن ئۆتكۈزۈلۈۋاتاتتىم.
 ئانامنىڭ ئەينى چاغدا يىڭىگە يىپ ئۆتكۈزۈشى
 ئىشتىنىمنىڭ يىرتىلىپ كەتكەن تىزىنى،
 چاپىنىمنىڭ تىتىلىپ كەتكەن دولىسىنى
 ئازابىتىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئىدى.
 مەن ھازىر يىڭىگە سېپىلىپ
 كىمنىڭ روھىغا تىكىلىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن
 ئەمەلىيەتتە تەن روھ چاپلاشمىغۇدەك دەرىجىدە تىتىلىپ كەتكەنىدى.
 دېرىزەمنىڭ سىرتىدىن يەنىلا
 يامغۇرنىڭ چاچ تاراۋاتقان مىسكىن ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتاتتى
 كۈتۈشتە ھېچبىر يېڭى مەزمۇن يوق ئىدى،
 ئاناممۇ بىر ئۆمۈر كۈتۈپ
 ئاخىرى ئۈچ يىل ئىلگىرى تۈگەپ كەتتى.
 قاراڭغۇلۇق
 بۆشۈكتىكى بالىنىڭ جۈڭدەك سېسىق ئىدى.
 بىلىمەن، ئانامنىڭ ھېكايىسى تېخى تۈگىمىگەن ئىدى،
 يىڭىدەك ئىنچىكە سوغۇقتا دۈگىيىپ ئولتۇرۇپ
 ئانامنىڭ ھېكايىلىرى بىلەن يۈرىكىمنى ئىسسىتاتتۇق.
 ئۇ چاغدىمۇ بىزدە ئانامنىڭ ھېكايىسىدىن باشقا ئوتنىڭ يوقلىقىنى
 ھەممىمىز بىلەتتۇق.
 ئاسمان يەرنىڭ ئاچقۇچىنى يىتتۈرۈپ قويغاندەك قىلاتتى،
 كۆكتە يۇلتۇزلار چېچەكتەك كۆكلىسىمۇ
 يەنىلا يامغۇر سۇنۇق كىرىپكىلىرىم بىلەن چېچىنى تارماقتا ئىدى.

2017-يىلى 12-نويابىر

قارا قۇتا

تاشقا ئايلاندى سەۋرىنىڭ ھۆل يىلتىزى،
 لېكىن داغلار كەتمىدى ھېچ قېنىمدىن.

ئوتنى گاچا قىلغان ئاشۇ سەھەردە،
 بىزلا پەقەت يورۇق ئىدۇق كوچىدا.
 يەر شارىدەك قالدۇم ئاخىر يېگانە،
 ئاچقۇچى يوق قۇتا تۇتۇپ قولۇمدا.

ئىشەنمىسەڭ كۆزلىرىمگە ئەگەردە ،
 قەھۋە دەملەپ ئىچمە مېنىڭ يېشىمدا.
 ساڭا مەنسۇپ بولمىغان قار گۈلىنى،
 ئاسما مېنىڭ مەجنۇن تالەدەك بويىنۇمغا.

نەقەدەر كۆپ بەرىكىتى بۇ كېچىنىڭ،
 ئۇزۇن شۇنچە سېنىڭ، مېنىڭ ئۆمرۈمدىن.

سۆيگۈ جازاسى

فەرۇق تاران (ئامېرىكا)

مېنى دارۇلقازاغا ئىلتىبان قەتلى ئەيلىدى شۇل دەم،
جازاسى ئۇششۇدۇر ھەر كىمكى قىلسا ئىشقى دەۋاسى.
- «چەبىيات مۇقامى» دىن

دار قويۇلغان كەڭرى بىر مەيدان،
«بۇ قەيەر؟» دەپ سورىدىم بەگباش.
كىمدۇر تەڭلەر بىگىز قولىنى،
كىمدۇر ماڭا قىلاتتى كۆز ياش.

«ئۆلۈم» دېدى بىردىن جاكارچى،
خالاقتىن چىقتى ھەم قىقاس.
بىرى دەيدۇ «قىلىندى ئۇۋال»،
بىرى دەيدۇ «ئۆزۈڭگىمۇ ئاز».

«نە گۇناھىم سۆيگۈدىن ئۆزگە؟»
كۆپ ئىزدىدىم تاپالماي تۈزۈك.
يارنى كۈيلەپ ھارمىغان تىلىنى،
بوغۇپ قويدى شۇ نىشان ئۈزۈك.

تەييارلاندى مەھكەم سىرتماق،
ئەقىدەمدىن ئېشىپ ئارغامچا.
ئىسمىڭنى ھەر ئالسام تىلىمغا،
شۇن ئان تەگدى يۈزگە بىر قامچا.

پۈرلەپ كېلىپ تىقتى ئاغزىمغا،
سېغىنغاندا يازغان خەتلەرنى.
ساناپ تۇرۇپ ئۇرۇلدى تەستەك،
سېنى كۈتكەن ھەر سائەتلەرنى.

شۇنداق دېگەن ئىدى بىر دانا:
«ئەگەر كۆڭۈل بەرسەڭ بىر يارغا،
تاج كىيىدۈرەر ياكى بىر كۈنى
ئاسالايدۇ سېنى ھەم دارغا».

«ئۆكۈنمەيمەن، ياشا، مۇھەببەت!»
دېدىم پەرمان ئالغاندا جاللات.
ئەجەب چۈشتىن ئويغاندىم شۇ دەم،
شۈكرى دېدىم تەڭرىگە مىڭلاپ.

قەلبىم سىرلىرى

ھاكىمجان گۈلبېۋ (قازاقىستان)
مەدەنىيەتشۇناسلىق پەنلىرىنىڭ نامزاتى

ۋە سەنئەتخۇمارلار تەرىپىدىن ناھايىتى يۇقىرى باھا بېرىلگەنلىكى توغرىسىدىمۇ خەۋەرلەر بېسىلغان ئىدى. بۈگۈنكى كۈندە، لېكىم ئىبراگىموۋنى پروفېسسور، ئۆزبېكىستان بەدىئىي ئاكادېمىيەسىنىڭ ئاكادېمىكى، رۇسىيە بەدىئىي ئاكادېمىيەسىنىڭ پەخرىي ئەزاسى ۋە ئۆزبېكىستان خەلق رەسسامى سۈپىتىدە تونۇيمىز. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى پۈتۈن دۇنياغا تارقىلىپ، كۆپلىگەن چەت ئەللەرنىڭ مۇزېيىدا ۋە شەخسىي ئارخىپلىرىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتقانلىقىنىمۇ ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى بىلىدۇ.

بىراق، ئۇنىڭ شېئىرىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىقىنى كۆپىنچە كىشىلەر بىلمەسلىكى مۇمكىن. ئۇ رەسسامچىلىق بىلەن بىر قاتاردا شېئىر يېزىشنىمۇ ئادەت قىلىۋالغان. ئۆزىنىڭ پەلسەپىۋى ئويلىرىنى پەقەت موي قەلەم ۋە ماتادا رەسىم تەقلىدە تەسۋىرلەپلا قالماي، يەنە سىيا قەلەم ئارقىلىق شېئىر يېزىپ، قەغەزىدىمۇ ئىپادىلەشنى مۇۋاپىق كۆرىدۇ. بۇ ئىجادىي خىزمەتنىڭ نەتىجىسى 1997-يىلى شىۋىتسارىيەدە شېئىرلار توپلىمى بولۇپ نەشر قىلىندۇ. رەسسامنىڭ ئېيتىشى بويىچە، بۇ شېئىرلاردا ئۆزىنىڭ ئىجادكار سۈپىتىدە دۇنياغا بولغان كۆز قارىشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ئىكەن.

— پارىژدىكى لۇۋردا بىرمۇ شەرق رەسساملىرىنىڭ

كۆپلىگەن ئىجادكارلارنىڭ «بىر سىرلىق، سەككىز قىرلىق» بولىدىغانلىقى ھەممىمىزگە مەلۇم. رەسساملارنىڭ شېئىر يازىدىغانلىقى، ئارتىسلارنىڭ رەسىم سىزىدىغانلىقى، شائىرلارنىڭ ناخشا ئېيتىدىغانلىقى توغرىسىدا كۆپ مىساللارنى كەلتۈرۈشكە بولىدۇ. ئاتاقلىق رەسسام شاگال ئۆزىدىن كېيىن ناھايىتى كۆپ شېئىرلارنى قالدۇرۇپ كەتتى، ئۇلار ئىدىشسىت پوتېزىياسىنىڭ ئانتولوگىيىگە سىگە كىرگۈزۈلدى. شۇنداقلا رۇس رەسسامى فېدوتوۋمۇ شېئىر بىلەن بالىلىق دەۋرىدىن باشلاپ شۇغۇللانغان. ئۇيغۇر رەسساملىرى ئارىسىدىمۇ ئۇنداق تالانتلىق «ئىككى ئىلھامغا» ئېگە ئادەملەرمۇ ئاز ئەمەس. كۆرۈنەرلىك رەسسام م. ھېتاخۇنوۋ پىروزا ژانىرىدىمۇ ئۈنۈملۈك ئەمگەك قىلدى. ئۇنىڭ «ئەلۋىدا ياز» رومانىنى ئوقۇرمەنلەر ياقىتۇرۇپ ئوقۇيدۇ.

دۇنياغا مەشھۇر، تالانتلىق رەسسام لېكىم ئىبراگىموۋنىمۇ شۇنداق كىشىلەر قاتارىدا كۆرگىلى بولىدۇ. ئۇ ئۆزىگە خاس ئىجادىيەت بىلەن خەلقئارادا قولغا كەلتۈرگەن ئۇتۇقلىرى ھەققىدە، قازاقىستاندىكى ئۇيغۇرلار «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى ئارقىلىق خەۋەردار بولۇپ تۇرغان ئىدى. يېقىندىلا ئۇنىڭ دۇنيادىكى ئەڭ يوغان پولاتنوسى، («مېگا كارتىنا») ياۋروپادا ۋە ئۆزبېكىستاندا كۆرگەزمە قىلىنغانلىقى، سەنئەتشۇناسلار

رۇس تىلىدا يورۇق كۆردى. بۇ قېتىم ئۇنىڭ شېئىرلىرى رۇس تىلىدا بېسىلغان ئىدى. كىتابنىڭ نەشر قىلىنىشىنى چىمكەنت شەھىرىنىڭ بايۋەچچىلىرى ئۆز ھۆددىسىگە ئالغان ئىكەن. بۇ ھەقتە كىتابتا ھېچ قانداق مەلۇمات يوق. بۇ يەردە مۇنداق بىر ئېچىنارلىق نەرسىنى ئېيتقۇم كېلىدۇ. ئۇيغۇرلار ئارىسىدىكى بايۋەچچىلىرىمىزنىڭ، تەسۋىرىي سەنئەتكە بولغان ھېسداشلىقى تېخى كەم، غەمخورلۇق قولىنى سۇنۇۋاتقان ھىممەتچىلەر بەك ئاز ۋە يوق دېسەكمۇ بولىدۇ.

بۇ كىتابنىڭ ئالاھىدىلىكىنى تۆۋەندىكىدەك بىر نەچچە جەھەتتىن يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ.

بىرىنچىدىن، كىتابنىڭ شەكلى ئالاھىدە ئۆلچەمگە ئېگە بولۇپ، ئۇزۇنچاق شەكلى كۆرگە ئالاھىدە چېلىقىدۇ. ئىككىنچىدىن، شېئىرلارنىڭ تېكىستلىرى ئادەتتىكى باسما ھەرپلەر بىلەن بېسىلمىغان بولۇپ ئۇلار رەسسامنىڭ قولى بىلەن يېزىلغان. ھەر بىر مىسرا رەسسامنىڭ گرافىكى بىلەن بېزەلگەن. رەسىم ياكى تەسۋىرلەر شېئىر مىسرالىرى بىلەن بىر - بىرىگە بىلەن زىچ باغلىنىپ، بىر تۇتاش گەۋدىنى شەكىللەندۈرگەن. رەسىمنى ياكى تېكىستنى بىر - بىرىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. ئەلۋەتتە بۇ يەردە رەسسامنىڭ ئالاھىدە ئەركىن ئىشلىگەن ئۆزىگە خاس گرافىك ئۇسلۇبى قوللىنىلغان.

كىتاب مۇقاۋىدا ئىشلەتكەن ئاددىيلىق، بەتلەردىكى كەسكىن ۋە ئاق-قارا رەڭلەر كىتابنىڭ بەدىئىي قىممىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىنى ئالاھىدە نامايان قىلىدۇ. ئومۇمى جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئۇنى بىر تەرەپتىن - يۇقىرى دەرىجىلىك باسما گرافىك ئەسىرى دەپ قارىساق، ئىككىنچى تەرەپتىن بولسا پەلسەپىلىك چۈشەنچىگە ئېگە ھۆسنخەت بىلەن يېزىلغان، قول يازمىلىق شېئىرلار دەپمۇ قاراشقا بولىدۇ.

نەتىجىدە، لىكىم ئىبراگىموۋنىڭ قەلىمى ۋە پەلسەپىۋى چۈشەنچىسىنىڭ مەھسۇلى بولغان يېڭى بىر ئەسەر دۇنياغا كەلدى. كىتابنى قولغا ئېلىپ ئوقۇغان ئوقۇرمەنلەرنى، رەسسامنىڭ ماھىرىلىق بىلەن سىزغان رەسىملىرى ۋە چوڭقۇر پەلسەپىۋىلىك چۈشەنچىلىرى شەك - شۈبھىسىز يۈرەكلىرىنى تەۋرىتىدىغانلىقىغا گۇمانىم يوق.

بۇ كىتاب ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىنغان بولسا، رەسسامنىڭ ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتىمىزغا قوشقان تۆھپىسى تېخىمۇ بۈيۈك بولاتتى.

بۇ پىكرىمنى مۇئەللىپكە ئېيتقىنىمدا، بۇ كىتابنى تىز ۋاقىتتا ئانا تىلىمىز بولغان ئۇيغۇر تىلىدىمۇ نەشر قىلىپ، ئانا ۋەتەن ۋە دۇنيانىڭ باشقا يەرلىرىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ھۇزۇرىغا سۇنۇش ئارزۇسى بارلىقىنى سۆزلىدى.

ئەمگىكى يوق، بىراق مېنىڭ شېئىرلار توپلىمىنى ئۇلار قوبۇل قىلدى، مېنىڭ ئۈچۈن بۇ بىر بەخت! - دەيدۇ رەسسام بىلەن بولغان بىر سۆھبەتتە.

— بۇ شېئىرلارنى سىمۋولىستلار ئىستىلىدا يازدىم. مەسىلەن، مۇنداق مىسرا لار بار: «كېلەچەكنى ئىزدەپ مەن، قايتىم ئۆتمۈشكە». كىتابنى نېمىس تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، نەشر قىلىشقا فېرىدرىخ خىتچېر ياردەم قىلدى. بۇ كىشى چىنگىز ئايتما تۈۋىنىڭ تەرجىمانى بولغان ئىكەن.

— بۇ مەشھۇر شائىر بىلەن يېقىن ئارىلىشىپ، دوستلاشقىنىمىزنىڭ نەتىجىسىدە بۇ ئىشلار ئەمەلگە ئاشقان ئىدى، - دەپ مىننەتدارلىق بىلەن چىنگىز ئايتما تۈۋىنى ئەسلەيدۇ رەسسام.

— ھازىرقى دەۋردە، شېئىرىيەت دۇنياسىدىكى ئىجادىيىتىڭىز داۋاملىشىۋاتامدۇ؟ دېگەن سوئالغا ئۇ مۇنداق جاۋاب بېرىدۇ:

— ھازىر شېئىرنى يازمايدىغان بولىدۇم، سەۋەبى ۋاقىت يوق. ئاساسەن مەن شېئىرنى، كەيپىياتىم ناھايىتى ئېغىر بولغاندىلا يازمەن، «ناھايىتى ئېغىر» دېگەن سۆزنى ئالايىتەن، تەكىتلىگۈم كېلىدۇ. سەۋەبى مېنى ھەر ۋاقىت مۇڭ باسىدۇ، مېجەزىم شۇنداق. ماڭا دائىم نەتىجىلىك بىرمۇ ئەسەر ياراتمىغاندەكلا سېزىلىدۇ.

بىراق، مەن رەسسامنىڭ سۆزىدە مۇنداق بىر زىددىيەتنى بايقىدىم. ئۇنىڭ بىلەن مەن قىرىق يىللىق دوست، ئالمۇنادىكى رەسسامچىلىق مەكتىپىدە بىللە ئوقۇدۇق، ئاندىن ئۇ تاشكەنت شەھىرىگە ئالىي ئوقۇش ئورنىغا كەتكەندىن كېيىنمۇ، ئارىمىزدىكى مۇناسىۋەت ئۈزۈلمەي داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ. لېكىن بارلىق كىشىلەر ئاددىي، خۇش - خوي، مۇئامىلىسى ئوچۇق، ھەرقانداق ئادەم بىلەن چىقىشالايدىغان ئادەم دەپ تونۇيدۇ. مەنمۇ ئۇنىڭ مۇڭلىنىپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىنى بايقىمىدىم. بەلكى بۇ كەيپىياتنى ئۇ ھېچ كىمگە كۆرسەتمەي يۈرگەندۇ. لېكىن، كېچىسى ئۇيقۇسىنىڭ كەلمەيدىغانلىقىنى دائىم ئېيتىپ يۈرەتتى. ئۇنداق ئەھۋالدا رەسسام، ئۇيقۇنىڭ ئورنىغا ئۇيغۇر مۇزىكىسىنى تىڭشاپ لەززەت ئالىدىكەن.

ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭ «ماڭا دائىم، ئوڭۇشلۇق بىرمۇ ئەسەر ياراتمىغاندەكلا سېزىلىدۇ.» دېگەن چۈشەنچىسىگە تامامەن قوشۇلمايمەن. بۇ پەقەت ئۇنىڭ كەمتەرلىكىنى بىلدۈرىدىغان ئالىي پەزىلىتى دەپ چۈشىنىش كېرەك. ئۇنىڭدىن كېيىن، مېنىڭ بايقىشىم بويىچە، تالانتلىق ئىجادكارلار، ھېچ قاچان ئۆز ئەسەرلىرىگە قانائەتلىنمەيدىكەن. چۈنكى ئىجادىيىتىگە مەست بولغان ئىجادكارلارنىڭ تەرەققىي قىلىشى مۇمكىن ئەمەس. مانا شۇنداق بىر تالانتلىق رەسسام ئىبراگىموۋ لېكىمىنىڭ يېقىندا چىمكەنت شەھىرىدە «قەلىم سىرلىرى» (موڭ ئۆتكۈزۈش) ناملىق كىتابى

گۈل ناخشىسى جىبران خېلىل جىبران (لىۋان)

مەن - تەبىئەت ئاۋازىدىن ياڭرىغان ۋە قايتىلانغان بىر ئېغىز ياخشى سۆز.
مەن - كۆك ئۆگزىدىن يېشىل گىلەمگە سارقىپ چۈشكەن بىر تال يۇلتۇز.
مەن شۇنداق ئېلىمېنتلارنىڭ قىزىدۇرمەنكى،
قىش ئۇلارغا ھامىلىدار بولغان، ئەتىياز ئۇلارنى تۇغقان.
مەن يازنىڭ قۇچىقىدا ئۆسكەن ۋە كۈزنىڭ تۆشكىدە ئۇيقۇغا كەتكەن.
مەن ھەر سەھەر تاڭ شامىلى بىلەن قوشۇلۇپ، يورۇقلۇقنىڭ كەلگەنلىكىنى جاكارلايمەن.
كەچقۇرۇن بولسا، قۇشلار بىلەن بىرلىكتە يەنە شۇ يورۇقلۇقنى ئۇزىتىپ قويىمەن.
دالالار مېنىڭ رەڭلىرىم بىلەن بېزەلگەن.
ھاۋامۇ مېنىڭ خۇشبۇي ھىدلىرىم بىلەن تولغان.
شەبنەم مېنىڭ شارابىم. مەن قۇشلارنىڭ ئاۋازىنى زەن قويۇپ تىڭشايمەن، ياپپىشىل ئوتلارنىڭ رىتمىلىق
شىلدېرلاشلىرىغا جۈر بولۇپ، ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كېتىمەن.
مەن - ئاشىقلارنىڭ سوۋغىتى.
مەن - يارىشىملىق توي چەمبىرىكى.
مەن - خۇشال دەملەرنىڭ خاتىرىسى.
مەن - تىرىكلەرنىڭ كەتكەنلەرگە ئاخىرقى ھەدىيەسى.
مەن - خۇشال ۋە غەمكىن دەملەرنىڭ ئوخشاشلا بىر پارچىسى.
لېكىن، مەن دائىم ئېڭىز كۆككە نەزەر سېلىپ، يورۇق نۇرنى كۆرىمەنكى، بېشىمنى تۆۋەن سېلىپ، سايەمگە قاراپ
تۇرمايمەن.
مانا بۇ دەل ئىنسانلار چوقۇم مەندىن ئۆگىنىشكە تېگىشلىك بىر ھېكمەت.

ئېنگىلىزچىدىن فەرۇق تاران تەرجىمىسى

لىفت ئىچىدە ئىدۇق جارككو توننتى (فىنلاندىيە)

لىفت ئىچىدە ئىدۇق،
دائىم سەن بىلەن بىرگە،
ئاكوپتىكى بومبىدەك سەنتۇرۇلگەندىمۇ
ئىشەنچىم كامىل،
مۇسابىقە ماشىنىلىرىدەك دوقمۇشتىكى كىشىلەرگە قاراپ كەلگەن،
ئەڭ بىخەتەر خىلىدا، ئىشىكلەر ۋاڭلىدايدۇ
بېلەتلەر تەكشۈرۈلىدۇ (بىنا ئېڭىز ھەم ھەشەمەتلىك)
پەلەمپەيلەر تاقىۋېتىلگەن.

بۇرۇن سەن بىلەن بىللە چىققانىدىم يۇقىرىغا،
ئەڭ ئېگىز قەۋەتكە، گۈلدۈرلەۋاتقان بېتونلارغا، ئۆگزىلەرگە ۋە ھاۋالارغا،
يېرىپ ئۆتۈپ تۈتۈن ۋە تۇمانلارنى، گۈڭگۈرتسىمان سېرىق زىققا بۇلۇتلارنى،
بۆسۈپ ئۆتۈپ بىر كۆك قەغەزلىك يەرشارىغا ئورالغان يالغانلارنى،

بۇرۇن سەن بىلەن بىرگە سەنتۇرۇلۇپ ئۆتكەندىم
رەسمىي قىستاڭچىلىقنى، بۈگۈن
كېچە، كۈندۈزدىنمۇ يورۇقراق
سەن بىلەن بىرگە
ئۆرلىمەك ھەر ۋاقىت پارلاقراق.
ئېنگىلىزچىدىن مۇرات ئورخۇن تەرجىمىسى

ئىككى شېئىر

خالىل ئىبراھىم ئۆزجان (تۈركىيە)

گوبىدە يامغۇر

تېتىرگەن قوللىرىمدا تۈنەيدۇ
قار بىر ھازا ئىچىدە
كۈندۈزلىرى ئوتلارنىڭ ئىچىدىن تېپىۋالغان
ئوقنىڭ ئۇچى

جىمجىتلىق ئىچىدە گوبى
دېمىسىمۇ كېچە
بىر يوپۇق يېپىلىدۇ زاماننىڭ خىرىسىدىن جىمجىتلىقنى

شىددەت بىلەن ياغىدۇ ئاق ئۆيىنىڭ ئۈستىگە
قۇتۇلغان ۋاقىتتىن سۈزۈلۈپ
ھەددىنى بىلمەس سامادىن گوبىدە يامغۇر

ئىگراشلىرى بىلەن ئىچىنى تۆككەن ئاسمان
سەل تۇرۇپ ئاچچىغىدىن ياندىۇ دەيمەن
ئەمما يوق
ئۇچرىشىشى خىيالىنى ئارىلاشتۇرغان بوران بىلەن تېخىمۇ شىددەتلىشىپ

تامچىلىرىغا ئارىلاشتۇرىدۇ خۇددى ياز ئاخشىمىدىن بىۋاسىتە قىشقا
راستىچىل بولالمايدۇ ئارىلىرىغا كىرگەن، بىلىنگەن يۈزۈم

نەچچە كۈندۈر بىر ئېغىزدىن تەكرارلىغان شامنىڭ ئاۋازى
كېچىدىن قالغان ئاۋاز بولۇپ قالدۇ ئاق ئۆيىنىڭ ئىچىدە
ياتىدىغان يېرىنى ئىزدەيدۇ سۇئات قارانتاي
تۈنىكە مەشلىرىدىن يېيىلغان تېزەك پۇراقلىرىنىڭ ئارىسىدا

سائەتلەردە ھارغان، ئۇنۇتقان خاتىرىلەر ئىچىدە گۈبىدە
يالغۇزلۇققا بېغىشلانغان بىر تاغ باغرىدا تۇرىمەن
كۈنى كۆمگەن يەردە تۈنىگەن بۈركۈتلەر بىلەن بىرلىكتە
چاقنىغان مۇڭلۇق ناخشىلىرىم ئىچىدە قەھرىمانلار سىزىمەن
زىيارەت دەپتىرىمگە گۆدەكلەرلەرچە.

ئىسسىق كۆل قىرغاقلىرىدا

ئاشىقنىڭ سۆزىنى يول كېسىدۇ،
كۆلەڭگىلەر ئۇرىدۇ بىر تەرەپتىن، تا قەدىمدىن،
سوراققا يەر يوق!

خېنىلىق بىر ھەسرەت ئۆتمۈشى بىلەن كەلگۈسى ئارىسىدا سۈرتۈلگەن،
پېشانەمنىڭ ئوتتۇرسىدا قانلىق بارماق ئىزى،
تەڭرىتاغ ئىتەكلىرىگە قورقۇتار يالغانى.
«تاغ تاغنى كۆتۈرىدۇ ئەمما ئازابىتىن ئەمەس ھايات»
قۇدۇق ئاغزىدا پارقىرىغان سۇنىڭ تېگىدە كۆز،
ئاق چاپلىق مۇڭ ئىچىدە ماناسچى.

سۆزۈم بۆلۈنگەندە ئايرىلغان زامانغا،
كۆك تەڭرى بىلەن كۆرۈشكەندە خاكاسىيالىق بىر تۈرك،
ۋوتكا كۆز يېشى ۋە باشقا نەرسىلەر،
ئىنچىكە تىلسىز بىر ئىللىق قاراشلا،
كۆزىدە يۇلتۇزلار چاقنايدۇ.

رەنجىمەك ئۈچۈن ئەمەس، ياق مىڭ قېتىم ياق،
خىيال ئورمانلىقىدا قونغىنىمىز چۈشلەردىن ئويغانغىلى،
ئۇزۇن بولدى، ھەممە نەرسە مۇجمەللىككە ئايلىنىش ئالدىدا ئىكەن ھايات.
مۇرات ئورخۇن تۈركچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان

ئەلۋىدا، مېنىڭ باھارم

ھېكايە

گۈلباھار ھۇشۇرئۇ (قازاقىستان)

مەزكۇر ھېكايەنى ئالەمدىن مەزگىلىسىز ئۆتكەن قەلەمداش ئاكام ئابدۇمېجىت ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسى مەريەم دۆلەتوۋلار خاتىرىسىگە بېغىشلايمەن.

— ياق، ياق. رەھمەت. ئاپامنىڭ ھۆججەتلىرىنىڭ ئارىسىدىن مۇنۇ خەتنى تېپىۋالغان ئىدىم، — ئۇنىڭ قوللىرى تىترەپ، سومكىسىدىن قېلىن كونۇپىرت چىقاردى. — دادامغا يازغان ئىكەن... كەچقۇرۇنغىچە تاقەت قىلالماي، ئىشىغا ئېلىپ كەلگەن ئىدىم... ئۇنىڭ ئاۋازى ھەر بىر سۆزنى ئېيتقاندا، دىرىلداپ، قايغۇ-ھەسرەت ئارىلاش چىقىۋاتاتتى. ھازىر بىرلا ئېغىز گەپ قىلسا يىغلىۋېتىشكە تەييارلا تۇرغاندەك. ئۇنىڭغا گەپنىڭ ھاجىتىمۇ بولمىدى. خەتنى ماڭا ئۇزاتقۇچە كۆزلىرىدىن ياش ئۇرغۇپ چىقىپمۇ ئۆلگۈردى. «خەپ، مۇنۇ قىزنىڭ دەردىگە چۆكۈپ كەتكىنىنى قارا. ۋاي، خۇدايىمەن، بەندەڭگە رەھىم قىلمىغان ئىكەن سەن...» يۈرەك-باغرىم ئېزىلىپ، تىت-تىت بولدۇم، لېكىن ئۆزۈمنى ئارانلا تۇتۇپ:

— مۇقەددەس، ئۇنداق قىلماڭ. ئۆزىڭىز ئاغرىپ قالسىز. دادىڭىزنى، ئۆكىڭىزنى ئاياڭ. سىزگە قاراپ، دادىڭىزىمۇ ئاغرىپ قالسا، قانداق قىلىسىز؟ — دەپ كۆزىدىكى ياشنى سۈرتتۈم. ئۇ چۆچۈگەندەك دەرھال ماڭا قارىدى. ئەتىمالىم، دادىسىنىڭمۇ ئاغرىپ قېلىشىدىن قورقۇپ كەتكەن بولۇشى كېرەك. ئۇ ئۆز-كۆزىنى سۈرتۈپ، ئورنىدىن تۇردىدە:

— ھەدە، مۇنۇ خەتنى دادامدىن ئىلگىرى ئۇقۇۋالدىم. ئۇ مېنى كەچۈرەر. ئاپامنىڭ ئاخىرقى دەققىلىرىدە يازغان نەرسىسىنى قولۇمغا ئېلىپ، ئىچىنى ئاچماي چىدىيالىدىم. ئىلتىماس، سىزمۇ ئوقۇپ چىقىڭ. مۇمكىن بولسا دادامغا ھازىرچە كۆرسەتمەي تۇرارسىز. ئۇنىڭ سەۋەبى كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇنىڭ يۈرىكى ئاغرىپ، ئىككى قېتىم

ئاپتوبۇسى كۈتۈپ قالغاچقا، ئىشقا سەل كېچىكىپراق كەلدىم. سېپىتجان تېخى كەلمىگەن ئىكەن. ئىشقا كىرىشىمگە ئىشكىنى بىرى چەكتى. بۆلۈمگە كىرىپ كەلگەن قىزنى كۆرۈپ، يۈرىكىم جىغىدە قىلىپ قالدى. چۈنكى ئۇ باھارگۈلگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشاتتى. باھارگۈلنىڭكىگە ئوخشاش يوغان، چىرايلىق كۆزلەر، قاپ-قارا قويۇق قاش-كېرىپىكلەر، ئاپئاق سۈزۈك ئۆز... «توۋا، مۇنۇ قىزنىڭ ئاپىسىغا ئوخشىغىنىنى قارا. ئۇنى كۆرمىگىنىمگە ئىككى يىلچە بولغان. خويىمۇ تاتلىق چوڭ بولۇپ قايتىكەن...» دەپ ئويلىدىم.

— كەچۈرىسىز، دادام بىر ياققا چىقىپ كەتتىمكىنە، — دېدى قىز ئامانلاشقاندىن كېيىن سەل قىسىلغاندەك قىلىپ.

— بۇ ياققا كېلىڭ، ئۇكام، سېپىتجان تېخى كەلمىدى. بىر ئاز كۈتۈپ تۇرۇڭ، كېلىپ قالار، — دەپ ئورۇندۇققا ئولتۇرۇشنى تەكلىپ قىلدىم.

بۇ سېپىتجاننىڭ قىزى مۇقەددەس ئىدى. چىرايى غەمكىن، كۆزلىرىنى ياش ئەگىپ تۇرغان قىزنى ئاشۇ بىر قايغۇلۇق كۈنى قالايمىقانچىلىقتا كۆرگەن ئىدىم. ھازىر دەرەقمەدە تۇرۇپ، ئۇنىڭ مىسكىن كۆڭلىنى ئالغۇدەك بىرەر ئېغىز سۆز تاپالماي ئاۋارىمەن.

— ئالدىرايمەن. قاھارنى مەكتەپكە ئاپىرىشىم كېرەك... دادام ئەتىگەندە كېتىۋېدى. ئىشقا كەتتىمكىن دەپ ئويلىغان ئىدىم...

— ئەلۋەتتە، ھازىر كېلىشى كېرەك. بىر نەرسە كېرەكمىدى، مۇقەددەس؟ مۇمكىن بولسا مەن ياردەم قىلارمەن؟

ھەر قانداق ئىشنى پۇختا قىلىدىغان، قولدىن كەلسە، ھەممىگىلا ياردەم قىلىشقا تەييار بولغاچقا، كوللېكتىپمۇ ئۇنى ھۆرمەتلەيتتى. ئۇ بۆلۈمگە ھەمىشە خۇش كەيپىياتتا كىرىپ كېلىدىغان. بۇنىڭغا ئۇنىڭ ئائىلىدىكى بەختى سەۋەبىكار ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ، ئۇلارغا چىن كۆڭلۈمدىن قىزىقاتتىم. ھەممە نەرسە ئۆز يولىدا، سېپىتجانمۇ ئادەتتىكى تىرىكچىلىك بىلەن بەند بولۇپ، ۋاقىت سىلىق ئۆتۈۋاتاتتى.

ئۆتكەن يىل كىرىشى بىلەن سېپىتجاننىڭ كەيپىياتى سەل بۇزۇلۇپ، گەپ ئانچىۋالا خۇش ياقماس بولۇپ قالدى. ئىشقا كېچىكىپ كېلىپ، ئەتىگەن كېتىپ قېلىپ، ئۆزى بىلەن ئۆزى بولۇپ يۈرگىنىگە خېلى ۋاقىت بولغاچقا:

— سېپىتجان، سىزگە نېمە بولدى. بىرەر كۆڭۈلسىز ئەھۋال بولۇپ قالدىمۇ يە؟ — دەپ سورىدىم.

— ياق، ياق. ھەممىسى دۇرۇس، — دېدى ئۇ دەسلەپ گەپ قىلغۇسى كەلمىگەندەك. كېيىن سەل ئويلىنىپ تۇرۇپ:

— باھارگۈلنىڭ ساقلىقى ياخشى بولماي يۈرىدۇ. دوختۇرخانىغا چۈشۈپ قالدى، — دەپ قوشۇپ قويدى. مەنمۇ ئادەم بالىسىنىڭ بىردە ئاغرىپ، بىردە ساقىيىپ يۈرۈشىنى ئادەتتىكى ئىش دەپ بىلەتتىم. — ئاغرىغان ئادەم ساقىيىپ قالىدۇ. ئۇنىڭغا ئانچىۋالا قايغۇرۇپ كەتمەڭ، ئۇنىڭدىن كۆرە قاچا يۇيۇش، تاماق پىشۇرۇش ئېغىر كېلىۋاتىدۇ، دېسىڭىزچۇ، — دەپ كۆڭلىنى ئالماقچى بولىدۇم. ئۇ ماڭا بىر ئاز قاراپ تۇردى-دە:

— ئەلۋەتتە، ساقىيىدۇ. جەزمەن ساقىيىدۇ، — دەپ قويۇپ، چاپسان تالاغا چىقىپ كەتتى. ۋاقىت شۇنداق ئۆتۈۋەردى. ھەش-پەش دېگۈچە كۈز كېتىپ، قىشمۇ كەلدى. سېپىتجاننىڭ چىرايىدىكى كۈلكە، خۇش چاق-چاقلىرىنىڭ ئۈزۈل-كېسىل يوقاپ كەتكەنلىكى، ئىككى-ئۈچ كۈنلەپ ئىشقا كەلمەي قالدىغانلىقى، ھەمىشە ئۇيقۇسىز ئادەمدەك قاپاقلىرىنىڭ ئىشىشىپ يۈرىدىغانلىقىغا ئۆگىنىپتۇ قالغان ئىدۇق. ئۇ كەلسە-كەلمەس نەرسىگە تېرىكىدىغان، ئىش بابىدىكى بەزى سوئاللارغىمۇ خۇش ياقماسلىق بىلەن جاۋاب بېرىدىغان بولۇۋالغاچقا، ئۇنىڭدىن بىرەر نەرسە توغرىلىق سوراشقىمۇ پېتىنالىماي يۈردۇق. ئىلگىرى باھارگۈل توغرىلىق سۆز چىقسا، ئېچىلىپ كېتىدىغان سېپىتجان، ھازىر ئۇ توغرىلىق گەپ قىلماسلىققا ۋە

دوختۇرخانىغا چاقىردۇق. ئاپامنىڭ خېتىنى ئوقۇپ، يەنە ئاغرىپ قالغىنىمۇ دەيمىنا، — دېدى ئۇ ماڭا قاراپ. — ماقۇل، مۇقەددەس. مەن خەتنى ئوقۇپ چىقاي، لازىم بولسا، كېيىنچىرەك بېرەرمىز، — دېدىم ئۇنى ئىشىككە ئۆزىنى ئۆتۈپتەن.

قولۇمدىكى خەتنى يە ئوقۇپ چىقىشىمنى، يە ئالدى بىلەن سېپىتجانغا بېرىشىمنى بىلمەي، بىر دەققە ئويلىنىپ ئولتۇردۇم. ئانىسىدىن مەزگىلسىز جۇدا بولغان مۇنۇ قىزنىڭ ئېچىنىشلىق قىياپىتى، بۇ جۇدالىقتىن ئەس-ھوشىغا كېلەلمەي يۈرۈپ، دادىسىدىن ئەنسىرىشى مېنىڭ دىلىمنى ئېزىپ، ۋەيران قىلىۋەتكەن ئىدى.

مەن ياخشى بىلگەن بۇ ئائىلە، زىممىسىگە چۈشكەن بەختسىزلىك كۆز ئالدىمىدىن بىر-بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

※ ※ ※ ※

دەسلەپ بۇ كارخانىغا ئىشقا كەلگەن يىلى سېپىتجان مۇشۇ بۆلۈمدە ئىشلەۋېتىپتۇ. ئۇ چاغدا مۇقەددەس 4-5 ياشلاردا ئىدى. باھارگۈل مۇقەددەسنى يېتىلەپ پات-پاتلا بىزنىڭ يېنىمىزغا كىرىپ كېلىدىغان. ئېگىز بويلۇق، ئورۇقراق كەلگەن، ئىللىق يۈزلۈك بۇ چىرايلىق ئايال بىلەن پەيدىن-پەي تېخىمۇ يېقىنراق تونۇشتۇق. ئۇ ناھايىتى ئاق كۆڭۈل، كىچىك پېئىل، مېھرىبان ۋە ئاجايىپ مېھماندوست ئىنسان ئىكەن.

— سىز قانداق تەلەپلىك ئادەم، سېپىتجان. باھارگۈل ئوخشاش قىزنى قانداق ئايلاندۇرۇۋالدىڭىز، — دەپ بەزىدە چىقىشىپ قوياتتىم.

— ۋاي، سىزمۇ دەيسىز-دە. ماڭا ياخشىلاپ قارىمامسىز. ئۆزۈم شۇنچە ياخشى يىگىت تۇرۇپ باھارگۈلگە قانداق ئالدىنىپ قالدىم، دەپ ھەيران بولۇپ يۈرسەم، — دەپ ئۇمۇ چىقىشاتتى. ھەقىقەتەن بۇ ئىككى جۈپ بىر-بىرىگە تىل تەككىدەك دەرىجىدە يارىشىپ تۇراتتى. كېيىنچىرەك ئۇلارنىڭ ئوغلى قاھار تۇغۇلۇپ، بەخت ئۈستىگە بەخت قوشۇلدى. سېپىتجان ئارزۇ قىلغان ئوغلىنىڭ تاتلىق قىلىقلىرى بىلەن ئاي ۋە يىللارنىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىنىمۇ بايقىماي يۈردى. باھارگۈل بولسا ئائىلىسىدىكى ئەڭ قىممەتلىك ئادەملەرنىڭ كۆڭلىدىن چىقىشقا تىرىشاتتى.

سېپىتجان ئاق كۆڭۈل، خۇش چاق-چاق

سۆزنى باشقا ماۋزۇغا يۆتكەشكە تىرىشاتتى.

ھەر كىم ئۆز تىرىكچىلىكى بىلەن بەند بولۇپ يۈگۈرۈشۈپ يۈرۈپ، سېپىتجاننىڭ بۇ ئەھۋالى باھارگۈلنىڭ ئەھۋالىنىڭ مۇشكۈللۈكىگە باغلىق ئىكەنلىكىنى، دوختۇرلارنىڭ ئۇنىڭغا باھارگۈلنىڭ ساقىيىشىنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېيتقانلىقىنى بىز - بەندىلەر نەمدىمۇ بىلەيلى. بۇ ئۇنىڭ دەل دوختۇرلارنىڭ ئېغىر ھۆكۈمى بىلەن ھېچ كېلىشەلمەي، ئۆزىنىڭ بار ئامالدىن پايدىلىنىپ، تېۋىپ، ئېكىستراسېنس، موللا دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىگە كۆرسىتىپ، باھارگۈلنى «ئۆلۈم» ئوخشاش دەھشەتتىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن كۈرەش يۈرگۈزۈۋاتقان پەيتى ئىكەن.

ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ يۈرۈپ ھەش-پەش دېگۈچە ئەتىياز كېلىپ قالدى. كۈن خېلىلا ئىسسىق، يەر-جاھان كۆكلىتىۋاتاتتى. يېقىن تۇغقانلىرىمىزنىڭ بىرى دوختۇرخانىغا چۈشۈپ قېلىپ، شەنبە كۈنى ئۇنى يوقلاپ كەلمەكچى بولۇپ ماڭدىم. دوختۇرخانا ھويلىسىغا ئەمدىلا كىرىپ كېلىۋېدىم، كۆزۈم ماڭا قارىمۇ-قارشى چوڭلا بىرىنى كۆتۈرۈۋالغان ئادەمگە چۈشتى. ئۇنىڭغا يول بېرىش ئۈچۈن چەتكە بۇرۇلۇپ، ئۆز كۆزۈمگە ئۆزۈم ئىشەنمەي قالدۇم. ئالدىمدا سېپىتجان تۇراتتى.

مەن ھودۇققىنىمىدىن:

— س... — دەپ ئاغزىمنى ئېچىشىمغا ئۇ يالۋۇرغاندەك «گەپ قىلماڭ» دەپ ئىشارەت قىلدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ياش...

بۇ كۆرۈنۈش ماڭا شۇنچىلىك تەسىر قىلدىكى، تېنىم شۇركۈنۈپ، بىردە مۇزلاپ، بىردە ئىسسىق، ئاياق-قولىمدىن جان ئۆزۈلگەندەك، ئۇزاق ۋاقىت قوزغىلاي قالدۇم. «سېپىتجاننى شۇ دەرىجىدە ئۆزگەرتىۋەتكەن مۇشۇ دەرد ئىكەندە... باھارگۈلنى ئاغرىق دېگۈسى كەلمەي، يامان سۆزلەردىن قورۇنغان، ھەممە دەردىنى ئىچىگە سىڭدۈرۈپ يۈرگەن ئىكەن - دە بۇ بىچارە» دېگەن ئويلار ۋە بايقىق سۆرۈن ئەھۋال مېنىڭ كۆڭلۈمنى ئالاقزادە قىلاتتى.

دۈشەنبە كۈنى سېپىتجان ئىشقا كەلمىدى. يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن بولسا خانىمىزغا باھارگۈل توغرىلىق دەھشەتلىك خەۋەر كېلىپ يەتتى. بۇ خەۋەر، بىز — سېپىتجان بىلەن باھارگۈلنى ياخشى بىلىدىغانلار ئۈچۈن — قۇياشلىق كۈنى ئاسماندا

چاقماق چاققاندا تەسىر قىلدى.

كوللېكتىپ بولۇپ مەزگىلسىز سولغان گۈلنى ئۆزىتىشقا قاتناشتۇق. بۇ كۈنلىرى ئۇلارنى بىلىدىغان ھەر قانداق ئادەم چوڭقۇر قايغۇرۇش ۋە ماتەمدە بولدى. ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ، قىزى مۇقەددەسنىڭ، ھەتتا كىچىككىنە قاھارنىڭ ھەسرەت بىلەن يىغلىشىغا چىداپ تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. سېپىتجان بولسا مۇكچىيىپ، بولغان ۋەقەگە تېخىچە ئىشەنمەي، ھەتتا ئەھۋالنى تولۇق چۈشەنمەيۋاتقان كۆرۈنۈشى بىلەن ئەتراپتىكىلەرنى تەشۋىشكە سالاتتى. يۇرت چوڭلىرى ئۇنىڭ ئاللا تائالا ئىگىمىزنىڭ ئەمرىگە قارشى چىقىش ئېغىر گۇناھ ئىكەنلىكىنى، ئەر كىشىنىڭ ھەر قانداق ۋەزىيەتتە چىداشچان بولۇشى لازىملىقىنى يادىغا سېلىپ، تەسەللى بېرەتتى.

ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلۈۋېلىش مۇمكىنمىدى؟ ئۆرۈپ-ئادەت، رەسىم-قائىدە بويىچە ھەممە ئىشلارمۇ تۈگىدى. سېپىتجان ئىككى بالىسى بىلەن يالغۇز قالدى. تىرىك بەندىلەرگە ھاياتنى داۋاملاشتۇرماق كېرەك. بۇمۇ ئاشۇ رەھىمسىز ھايات قانۇنى...

ئېغىر كۈنلەر تۈگەپ، ئېغىر ئىشلار بېسىلغاندىن كېيىن سېپىتجان ئاستا بۆلۈمگە كىرىپ كەلدى. بىللە ئىشلىگەن يىللار ئىچىدە ئۇنىڭ بىلەن ھەقىقەتەنمۇ ئاكا-سىڭىلدەك بولۇپ كەتكەن ئىدۇق. ئۇ ھېچ نەرسە ئېيتىمىمۇ، بىر يىل ئىچىدە يىغىلىپ كەتكەن دەردىنى كۆزىدىن توختىماي ئېقىۋاتقان ئەلەم ياشلىرى بىر-بىرلەپ بايان قىلىۋاتقاندا ئىدى.

— دوختۇرلار «ئۇزاق ۋە بىر نەچچە قېتىم تەكشۈرگەندىن كېيىن ئەھۋالنى ئېيتتى. ئامما مېنىڭ ئۇ توغرىلىق ئاڭلىغۇمۇ كەلمەي، ئۇنىڭ ھاياتى ئۈچۈن داۋالاشقا داۋام قىلدىم. ھەر قانچە ئېغىر ئەھۋالدىن مېنىڭ باھارگۈلگە بولغان ھېس-تۇيغۇلىرىم ئۇلۇقتەك، ئۇلار سۆزىسىز يېڭىپ چىقىدىغاندەك، ئۈمىد بىلەن يۈردۈم. دوختۇرلاردىن ئەڭ ئاخىرقى ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىشنى، باھارگۈلنى ساقلاپ قېلىشقا ئۆزۈمدە بار، ھەتتا يوق مۇمكىنچىلىكلەردىن پايدىلىنىشقا تەييار ئىكەنلىكىمنى ئېيتىپ، ئىلتىماس قىلدىم. ئەپسۇس، مېنىڭ تىرىشقانلىرىم ئۇنىڭ ھاياتىنى پەقەت بىر نەچچە ئايغا ئۇزارتىشقا يەتتى... نېمە ئۈچۈن؟ نېمە ئۈچۈن بۇ داۋاسى يوق كېسەل مېنىڭ باھارگۈلۈمگە چاپلاشتى، دېگەن سوئالغا نەچچىلىگەن تاڭلارنى جاۋاب ئىزدەپ ئاتقۇزدۇم. قىسقىسى، مەن

تۇتۇش ئۈچۈن قانچە تىرىشساممۇ، كۆزۈمدىكى ياشلار بىر توختىماي ئاقماقتا ئىدى. يول بويى ياراتقان ئىگىمىزدىن «ئاھ خۇدايىم! مەن ساڭا نېمە گۇناھ قىلدىم؟ نېمە ئۈچۈن دۇنيادىكى ئەڭ قىممەت ئادىمىمدىن جۇدا قىلىش جازاسىنى مۇۋاپىق كۆردۈڭ؟ باھارىمنى مۇنۇ دەھشەتلىك ھالغا سېلىشتىن باشقا چارەڭ يوقىمىدى سېنىڭ؟ مەقسىتىڭ مېنى زارلىتىش بولسا تىلىكىڭ ئورۇنلاندى. ئەمدى مېنىڭ يالغۇز تىلىكىمنى ئورۇنلاشتىن باش تارتىمىغىن. باھارگۈلنى ئاخىرقى قېتىم تۇتقان قوللىرىمنى ئەستىن چىقىماس قىلىپ تالدۇرغىن. شۇنچىلىك تالدۇركى، ئۇنى ھەر كۈنى كۆتۈرۈپ يۈرگەندەك سېزىپ يۈرەي، ئۇلۇغ ئىگەم»، — دەپ سورىدىم. ئەمما خۇدايىم مېنىڭدىن تامامەن يۈز ئۆرگەن ئىكەن. بۇ تىلىكىمنىمۇ قوبۇل قىلمىدى. چۈنكى مېنىڭ باھارىمنىڭ تېنى پاختىدەك يېنىك بولۇپ، قول تالدۇرغىدەك سالىمى قالمىغان ئىكەن...

— ئۆزىڭىزنى تۇتۇڭ دېدىمغۇ، سېپىتجان. باھارگۈل سىزگە ئالتۇندەك ئىككى يالداما قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇلارنى چوڭ قىلىش ئەمدى سىزنىڭ بېشىڭىزدا. بالىلار توغرىلىقمۇ ئويلاپ قويۇڭ، — دەپ ئۇنى باسقاندەك بولمەن.

— مۇقەددەسنىڭ ئالدىدا ئۆزۈمنى گۇناھكار سېزىمەن. ئۇنىڭ ئالدىدا يالغانچى بولۇپ قالدۇم. ئاپىسى... ئۇ «ئاپىسى ئۆلگەندىن كېيىن» دېگەن سۆزنى ئېيتالمىدى. سېپىتجان يەنە بىر پەس چېكىسىنى چىڭ بېسىپ ئولتۇردى ۋە ئاستا ئاۋازدا سۆزىنى داۋام قىلدى.

— ئۇ كۈنى مۇقەددەس ئون بەش ياشقا تولغان. باھارگۈل دوختۇرخانىدا. ئەھۋالى كۈندىن-كۈنگە ئېغىرلىشىۋاتقان پەيت. كەيپىياتىم قانداق ئىكەنلىكىنى بىلىسىز. تەقدىر ماڭا ئۆيگە كىرگەندە بالىلارغا ئاپىسىنىڭ ئەھۋالىنى ياخشى دەپ ئېيتىشقا، باھارگۈلنىڭ ئالدىدا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ چۆچەكتىكى «بەختلىك ھايات» توغرىلىق سۆزلەش ئوخشاش ئېغىپ ۋەزىپە يۈكلىدى.

پەقەت كېچىسى يالغۇز بۆلۈمگە كىرگەندىن كېيىن بۇ دەردلىرىمنى تۆكىدىغان جاي تاپالماي، بىئارام بولۇپ، تاڭنى قانداق ئاتقۇزۇۋالدىغىنىم بىر ئۆزۈمگە ۋە بىر ئاللاغا مەلۇم ئىدى.

ئاخىشى باھارگۈلنىڭ يېنىدا بولغان ئىدىم. ئۇ

ئۇنى ساقلاپ قالالمىدىم...

سېپىتجان ئۇھ ئۈستىگە ئۇھ تارتاتتى. مەن ئۇنىڭ ئۈنىڭسىزمۇ ئازابلىنىۋاتقان دىلىنى تېخىمۇ ئازابلىماق ئۈچۈن باھارگۈل توغرىلىق ھېچ نەرسە سورىماسقا، ئىلاجى بولسا گەپنى باشقا ياققا بۇرۇشقا ھەرىكەت قىلدىم.

ئۇ خېلىغىچە جىم ئولتۇرۇپ، بىر نۇقتىغا قارىلىپ قالدى. ئاندىن:

— يېقىندا باھارگۈلنى دوختۇرخانىدىن ئۆيگە ئېلىپ ماڭغان كۈنى ئۇچراپ قالدۇڭىزغۇ. بىرەر تونۇش ئادەمنىڭ ئۇنىنى ئاڭلاپ، ئۆز ئەھۋالىدىن خىجالەت بولمىسۇن دەپ سىز بىلەنمۇ سۆزلەشمىگەن ئىدىم. ئاخىرقى ئىككى كۈن ئىچىدە ئۇنىڭ تومۇرلىرىدا دورىمۇ ماڭماي قالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ نۇرى ئۆچۈپ، مىدىرلاشقۇ ماغدۇرى يوق ئىدى. پەقەت شۇ چاغدا مېنىڭ باھارىمنىڭ ئاخىرقى دەملىرى ئىكەنلىكىنى ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. ئاخىرى مەن بۇ ئاچچىق ھەقىقەتتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىم، خالاس. ئۇنىڭغا نېمىمۇ دەپ ئۆيگە ئەكىتىمەن دەپ پاي - پېتەك بولۇپ يۈرگەن چېغىمدا، ئۇ ماڭا بالىلارنىڭ يېنىدا بىر ئاز يۈرگۈسى كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، پىچىرلىدى.

— ئەلۋەتتە، دەم ئېلىش كۈنلىرى ئۆيدە بولغىنىڭىز ياخشى، — دېدىم ۋە ماشىنا چاقىرىشقىمۇ تاقەت قىلماي، ئۇنى ئاۋايلاپ قولۇمغا ئېلىپ، كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتتىم.

مەن ئۇنى تا ئۆيىگىچە كۆتۈرۈپ باردىم. دوختۇرخانا بىلەن بىزنىڭ ئۆي ئارىلىقى ئانچىۋالا يىراق ئەمەس. مەسىلە ئۇنىڭدىمۇ ئەمەس. قولۇمغا باھارگۈلنى ئېلىشىم بىلەن شادلىقىدىن قاينىغۇسى تولا بۇ يورۇق دۇنيادىن ۋاز كەچتىم. بۈگۈنگىچە ئارزۇ قىلغان تاتلىق خىياللىرىم، باھارگۈل بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەن ئاجايىپ بەختلىك ۋاقىتلىرىم كۆز ئالدىمدا مېنى دەپسەندە قىلىپ، كۆككە ئۇچقاندەك بولدى. چۈنكى ئۆتكەن يىللا قىزىل گۈلدەك ئېچىلىپ تۇرغان باھارىمدا نە ماغدۇر، نە سالىماق قالمىغان ئىدى. ئۇ كۈنى خۇدانىڭ ماڭا باھارىم بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن بەرگەن ئاخىرقى ئىمكانىيىتى ئاشۇ خىل بولدى. باھارگۈلۈمنىڭ ئۈنىڭسىزمۇ زېدىلەنگەن تېنىنى ئاغرىتىۋالماستىن ئۈچۈن ئۇنى ئاۋايلاپ تۇتۇپ، ئۆزۈمنى بىردە بىلىپ، بىردە بىلمەي كېلىۋاتىمەن. ئۆزۈمنى

ئۇمىد ئۇچقۇنلىرى پەيدا بولغاندەك بولىدۇ، دەرھال يەنە مۇڭلاندى.

— ئۇنداق بولسا ئاپام نېمىشقا ئورنىدىن تۇرالمىي قالدى؟

ئۇ يەنە ماڭا تەلمۈرۈپ قارىدى.

— بۇ تەبىئىي ھالەت ئەمەسمۇ. ئېسىڭىزدىمۇ ئاخىرقى قېتىم چەت ئەلدىن ئالدۇرغان دورىنى دوختۇرلار، «بۇ ئىنتايىن كۈچلۈك دورا. دەسلەپ ئورگانىزمنى ئوساللىتىپ، ئاندىن ياخشى قىلىدۇ» — دېمىگەنمىدى... دېدىم بۇ «چۆچەك» نىڭ يادىغا چۈشكىنىگە خۇش بولۇپ.

ئۇ ئورنىدىن سەكرەپ دېگۈدەك تۇردى-دە، كىچىك ۋاقىتلىرىدىكىدەك بويۇمنى چىڭ قۇچاقلاپ: — رەھمەت، دادا، بۇ سوغىڭىزنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن.

ئۇ كۈنى قاھارنى ئەگەشتۈرۈپ باھارگۈلگە باردۇق. ئەڭ تەسىرلىك يېرى، ئاپسىمۇ، خۇددى مېنىڭ بىلەن كېلىشىۋالغاندەك، ئۇلارنى ئورۇن-كۆرىپىنى يىغىۋېتىپ كۈتكەن ئىكەن. باھارگۈلنىڭ ئاياق-قولى تىترەپ، ئارانلا تۇرۇۋاتقىنىنى بىلىپ تۇردۇم. ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نەپىسىدىمۇ ئانىلىق بۇرچىنى ئۆتەپ، ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى قويۇپ، بالىلارنى ئويلاۋاتقىنىنى كۆرۈپ، ئىچ-ئىچىدىن تەۋرەندىم...

ئەڭ دەھشىتى، مۇقەددەسنىڭ تۇغۇلغان كۈنىدىن كېيىن ئۇ پەقەتلا بەش كۈن ياشىدى...

مۇقەددەسكە بەرگەن ۋەدەم ئەنە شۇنداق ئاياغلاشتى. ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراشقا، ھەتتا بىرەر ئېغىز سۆز قىلىشقا پېتىنالمىي يۈرمەن. ھە، ئۇنىڭ يىغىسى تۈگىمەك تۇرماق، كۈندىن-كۈنگە كۈچىيىۋاتقاندا قىلىدۇ...

مەن سېيتجاننىڭ يۈرىكىدىكى يارىنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە چوڭقۇر ئىكەنلىكىنى سەزسەممۇ، ئۇنى بەزلەشكە ھەرىكەت قىلىۋاتمەن. ئامما ماڭا قۇلاق سېلىۋاتقان ئۇ يوق. خالىسا جىم بولۇپ قالىدۇ، ھە خالىسا باھارگۈل توغرىلىق توختىماي سۆزلەپ كېتىدۇ. — ئاھ، خۇدا! باھارگۈلنىڭ مېنى تاشلاپ ئۇ دۇنياغا يۈرۈپ كېتىدىغانىنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەن ئىكەنمەن. ئەتىلىم، باھارگۈل بىلەن ئۆتكۈزۈۋاتقان ئۆمرۈمنى مەڭگۈلۈك دەپ ئويلىسام كېرەك، ئۇنىڭ ئالدىدا كەچۈرۈلمەس گۇناھكار بولۇپمۇ ئۆلگۈرگەن ئىدىم.

ئۇ كۈنى بىزنىڭ ھاياتقا بىللە قەدەم باسقانىمىزغا

«مۇقەددەسنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى داستىخان يېيىپ، مەن باردەك ئۆتكۈزۈشكە تىرىشكە. ئۆزى بۆلەكچىلا نازۇكلىشىپ كەتتى. ئازراق بولسىمۇ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالسۇن»، دەپ ئىلتىماس قىلغان ئىدى.

بۇ كۈنلىرى مېنىڭدە نەدىمۇ كەيپىيات بولسۇن. ھەر ھالدا ئەتىگەندە تۇرۇپ، ئۈستەلگە بىر نەرسىلەرنى تىزىپ، تەييارلىماق بولىدۇم. مۇقەددەس تۇرغىچە ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغان گەپلەرنى قىلماقچى بولۇپ تەييارلىنىۋاتمەن... مېھمانخانا تەرەپكە كېتىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىدا توختاپ قالىم. ئىشىك قىيا ئوچۇق ئىكەن، مۇقەددەس بولسا بۇقۇلداپ يىغلاۋاتقان ئىكەن. ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش تېخىمۇ قىيىن بولۇۋاتقانلىقى ھېس قىلىدىم. ھەر ھالدا بار غەيرىتىمنى يىغىپ، ئۇنىڭ يېنىغا كىردىم. ئۇنىڭغا ئاستا يېقىنلىشىپ، بېشىنى سىيىدىم. — بۈگۈن سىزنىڭ مەرىمىڭىزغۇ، ئەخمەق قىز.

مۇنداق كۈنىمۇ يىغلامدىكىن؟ چاپسان كۆزىڭىزدىكى ياشنى سۈرتۈپ، قانداق سوۋغا خالايدىغانلىقىڭىزنى ئېيتىڭ. ئاپىڭىز ئۆزىڭىز خالىغان نەرسىڭىزنى ئېلىپ بېرەيلى دەيدۇ. قېنى چاپسان ئېيتىڭ — دەپ تامامەن خۇش كەيپىياتتا ئىكەنلىكىمنى ئىپادىلەشكە بار كۈچۈم بىلەن تىرىشتىم. مۇقەددەس بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— راستلا خالىغىنىمنى ئورۇنلامسىز، دادا؟ — دەپ سورىدى ئۆپكەسىنى تېخىمۇ باسالماي. مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش يولىنى تاپقىنىمغا خۇش بولۇپ:

— ئەلۋەتتە، قىزىم، ئېيتىڭ. بۈگۈن سىزنىڭ ھەر قانداق تىلىكىڭىز مېنىڭ ئۈچۈن قانۇن. قېنى، دادىڭىز مەرد چاغدا سوراۋىرىڭ، — دېدىم.

— ئاپامنى ساقايتىپ بېرىڭ، جېنىم دادا. يالغۇز تىلىكىم شۇ، — دېدى ئۇ يالۋۇرغاندەك قىلىپ.

ئاللا... مېنىڭ تىلىم تارتىلىپ، دېمىم قىسىلغاندەك بولۇپ، بىر ئاز تۇرۇپ قالىدىم. توۋا، تېخى ئۆتكەن يىللا ئەركىلەپ، بىردە ئۇنى، بىردە بۇنى سوراپ، ئاۋارە قىلىپ يۈرگەن قىزىمىزنىڭ يۇمران قەلبىنى، ئوڭايلا غەم-قايغۇ بېسىۋالغىنى يۈرىكىمنى خەنجەر بىلەن تىلىۋەتكەندەك ھېس قىلىدىم.

— ئۇنداق بولسا تىلىكىم ئورۇنلاندى دەۋىرىڭ. سەۋەبى، ئاپىڭىز ئاز كۈندە ساقىيىپ چىقىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا نەرسە سوراڭ، سورىمىسىڭىز، كېچىكىپ قالسىز. مەن يالتىيىپ قېلىشىم مۇمكىن، — دېگەن بولۇپ، ئۇنىڭغا يالغان ۋەدەمنى بەردىم. ئۇنىڭ مىسكىن چىرايى ئۆزگىرىپ، كۆزلىرىدە

توغرىلىق گەپ قىلماي تۇرغىنىمىز توغرا بولسا كېرەك. ھەر ھالدا ئۆزىگە بېغىشلانغان بۇ قىممەت يادنامىنى ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ئوقۇۋالغىنىم ئۈچۈن مېنى كەچۈرەر ۋە توغرا چۈشىنەر، دەپ ئويلايمەن.

«سېپىتجان! قىممەتلىكىم...» دەپ باشلاپتۇ باھارگۈل خېتىنى. — مەن بۇ سۆزنى سىز بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەن يىللار ئىچىدە بىرەر قېتىم ئۈنلۈك سىز ئاڭلىغۇدەك ئېيتىمىغان ئىكەنمەن. ياق، ياق، ئېيتقۇم كەلمىگەنلىكتىن ئەمەس، ئەكسىچە پۈتكۈل ھاياتىمدا سىزنىڭ ماڭا بولغان بارلىق ياخشى مۇناسىۋەتلىرىڭىزگە بىنائەن مۇشۇ خىل ئاددىي ۋە قىممەت سۆزلەرنى دېگۈم كەلسىمۇ، ھېچ جۈرئەت قىلالمايتتىم. يالغان دۇنيانىڭ بۇ ئالامىتىنى كۆرمەمسىز! مەن جۈرئەتلىك بولغان، بالىلار خېلى چوڭ بولۇپ، ئەمدىكى ھاياتىمنى پەقەت سىزگە بېغىشلاي دېگەن چاغدا بۇ ئاجايىپ سۆزلىرىم يەنىلا ئۈنلۈك ئېيتىلماي قالىدىغان ئوخشايدۇ. چۈنكى بۇ سۆزلەر سىزگە يەتكۈچە، ئەپسۇس، مەن بۇ بىۋاپا دۇنيا بىلەن خوشلىشىپتۇ ئۆلگۈرىدىغان ئوخشايمەن. ھەئە، ئەزىزىم، بۇ دۇنيا ئەنە شۇنداق ئالدامچى ئىكەن. بىلىمەن. سىز مېنىڭ ئەھۋالىمنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە مۈشكۈل ئىكەنلىكىنى يوشۇرۇپ ئاۋارە. مەن ئۇنى سىزنىڭ چىرايىڭىزدىكى مۇھەببەتكە تولۇپ- تاشقان تەبەسسىمىڭىز كەتكەن، كۆزلىرىڭىزدىكى مېھىر-شەپقەت چېچىلىپ تۇرغان نۇرلار ئۆچكەن كۈندىن باشلاپ بىلىمەن. ئامما سىز بۇ ھالىڭىزنى ماڭا سەزدۈرمەسلىككە تىرىشىپ، كۆزىڭىزدە غەم تۇرسىمۇ چىرايىڭىز ھەمىشە كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. ھەر قېتىم يېڭى ئۆمىدلەر بىلەن كېلەتتىڭىز. مېنى بىر دەققە ئاجايىپ بىر ئارزۇ-ئارمانلارغا بۆلەۋپتەتتىڭىز. قىزىق يېرى، بەزىدە سۆزىڭىزگە ھەققەتەنمۇ ئىشىنىپ قالاتتىم. لېكىن سىزنى كۆزلىرىڭىزگە يوشۇرۇپ قويغان قايغۇ-مۇڭنى ئوقۇپ چىقىپ، يەنىلا ھوشۇمغا كېلەتتىم. سىز مېنى، مەن سىزنى بىر قارىغاندىن كېيىنلا چۈشىنىدىغانلىقىمىزنى ئۇنتۇۋېتىپتۇم، مېنىڭ مەردانە قەھرىمانىم. مەنمۇ سىزنىڭ كۆڭلىڭىزنى يارىلىماسلىققا، ئۆزىڭىز تەسۋىرلىگەن بەختلىك ھاياتتا بەش كۈن بولسىمۇ ياشاشنى ئارزۇ قىلىشقا بار كۈچۈمنى يىغىپ تىرىشتىم. خىيالىمدا سىزنىڭ ئىسسىق ئالقانلىرىڭىزغا قولۇمنى سېلىپ، چىرايلىق گۈللەر ئېچىلغان باغلاردا، سۇلار شارقىراپ ئاققان تاغلاردا، لەپىلدەپ سىرلىق ياققان يۇمشاق قار ئاستىدا يەنە مېڭىشنى ئارمان قىلدىم.

ئون تۆت يىل بولغان ئىدى. بىز بۇ كۈننى ھەر يىلى ئالاھىدە خاتىرىلەيتتۇق. ئادەتتىكىدەك باھارگۈلگە ئالغان سوغامنى تەييارلاپ قويۇپ، ئۆيگە ماڭغىلى ئولتۇرسام، ئىشخانىغا ئاغىنىلەردىن ئىككىسى كىرىپ كەلدى. ئۇلار يەنە بىر ئاغىنىمىزنىڭ ئۆز ئۆيىدە كۈتۈۋاتقىنىنى ئېيتىپ، مېنىمۇ چاقىردى. ئەھۋالىنى چۈشەندۈرگەن ئىدىم. «ۋاي بارى-يوقى يېرىم سائەت كېچىكسەنغۇ. پەقەت پىۋا ئىچىپ قايتىمىز. ئاڭغىچە باھارگۈل قېچىپ كەتمەيدىغۇ» دەپ تۇرۇۋالدى. مەن دەسلەپ ھەر بەش مىنۇتتا سائەتكە قاراپ ئولتۇرغان ئىدىم. ئالدى بىلەن پىۋا، ئاندىن كۈچلۈكلۈكىنى ئىچىپ ئولتۇرۇپ سائەتنىڭ ئون ئىككى بولۇپ كەتكىنىنىمۇ بىلمەي قايتىمەن. مەن پېشانەمگە بىر ئۇرۇپ، ئۆيگە يۈگۈردۈم. باھارگۈل داستىخاننى يېيىپ قويۇپ، كۈتۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. يىغىدىن قىزارغان كۆزلىرىنى كۆرۈپ، دەرھال كۆڭلىنى ئالماقچى بولۇپ، سوغامنى تاپشۇرۇشقا تەمىشەلدىم. مۇنۇ شەرمەندىچىلىكنى قارىمامسىز، ئۇنىڭغا

ئالغان ئەڭ چىرايلىق گۈلدەستەم ئاغىنەمنىڭ ئۆيىدە، ھە قىممەت باھالىق ئەتىرنىڭ قۇتىسى مېنىڭدە، ئۆزى قەيەرگىدۇر چۈشۈپ قالغان ئىكەن. باھارگۈلنىڭ كەيپىياتىنى ئۆزىڭىز تەسەۋۋۇرقىلىڭ! مەن ئۇنىڭ ئالدىدا مىڭ كەچۈرۈم سورىدىم، ئەلۋەتتە. بۇ تەڭدىشى يوق گۇناھىمنى ئۆتەش پەيتىنى كۈتۈپ يۈردۈم. پەلەكنىڭ گەردىشىنى كۆرمەمسىز. مەن نۆۋەتتىكى مەيرىمىمىزگە ئۆزۈم داستىخان يېيىپ، ئالاھىدە تەييارلىق كۆرمەكچى بولۇپ يۈرگەنمىدە، باھارگۈلنىڭ ساغلىقى بولماي، دوختۇرخانىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇنى دوختۇرخانىدا تەبرىكلىدىم. بۇ يىل بولسا... بۇ يىل مەن يەنە ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالالمىدىم. چۈنكى ئاشۇ بىر مانا بەخت ھەدىيە قىلغان كۈن كەلگۈچە مېنىڭ باھارىم كەلمەس سەپەرگە كېتىپ ئۆلگۈردى...

※ ※ ※ ※

مېنىڭ خىيالىمنى جىرىڭلىغان تېلېفون ئاۋازى بۆلۈۋەتتى. «ۋاي ئاللا، چۈش بولۇشقا ئازلا قايتىغۇ». سېپىتجان تېخى يوق. ئىشىمنىمۇ باشلىمىدىم. خەت قولۇمدا تۇرىدۇ. بىر ئاز ئويلىغاندىن كېيىن ھامانەم قالغان ئىشنىڭ ھەممىسىنى چۈشتىن كېيىنكە قالدۇرۇپ، باھارگۈلنىڭ خېتىنى ئوقۇپ چىقىشنى توغرا كۆردۈم. ھەققەتەنمۇ سېپىتجان ئەس-ھوشىنى يىققىچە خەت

— ياخشى بولۇپ كېتىپسىزغۇ، جېنىم ئاپا، — دەپ مېنىڭ بوينۇمنى قۇچاقلدى. مەن ئۇنى باغرىمغا تويماي بېسىپ تۇرۇۋەردىم. چۈنكى بۇ مېنىڭ قوزامنى باغرىمغا ئاخىرقى قېتىم بېسىۋاتقىنىمنى ئۇ بىلمىگەن بىلەن ئۆزۈم بىلەتتىم... ئۇنىڭ يۇمران يۈرىكىنىڭ چاپسان-چاپسان سوقۇشىنى، ماڭا كۆرسەتكۈسى كەلمىگەن كۆز ياشلىرىنىڭ يۈرەك-باغرىنى يۇيۇپ ئۆتۈپ، ئىچكى ئەزالىرىنى ئۆكسۈتۈۋاتقانلىغىنى، ئۆپكەسىنى تېخىلا باسالماي، ئاستا ئەندىكىۋاتقانلىغىنى سېزىپ، ئۇنىڭسىزمۇ تىتىلىپ تۇرغان يۈرىكىم تېخىمۇ مۇجۇلۇپ كەتتى.

— تۇغۇلغان كۈنىڭىز مۇبارەك بولسۇن. خالىغان سوۋغىڭىزنى ئېيتىڭ، قىزىم. دادىڭىز سورىغىنىڭىزنى ئېلىپ بېرىدۇ، — دېدىم ئارانلا پىچىرلاپ.

— رەھمەت، ئاپا. دادام ئەڭ قىممەت سوغا ئېلىپ بېرىشكە ۋەدە قىلدى، — دەپ سىزگە قارىدى ئۇ.

— ئۇ نېمە، قېنى ئېيتىڭ، مېنىڭمۇ بىلىشىم كېرەكقۇ، — دەپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرمەك بولدۇم. ئۇ مېنىڭ ئورۇقلاپ كەتكەن قوللىرىمنى ئالغىنىغا ئېلىپ تۇرۇپ:

— سىزنى... سىزنى ساقايتىپ بېرىمەن دەپ ۋەدە قىلدى، — دەپ سىزگە ئۈمىد بىلەن تەلمۈردى مېنىڭ ساددا قوزام مۇقەددەس. سىز بولسىڭىز ئېغىر گۇناھ قىلىپ قويغان ئادەمدەك مۇقەددەسكىمۇ، ماڭىمۇ قاراشقا پېتىنالىماي مىڭ بىر ھەسرەتكە تولغان كۆزلىرىڭىزنى چەتكە ئالدىڭىز...

— مەن سىزنىڭ بىز بىلەن ھەمىشە بىللە بولۇشىڭىزنى خالايمەن ئاپا، — دەپ بۇلاقتەك كۆزلىرىنى يەنە ماڭا قادىدى مۇقەددەس. قۇندۇزۇمنىڭ يوشۇرۇپ ئاۋارە بولۇۋاتقان ھەسرەتلىك ياشلىرى ئاخىرى سىرتقا چىقىپ تىندى. باياتىن تىزىلىپ تۇرغان تامچىلار ئەمدى ئۇنىڭ قاپ-قارا ئۇزۇن كىرىپكىلىرىنى ئارىلاپ، كەينى-كەينىدىن تۆكۈلمەكتە ئىدى.

بۇ پەيتتىكى ھېسسىياتىمنى سىزگە ئېيتىپ، ئاۋارە بولماي، سېپىتجان. سىز قىزىمىزنىڭ ئورۇنلانماس ئارمىنى مېنىڭ ئاخىرقى ماغدۇرۇمنىمۇ ئۇرۇۋېتىش ئالدىدا تۇرغىنىنى دەرھال چۈشەندىڭىز.

ئاپاق-قولۇم جانسىزلىنىپ، كۆزلىرىم قاراڭغۇلىشىپ: «ئاھ، خۇدايىم، بۈگۈنكى كۈندە، مۇنۇ نارسىدىلىرىمنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇماي تۇرغىن. مۇشۇلارنىڭ كۆزىچە يىقىلىپ چۈشمەسلىكىم ئۈچۈن مەدەت بەرگىن... ئاندىن مەندىن ئاماننىڭى

قانداق قىلاي، ئاياغلاشماي قالغان ئارمىنىم مېنىڭ. تەقدىر بىزگە يۈرەكلەر قانغۇدەك بەخت قۇچۇشنى يازمىغان ئىكەن. ئەمدى ئىككىمىز دۇنياغا ئەكەلگەن بالىلارغا توختىلاي. ئۇلاپ توغرىلىق ئېيتىمىسام بولماس. چۈنكى ئىككىمىز بىللە ئېلىپ ماڭغان ھايات كارۋىنى ئەمدى يالغۇز سىزنىڭ بېشىڭىزغا تېگىلدى. ئۇلارنى چوڭ قىلىپ، قاتارغا قوشۇشقا، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ مۇھىمى ئۆزىڭىزنى ساقلاشقا مەجبۇرسىز.

مۇقەددەس ئون بەشكە تولدى. بۈگۈن ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنى. ئۇ قىزنىڭ قەلبى ناھايىتى نازۇك، دىلى ئوڭايلا ئازابلىنىدىغانلىقىنى بىلىسىز. بولۇپمۇ بۇ يىل ئۇ نۇرغۇن يىغلايدىغان بولۇپ كەتتى. ئۆتكەن يىلقى تۇغۇلغان كۈنىدە: «دوستلىرىم كېلىمىز دېگەن، سىلەر ئېتىبار قىلىمىدىڭلار» — دەپ چاتاق قىلغان ئىدىغۇ. ئۇ چاغدا مەن دەسلەپ ئاغرىپ يۈرگەن پەيتىم ئىدىغۇ؟ ئۇنىڭغا «قىزىم، بۇ يىلچە دوستلىرىڭىز كەلمەي تۇرسۇن، مېنىڭ ساغلىقىم بولماي يۈرىدۇ، كېلىدىغان يىلى ئون بەشكە تولسىزغۇ، شۇ چاغدا ئۆزۈم داستىخان يېيىپ، مەيرەمدەك ئۆتكۈزۈپ بېرىمەن»، — دەپ ئۆزۈمنى چاغلىماي، ۋەدە بېرىپ قويۇپتىمەن. بۇ يىلقى ئەھۋالىمنى ئۆزىڭىز بىلىسىز. ھەر ھالدا كۆز نۇرۇمنىڭ كەيپىياتى بۇزۇلمىسۇن دەپ يېنىمدىكىلەرنىڭ ياردىمى بىلەن ئورۇن-كۆرپەمنى يىغىۋېتىپ، مۇقەددەسنى كۈتۈپ ئولتۇردۇم. چۈشكە يېقىن سىز ئىككىسىنى — مۇقەددەس بىلەن قاھارنى ئەگەشتۈرۈپ كىرىپ كەلدىڭىز. شۇ كۈنى تۆتىمىزنىڭ ئارىسىدا كۆڭلىدىكىنى يوشۇرماي سۆزلەۋاتقان يالغۇز قاھار ئىدى...

— ئاپا، سىز يېقىندا بارلىق پەندىن «بەش» ئالساڭ، ئۆيگە چىقىپ كېتىمەن دېگەن ئىدىڭىزغۇ. بىر پەندىن «تۆت» ئېلىپ قالدىم. ئىككى-ئۈچ كۈندە ئۈنىمۇ تۈزەيمەن. شۇ چاغدا دادام ئىككىمىز سىزنى ئۆيگە ئېلىپ كېتىمىز. — دەپ ئاۋارە ئىدى.

— ئەلۋەتتە، قوزام، ئەلۋەتتە. ئىككى-ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۆيگە چىقىمەن، — دەپ ئۇنىڭ ماڭىلىدىن سۆيۈپ، قولغا كەمپۈت تۇتقۇزدۇم. ھە، مۇقەددەس ئىككىڭلارزە... ئەتىگەندىن بىرى كۆزۈڭلارنىڭ قۇرۇمىغىنىنى، قاپاقلىرىڭلارنىڭ ئىشىشىپ كەتكەنلىكىنى مېنىڭدىن يوشۇرماق بولۇپ، بىر تاغدىن، بىر باغدىن سۆزلىمەكتە ئىدىڭلار.

باياتىن بېرى قاھارنىڭ مېنىڭ يېنىمنى بوشتىشىنى كۈتۈۋاتقان مۇقەددەس:

بالىسى. ئۇ سىز بىلەن بىللە يۈرگەچكە، ئانچە سەزمەي قېلىشى مۇمكىن. ھە، مۇقەددەس... ۋاي، مۇقەددەسنى دېسەم، يۈرىكىم تىتلىپ كېتىدۇ. ئىلتىماس، ئاشۇ قىزغا يار-يۆلەك بولۇڭ. كۆپ يىغلاتماسلىققا تىرىشكەڭ. يالغۇز قېلىشىغا يول قويماڭ. ئاندىك بولۇشقا بەل باغلاڭ.

مېنىڭدىن رازى بولۇڭ، قەدىرلىكىم. سىز ماڭا ئەڭ ۋاپادار، ۋە قەدىردان يار بولىدىڭىز. ھەقىقەتنى ئېيتسام، بىر نەچچە كېچە سىزدىن ئايرىلىش ئوڭايراق بولسۇن دەپ «سەندىن ئايرىلىش مەن ئۈچۈن ھېچ گەپ ئەمەس» دەيدىغان بىرلا سەۋەب ئىزدىگەن ئىدىم توۋا، قانداق ئادەمسىز ئۆزىڭىز!!!. ھاياتىمدا مېنى قاتتىق بىر رەنجىتكەن پەيتىڭىزنى تاپالماي ئاۋارە بولدۇم... سىزدىن ئىلتىماسىم، بەندىچىلىكتە رەنجىتىپ قويغان قەلبىڭىزنى ئايىماي قالغان پەيتلىرىم بولسا، كەچۈرۈڭ. پەقەت بېشىڭىزنى ئېگىز تۇتۇڭ. قەدىرىڭىز ئېگىلىمىسۇن. چۈشكۈنلۈككە چۈشۈشكە ھەققىڭىزمۇ يوق. چۈنكى، بالىلارغا ئەمدى سىز يالغۇز جاۋابكار. يادىڭىزدا بولسۇن، مەن سىزدىن ئىككى دۇنيا رازى.

ئەلۋىدا، سېيتجان، تايانچىم مېنىڭ! ۋاپاسىزلىقىم ئۈچۈن مېنى كەچۈرگەيسىز... باھارگۈل».

خەتنى ئوقۇپ بولغۇچە كۆزۈمدىن تۆكۈلگەن ياشلار ئۆپكەمنى ئېچىشتۇرۇۋەتكىنىنىمۇ سەزمەي قايتىمەن. بۇ تەڭشەلمىگەن ئالەم ئىككى ياخشى قوشۇلسا، ئارتۇق كۆرۈپ، ئايرىۋېتىشنىڭ بار ئامالىنى قىلىدىغانغا ئوخشىمادۇ... مۇنۇ ئىككىسىنىڭ بىر يىل ئىچىدە تارتقان دەردىنى، خۇددى مەنمۇ بىللە تارتقاندىك بولدۇم. ئۆز-كۆزۈمنى يۇيۇپ، سەل بېسىلىپ ئولتۇرۇشۇمغا سېيتجان كىرىپ كەلدى. ئەلۋەتتە، ئۇ ھېچ نېمىدىن بىخەۋەر. مېنىڭ بىلەن سۇس سالاملىشىپ، ئورنىغا ئولتۇردى. چىرايى بايقىدەك سولغۇن.

— باھارگۈلگە يولۇقۇپ كەلدىم، — دېدى ئۇ بىر ئاز جىم ئولتۇرغاندىن كېيىن. — توۋا، ئوڭايلا ئاشۇ يەرنى ماكان قىلىۋالغىنىنى دەيمىنا...

ئۇنىڭ قەبرىستانلىققا بېرىپ، باھارگۈل بىلەن سۆزلىشىپ كەلگىنىنى چىرايىدىن چۈشەندىم. مەن ھازىرچە خەتنى كۆرسىتىشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى سېزىپ، ئۇنى تېخىمۇ نېرىراق سېلىپ قويدۇم.

ئېلىۋەرگىن...»، — دەپ تۇرۇشۇمغا:

— باھارگۈل، سىز ھېرىپ كەتكەنسىز. بىر ئاز ئولتۇرۇپ دەم ئېلىڭ، — دەپ ئورنۇمغا يېتىلدىڭىز. مىڭلارچە رەھمەت سىزگە، سېيتجان. ئادەتتىكىدەك، يەنە سىز ئۆز ۋاقتىدا ياردەمگە كەلدىڭىز.

...ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئەھۋال، ئەلۋەتتە، چۈشىنىشلىك. بالىلارنى كەتكۈزۈۋېتىپ، بىر باھانە بىلەن يەنە قايتىپ كىردىڭىز. دوختۇرلارنى چاقىرتىپ، ئوكۇل سېلىپ قويۇشنى سورىدىڭىز.

— بۈگۈن مەن سىزنىڭ يېنىڭىزدا قوناي دېدىڭىز، — قوللىرىمنى ئۇۋىلىۋېتىپ. ئامما ئۇلارنىڭ بۈگۈن ئانىسى بار چاغدىكى ئاخىرقى مەيرىمى ئىكەنلىكىنى بىلىپ:

ئۆيگە بېرىڭ، سېيتجان. مۇقەددەس... مۇقەددەس ئۈچۈن ئۆيگە بېرىڭ، — دېدىم پىچىرلاپ. سىز مېنىڭ كۆزۈمدىكى ياشنى ئالغىنىڭىز بىلەن سۈرتىڭىز، چاچلىرىمنى تۈزەپ قويدىڭىز. سىز دەل بۈگۈن بالىلىرىمنى ئاخىرقى قېتىم باغرىمغا بېسىپ خوشلاشقىنىمغىمۇ گۇۋاھ بولغان ئىدىڭىز ۋە بۇ ئەھۋالنى ئۆزىڭىزمۇ بىلىپ تۇردىڭىز ئەلۋەتتە... ئەلۋەتتە بىلىدىڭىز...

ئاھ، سېيتجان مەن سىز بىلەن ئاجايىپ بەختلىك ئىدىم. ئۆتكەنكى مەيرىمىمىزدا دوختۇرخانىغا بىر قۇچاق گۈلى بار يوغان سېۋەت كۆتۈرۈپ كەلگەن ئىدىڭىز. ئۇلا ئەمەس، قولۇمغا ئالتۇن ئۈزۈك، قۇلقىمغا ئۇنىڭ ھالقىسىنى تاقاپ قويدىڭىز. گۈللەر ئارىسىدا بولسا «ھاياتىمنىڭ باھارى بولغان باھارگۈلۈمگە!» دېگەن ئوتلۇق سۆزلەر يېزىلغان تەبرىكنامە ياتاتتى. يېنىمدىكىلەر مېنىڭ نەقەدەر بەختلىك ئىنسان ئىكەنلىكىمنى ھەر كۈنى ئېيتىپ، مېنى تېخىمۇ خۇش قىلاتتى. سىز ھەر قانداق مەيرەملەردە ئەنە شۇنداق دىققەت ئېھتىرامىڭىز بىلەن مېنى ئالغىنىڭىزغا سېلىپ يۈرسىڭىز، مەن بۇنى پېشانەمدىكى تۈگىمەس بەختچىغى دەپتىمەن. بۇ دۇنيانىڭ نەقەدەر ۋاپاسىزلىقىنى بىلمەيلا قايتىمەن...

قىسقىسى، سىز تاللىغان «باھار» يوپۇرماقلىرىغا ئېگە بولالمىغان «كۈز» بولۇپ چىقتى (چاق-چاق). راستىنى ئېيتسام، ئەڭ ئېغىر ۋەزىيەتتىمۇ ئۆزىنى تۇتۇشنى بىلىشنى سىزدىن ئۆگەندىم.

سېيتجان! مېنىڭ خەت يېزىشقىمۇ چامىم قىلمىغىنىنى يېزىقلىرىمدىن كۆرۈۋاتىسىز. بالىلار سىزگە ئامانەت. قاھارغۇ كىچىك، ئويۇن

※ ※ ※ ※

ئەتسى مەن ئىشقا كەلسەم بۆلۈمدە سېپىتجان ئولتۇرغان ئىكەن. ئىشكىتىن كىرىشىمگىلا سالام - سائەدەتسىزلا:

— خەتنى ماڭا بېرىڭ، — دەپ يېنىمغا كەلدى.
— ۋاي، ياخشىمۇسىز، سېپىتجان، نېمە خەت ئۇ، — ۋاقىتنى سوزماقچى بولدۇم «مۇقەددەس ئېيتىپ قويۇپتۇ-دە» دەپ ئويلاپ.

— ياخشىمۇسىز. خاپا بولماي خەتنى بېرىڭ، — ئۇ، خۇددى كەمپۈت كۈتۈۋاتقان كىچىك بالىدەك، تاقەتسىزلىنىۋاتاتتى. باشقا ئامال يوقلىغىنى سېزىپ، خەتنى ئۇزاتتىم، ئاندىن ئۇنى بىر پەس «باھارگۈل» بىلەن ئازادە قالدۇرۇپ، ئۆزۈم قوشنا بۆلۈمگە كىرىپ كەتتىم. ئارىلاپ-ئارىلاپ «بىچارە سېپىتجانغا نېمە بولۇۋاتىدىكىن؟»، — دەپ ئويلاپ قويمەن.

بىرى:

— سىزنى بىر قىز ئىزدەپ يۈرىدۇ، — دەپ چاقىردى. بۆلۈمگە كىرسەم مۇقەددەس يالغۇز ئولتۇرۇپتۇ.

— دادام يەنە يوقمۇ؟ — دېدى ئۇ تەشۋىشلەنگەندەك بولۇپ. مەن ئەھۋالنى چۈشەندۈردۈم. سېپىتجانغا بولسا، قاهار «ھەدەم ئۆيىدىن بىر خەت تېپىۋالدى. ماڭا ئوقۇپ بەر دېسەم، ئۇنىماي ئۆزى ئوقۇپ جىق يىغلىدى. كېيىن، بۇ دادامنىڭ خېتى، ئىشقا ئاپىرىپ بېرىمەن دەپ ئېلىپ كەتتى» دەپ ئېيتقان ئىكەن. ئۇ مۇقەددەس مەكتەپتە بولغاچقا، دەرھال خەتنىڭ مېنىڭدە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپتۇ. ئۇنىڭمۇ سەۋەبى بار. مېنىڭ تۈنۈگۈن تامامەن باشقىچىلا بولۇپ يۈرگىنىمنى كۆرۈپ ئۇ:

— سىز نېمە بولىڭىز، — دەپ بىر نەچچە قېتىم سورىغان ئىدى. مەن ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمەي، خۇددى ئۇنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتقاندا، «ئادەم بالىسىنىڭ ئىچىدە نېمە دېگەن نۇرغۇن سىر ياتىدۇ. شۇنچە يىل بىللە ئىشلەپ ئىچىڭىزدە نېمە بارلىقىنى بىلمىگەن ئىدىم. باھارگۈلنىڭ بېشىغا قونغان بەخت قۇشى ئىكەنسىز. ئامال يوق، تەقدىر سىلەرگە بەك ۋاپاسىزلىق قىپتۇ...»، دېگەن ئويلار بىلەن ئۇنىڭغا قاراۋەرگەن ئىدىم.

— ھازىر ئۇ بۆلۈمدە يوق. ئۇ نەگە كەتكەندۇ؟ — دېدىم ئەندىشە بىلەن.
— مەن بىلىمەن. ئۇ ئاپامنىڭ يېنىغا كەتتى. بۈگۈن... بۈگۈن ئۇلارنىڭ مەيرىمى ئىدى، — دېدى

مۇقەددەس مۇڭلىنىپ.

ئەمدى يادىمغا چۈشتى. سېپىتجاننىڭ ئۈستىلى ئۈستىدە بىر سېۋەت گۈل تۇراتتى. خەت توغرىلىق گەپ بىلەن بولۇپ، ئۇنىڭغا ئانچىۋالا ئېتىبار بەرمەپتىمەن.

— مەن دادامنىڭ يېنىغا كەتتىم. — دېدى مۇقەددەس،

— توختاڭ، يالغۇز قانداق بارىسىز. مەنمۇ سىز بىلەن بىللە باراي، — دەپ كىيىمنى كىيىدىم.

بۇ ۋاقىتتا سېپىتجان بىر قولىدا خەت، بىر قولىدا گۈل تۇتۇپ، باھارگۈلنىڭ قەبرى بېشىدا غال - غال تىترەپ، ئولتۇراتتى.

— باھارگۈل! باھارگۈلۈم مېنىڭ، بۈگۈنكى كۈننى تونۇتىڭىزمۇ؟ ئۆمرىمىزنىڭ تا ئاخىرىغىچە ياخشىلىقنىمۇ، يامانلىقنىمۇ بىللە كۆرۈمىز، دەپ قەسەم قىلغان ئەمەسمىدۇق. مېنى نېمە قىلىپ قويدىڭىز؟ مەقسىتىڭىز مېنى بىر دۆۋە توپىغا قارىتىپ زارلىتىشىمىدى؟ مەن بۇ قىسقا ھاياتتا سىزگە ياخشىلىق قىلىپمۇ ئۈلگۈرەلمىگەن ئىدىمغۇ. نېمە قىلغىنىمغا رازى بولىدىڭىز؟ قولۇمدىكى ئالتۇنۇمنى ساقلىيالمىدىم توپىغا كۆمۈپ قويغىنىم ئۈچۈنمۇ؟ نېمە ئۈچۈن؟

بۈگۈنمۇ بىز ئۈچۈن مەريەم كۈنى ئىدىغۇ. سىزگە ئالغان گۈلۈم نېمە ئۈچۈن توپا ئۈستىدە ياتىدۇ؟ ھاياتىمنىڭ مەيرىمى ئۆزىڭىز ئىدىڭىزغۇ. مېنى ماتەمدە قالدۇرۇپ ئۆزىڭىز نەلەرگە كەتتىڭىز زادى؟ مېنىڭ زارىمنى ئاڭلاۋاتامسىز، ئېچىلىش ئورنىغا غازاڭ بولۇشقا ئالدىرىغان، پىغانىم؟ بۈگۈنمۇ ئادەتتىكىدەك كۈتىڭىزمۇ، مېنىڭ باھاردا كېلىپ، باھاردا كەتكەن، گۈزىلىم...

مۇقەددەس تىزلىنىپ ئولتۇرغان دادىسىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا قاراپ يۈگۈردى.

— دادا، جېنىم دادا. تۇرۇڭ، مەن سىزنى بەك ياخشى كۆرىمەن. مەن سىزنى ئاپام كۈتكەنگە ئوخشاش كۈتمەن، مەن ئەمدى يىغلىمايمەن... — دەپ ئورنىدىن تۇرغۇزدى.

ئاتا-بالا ئىككىسى قۇچاقلاشقان پېتى ئۇزاق تۇردى. مەن ئۇلارنى بەزلەشكە كۈچۈمنىڭ يەتمەيدىغىنىنى بىلگەچ، خېلىلا يىراقلاپ كەتكەن بولساممۇ، قۇلقىمغا ئۇلارنىڭ يىغىسى ئۇزاق ۋاقىتلارغىچە ئاڭلىنىپ تۇردى...

بۇ ۋەتەن مېنىڭ

(ئا. ئەزۋاھ)

مېنى توغراقلارغا تەتۈر ئېسىڭلار،
مېنى تەكلىماكانغا پالۋېتىڭلار،
بۇ زېمىن مېنىڭ...

مەن ئۇنىڭ ئۈچۈن كۆيەي،
مەن ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلەي!
مېنىڭ سۆزلىگىنىم ھېكايە ئەمەس،
مېنىڭ سۆزلىگىنىم ئەپسانە ئەمەس،
قەلبىمگە ئۇرۇلغان مۆھۈردۈر ۋەتەن،
ۋەتەن ئىمان بىلەن بىر تەن.

بىر گۈل ئېچىلار نۇرنىڭ بەرگىدە،
يۈرەك يىغلايدۇ ۋەتەن قەرزىدە.
شاماللاردىن ھىدىگىنى ئىزدەپ
ئوغلۇڭ مۇساپىر ئۆزلۈك چۆلىدە.

قۇشلار سايرىشى ۋەتەن دېگەن سۆز
ۋەتەن دېيىلسە چېقىلىدۇ كۆز.
ۋەتەن مېنىڭ تۈنۈگۈنكى يۈزۈم
ۋەتەن مېنىڭ ئاخىرقى ئۆزۈم.
سۆڭەكلىرىم ئۇنىڭ دەرىخى
تېرەم جەزمەن ئۇنىڭ يولىدۇر.

پۈتۈنسۈرۈك بىر ئەر يىغلاۋاتىدۇ
ئىشكى ھىم ئېتىلگەن دېرىزىسىز ئۆيدە
خەرىتىلەردىن تاپالماي ۋەتىنى...

ئۇنىڭ پۇچۇق يۈرىكى بار
كۆرەلمەيدىغان...
ئۇنىڭ نۇرسىز كۆزى بار
ھېس قىلمايدىغان...
ئۇنىڭ شانلىق تارىخى بار
ئاڭلانمايدىغان...
ئۇنىڭ بۈيۈك ئىمانى بار
تاپالمايدىغان...
ئۇنىڭ...

مېنى توغراقلارغا تەتۈر ئېسىڭلار،
 مېنى تەكلىماكانغا كۆمۈپىتىڭلار،
 ۋەتەننى ئارمان قىلىپ،
 بۇ جاننى ئوتۇن قىلىپ
 مېنى گۈلخانلاردا يېقىۋېتىڭلار.
 كۈلۈمدىن ياساپ شاراب
 راسا ئىچىڭلار.
 ئىشقىمدىن كېرىپ بىر داپ
 تازا چېلىڭلار.
 ساراڭ بولۇڭلار مېنىڭ كۈيۈمدە
 قاتتىق ۋارقىراپ ناخشا ئېيتىڭلار:
 بۇ ۋەتەن مېنىڭ...
 بۇ ۋەتەن مېنىڭ...

2016-يىلى 1-ئاۋغۇست

خاتىرجەملىك

رياد سالىھ ھۈسەيىن (سۈرىيە)

تاشتىن كېيىن يەنە تاش
 يېقىلمايمەن
 مۇھاسىرىدىكى شەھەردەك.
 يوپۇرماقتىن كېيىن يەنە يوپۇرماق
 يېقىلمايمەن
 كۈز پەسلىدىكى دەرەختەك.
 جەسەتتىن كېيىن يەنە جەسەت
 يېقىلمايمەن
 ئوپۇچۇق قەتلىئامدا
 قانۇننىڭ قوغدىشى ئاستىدىكى
 جاھانگىرلىك تانكىلىرى ئالدىدا.
 يۈرەك ساچىمنى تارايىمەن - دە
 ئۆلۈمگە خاتىرجەم باقىمەن.

ئەرەبچىدىن ئا. ئەرۋاھ تەرجىمىسى

ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن

ئورخان ۋەلى قانىق (تۈركىيە)

ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .
مانا مەيىن شامال چىقماقتا ،
ئىغاڭلىماقتا ئاستا-ئاستا ،
ياپراقلار دەرەخلەردە .
يىراقلاردا ، بەكمۇ يىراقلاردا ،
سۇچىلارنىڭ توختىماي چېلىنىۋاتقان قوڭغۇراقلىرى .
ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .

ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .
كۆچمەكتە قۇشلار ، شۇ پەيتتە -
توپ-توپ بولۇپ ، ۋىچىر-ۋىچىر سايىرىشىپ .
كۆلچەكلەردىن تارتىلىماقتا تورلار .
بىر ئايالنىڭ سۇغا تېگىپ قالغان پۇتلىرى .
ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .

ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .
ئەجەب سالقىن ئۈستى يېپىق بازار .
قاينام-تاشقىن مەھمۇد پاشا .
كەپتەرگە تولغان ھويىلار .
پېرىستاندىن كەلمەكتە بولغا ئاۋازى .
باھار شامىلىدا تەر ھىدى .
ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .

ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .
بېشىمدا كونا دۇنيا مەستلىكى
قاراڭغۇ قېيىق بېكەتلىرى بىلەن ساھىل
پەسىيىۋاتقان جەنۇپ شامىلىنىڭ شاۋقۇنى ئىچىدە
ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .

ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .
بىر سەتەڭ ئۆتمەكتە تاشلىق يولدىن
ھاقارەتلەر ، ناخشىلار ، قۇشاقلار ، چاقچاقلار ياغماقتا .
بىر نەرسە چۈشمەكتە يەرگە قۇلىدىن
بىر تال ئەتىرگۈلدۈر بەلكى .
ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .

ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن ، كۆزلىرىم يۇمۇلغان .
 تىپىرلىماقتا بىر قۇش ، قۇچاقلارىدا .
 مەڭزىڭ ئىسسىقمۇ؟ ئەمەسمۇ؟ بىلمەيمەن .
 لەۋلىرىڭ نەممۇ؟ ئەمەسمۇ؟ بىلمەيمەن .
 ئاپئاق ئاي تۇغماقماقتا ئېكىنزارلىق كەينىدىن
 يۈرىكىڭنىڭ سۇقۇشىدىن تۇيۇۋاتىمەن .
 ئىستانبۇلنى تىگشاۋاتىمەن .

تۈركچىدىن فارۇق ئۇيغۇرۇللاھ ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان

مەن قورقمايمەن!

سابىرەم ئەنۋەرۇۋا (قازاقىستان)

تۆت يېقىدا يۆلەكچى بار ، بىلىمى يوق ،
 دانىشمەنچە كۆرسە ئەقىل ئېيتقانلاردىن .

مەن قورقمايمەن!
 يارامغا تۈز سالغانلاردىن ،
 ۋەدە بېرىپ ، سۆزىدىن تېز تانغانلاردىن .
 ئاتاق بىلەن تۇمشۇقنى كۆككە سوزۇپ ،
 يورۇقى يوق يۇلتۇز كەبى يانغانلاردىن .

مەن قورقمايمەن!
 كەينىمدىن تاش ئاتقانلاردىن ،
 كۈلۈپ تۇرۇپ كۆكسۈمگە مىخ قاققانلاردىن .
 بايلىق بىلەن بىلمەيمەن دەپ ئاجىزلارنى ،
 ئون بارماققا ئون خىل ياقۇت تاققانلاردىن .

مەن قورقمايمەن!
 ئالدىمدىكى سىناقلىرىدىن ،
 ھاياتىمدىن تالاي مەرتەم ساۋاق ئالدىم .
 گۇناھلىرىم بولسا كەچۈر ئۇلۇغ ئىلاھىم!
 مەن قورقىمەن پەقەت مېنى ياراتقاندىن!

مەن قورقمايمەن!
 ۋىجدانى يوق نادانلاردىن ،
 نومۇسىنى نەپكە ساتار ھاراملاردىن .
 پۇلى بىلەن پالۋان كەبى كۆكرەك كېرە ،
 چېچىلا بار ، ئەقلى كەمتەر ساراڭلاردىن .

مەن قورقمايمەن!
 ئىككى يۈزلۈك يالغانلاردىن .
 قوي تېرىسىنى كىيىۋالغان يامانلاردىن .
 دىلى زەھەر ، تىلى ھەسەل قۇۋ تۈلكىدەك ،
 تەييارنى يەپ ئۆمۈر سۈرەر ئىنسانلاردىن .

مەن قورقمايمەن!
 مىش-مىش غەيۋەت پاراڭلاردىن ،
 تۆھمەت يېپىپ ، ئادەتلىنىپ قالغانلاردىن .
 مال-دۇنيانىڭ دۆلىتىدە قانات قېقىپ ،
 مېھنەت قىلماي مەنسەپ سېتىپ ئالغانلاردىن .

مەرەز ، ئىچى بەك تارلاردىن ،
 ئۆزى خۇددى پىردەك بۈيۈك تۇتقانلاردىن .

ئۇيغۇرچە 100 ئادىر ئەسەر Uygurca 100 Temel Eser 100 Fundamental Works in Uyghur

مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا^[1]، فۇرقات مەخمۇت غازى^[2]

ئاساسىي مەزمۇنى: 20-ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا نۇرغۇنلىغان دېداكتىك، ئېسىل ئەسەرلەر بارلىققا كەلدى. مەزكۇر تىزىملىكنى تۈزۈشتە ئۆتكەن ۋە بۈگۈنكى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا تەۋە نۇرغۇن رومان، پوۋېست، ھېكايە، شېئىر، ئەدەبىي ئاخبارات ۋە نەسىرلەرنى ئىنچىكىلەپ ئوقۇپ، ھەر دەۋرگە تەۋە ئەسەرلەردىن مەزمۇنى تېرەن، تەربىيىۋى ئەھمىيىتى چوڭقۇر، ئىپادىلەش ئالاھىدىلىكى كۆپ خىل بولغان، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ۋە تارىخىي قىممەتكە ئىگە دەپ قارالغان ئادىر ئەسەرلەر ئاساس قىلىندى.

شۇنداقلا بۇ 100 ئادىر ئەسەر قوش تىل مائارىپىدا يېتىلدۈرۈلگەن ئەۋلادلارنىڭ ئانا تىلىنى ياخشى ئىگىلىشى بىلەنلا قالماي يەنە ئىككىنچى تىلنى ئۆگۈنىشى ياكى ئاكادېمىك خىزمەتلىرىگە بەلگىلىك ۋە روشەن تەسىر كۆرسىتىدۇ.

2010- يىلى فەيسبۇك ئۇيغۇر بېتىدە ئەدەبىياتىنىڭ ھەر قايسى ژانىرلىرىغا قارىتا ئېلىپ بېرىلغان ئەڭ ياخشى 10 ئەسەر راي پائالىيىتى نەتىجىسى ۋە كېيىنكى چاغلاردا ئايلاپ ئېلىپ بېرىلغان تاللاش نەتىجىسىدە ئۇيغۇرچە 100 ئادىر ئەسەر تىزىملىكىنى رەتلەپ چىقىلدى.

ئاچقۇچلۇق سۆزلەر: ئۇيغۇر، ئەدەبىيات، ئەسەر، قوش تىل.

دائىرىلىك كىتاب ئوقۇش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشنىڭ تۇرمۇشىمىزنى بېيىتىپ، ھاياتىمىزنى موللاشتۇرۇپ، ئۇنىۋېرسال كىشىلىك ساپايىمىزنى يېتىلدۈرۈشىمىزدە بەكمۇ مۇھىم ئىكەنلىكى ھەممىمىزگە مەلۇم.

يېقىنقى يىللاردىن بېرى خەلقىمىز ئارىسىدا كىتاب ئوقۇش قىزغىنلىقىنىڭ كۆتۈرۈلۈۋاتقانلىقىنى ھەرخىل شەكىلدىكى كىتاب ئوقۇش پائالىيەتلىرىنىڭ ئەۋجىگە چىققانلىقىدىن پەرەز قىلالايمىز. بىلىم ئىگىلىرى ۋە قەلەمكەشلەرنىڭ ئاكتىپ تەشەببۇسى ۋە خەلقىمىزنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلىشى بىلەن، كىتاب ئوقۇش يىلى، كىتاب ئوقۇش ئېيى، 50 كىتاب تۈگىتىش پائالىيەتلىرى، خاتىرە كۈنلەردە ئۆز ئارا كىتاب سوۋغا قىلىش، توپلاردا كىتاب تارقىتىش، كىتاب ئوقۇش چېيى، ئىجتىمائىي ئالاقە ۋاسىتىلىرىدا كىتاب ئوقۇش گۇرۇپپىلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى، مەلۇم كىتاب ھەققىدە مەخسۇس تېلېۋىزىيە سۆھبىتى ئېلىپ بېرىش دېگەندەك رەڭگارەڭ شەكىللەر بىلەن كىتاب ئوقۇشقا سەپەرۋەرلىك قىلىنىپ، ئىنتايىن ياخشى ساغلام ئىجتىمائىي ئۈنۈم ھاسىل قىلىنغانلىقىنى، خەلقىمىز ئارىسىدا كۆتۈرۈلۈۋاتقان كىتاب ئوقۇش

خەلقىمىز بازار ئىگىلىكى يېتەكچىلىكىدىكى، سانائەتلىشىش، ۋە شەھەرلىشىشتىن ئىبارەت يېڭى بىر ئىجتىمائىي دەۋرنىڭ بوسۇغىسىدا تۇرماقتا. دەۋر بىلەن ھەمقەدەم مېڭىش-ماڭالماسلىق كۆپ ئامىللىق ۋە كۆپ سەۋەبلىك بولۇپ، بۇنىڭدا ئادەملەرنىڭ ماددى ۋە مەنىۋى بىلىشىنىڭ تەسىرىگە سەل قاراشقا بولمايدۇ. شەخسلەرنىڭ ئۆتۈپ چىقىشى ئۈچۈن خىزمەت قابىلىيىتىدىن باشقا ئۇنىۋېرسال بىلىم ساپاسى ۋە نەزەر دائىرىسىنىڭ رولىمۇ ئىنتايىن مۇھىم بولۇپ، بۇ خىزمەت ۋە جەمئىيەتتىكى مۇناسىۋەتلىرىنى ئىدارە قىلىش ۋە شەخسنىڭ ئورنىنى بەلگىلەشتە ھەمدە ئۆزىگە خاس ساغلام شەخسىي خاراكتېرنى شەكىللەندۈرۈشتە كەم بولسا بولمايدىغان يۇمشاق كۈچ ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق بىر ساپانى ھازىرلاش ئۈچۈن، تۇرمۇشتىن ئۆگىنىدىغان نۇرغۇن ئىجتىمائىي ۋە پىسخىك ئۇقۇملاردىن خەۋەردار بولۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە كىتاب ئوقۇشقا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىشكە توغرا كېلىدۇ. بىز توختالغان كىتاب ئوقۇش پەقەت خىزمەت، كەسپكە ۋە قىزىقىشقا ئالاقىدار بىلىملەر بىلەن چەكلىنىپ قالماستىن بەلكى يەنە ئەقلى بىلىش ۋە مەنىۋى يېتىلىشكە پايدىلىق كەڭ

[1] تىل تەتقىقاتچىسى، ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتى (لوندون) mtzunun@gmail.com
[2] مالاي ئۇنىۋېرسىتېتى ئاسپىرانت ئوقۇغۇچىسى tarimglobal@gmail.com

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىمىزدا ئۆتكەن دەۋرلەرنىڭ نامايەندىسى دەپ قارىغانلارنى تاللىدۇق. تېمىدا دائىرىسى كەڭ، مەزمۇنى مول، قارائىملىقى روشەن بولۇپ، بىر قەدەر پۈتۈن تىزىملىك سىستېمىسى شەكىللەندى. قەيت قىلغىنىمىزدەك، مەزكۇر تىزىملىكنى تۈزۈشتە ئۆتكەن ۋە بۈگۈنكى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا تەۋە نۇرغۇن رومان، پوۋېست، ھېكايە، شېئىر، ئەدەبىي ئاخبارات ۋە نەسرلەرنى ئىنچىكىلەپ ئوقۇپ، ھەر دەۋرگە تەۋە ئەسەرلەردىن مەزمۇنى تېرەن، تەربىيىۋى ئەھمىيىتى چوڭقۇر، ئىپادىلەش ئالاھىدىلىكى كۆپ خىل بولغان، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ۋە تارىخىي قىممەتكە ئىگە دەپ قارالغان نادىر ئەسەرلەر ئاساس قىلىندى.

بۇ تىزىملىكتىكى ئەسەرلەر ئۇيغۇر تىلىنىڭ، تارىخىنىڭ، ئېتنوگرافىيەسىنىڭ بايلىقىنى، ساپلىقىنى قوغدىغان، ئۇيغۇر تىلىنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىنى ئاشۇرغان، كۆپ ئەسەرلىك تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا تەدرىجىي شەكىللىنىپ قېلىپلاشقان بۈگۈنكى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى، ئۇيغۇر تىلىنىڭ دىيالېكتى ۋە يەرلىك شېۋىلىرى، كۆپ قاتلاملىق مىللىي مەدەنىيەت تارىخىمىز بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك. روشەنكى، تىزىملىككە كىرگۈزۈلگەن مول مەنبەلىك، كۆپ ئۇچۇرلۇق بۇ قىممەتلىك ئەسەرلەردىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ بۈگۈنكى خىرىس ۋە رىقابەتتە بەيگىگە چۈشەلەيدىغانلىقىنى، شاللىنىپ قالمايدىغانلىقىنى، يەنە كېلىپ ئۆزىنىڭ تارىخىي قىممىتى، بۈگۈنكى دەۋرگە بولغان ماسلىشىشچانلىقى بىلەن تېخىمۇ تەرەققىي قىلىپ مۇكەممەللىشىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. ئۇندىن باشقا يەنە بۇ ئەسەرلەر تىلى، مەزمۇنى ۋە باشقا جەھەتلەردە ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىپادىلەش كۈچىگە ۋەكىللىك قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە خەلقىمىزنىڭ ھەر دەۋردىكى تارىخىنى، مەدەنىيىتىنى، ئىجتىمائىي تۇرمۇشىنى، ئۆرپ-ئادەتلىرىنى، قىممەت قاراشلىرىنى، دۇنيا قاراشلىرىنى، ھايات پەلسەپىسىنى ۋە تىل سەنئىتىنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلغان سەرخىل ئەسەرلەردۇر. ھەرقانداق كىتابخان بۇ ئەسەرلەرنى ئوقۇش ئارقىلىق ئۇيغۇر تىلىنىڭ پاساھىتى، بالاغىتى ۋە گۈزەللىكىنى تېخىمۇ ئىلگىرلىگەن ھالدا تونۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۆزلىرى ھەققىدە تېخىمۇ رېئال چۈشەنچە ۋە تونۇشقا ئىگە بولالايدۇ.

بۇ 100 كىتاپ كەڭ ئوقۇرمەنلەرنىڭ سۆيۈپ ئوقۇيدىغان، كۈتۈپخانىسىدا كەم بولسا بولمايدىغان كىتابلار تۈرىدىن ئورۇن ئېلىشقا مۇناسىپ، شۇنداقلا قوش تىل مائارىپىدا يېتىلىۋاتقان ئەۋلادلارغا ئەڭ ياخشى ئانا تىل دەرسى بولالايدۇ دەپ قارىدۇق. كونايلار «تاپقىنى گۈل كەلتۈرەر، تاپالمىغىنى بىر

قىزغىنلىقىنىڭ ئېشىۋاتقانلىقىدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. ئەمما بۈگۈنكىدەك تېز رېتىملىق ئىجتىمائىي رېئاللىقتا خىزمەت، ئائىلە ۋە ئۆگىنىشنى تەڭ ئېلىپ مېڭىش ھەقىقەتەن ئاسان ئەمەس. كىشىلەر چەكلىك ۋاقىتتىن قانداق قىلغاندا ئۈنۈملۈك پايدىلىنىپ، قايسى ئىشلارنى قىلىش ۋە قايسى كىتابلارنى ئالدىن ئوقۇش كېرەك دېگەن مەسىلە ئۈستىدە دائىم دىلغۇللۇققا ئۇچراپ، بېشى قاتىدۇ. نۇرغۇن قېرىنداشلىرىمىز كۆپرەك كىتاب ئوقۇشنى ئارزۇ قىلىمۇ، ئەمما كىتابلارنىڭ كۆپلىكى، ۋاقىتنىڭ قىسلىقى تۈپەيلى ئىشنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەيۋاتىدۇ.

يۇقىرىقى ئوبيېكتىپ مەسىلىلەرنى نەزەرگە ئېلىپ، خەلقىمىزگە ھەقىقىي نەپ بېرىدىغان، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ھەسسىلەپ ئۈنۈم ھاسىل قىلىدىغان، ئۈنۈپرسال بىلىم ۋە مەدەنىيەت ساپاسىنى ئاشۇرىدىغان، ۋاقىتىمىز تېجەيدىغان، ئانا تىلىمىزدا نەشر قىلىنغان نادىر ئەسەرلەردىن 100 نىڭ تىزىمىنى تۈزۈپ چىقتۇق. ئەمەلىيەتتە ئۇيغۇر تىلىدا ئېلان قىلىنغان نادىر ئەسەرلەر ئاز ئەمەس، ئەمما بىز ۋەكىللىك خاراكتېرى بولغان، پۇرسەت بولسا چوقۇم ئوقۇپ چىقىش كېرەك دەپ قارىغان، كەڭ تارقالغان 100 چە ئەسەرنى ھوزۇرۇڭلارغا سۇندۇق. ھەر خىل ژانىردىكى ئەسەرلەرنىڭ نادىر ۋەكىللىرى دەپ قارىغانلىرىمىزنى تاللىغىنىمىز ئۈچۈن، شۇ ژانىردىكى باشقا ياخشى ئەسەرلەرنى كىرگۈزمىدۇق. بۇ ھەرگىز شۇ خىلدىكى كىتاب ياكى يازمىلارنىڭ ئەدەبىي قىممىتى ياكى ئۇسلۇبىنىڭ نادىر ئەسەرلەر ئۆلچىمىگە يەتمىگەنلىكىدىن دېرەك بەرمەيدۇ، بۇنىڭدا كىتابخانلارنىڭ ۋاقىپ بولۇشىنى ۋە توغرا چۈشىنىشىنى سورايمىز. دېمەكچىمىزكى نادىر ئەسەرلەر تىزىملىكى بۇ 100 ئەسەر بىلەن چەكلىنىپ قالمايدۇ خالاس. بۇ بىر باشلانغۇچ قەدەم، بۇ تىزىملىكنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپ 200، 500 ھەتتا مىڭغا يەتكۈزۈمىز دېگەن تىلىكىمىز بار. مەلۇمكى بىلىم ئېلىشنىڭ يوللىرى ئانا تىلىمىز بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. قېرىنداشلىرىمىزنىڭ بۇ تىزىملىكنى تولۇقلاپ، كېڭەيتىپ مېڭىشنى ھەزەمەت قارشى ئالىمىز. ھەممە ئوقۇرمەننىڭ كۆڭلىدە بىر تارازا بولىدۇ، نادىر ئەسەرنىڭمۇ بىر قېلىپى بولمايدۇ، شۇڭلاشقا ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ كۈتكەن يېرىدىن چىقالمىغان بولساق كۆپچىلىكتىن يۈز مىڭ تۆۋەنچىلىك بىلەن ئەپسۇس سورايمىز. ئەلۋەتتە بۇ تىزىملىك پەقەت بىر تەۋسىيە، كىتابخۇمار قېرىنداشلارنىڭ ئىزدىنىۋاتقان مەنزىلىنىڭ بىر تەركىبى قىسمى بولالسا ئەمگىكىمىزدىن رازى بولىمىز. ئەمدى داۋاملىق تۈردە ئىزدىنىپ، ئارزۇ قىلغان مەنزىلگە يېتىشى سىزگە قالدى. بۇ تىزىملىكنى تۈزگەندە، بۈگۈنكى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ بەدىئىي قىممىتىنى ئالاھىدە نامايان قىلغان، بۈگۈنكى دەۋر

شۇ تىلدىكى ئۇيغۇر تىلى ئۆگەنگۈچى ئوقۇرمەنلەر، تەتقىقاتچىلار ۋە تەرجىمانلارنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئەسەرلەردىكى ئېھتىياجىنى كۆزدە تۇتۇپ ئۇيغۇرچە 100 ئادىر ئەسەرنىڭ تۈركچە ۋە ئىنگىلىزچىسىمۇ تەييارلاندى. مۇناسىۋەتلىك دوستلارنىڭ بۇ تىزىملىكنى ئاساس قىلىپ يەنە باشقا تىللاردا مۇئەللىپلەر قىلىش ئارقىلىق تەشۋىق قىلىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

باش پىياز» دەپتىكەن. بىز بۇ مۇشكۈل ئەمما كاتتا خىزمەتكە قىلغان ناقىس غەيرىتىمىزنى قېرىنداشلار توغرا چۈشىنەر، ۋەزىپىمىزنىڭ مۇشكۈللىكى تۈپەيلى يۈز بەرگەن خاتالىقلارنى ھەم كەچۈرەر دېگەن ئۈمىدلىمىز.

ئۇيغۇرچە 100 ئادىر ئەسەرنىڭ باشقا تىلدىكى ئوقۇرمەنلىرىگە قولايلىق يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن،

Uygurca 100 Temel Eser

Okumak herkes için bir ihtiyaçtır. Herkesin listesindeki okuma kitapları farklıdır, farklı. Her millette olduğu gibi, Uygurların okuma alışkanlığı konusu her şeyden önce kültürel bir olgudur. Kültür, okuma yolu ile özellikle klasik hale gelmiş eserleri tekrar tekrar okuma yolu ile kazanılabiliyor.

Milletler milli benliklerini, dilleri ile meydana getirdikleri eserlerle ve o eserlerin kapsamlı kitlelerde oluşturacağı düşünce, görüş, mütalâa, fikir, mülâhaza dünyası ile koruyup geliştirebiliyor.

1980'li yıllardan itibaren edebiyatımızın hemen her türünde, yeni bir anlayışla kaleme alınmış eserlere rastlanmaktadır. Aynı yıllardan itibaren edebiyatımızın da hızlı bir gelişme gösterdiğine şahit oluyoruz. Bir taraftan dünya klasiklerinin tercümeleri, diğer taraftan, kendi yazarlarımızın medeniyet, tarih, kültür, dil ve edebiyat evreni bağlamında çeşitli eserleri.

Dilimizin gelişmesi ve korunması için biz kendimizden başlayarak toplumun tüm kesimlerinin ömründe hayattayken en azında bir kere okuması gereken ve ömür boyu okuma alışkanlığının kazandırılmasında büyük önem taşıdığını düşündüğümüz Uygurca 100 temel eser listesini hazırlayıp yayınlamayı düşündük.

Uygurca 100 temel eserde yer alan eserler; Uygur Dili, Edebiyatı, tarihi ve ilgili dersi ayrıntıları ile ilişkilendirilerek okutulması hem de boş zamanlarını değerlendirmek üzere öncelikle baş vurabilecekleri kaynak eserler olarak tavsiye edilmesi için derlenmiştir.

Bu eserler özellikle Uygur gençlerini, millî ve manevî değerlerine sahip, yüksek karakterli bireyler yetiştirmek amacı ile seçilmiş eserlerdir.

100 temel eserden maksat, Uygurca bilincini uyandırmak, Uygur edebiyatına ait seçkin eserleri, yazarları tanıtmak ve Uygurları kendi klasiklerini okuyabilecek düzeye getirebilmektir.

Uygurca 100 temel eser; Uygurlara dil, duygu ve düşünce zenginliği kazandırmakla beraber milli kültürü, tarihi, edebiyatı ve uygun kitap okuyarak okuma alışkanlığı kazandırmak amacıyla hazırlanmıştır.

Bu listeye alınmamış değerli yazarlarımızın eserlerinin görmemezlikten gelindiği veya onların eserlerinin daha değersiz olduğu anlamına gelmez. Bu yazarlarımızın da şüphesiz çok önemli, okunması ve okutulması gereken yayınları vardır. Ne var ki bunlar arasında tercih yapmanın zorluğu ortadadır.

Kuşkusuz, bunun sebepleri arasında listelerin hazırlanma aşamasından eserlerin kalitesine, özelliğine, niteliğine, hususiyetine, müfredat-eser ilişkisinden okuyazarların tutumuna kadar birçok etken sıralanabilir. Bizim ortaya çıkardığımız sonuç son da değildir. Yukarda ortaya çıkan eser potansiyeli değerlendirmesi ve en uygun stratejinin belirlenip yeni listelerle genişleterek 200 temel eser 500 temel eser olarak en ince noktalarına kadar özen göstererek, emek vererek daha nice sonuç elde edilebilir.

100 Fundamental Works in Uyghur

In every society or the communities, there are some certain books; someone should read to understand the history, culture, folks and nature of the people etc. We have selected 100 Uyghur literary works that everyone should read at least once in their lives in which they have universal themes, characters, experiences, emotions, and perspectives that are still relevant today. Some of them are the very inspiration from which entire modern genres of literary fiction have sprung up from.

100 Fundamental literary Works in Uyghur is a list of the best Uyghur-language works of the 20th century notable books include fictional works such as novels, poems and plays and non-fiction works such as biographies etc.

From a seemingly infinite list of books and works of anecdotal or literal merit, we have narrowed down the top 100 fundamental works in Uyghur that have shaped the lives of individual Uyghur while also helping define broader cultural ideas of what it means to be Uyghur.

Concerning the development of bilingual learning and considering the Impact of bilingual education among Uyghur, the role of the 100 Fundamental Works in Uyghur is going to be meaningful for the students' communicative ability. Overall, the bilingual education results in satisfying the proficiency of other language and academic performance while the students' proficiency in our native language has been further developing.

In early 2010, the Uyghur Page on Facebook polled on its page to find the best 10 works of each genre of literature of the 20th century. In addition, after months of careful consideration among the thousands of books, poems and literary piece, we have reached a verdict on their selection of the 100 Fundamental works written in Uyghur.

Here are 100 books that that we feel are describing milestones in our literary tradition. Some are well known classics, others are modern giants. All are well worth reading at least once in your life!

ئەسەرلەر تىزىملىكى

رومانلار:

1. ئانا يۇرت، (3 توم) زوردۇن سابىر، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2001-يىلى
2. ئويغانغان زېمىن، ئىككى قىسىملىق تارىخىي رومان، ئابدۇرەھىم ئۆتكۈر، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1988-يىلى 10-ئاي
3. ئىز، تارىخىي رومان، ئابدۇرەھىم ئۆتكۈر، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1985-يىلى
4. ئېغىر تىنقىلار، يۈسۈپ ئېلىياس، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1997-يىلى 11-ئاي
5. بەدۋەلەت ھەققىدە قىسسە، ئابدۇۋېلى ئېلى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1997-يىلى
6. باھادىرنامە، ياسىنجان سىدىق چوغلان، مىللەتلەر نەشرىياتى، بېيجىڭ، 2010-يىلى 8-ئاي
7. چالا تەگكەن ئوق، ئابدۇللا تالىپ، شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1985-يىلى 6-ئاي
8. ئابدۇقادىر داموللا ھەققىدە قىسسە، خېۋىر تۆمۈر، شىنجاڭ ياش-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، 1990-يىلى
9. مەمتىلى تەۋپىق، مىرەھمەت سېيت، يالقۇن روزى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1997-يىلى
10. ئىزدىنىش، زوردۇن سابىر، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1983-يىلى 7-ئاي
11. تۈندىكى چاقماق، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم، شىنجاڭ ياش-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، 1988-يىلى
12. سۈتۈق بۇغراخان، سەيپىدىن ئەزىزى، مىللەتلەر نەشرىياتى، بېيجىڭ، 1987-يىلى 9-ئاي
13. لېيىغان بۇلاق (6 قىسىم)، جالالىدىن بەھرام، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1997-1999-يىللىرى
14. سۇ بويىدا، لو گۈەنجوڭ، شى نەيگەن، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2012-يىلى 11-ئاي
15. قىزىل راۋاقتىكى چۈش، ساۋ شۆ چىن، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1977-يىلى 10-ئاي
16. بالدىر ئويغانغان ئادەم، خېۋىر تۆمۈر، شىنجاڭ ياش-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1987-يىلى

17. قاينام ئۆركىشى، ئابدۇللا تالىپ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2008-يىلى
18. ئېلى دولقۇنلىرى (2 توم)، ئابدۇراخمان قاھار، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1986-1988 يىللار
19. قىسسەسۇل ئەنبىيا، نەسرەدىن رابغۇزى، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، قەشقەر، 1988-يىلى 3-ئاي
20. باياۋاننىڭ سىرى، ئەختەم ئۆمەر، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2001-يىلى 7-ئاي
21. كۈمۈش رەڭلىك قۇتا، سۇلتان ھاشىم، شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2012-يىلى 4-ئاي
22. قۇم باسقان شەھەر، مەمتىمىن ھۇشۇر، شىنجاڭ ياش-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1996-يىلى
23. مېھراپتىن چايان، ئابدۇللا قادىرى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1982-يىلى 1-ئاي
24. كەچمىش، خالىدە ئىسرائىل، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى ۋە شىنجاڭ ئېلېكترون ئۈن-سىن نەشرىياتى، قەشقەر، ئۈرۈمچى، 2011-يىلى 11-ئاي
25. ياغاچ مېدال، چوپانى، مىللەتلەر نەشرىياتى بېيجىڭ، 2001-يىلى 3-ئاي
26. ئەنجانباي، نۇر روزى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2003-يىلى 1-ئاي
27. ئۆتكەن كۈنلەر، ئابدۇللا قادىرى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1983-يىلى
28. رامزاننىڭ ئون يەتتىسى، جۇرچى زەيدان [لىۋان]، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1983-يىلى 6-ئاي

ھېكايىلەر:

1. قوش مەسچىت، مەمتىلى زۇنۇن، شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1989-يىلى
2. مۆمىنىڭ مومىغا چىقىشى، نۇر روزى
3. كەلكۈن، مەمەت باغراش
4. بەش تال ئوق، تۇردى سامساق
5. ماغدۇر كەتكەندە، زۇنۇن قادىرى
6. ئېھ توپىلىق يول، زوردۇن سابىر
7. ئېغىر كۈنلەردە، ئۆمەر مۇھەممىدى
8. چېنىقىش، زوردۇن سابىر
9. دولان ياشلىرى، زوردۇن سابىر
10. بىلەي تاش، ئەختەم ئۆمەر
11. ئاقساق بۇغا، مۇھەممەد باغراش، شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2016-يىلى 3-ئاي
12. بۇرۇت ماجراسى، مەمتىمىن ھوشۇر
13. قىزلىق ئىستاك، مەمتىمىن ھوشۇر
14. لاي سۇ ئىچكەن جانلار، ئەنۋەر مۇھەممەت
15. قىيانلىق دەريا، ئەختەم تۇردى
16. پاسىل، سەمەت دۇگابىلى
17. ئوت ئىچىدە تاۋلانغان ئادەم
18. قۇرتلاپ كەتكەن كۆل، ئەختەم ئۆمەر، شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1994-يىلى 4-ئاي
19. توختى پوكان ھېكايىلىرى، غوجا ئابدۇللا قاراقاش
20. مازار چاشقىنى، ئەركىنجان ئەمەت
21. بوۋا مۇرادىڭىزغا يېتىڭ!، ئەركىنجان ئەمەت
22. تۈزلۈك موما، داۋۇت مەتتىياز
23. بەش ياشلىق مەرگەن، ئابلىكىم باقى

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى:

1. ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى
2. ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى، ئەختەم ھاشىم، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۈرۈمچى، 1981-يىلى
3. ئۇيغۇر خەلق ماقالى تەمسىللىرى، مەھمەت رەھىم، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۈرۈمچى، 1979-يىلى
4. تەتۈر كىرىپك، ئابلىز ھېزىموف، شىنجاڭ ياش-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1988-يىلى 3-ئاي
5. كەلىلە ۋە دېمىنە، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۈرۈمچى، 2006-يىلى 4-ئاي
6. قابۇسنامە، شەمسۇلئالى ۋەشىمگەر قابۇس، ئابدۇرىشىت ئىسلام تەرجىمىسى، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، قەشقەر 1983-يىلى
7. ھاتەم ھەققىدە قىسسە، توختى ئابىخان نەشرگە تەييارلىغان، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، قەشقەر 1982-يىلى 2-ئاي

8. ئوغۇزنامە داستانى، تۇرسۇن ئايۇپ، گېڭ شىمېن، مىللەتلەر نەشرىياتى. بېيجىڭ، 1980-يىلى 11-ئاي
9. سېپىت نوچى داستانى
10. ئۇيغۇر تارىخىي قوشاقلىرى، ئۇچقۇنجان ئۆمەر تەييارلىغان. قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، قەشقەر، 1981-يىلى 12-ئاي
11. نەسرەدىن ئەپەندى لەتىپىلىرى، ئابدۇشۈكۈر تۇردى توپلاپ رەتلىگەن، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1979-يىلى 6-ئاي
12. سەلەي چاققان لەتىپىلىرى، ئۇچقۇنجان ئۆمەر قاتارلىقلار توپلىغان، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، قەشقەر. 1983-يىلى
13. موللا زەيدىن ھەققىدە قىسسە، خېۋىر تومۇر، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1982-يىلى
14. ھېسام چاقچاقلىرى، ماخمۇت مۇھەممەت، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1998-يىلى
15. ئەخمەتجان قۇرباننىڭ بالىلار چۆچەكلىرى
16. ھەييە بىننى يەقزان ھەققىدە قىسسە، ئىبن تۇفايىل، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2001-يىلى 8-ئاي
17. گۈلىستان، شەيخ سەئىدى
18. سېغىزخان بىلەن بۆدۈنە

ئەسلىمىلەر:

1. شىنجاڭنىڭ 50 يىلى، بۇرھان شەھىدى، مىللەتلەر نەشرىياتى، بېيجىڭ، 1986-يىلى 5-ئاي
2. ئۆمۈر داستانى، سەيپىدىن ئەزىزى، مىللەتلەر نەشرىياتى، بېيجىڭ.
3. ئەخمەتجان قاسىمى ھەققىدە ھېكايىلەر، ئابدۇراخمان ئەبەي، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1986-يىلى 10-ئاي
4. شىنجاڭ تارىخى ماتېرىياللىرى
5. يىراق قىزلاردىن ئانا يۇرتقا سالام، ئەختەم ئۆمەر، مىللەتلەر نەشرىياتى، بېيجىڭ 2008-يىلى 6-ئاي
6. موسكۋا خىياللىرى، نەبىجان تۇرسۇن
7. ئەركىن سىدىق يازمىلىرى، (قوش تىل ھەققىدە يازمىلىرى)
8. مەمەت ئاۋاق ھەققىدىكى يازمىسى، ئابدۇرېشىت ئابلەتخان
9. ئامېرىكا تەسىراتلىرى، ئابدۇۋەلى ئايۇپ
10. كىم ھەقىقىي جالاپ؟، مۇسا جارۇللاھنىڭ قەشقەر ساياھىتى
11. ئالتە شەھەر مەكتۇپلىرى، نوشېرۋان يائۇشېۋ، مىللەتلەر نەشرىياتى، بېيجىڭ 2013-يىلى 8-ئاي
12. بۇلغۇن تايىقىدا قىلىنغان ئىپپەت تەربىيىسى
13. رەپقەت غازى بىلەن سۆھبەت

ئەدەبىي خاتىرىلەر:

1. توپان، باتۇر روزى
2. سەن كىمنىڭ ئوغلىسىن ئويلىساڭچۇ؟، مەمتىمىن باغراش
3. باياۋاندىكى ياۋا گۈل، مەمتىمىن باغراش
4. تەكلىماكاننىڭ يۈرىكىدىكى ئوت دەريا بويى يېزىسى ھەققىدە، ئۆمەر جان ئىمىن، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2006-يىلى 3-ئاي
5. غەربكە قارشى بايانات، پەرھات تۇرسۇن
6. پادىشاھنىڭ كىيىمى بارمۇ؟، ئەمىن ئوسمان
7. قىيادىكى ئوۋچىنىڭ ئاھۇ-زارى، (ئوتتۇرا ئاسىيە شەرىھى) چىڭغىز ئايتماتوۋ، مۇختار شىخانوۋ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2004-يىلى 12-ئاي
8. ئانا دەريانى ئىزدەپ، خالىدە ئىسرائىل، شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت - فوتو سۈرەت نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2009-يىلى 12-يىلى
9. ئۆزلۈك ۋە كىملىك، ئەسەت سۇلايمان، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2006-يىلى 7-ئاي
10. ئوغلۇم ئالدىڭغا قارا، يارمۇھەممەت تاھىر تۇغلۇق، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، قەشقەر، 1991-يىلى

ئىلمىي ئەسەرلەر:

1. ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى گرامماتىكىسى، خەمىت تۆمۈر، مىللەتلەر نەشرىياتى، بېيجىڭ 1987-يىلى 6-ئاي
2. ئۇيغۇر پەلسەپە تارىخى، ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەدئىمىن، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1997-يىلى 8-ئاي
3. ئۇيغۇر مائارىپى تارىخىدىن ئۆچپەرلەر (1949 - يىلغا قەدەر)، ئابدۇللا تالىپ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1986-يىلى 12-يىلى

4. كىلاسسىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تېزىسلىرى، ۋاھىتجان غوپۇر، ئەسقەر ھۆسەيىن، 1982-يىلى
5. قەشقەرىيە، ئا.ن.كىرۇپاتىكىن، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1984-يىلى 3-ئاي
6. ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئەسلى تېكىستى ۋە يېشىمى، ئابدۇرەھىم پولات
7. تارىخى ھەمدى، موللا مۇسا سايرامى، مىللەتلەر نەشرىياتى، بېيجىڭ، 1986-يىلى 12-ئاي
8. تەكلىماكانغا دۈملەنگەن روھ، ئەسەت سۇلايمان، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2000-يىلى 7-ئاي
9. ئۇيغۇر ئېتنوگرافىيىسى، ئابدۇرەھىم ھەبىبۇللا، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1993-يىلى 4-ئاي
10. ئىنسانلارنىڭ يېڭى يۈزلىنىشى، ئابباس بۇرھان، شىنجاڭ پەن - تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1994-يىلى 1-ئاي
11. جاللات شىڭ شېسەي
12. قاچقۇن ماجۇڭنىڭ، سۈيۈن ھېدىن[شۈبىتىيە]، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، قەشقەر، 1989-يىلى 3-ئاي
13. دىيارىمىزدىن تېپىلغان قىسمەن يادىكارلىقلار ھەققىدە، ئابدۇقېيۇم خوجا، مىللەتلەر نەشرىياتى، بېيجىڭ، 2009-يىلى 5-ئايدا
14. ئۇتۇر ئاسىيا تارىخ تېزىسلىرى، ھېرمان ۋامبىرى
15. قەشقەرگە قايتا سەپەر، گۈنار يارىڭ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2014-يىلى 3-ئاي
16. تاڭ شېئىرلىرىدىن 300 پارچە، ياسىن ھاۋازى، مىللەتلەر نەشرىياتى، بېيجىڭ، 2005-يىلى 12-ئاي
17. ئۇيغۇر يىلنامىسى، مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتى نەشرى، لوندون، 2017-يىلى 2-ئاي

شېئىرىي ئەسەرلەر:

1. نەزەر مۇپتىغا خەت ئات ھەققىدە، ئەخمەتشاھ قارقاشى
2. ئىز، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر
3. ئانا رىۋايىتى، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر
4. ئانا، بۇغدا ئابدۇللا
5. تۈگمەس ناخشا، تېيىپچان ئېلىيۇپ
6. يىللارغا جاۋاپ، لۇتپۇللا مۇتەللىپ
7. سەككىز سۈرىتىم، تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم
8. دېھقان بولماق تەس، روزى سايىت
9. ھەيكەل، ئابدۇكېرىم خوجا
10. سۇنۇق قىلىچ، ئابدۇرېھىم ئابدۇللا
11. ئويغان، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر
12. قەشقەردىكى يەرشارى، ئادىل تۇنىياز
13. ئۇيغۇرۇم (باردۇر)، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر
14. كاشىغەر، گۇمناھ
15. ئۇيغۇر دېگەن مۇشۇنداق، ئېلىيار بەختىيار
16. ئالمىدەك يۈرەكتە ئالەمچە سۆيگۈ، ئوسمانجان ساۋۇت
17. رەسسام، غەيرەت ئابىت غەرقى
18. ۋالاقەككۈرۈپنىڭ ئۆلۈمى، تېيىپچان ئېلىيۇپ
19. شۈكۈر دېدىم، ئابلەت ئىسمائىل
20. سۇلايمان گۇۋاھ، تاھىر تالىپ

پايدىلانغان ئەسەرلەر:

دىققەت: پايدىلانغان ئەسەرلەرنىڭ تىزىملىكىنىڭ ھەممىسىنى بۇ يەردە بايان قىلىپ ئۆتۈش ھەققىدە تەن مۈشكۈل. تىلغا ئېلىنغان ۋە كۆزدىن كۆچۈرۈلگەن كىتابلارنىڭ تىزىملىكى «ئۇيغۇر يىلنامىسى» نىڭ 550-560-بەتلەردىكى «كىلاسسىك ئەدەبىيات خەزىنىسى» ۋە ئۇشۇ كىتابنىڭ 721-807-بەتلەردىكى «ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىنغان قىسمەن كىتابلار» سەرلەۋھەسى ئاستىدىكى كىتابلار ۋە ئۇنىڭدا باشقا تىلغا ئېلىنغان ۋە ئېلىنمىغان كىتاب، ژورناللاردىكى ئون مىڭ پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي مۇھاكىمە ئەسەرلەر، رومان، پوۋېست، ھېكايە، شېئىر، نەسر، ئەدەبىي ئاخبارات، ئەسلىمە، زىيارەت خاتىرىسى قاتارلىق ھەر خىل ژانىردىكى مۇناسىۋەتلىك دەپ قارالغان ئەسەرلەردىن بىۋاسىتە ۋە ۋاسىتىلىك پايدىلىنىلغان بولۇپ، بۇ كىتابلارنى بۇ يەردە بىر تىزىملاپ كىتابخانلارغا سۇنۇشنى لايىق كۆرمىدۇق، شۇنداقسىمۇ ئوقۇرمەنلەرنىڭ كېيىنكى پايدىلىنىشى ۋە ئىزدىنىشى ئۈچۈن مۇھىم دەپ قارىغان بىر قىسىم كېرەكلىك پايدىلانغانلىرىنى سۇندۇق:

- ئابدۇكېرىم راخمان، «ئۇيغۇر فولكلورى ھەققىدە بايان، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1990-يىلى
- ئابدۇراخمان باقى، «ئۇيغۇر كىتابچىلىقىغا تەسىر كۆرسەتكەن 100 نادىر كىتاب»، ئىجتىمائىي پەنلەر مۇنبىرى، 2006-يىللىق 6-سان

ۋە 2007-يىللىق 1-2-3-سانلار

- ئابدۇرېشت سۇلايمان، «ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى 100 مەشھۇر شېئىر» 2008-يىلى
- ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن، «ئۇيغۇر پەلسەپە تارىخى» ئومۇمى بايان، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1997-يىلى 8-ئاي
- ئابدۇللا تالىپ، «ئۇيغۇر مائارىپى تارىخىدىن ئۆچىرىكلەر»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1986-يىلى 12-ئاي
- تېيىپجان ئېلىيوف ۋە رەھمەتۇللاھ جارىي «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىدىن نەمۇنىلەر»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 1981-يىلى
- غەيرەتجان ئوسمان، «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىيات تارىخى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۈرۈمچى، 2001-يىلى
- «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىدىن تېزىس»، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 1987-يىلى
- مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا «ئۇيغۇر يىلنامىسى» ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتى نەشرى، لوندون، 2017-يىلى 2-ئاي
- يۇقىرىقى كىتاب، 550-560-بەتلەردىكى «كىلاسسىك ئەدەبىيات خەزىنىسى»
- يۇقىرىقى كىتاب، 721-807-بەتلەردىكى «ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىنغان قىسمەن كىتابلار»
- مىر ئەزەم، «ئۇيغۇر مائارىپ تارىخىدىكى ئۆچمەس يۇلتۇزلار»، شىنجاڭ ياش-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، 1988-يىلى
- مېھرىگۈل خۇدايەردى تەھرىرلىگەن «20-ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى 100 مەشھۇر ئەسەر» جۇڭگو ئۇيغۇرچە رادىيو تورى يوللانغان ۋاقىت: 2012-يىلى 8-ئاينىڭ 3-كۈنى سانى
- ھەبىبۇللا سىيىت باھاۋۇدۇن، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا نەشر قىلىنغان رومانلار»، «شىنجاڭ مائارىپ گېزىتى»، ئەسلى مەنبە :
- يازغۇچىلار مۇنبىرى
- ۋاھىتجان غوپۇر، ئەسقەر ھۆسەيىن، «كىلاسسىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تېزىسلىرى»، 1982-يىلى

يۇمۇرلار

تەبرىك خەت

بىر ئانا ئوغلىغا مۇنداق تەبرىك خەت يېزىپتۇ:

«سۆيۈملۈك ئوغلۇم، داداڭ ئىككىمىز خېتىڭنى كۆرۈپ بەكمۇ خوش بولدۇق ۋە بەخت ھېس قىلدۇق. بىز سېنىڭ توي مۇراسىمىڭنى كۆرۈشكە بەكمۇ تەقەززا بولدۇق...» ئوغلى بۇ خەتنى كۆرۈۋېتىپ، قەغەزنىڭ ئارقىسىدىكى باشقا قەلەم بىلەن يېزىلغان خەتنى كۆرۈپ قالدى: «ئاپاڭ ماركا ئىزدەشكە چىقىپ كەتتى،... بۇنداق ئەخمەقلىق قىلما، بويتاق يۈرۈۋەر...»

باشقا مەقسەت

تاماق ۋاقتىدا ئايالى :

— سىز ھازىر بېلىقنىڭ ياخشى يەرلىرىنى يەيدىغان بولۇۋالدىڭىز؟ توي قىلىشتىن ئىلگىرى بېلىقنىڭ بېشى بىلەن قۇيرۇقىنى يەيتىڭىزغۇ؟ — دەپتۇ.

— ئەھۋال ئوخشىمايدۇ-دە، — دەپتۇ ئېرى، — ھازىر مېنىڭ مەقسىتىم بېلىق يېيىش، ئۇ چاغدىكى مەقسىتىم بېلىق تۇتۇش ئىدى.

«قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ ئەسلى تېكىستى بىلەن ھازىرقى زامان تۈركچە ۋە ئۇيغۇرچە سېلىشتۇرمىسى

مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا تەييارلىغان

II

Yalawaç 'aleyhi's-selâm ögdisin ayur II. PEYGAMBER ALEYHI'S-SELÂMIN MEDHİNİ SÖYLER

پەيغەمبەر ئەلەيھىسالامنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا

Metin: 0034. Sewüg sawçı ıdtı bağırsak idi

Bodunda talusı kişide kedi

Çağdaş Türkçe: 34 Esirgeyen rabbim halkın en seçkini ve insanların en iyisi olan sevgili Peygamberi gönderdi.

0034. ئەۋەتتى رەسۇلنى رەھىملىك ئىگەم،
كىشى ياخشىسى، تاللىغىنى ھەم.

Metin: 0035. Yula erdi halkka karañku tüni

Yaruklukı yadı yaruttı séni

Çağdaş Türkçe: 35 O karanlık gecede halka meş'ale idi ; etrafa ışık saçtı ve seni aydınlattı.

0035: چىراغ ئىدى خەلققە قاراڭغۇ تۈنى،
يورۇقلۇقنى چاچتى، يورۇتتى سېنى.

Metin: 0036. Okıçı ol erdi bayattın saña

Sen ötrü köni yolka kirdiñ toña

Çağdaş Türkçe: 36 O sana Tanrı tarafından gönderilen dâvetçi idi; sen bu sayede doğru yola girdin, ey yiğit.

0036: خۇدادىن دەۋەتچى ئىدى ئۇ ساڭا،
يىگىت، توغرا بىر يولنى تاپتىڭ، شۇڭا.

Metin: 0037. Atasın anasın yuluğ kıldı ol

Tilek ümmet erdi ayu bérđi yol

Çağdaş Türkçe: 37 Atasını ve anasını feda etti ; tek dileği ümmeti idi, ona yol gösterdi.

0037: ئاتاسىنى، ئاناسىنى پىدا قىلدى ئول،
تىلەك ئۈممەت ئەردى، بايان قىلدى يول.

Metin: 0038. Künün yémedi kör tünün yatmadı

Séni koldı rabda adın kolmadı

Çağdaş Türkçe: 38 Gündüz yemedi, gece yatmadı; Tanrıdan seni istedi, başka bir şey istemedi.

0038: كېچە ئۇخلىماستىن ۋە كۈندۈزى يېمەي،
سېنى سورىدى ھەقتىن، بۆلەكنى دېمەي.

Metin: 0039. Séni koldı tün kün bu emgek bile

Anı ög sen emdi sewinçin tile

Çağdaş Türkçe: 39 Bunca zahmet ile gece-gündüz hep seni üstedi ; şimdi sen onu ög ve rızasını dile.

0039: تىلەدى سېنى كۈن - تۈن ئەمگەك بىلە،
ئۇنى ماختا ئەمدى، رىزاسىن تىلە.

Metin: 0040. Kamuğ kadğusu erdi ümmet üçün

Kutulmak tiler erdi râhat üçün

Çağdaş Türkçe: 40 Bütün kaygusu ümmeti idi ; rahat etmek için, onun azaptan kurtulmasını dilerdi.

0040: پۈتۈن قايغۇسى ئەردى ئۈممەت ئۈچۈن،
قۇتقۇزماق تىلەر ئەردى راھەت ئۈچۈن.

Metin: 0041. Atada anada bağırsak bolup

Tiler erdi tutçı bayattın kolup

Çağdaş Türkçe: 41 Atadan ve anadan daha merhametli idi ; Tanrıdan dâima bunu niyaz eder, bunu dilerdi.

0041: ئاتادىن، ئانادىن بولۇپ مېھرىۋان،
تىلەيتتى خۇدادىن شۇنى ھەر زامان.

Metin: 0042. Bayat rahmeti erdi halkı öze

Kılınçı silig erdi kılık tüzze

Çağdaş Türkçe: 42 O ümmeti üzerine Tanrının bir rahmeti idi ; güzel tavırlı, dürüst ve kendisine güvenilir bir tabiatte idi.

0042: خەلققە ئىدى ئۇ خۇدا رەھمىتى،
قىلىقى سىلىقتۇر، تۈزلۈك خىسلىتى.

Metin: 0043. Tüzün erdi alçak kılınçı silig

Uwutluğ bağırsak akı kéñ elig

Çağdaş Türkçe: 43 Asıl tabiatli, alçak gönüllü ve güzel tavırlı idi ; haya sahibi, şefkatli, cömert ve eli açık idi.

0043: ئىدى ئۇ مۇلايىم، قىلىقى سىلىق،
ھايالىق، قولى كەڭ، سېخى رەھىمدىل.

Metin: 0044. Yağız yér yaşıl kökte erdi kūsüş

Añar bérđi teñri ağırlık üküş

Çağdaş Türkçe: 44 Kara yerde de aziz idi, mâvî gökte de ; Tanrı ona çok değer vermişti.

0044: قوڭۇر يەر، يېشىل كۆكتە ئەردى ئەزىز،
ئاڭا بەردى تەڭرى قىممەت ئېيتقۇسىز.

Metin: 0045. Başı erdi öñdün kamuğ başçıka

Kéđin boldı tamğa kamuğ sawçıka

Çağdaş Türkçe: 45 O bütün rehberlerin önünde baş idi ; sonra da bütün

resullerin hâtemi oldu.

0045: بۇرۇندىن ئىدى باش پۈتۈن باشچىغا،
كېيىن بولدى تامغا پۈتۈن ساۋچىغا^[20].

Metin: 0046. Köñül badım emdi anıñ yoluña

Sewip sözi tuttum bütüp kavlıña

Çağdaş Türkçe: 46 Onun yoluna şimdi gönül bağladım ; bütün dediklerine inandım ve seyerek sözünü tuttum.

0046: ئۇنىڭ مەن يولىغا كۆڭۈل باغلىدىم،
ئىشەندىم، سۆيۈپ ھەم سۆزىنى ئاڭلىدىم.

Metin: 0047. İlâhî küdezgil meniñ köñlümi

Sewüg sawçı birle kopur kopğumi

Çağdaş Türkçe: 47 Ey Tanrım, benim gönlümü gözet ; kıyamette beni sevgili Peygamber ile birlikte hasret.

0047: ئىلاھا، كۆزەتكىن بۇ كۆڭلۈمنى سەن،
قوپاردا رەسۇللە قوپار مېنى تەڭ.

Metin: 0048. Kıyâmette körkit tolun teg yüzün

Elig tuttaçı kıl ilâhî özin

Çağdaş Türkçe: 48 Kıyamette dolun ay gibi yüzünü göster; ey Tanrım, kendisini bana şefaathçi kıl.

0048: قىيامەتتە كۆرسەت تولۇندەك يۈزىنى،
قولۇم تۇتقۇچى قىل ئىلاھا ئۆزىنى.

II

Yalawaç ‘aleyhi’s–selâm ögdisin ayur

II. PEYGAMBER ALEYHI’S–SELÂMIN MEDHİNİ SÖYLER

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدھىيسى بايانىدا

Metin: 0049. Anıñ tört éşi ol awıñu körüp

Kéñeşçi bular erdi birle turup

Çağdaş Türkçe: 49 Bunlar onun sevdiği dört arkadaşı idi; yanındaki müşavirleri bunlar idi.

49 ئۇنىڭ تۆت ھەمىيى سۆيۈنچى ئىدى،
ھەر ئىشتا بىللە ھەم كېڭەشچى ئىدى.

Metin: 0050. İki kadın erdi küdegü iki

Bular erdi üdrüm bodunda yégi

Çağdaş Türkçe: 50 ikisi kayın–babası, ikisi damadı idi, bunlar halkın en iyisi ve en seçkini idiler.

50 قېيناتا ئىككىسى، كۈيىغۇل ئىككىسى،
تاللانغان كىشىلەر ئىدى تۆتىسى.

Metin: 0051. ‘atîk erdi aşnu kamuğda oza

Bayatka bütügli köñül til tüze

Çağdaş Türkçe: 51 Başta, her keşten önce, Tanrıya inanmış, gönülü ve dili dürüst (sıddîk) olan Ebû Bekir gelir.

0051: جىمىدىن ئەبۇبەكر ئىدى ئەۋۋىلى،
خۇداغا ئىشەنگەن تىلى ۋە دىلى.

Metin: 0052. Yuluğ kıldı mâlı teni cânını

Yalawaç sewinçi tiledi köni

Çağdaş Türkçe: 52 Malını, tenini ve canını feda etti ; dileği ancak Peygamberin rızası idi.

0052: پىدا قىلدى مالى، تېنى - جانىنى،
رەسۇلنىڭ رىزاسى ئىدى كۈتكىنى.

Metin: 0053. Basa fârûk erdi kişi üdrümi

Tili köñli bir teg bodun ködrümi

Çağdaş Türkçe: 53 Sonra insanların seçkini, halk içinde mümtazı, dili ve gönülü bir olan Ömer vardı.

0052: كېيىن پارۇق^[21] ئەردى كىشىلەر خىلى،
تىلى ۋە دىلى بىر، خەلق ئېسىلى.

Metin: 0054. Bu erdi basutçı köni dînka kök

Şerî'at yüzindin kiterdi eşük

Çağdaş Türkçe: 54 Yardımcısı ve doğru dinin temeli o idi ; şeriatin yüzünden perdeyi o kaldırdı.

0054: ئىدى ئۇ ياردەمچى ۋە ھەق دىنىغا ئۇ،
كۆتۈردى توساقنى شەرىئەتتىن ئول^[22].

Metin: 0055. Basa 'usmân erdi uwutluğ silig

Kişide üdürmiş akı kéñ elig

Çağdaş Türkçe: 55 Sonra haya sahibi, yumuşak huylu, insanların seçkini, cömert ve eli açık olan Osman idi.

0055: ئوسماندۇر مۇلايىم، ئۇياتچان تېخى،
كىشىلەر خىلى ھەم قولى كەڭ سېخى.

Metin: 0056. Fidâ kıldı barın neñin hem özin

Yalawaç añar bérđi iki kızın

Çağdaş Türkçe: 56 O bütün malını ve kendisini feda etti; Peygamber de ona iki kızını verdi.

0056: پىدا قىلدى بارچە ھەم ئۆزىنى،
رەسۇل بەردى ئاڭا ئىككى قىزىنى.

Metin: 0057. 'Alî erdi munda basakı talu

Kür ersig yürekliğ meñesi tolu

Çağdaş Türkçe: 57 Ondan sonra seçkin, cesur; yiğit, kahraman ve akıllı Ali vardı.

0057: سوك ئاندىن، سەرە - خىل مەردان ئېلىدۇر،
ئەقىللىق يىگىت ئەر، يۈرەكلىك جەسۇر.

Metin: 0058. Akı erdi elgi yüreki tedük

Biliglig sakınuk kör atı bedük

Çağdaş Türkçe: 58 Eli cömert idi, yüreği sâf idi ; bilgili, takva sahibi ve adı

büyük bir zât idi.

0058: ئوچۇق قول ئىدى ئۇ، يۈرەگى سۈزۈك،
بىلىملىك ۋە تەقۋا، ئېتىدۇر بۈيۈك.

Metin: 0059. Bular erdi dîn hem şerî'at köki

Bular yüdti kâfir munâfık yüki

Çağdaş Türkçe: 59 Bunlar din ve şeriatin temeli idi ; bunlar kâfirler ile
münafıklardan gelen eziyetlere katlandılar.

0059: ئۇلار ئىدى دىن ھەم شەرىئەت كۆكى^[23]،
كۆتۈردى مۇناپىق ۋە دىنسىز يۈكى.

Metin: 0060. Bu dört eş maña tört tadu teg-turur

Tüzülse tadu çin tiriglik bolur

Çağdaş Türkçe: 60 Bu dört sahıbe benim için dört unsur gibidir ; unsurlar
denkleşirse, gerçek hayat vücûda gelir.

0061: بۇ تۆت يار ماڭا تۆت تادۇدەك^[24] ئېرۇر،
تۈزۈلسە تادۇ چىن ھاياتلىق بولۇر.

Metin: 0061. Meniñdin bularka üküş miñ selâm

Tegürgil idim sen kesüksüz ulam

Çağdaş Türkçe: 61 Ey rabbim, sen bunlara benden sonsuz selâmları,
devamlı olarak, ulaştır.

0061: مېنىڭدىن ئۇلارغا تۈمەن مىڭ سالام،
يەتكۈزگىن ئىگەم سەن ئۈزۈكسىز داۋام.

Metin: 0062. Olarnı meniñdin sewindür tuçı

Uluğ künde kılğıl elig tuttaçı

Çağdaş Türkçe: 62 Onları dâima benden râzi et ; ulu günde onları bana
şefaatçi kıl.

0062: سۆيۈندۈر مېنىڭدىن ھامان كۆڭلىنى،
قولۇم تۇتقۇچى قىل قىيامەت كۈنى

ئىزاھاتلار:

تۆۋەندە بېرىلگەن ئىزاھاتلار «قۇتادغۇ بىلىك» 1984- يىلى 1- نەشرىدىكى ئۇيغۇرچە ئىزاھلارنى ۋە تەرتىۋىنى
ئاساس قىلدى.

[20] ساۋچى- (قەدىمىي ئۇيغۇرچە) ئەلچى، پەيغەمبەر.

[21] پارۇق- (ئەرەبچە) ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىشتا بەك ماھىر، ئادىل دېگەن مەنىدە بولۇپ، ئۆمەرگە بېرىلگەن
لەقەم ئىدى.

[23] پەيغەمبەرنىڭ شەرىئىتىنى خەلققە چۈشەندۈردى، دېمەكچى.

[24] تۆت تادۇ- (قەدىمىي ئۇيغۇرچە) ئوت، سۇ، ھاۋا، تۇپراقتىن ئىبارەت تۆت زامان ياكى ماددا.

ھۈنەرنىڭ خاسىيىتى*

چۆچەك

ئە. ئا. مەنزىل (تەييارلىغان)

بالىلىرى ئارىدىن بىر يىلنى ئۆتكۈزۈپ، بىرىنىڭ ھۈنەرنى بىرى ئۆگىنىپ، ھەر بىرى ئۈچتىن ھۈنەرگە مۇكەممەل بويۇپتۇ. بالىلىرىنىڭ ئالدى ئون سەككىز ياشقا كىرىپتۇ. ئۇلار ناھايىتى چىداملىق، پاكىز، ئەقىللىق ھۈنەرۋەنلەردىن بويۇپتۇ. بۇلارنىڭ ياسىغانلىرى، ئىشلىگەن ئىشلىرى خەلقئالەمنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ، مەن - مەن دېگەن ھۈنەرۋەنلەرمۇ بۇلارغا باش ئېگىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېكمىماخوننىڭ داڭقى دۇنياغا تارلىپتۇ. ھەرقايسى يۇرتلاردىن كەلگەن مۆتىۋەرلەر ھېكمىماخوننى زىيارەت قىلماي، ئۇنىڭ مەخسۇس سارىيىدىكى ھېكمەتلەرنى، نەرسە - كېرەكلەرنى كۆرمەي تۇرۇپ كەتمەيدىغان بويۇپتۇ، ھەتتا پادىشاھلارمۇ زىيارەت قىلىپ كېلىپ، ئېلىپ كەلگەن سوۋغاتلىرىنى تەقدىم قىلىپ كېتىدىغان بويۇپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى باشقا بىر شەھەردىن ئون ئىككى مىڭ سودىگەر سودا ئىشلىرى بىلەن كېلىپ ھېكمىماخون بىلەن كۆرۈشۈپ، ھال - ئەھۋال سوراپتۇ، مەخسۇس مېھمانخانىدا زىياپەتتە ئولتۇرۇپ مۇڭدۇشىپتۇ. زىياپەتتىن كېيىن ئۇلار ھېكمىماخوننىڭ ھېكمەتلىرىنى كۆرۈپتۇ، ئاندىن مېھمانلار قايتار ئالدىدا ئۆزلىرى ئېلىپ كەلگەن سوۋغاتلىرىنى تەقدىم قىپتۇ. شۇ ئارىدا بىرى ھېچ نەرسە سوۋغات قىلالماي، بىر قوينغا بىر ھېكمىماخونغا قاراپ تۇرغۇدەك. بۇنى سەزگەن ھېكمىماخون، توختا، بۇنىڭدا بىر سىر بولسا كېرەك، دېگەن ئويغا كېلىپ، ھېلىقى كىشىنى ئەپقاپتۇ. ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن:

- سىز بىر نەرسە ئېلىپ كەلمەپتىمەن دەپ خىجالەتتە قالدۇڭىزمۇ نىمە؟ - دەپ كۆڭۈل سوراپتۇ ھېكمىماخون.

- يوقسۇ تەقسىر، مەن تېخى سىزنىڭ داڭقىڭىزنى ئاڭلاپ، ياش كىشى چىغى دەپ بىر قىزىل تون ئېلىپ كەلگەندىم، قارىسام، سىز مەن ئويلىغاندەك چىقىمىڭىز، ئۆزىمىزنىڭ ئاتىسىدەك ئادەم ئىكەنسىز، شۇڭا ئېلىپ كەلگەن نەرسەم لايىق كەلمىگەندىن كېيىن، تەقدىم قىلسام بولارمۇ، بولماسمۇ دەپ ئويلىنىپ قالدۇم، - دەپتۇ ھېلىقى ئادەم.

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا ھېكمىماخون دېگەن بىر ھۈنەرۋەن ئۆتكەنىكەن. بۇ ئادەمنىڭ بىلمەيدىغان ھۈنەرى، ئوقۇمىغان كىتابى يوق ئىكەن، ئۆزى ھەر تەرەپتىن ھېكمەتلىك ئىكەن، شۇڭا بۇ ئادەمنى خەلق ھېكمەتلىك ھېكمىماخون دەپ ئاتايدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ ئادەم ئۈچ ئوغلىنى ئالدىغا چاقىرىپ مۇنداق دەپتۇ:

- بالىلىرىم، يېشىم بىر يەرگە يەتتى، ئۆمرۈم ھۈنەرۋەنچىلىك بىلەن ئۆتتى. خام ھېساب قىلغىنىمدا يەتمىش يەتتە تۈرلۈك ھۈنەر بىلىدىكەنمەن، شۇنداق بولسىمۇ، مېنىڭ بىلىدىغىنىم دۇنيادىكى ھۈنەرنىڭ مىڭدىن بىرىچىلىكمۇ ئەمەس. ئادەم بالىسىغا يەتمىش مىڭ ھۈنەر ئازلىق قىلىدۇ، ھۈنەرسىز ئادەم مېۋىسىز دەرەخ. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن سىلەرگە ھۈنەر ئۆگىتىپ قويماي، ناۋادا ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ، بېشىڭلارغا كۈن چۈشكەندە ئەسقىتىپ قالار.

- ئاتا، مەن رەسساملىق بىلەن نەققاشلىقنى ئۆگىنەي، - دەپتۇ چوڭ ئوغلى.

- مەن نەغمە ئۆگىنەي، - دەپتۇ ئوتتۇراچى ئوغلى. كىچىك ئوغلى بولسا:

- ئاتا مەن لەقەنباز بولاي، - دەپتۇ. شۇ چاغدا چوڭ ئوغلى ئىنىسىغا:

- ئىنىم، سەن لەقەنبازلىقنى ئۆگەنمەي، باشقا ھۈنەر ئۆگەن، ئۇ ياخشى ھۈنەر ئەمەس، - دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئاتىسى:

- بالىلىرىم، ھۈنەرنىڭ ياخشى يامىنى يوق، پەقەت ھەر كىشى تاللاپ ياقىتۇرغان ھۈنەرنى ئۆگىنىش لازىم. ھەر كىم ئۆزى خالىغان ھۈنەرنىلا ياخشى ئۆگىنىپ چىقالايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆگىنىۋەرسۇن، - دەپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ ھېكمىماخون بالىلىرىغا ھۈنەر ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ. ئايىلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، ئارىدىن ئۈچ يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بالىلىرى ئۆزى خالىغان ھۈنەرنى كامىل ئۆگەنگەندىن كېيىن، ئاتىسى:

- بالىلىرىم، ئەمدى بىرىڭلارنىڭ ھۈنەرنى بىرىڭلار ئۆگىنىشكە بېرىلىڭلار، - دەپتۇ.

* ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى توپلىمى 2006 - يىلى نەشىرىدىن ئېلىندى

- قېنى، كۆرسىتىڭ، - دەپتۇ ھېكماخون.

ھېلىقى سودىگەر قوينىدىن توننى ئاپتۇ، بۇنى كۆرگەن ھېكماخون رەختىنىڭ ئېسىللىقىغا، تىكىلىشىنىڭ چىرايلىقلىقىغا ھەيران قاپتۇ. - مۇشۇنىڭغا خىجالەت بولدىڭىزمۇ؟ - دەپتۇ ھېكماخون.

- يوقسۇ تەقسىر، - دەپتۇ ھېلىقى سودىگەر توننىڭ يانچۇقىدىن بىر قىزنىڭ سۈرىتىنى ئېلىپ كۆرسىتىپتۇ. ھېكماخون بۇ سۈرەتنى كۆرۈپلا:

- ئوغلۇم، بۇ كىمنىڭ سۈرىتى؟ - دەپ سوراپتۇ. - بىزنىڭ شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ قىزى، - دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ھېلىقى سودىگەر.

- ھە، ھە، - دەپتۇ ھېكماخون، - ئادەمىزات ئىچىدە مۇنداق ساھىبجامال بالىنىڭ تۇغۇلغىنىغا ئايرىن! رەھمەت ئوغلۇم، دۇنيايىڭىز زىيادە بولسۇن، ئۆمرىڭىز ئۇزۇن بولسۇن! - دەپ دۇئا قىلىپ قاپتۇ... كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى چوڭ ئوغلى بىر ئىش بىلەن ئامبارغا كىرىپ ھېلىقى قىزىل توننى كۆرۈپ قاپتۇ، توننى قولغا ئېلىپ ھەيران بوپتۇ. ئۇنى بىر قېغىۋېتەي دەپ شۇنداقلا سىلكىشىگە، يانچۇقىدىن ھېلىقى قىزنىڭ سۈرىتى يەرگە چۈشۈپتۇ، ئوغلۇ شۇ ھامان ئۇ قىزغا ئاشىق بوپتۇ. سۈرەتنى يانچۇقىغا سېلىپ ئامباردىن يېنىپ چىقىپتۇ. دە، شۇ كۈندىن باشلاپ ساماندىك سارغىيىشقا باشلاپتۇ، گېلىدىن تاماق ئۆتمەپتۇ، ئولتۇرغان يېرىدە خىيال سۈرۈپ، يۈرىكى ئوت بولۇپ، ھەسرەت ئىچىدە قاپتۇ....

ئارىدىن سەككىز ئاي ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى ھېكماخون خوتۇنىنى چاقىرىپ:

- خوتۇن، ئوغللىرىمىزنىڭ ئالدى چوڭ بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، كۆپ خىيال سۈرىدىغان بولۇپ قالدى، بەلكىم ئۆيلەنگۈسى كېلىپ شۇنداق قىلىدىغاندۇ، ھېلىقى سودىگەر سوۋغات قىلغان توننىڭ يانچۇقىدىكى پادىشاھنىڭ قىزىغا ئەلچى ئەۋەتسەك قانداق دەيسەن؟ - دەپتۇ.

- بېرەرمۇ؟ يا: «سەن گادايلار مېنىڭ قىزىمغا ئەلچى ئەۋەتىشكە قانداق پېتىنىدىڭ!» دەپ بىرەر خېيىمخەتەر يەتكۈزۈپ قويارمۇ؟ - دەپتۇ خوتۇنى.

- ئۇنىمايدىغان نېمە گەپ بار دەيسەن، قىز بالا دېگەن بەربىر ئەرگە ياتلىق بولىدۇ، - دەپتۇ ھېكماخون. شۇنىڭ بىلەن ئەر- خوتۇن بىر پىكىرگە كېلىپ، ياخشى بىر ئادەمنى ئەلچى قىلىپ شەھەر پادىشاھىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتمەك بوپتۇ.

ئەلچىمۇ تېپىلىپتۇ، مەسلىھەتمۇ پىشىپتۇ. ئەلچى يولغا چىقار ئالدىدا:

- مەلىكىنىڭ سۈرىتىنى ئېلىپ چىقىڭلار، مەن

كۆرۈپ باقاي، - دەپتۇ.

ئاتىسى دەررۇ ئامبارغا كىرىپ قارىسا، سۈرەت يوق، ئۇلار شۇ چاغدىلا ئوغلىنىڭ قىزغا ئاشىق بولۇپ، مەلىكىنىڭ ئىشىق ئوتىدا كۆيۈپ يۈرگەنلىكىنى بىلىپتۇ.

ئەلچى ئۈچ ئاي دېگەندە ھېلىقى شەھەرگە يېتىپ بېرىپ، پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپتۇ. لېكىن، پادىشاھ ئۇلارنى گادايدىن گاداىغا سېلىپ تىللاپ، ئوردىدىن قوغلىۋېتىپتۇ، ھەتتا ئۇلارنى زىندانغا سالماقچىكەن، باشقا ئەلدىن كەلگەنلىكىنى نەزەرگە ئېلىپ، رەھىم قىپتۇ. ئەلچىلەر ئاران قېچىپ قۇتۇلۇپتۇ.

ھېكماخوننىڭ چوڭ ئوغلى ئەھۋالنى ئاڭلاپ غەزەپلىنىپتۇ، يۈرىكىدىكى مەلىكىنىڭ ئوتى لاۋۇلداپ يېنىپتۇ، ئۇ ھېچ چىداشقا تاقەت قىلالماپتۇ. ئارىدىن بىر ئاي ئۆتمەيلا ئۇ ئىككى ئىنسىنى ئەگەشتۈرۈپ، ئاتا- ئانىسىدىن رازىلىق ئېلىپ، ئەسۋاب- جابدۇقلىرىنى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ.

ئۈچ ئاكا- ئۇكا ئۈچ ئاي يول يۈيۈپتۇ. بىر كۈنى شام ۋاقتىدا قىزنىڭ شەھىرىگە يېقىن بىر جايغا كېلىپ، بىر چايخانىغا چۈشۈپتۇ. بۇ كېچىسى ئۈچەيلەن ئۇخلىماي، ھەرقايسى يۇرتلاردىن كەلگەن يولۇچىلار بىلەن سۆھبەتتە بوپتۇ. ئاندىن پادىشاھلارنىڭ ئادالەتلىك ۋە ئادالەتسىزلىكلىرى ئۈستىدە شىكايەت قىلىپ:

- بالىلىرىم، مېنىڭ يېشىم يۈز ئەللىككە يەتتى، تىرىكچىلىك ئىزدەپ بارمىغان يېرىم، تۇرمىغان شەھىرىم قالمىدى. قايسى شەھەرگە باراي، بىر چىشلەم نانغا زار، بىر پارچە لاتىغا خار بولۇپ ئۆتتۈم. ئاڭلىشىمچە، مۇشۇ شەھەردىن قوغلىۋېتىلگەن ئادەملەردىن يەتتە مىڭ كىشى ئالدىمىزدا تۇرغان تاغنىڭ ئىچىدە ئاچ- يالىڭاچ، ئازابتا ئىكەن.... ئۇلارنىڭ نېمە كۈن كۆرۈۋاتقىنىنى كىم بىلسۇن، خۇدا ئۆزەڭگە ئامانەت.... دەپتۇ.

ئەتىسى ئۈچ ئاكا- ئۇكا شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ، چۈش مەزگىلىدە پادىشاھنىڭ ئوردىسى يېنىدىكى بىر كىشىنىڭ سارىيىغا چۈشۈپتۇ. ساراينىڭ ئايرىم بىر تەرىپىدىن تۆت ئېغىز ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ، شۇ ئۆيدە تىرىكچىلىك قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇلار بىر كۈنى بازاردىن بويىاق، قەغەز سېتىۋېلىپ گۈل ياساپتۇ. بۇ گۈلنى سېتىپ كېلىش ئۈچۈن سارايۋەنگە تاپشۇرغاندا، ئۇ بۇ گۈلنىڭ چىرايلىقلىقىغا ھەيران قېلىپ:

- بالىلىرىم، بۇنى قانچىگە سېتىپ كەلسەم بولىدۇ؟ - دەپ سوراپتۇ.

- بۇ گۈلنى ئون تىللاغا سېتىڭ، ئەگەر ئارتۇق

ھېلىقى بالىلارغا مەلىكىنىڭ بۇيرۇقىنى يەتكۈزۈپتۇ. «ھە، ئەمدى قولغا چۈشۈردۇق» دەپتۇ ئۇلار. ئەتىسى چوڭى راسا ياسىنىپ مەلىكىنىڭ يېنىغا مېڭىپتۇ. ئۇنى دەرۋازا ئالدىدا كېنەزەكلەر كۈتۈپ تۇرغانىكەن. بىر چاغدا چوڭ ئوغۇل شۇنداق كېلىشىگە كېنەزەكلەر ئۇنى ئارىغا ئېلىپ، توپتوغرا مەلىكىنىڭ يېنىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. مەلىكە ئوغۇلنى كۆرۈپ ئاشىق بوپتۇ، ئوڭ يېقىدىن ئورۇن بېرىپتۇ، ئۇنىڭ جامالىغا قاراپلا قاپتۇ. كېنەزەكلەرمۇ ئۇنىڭدىن ھېچ كۆز ئۈزلەلمەي، چۆرىسىدىن كېتەلمەي قاپتۇ. مەلىكە:

- سىز كىم بولىسىز؟ - دەپ سوراپتۇ.
- ھۈنەرۋەن بولمەن، - دەپتۇ يىگىت.
- قانداق ھۈنەرلەرنى بىلىسىز؟ - دەپتۇ مەلىكە.
- يەتمىش ئىككى تۈرلۈك گۈل، يەتمىش ئىككى تۈرلۈك نەقىش، يەتمىش ئىككى تۈرلۈك ساز ۋە يەتمىش ئىككى تۈرلۈك يەر قېزىش ھۈنەرنى بىلىمەن، - دەپتۇ يىگىت.
- ئۇنداق بولسا، ماڭا كۈھىقاپنىڭ سۈرىتىنى يىگىرمە تۈرلۈك گۈل بىلەن سىزىپ بېرەلمەيسىز؟ - دەپ سوراپتۇ مەلىكە.
- سىز ئۈچۈن جېنىمنىڭ بارىچە ئىشلەپ كۆرەي، - دەپتۇ يىگىت.

يىگىت كېلىشىپ چىقىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ يىگىت كىچە - كۈندۈز ئۇيقۇدىن بىدار بوپتۇ. ئون كۈن توشقۇچە مەلىكىنىڭ كۆزى يىگىتنىڭ يولىغا بەند بوپتۇ.

ئون كۈنمۇ توشۇپتۇ. شۇ كۈنى مەلىكە كېچىچە كېنەزەكلىرى بىلەن يىگىتنىڭ كېلىشىگە تەييارلىق قىلىپ تاڭ ئاتقۇزۇپتۇ. كۈن ئارغامچا بويى كۆتۈرۈلۈپ، مەلىكىنىڭ كۆزى راۋاقتىن يولغا تىكىلىپ تۇرغاندا، يىگىت ئىككى ئىنسى بىلەن سارايۋەننى ئەگەشتۈرۈپ، سىزغان رەسىم ۋە گۈللەرنى كۆتۈرۈپ يېتىپ كەپتۇ. مەلىكە ئۇلارنى راۋاقتىن چۈشۈپ خوشال قارىشى ئاپتۇ، مەخسۇس تەييارلانغان ئۆيگە باشلاپتۇ. ئالدى بىلەن ئۇلار چايغا ئولتۇرۇپتۇ، چايدىن كېيىن، ئۇلار سىزىپ كەلگەن گۈللەرنى قاتىرىسىغا تىزىپ قىزلارنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن مەلىكە ۋە كېنەزەكلەر ھەيران بوپتۇ. كېنەزەكلەر: «مۇنۇ مېنىڭ، مۇنۇ مېنىڭ» دېيىشىپ كېتىپتۇ. بەزىلىرى جىلۋە قىلىپ، يىگىتلەردىن زادىلا كۆز ئۈزلەلمەپتۇ.

بىر چاغدا يىگىتلەرنىڭ ئاكىسى كۈھىقاپنىڭ سۈرىتىنى شۇنداق بىر ئاچقانىكەن، بارلىق قىزلار: «ۋىيەي، ئاپىرىن!...» دېيىشىپ سۈرەتكە قارىغىچە، خۇددى جانسىز ئادەمدەك، تۇرغىنى تۇرغان يەردە، ماڭغىنى ماڭغان يەردە، كۈلگىنى كۈلگەن

ساتسىڭىز، ئارتۇقنى ئۆزىڭىز ئېلىڭ، - دەپتۇ. سارايۋەن ئۇنى بازارغا شۇنداق ئەكىرىشى بىلەن كىشىلەر ھەر تەرەپتىن: «مەن ئالمەن، مەن ئالمەن» دېيىشىپتۇ. ھەش - پەش دېگۈچە سارايۋەن ئۇنىڭ باھاسىنى ئۆرلىتىپ ئون بەش تىللاغا سېتىپ، ئون تىللانى ئۈچ ئوغۇلغا ئاپىرىپ بېرىپتۇ.

- ئوغۇللىرىم، بۇ ھۈنەرلىرىڭلارغا خەلقئالەم ھەيران قالدى، ياساپ بەرگەن گۈللەر تاللاشتا قالدى، سىلەر ئېغىر كۆرمىسەڭلار، ماڭا كۆپرەك ياساپ بېرىڭلار، - دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ھەر تۈرلۈك مەنزىلەرنى، جەڭلەرنىڭ كۆرۈنۈشلەرنى، ئويۇن - تاماشىلارنىڭ سۈرەتلىرىنى سىزىپ سارايۋەنگە بېرىپ تۇرۇپتۇ. سارايۋەن ھەش - پەش دېگۈچە سېتىپ، ئاقچىسىنى بالىلارغا كەلتۈرۈپ تۇرۇپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى بازاردا كېتىۋېتىپ، سارايۋەننىڭ قولىدىكى سۈرەتنى كۆرۈپ قاپتۇ، ئۇنىڭ تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرمەيلا، دېگىنىگە سېتىۋېلىپ ئوردىغا ئېلىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھنىڭمۇ سۈرەتكە كۆزى چۈشۈپتۇ، شۇ زامان ۋەزىردىن سورىۋاپتۇ - دە، ئۆيىگە كېلىپ:

- قىزىم، سېنىڭ ئارزۇ قىلىپ يۈرگەن نەرسىلىرىڭدىن بىرنى تېپىپ كەلدىم، - دەپ ھېلىقى رەسىمنى ئېچىپتۇ.
- پاھ، نېمىدېگەن ياخشى سۈرەت! بۇنى قەيەردىن ئالدىڭىز؟ بۇنى سىزغان كىم ئىكەن؟ - دەپ سوراپتۇ قىز.
- ۋەزىر بازاردىن ئېلىپ كەلگەنىكەن، ساڭا دەپ سوراپ ئېلىۋالدىم، بىراق كىمنىڭ سىزغانلىقىنى سورىماپتىمەن، - دەپتۇ پادىشاھ.
- ۋۇي، ۋەزىرنى چاقىرتساق، شۇ كىشىنى ئالدۇرۇپ كېلىپ يەنە كۆپ رەسىملەرنى سىزدۇرساق، - دەپتۇ مەلىكە. پادىشاھ ۋەزىرنى چاقىرتىپتۇ.
- بۇنى كىمدىن ئالغانىدىڭىز؟ - دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

- بىر سارايۋەندىن ئېلىۋېدىم، - دەپتۇ ۋەزىر.
- سارايۋەننىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلەلمەيسىز؟ - دەپ سوراپتۇ پادىشاھنىڭ قىزى.
- بىلىمەن ئەگەر لازىم بولسا، ھازىر چاقىرىمىز، - دەپتۇ ۋەزىر.

ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، سارايۋەن قىزنىڭ ئالدىغا كەلتۈرۈلۈپتۇ. مەلىكە سارايۋەندىن ئەھۋالنى ئۇقۇپ، ئۈچ ئاكا - ئۇكىنى ئېلىپ كېلىشنى بويرۇپتۇ. سارايۋەننىڭ پۇت - قولى يەرگە تەگمەي بېرىپ

مەلىكىنىڭ ھوجرىسىدىن تېشىپ چىقىپتۇ. مەلىكىمۇ ئۇ يەرگە بىلىنمەس قىلىپ ئىشىك بېكىتكۈزۈۋاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەلىكە ھەر كۈنى كېچىسى ئەل ئۇخلىغاندىن كېيىن، راسا ياسىنىپ، ھېلىقى يول بىلەن خاتىرجەم يۈرۈپ، سارايدىكى ئاشقنىڭ يېنىغا چىقىپ مۇھەببەتلىشىپ يۈرۈپتۇ. ئۇلار ھەر جۈمە كېچىسى نەغمە قىلىدىكەن، مەلىكە ئۇسۇل ئوينىيدىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، سارايدا بولغان نەغمە - ناۋا، ئۇسۇلنى كۆرگەن كىشىلەر تەرەپ - تەرەپتىن كېلىشكە باشلاپتۇ. بارا - بارا جۈمە ئاخشىمى سارايدا ئادەم قاينايدىغان بوپتۇ. دىل ئازابى تارتقان يوقسۇللار نە - نەلەردىن كېلىپ ساز ئاڭلاپ، ئۇسۇل كۆرۈپ كېتىدىغان بوپتۇ.

كېيىنكى كۈنلەردە سارايدىنمۇ بوش كەلمەي ھەق ئالىدىغان بولۇۋاپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ ئويۇننى پادىشاھنىڭ ۋەزىرى كىرىپ كۆرۈپتۇ. تا تۈن يېرىم بولۇپ، بەزمە تۈگىگۈچە ھېچ چىقىپ كېتەلمەي قاپتۇ. سەھنىنىڭ چىرايلىقلىقى، ئۇنىڭدىكى كۆرۈنۈشنىڭ ھەيۋەتلىكلىكى، نەغمە - ناۋانىڭ مۇڭلۇقلۇقى، قىزنىڭ گۈزەللىكى ۋە ئۇنىڭ ئۇسۇلىنىڭ چىرايلىقلىقى ۋەزىرنى رام قىلىۋاپتۇ، بىراق مەلىكىنى تونىيالماپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ۋەزىر بارلىق ئىشلىرىنى تاشلاپ، ھەر جۈمە ئاخشىمى سارايدا كېلىپ ئويۇن كۆرىدىغان بوپتۇ.

بىر كۈنى ۋەزىر سارايدىكى ئويۇندىن پادىشاھنى خەۋەردار قىپتۇ. پادىشاھ بۇ ئويۇننى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىپ، بىر جۈمە ئاخشىمى بارلىق ۋەزىر، ئۆلىمالىرىنى ئەگشتۈرۈپ ھېلىقى ئويۇنغا بېرىپتۇ. بىراق، پادىشاھ ئۆز قىزىنى تۇنماپتۇ، چۈنكى قىزنىڭ بۇنداق يەرلەرگە كېلىپ ئۇسۇل ئوينىيدىغانلىقى خىيالىغىمۇ كەلمەپتۇ. ئەكسىچە، شۇ كۈندىن باشلاپ قىزغا ئاشىقى بىقارار بوپتۇ. دەسلەپتە قىزغا ئاشىق بولغىنىنى ۋەزىرلىرىگە ئېيتماپتۇ، لېكىن ھەر جۈمە ئاخشىمى بۇ ئويۇنغا بېرىشقا ئالدىراپتۇ.

پادىشاھ بىر كۈنى ۋەزىر بىلەن ئايرىم بىر ئۆيدە ئولتۇرغاندا، ئىلاجىسىز:

- ئەي ۋەزىر، ساڭا ئېيتىمىسام بولماس، مەن ھېلىقى سارايدا ئۇسۇل ئوينىغان قىزغا ئاشىق بولۇپ قالدىم، ئۇ قىز زادى مېنىڭ چۈشۈمدىن چىقمايدىغان بولدى. قانداقلا بولمىسۇن، مەن ئۇ قىزنى ئېلىشىم كېرەك. ناۋادا شۇ ھۈنەرۋەنلەرنىڭ خوتۇنى بولۇپ قالسا، ئۆزەڭ ئامالنى قىلارسەن، - دەپتۇ.

- ئەي پادىشاھىم، ئامال قىلىدىغىنى نېمىسى، پادىشاھنىڭ ئەمرى ۋاجىپ، بىرلا ئەمىر قىلىمىز، ئىش

پېتى قېتىپلا قاپتۇ. مەلىكىمۇ ئەقلىدىن ئازغاندەك، بىر سۈرەتكە، بىر يىگىتكە قاراپلا قاپتۇ. سۈرەت شۇنداق ئىشلەنگەنكى، باغ، باغ ئىچىدە نەچچە مىڭ تۈرلۈك گۈل، يەتمىش ئىككى تۈرلۈك مېۋە، باغنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۆت تۈپ چىنار، چىنارنىڭ ئوتتۇرىسىدا شىپاڭ، شىپاڭنىڭ ئەتراپىدا يەتمىش ئىككى خىل ئەتىرگۈل، قىزىلگۈل، گۈل ئۈستىدىكى بۇلبۇللار سايىراپ تۇرغان، چۆرىسىدە مەرۋايىتتەك سۇلار ئېقىپ تۇرغان، شىپاڭغا زىچە - گىلەم سېلىنغان، بىر تەرەپىدە كېنىزەكلەر ئولتۇرۇشقان، بىر تەرەپىدە ساز، نەغمە - ناۋا قاينىغان، ئوتتۇرىدا بولسا مەلىكە ئۇسۇلغا چۈشكەن ھالەتتىكى كۆرۈنۈش.

- سىزنىڭ بۇ باھاسىز ھۈنرىڭىزگە نىمە بېرىمەن؟ - دەپ سوراپتۇ مەلىكە.

- ھېچ نەرسە بەرمەيسىز، بۇ بىزنىڭ سىزنى ھۆرمەتلەپ، ئىززەتلەپ ئېلىپ كەلگەن سوۋغىتىمىز. ئەگەر خالىسىڭىز، بىز سىزدىن ھېچ نەرسىمىزنى ئايىمايمىز، - دەپتۇ يىگىتلەرنىڭ چوڭى.

مەلىكە ھەممىنى چۈشىنىپتۇ. دە، مېنىڭدا كۈلۈپ قويۇپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ بىر پەس ساز چېلىپ بېرىشىنى تەلەپ قىپتۇ. يىگىتلەر ساز باشلاپتۇ. دە، دەررۇ پەدىنى ئۇسۇلغا يۆتكەپتۇ. ئويۇن - تاماشا، ئۇسۇل بولغان يەردە ئۆزىنى تۇتۇۋالمايدىغان مەلىكە بىر ئۇسۇلغا چۈشۈپتەكەن، ھەتتا ئۆزىنىڭ كىنىزەكلىرىمۇ ھەيران قاپتۇ. ئۇ ھېچقاچان ئوينىمىغان ئۇسۇللارنى ئويناپتۇ. قايتار ئالدىدا يىگىت مەلىكىنىڭ ئۆزلىرى تۇرغان سارايدا قەدەم تەشۋىپ قىلىشنى سوراپتۇ. مەلىكە دادىسىنىڭ ئوۋدىن كېلىدىغان ۋاقىتنىڭ يېقىنلاشقانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ رەھىمىسى ئادەم ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئاخىرىدا، ئەگەر ئامال بولسا، يىگىتتىن بىر مىنۇتمۇ ئايرىلغۇسى يوقلۇقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

- ئۇنداق بولسا، - دەپتۇ يىگىت، - نەق بىر ئاي دېگەندە بىز سىزنىڭ ياتىدىغان ھوجرىڭىزدىن تېشىپ چىقىمىز. شۇنىڭ بىلەن سىزنى ھەر كۈنى كېچىسى قېشىمىزغا ئېلىپ بېرىپ كۆڭۈل ئاچىمىز، بۇنىڭغا قانداق قارايسىز؟ - دەپتۇ.

- جېنىم - تېنىم بىلەن بارا تىنىم، - دەپتۇ مەلىكە.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ۋەدىنى پىشۇرۇپ، خوشلىشىپ قايتىپتۇ.

يىگىتلەر سارايدا كەلگەندىن كېيىن، مەلىكىنىڭ ياتىدىغان ھوجرىسىدىن چىقىدىغان يولنى ياساشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ. كىچىك ئىنسى ئۈچ كۈن كۈچىنى ئايلىنىپ مۆلچەرلەپ چىقىپتۇ. ئۇلار ھەر كۈنى كېچىسى يەر قېزىشقا باشلاپتۇ. توپتوغرا بىر ئاي بولغاندا،

- بۇ قىز ئەجەب مېنىڭ قىزىمغا ئوخشايدىغۇ،
- دەپتۇ پادىشاھ. ۋەزىر راسا سىنچىلاپ قاراپ:
- شۇنداقمۇ يا! - دەپتۇ.

- سەن مۇشۇ يەردە قاراپ تۇر، مەن ئۆيگە بېرىپ
كېلەي، - دەپتۇ. دە، ئوردىغا مېڭىپتۇ. كىشىلەر
ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۈرۈپ پادىشاھقا يول
بېرىپتۇ. پادىشاھ دەرۋازىدىن چىقىپ ئوردىغا كېتىپتۇ.
شۇ چاغدا قىزمۇ ئۇسسۇلنى توختىتىپ، ھېلىقى يول
بىلەن ئۆيگە بېرىپ جىم يېتىۋاپتۇ. پادىشاھ قىزنىڭ
يېنىغا كىرىپ، ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. يەنە
قايتىپ ساراغا كەپتۇ. پادىشاھ كەلسە، قىز ئۇسسۇل
ئوينىۋاتقان. پادىشاھ ۋەزىردىن:

- مەن كەتكەندىن كېيىن قىز يەنە ئۇسسۇل
ئوينىۋەرمىۇ؟ - دەپ سوراپتۇ.
- ياق، سىز كەتتىڭىز، ئۇسسۇل توختىدى.
سىز كېلىشىڭىز بىلەنلا ئۇسسۇل باشلاندى، - دەپتۇ
ۋەزىر.

مەلىكە بولسا، بۇ قېتىم ئادەتتىكى كىيىمى
بىلەنلا ئۇسسۇلغا چىقىپتۇ. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ «ۋاھ
!» دەپتۇ. دە، يەنە ئورنىدىن تۇرغان پېتى ئوردىغا
قاراپ يۈگرۈپتۇ ۋە توپتوغرا قىزنىڭ ھوجرىسىغا
كىرىپتۇ، پادىشاھنىڭ كىرىشى بىلەن تەڭلا مەلىكىمۇ
يەر ئاستىدىكى ئىشىكتىن چىقىپ كەپتۇ.

- ھەي مۇناپىق! - دەپلا پادىشاھ قىزنى قوغلاپتۇ.
مەلىكە كەينىگە يېنىپلا قېچىپتۇ. پادىشاھ كەينىدىن
چۈشۈپ يەر ئاستى يولىدا قوغلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن
ئۇلار ئويۇن قويۇلۇۋاتقان يەردە تەڭلا پەيدا بوپتۇ.
پادىشاھ پۈتۈن ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپتۇ.

پادىشاھ بۇ يىگىتلەرنىڭ ھۈنەر - سەنئەتتە
كامالەتكە يەتكەنلىكىگە ھەيران بولۇپ، نىمە قىلارنى
بىلمەي تۇرۇپ قاپتۇ ۋە ۋەزىردىن مەسلىھەت سوراپتۇ.
- بىز بۇ يىگىتلەرنىڭ تېگى - تەكتىنى
سۈرۈشتۈرۈپ باقايلى، - دەپتۇ ۋەزىر. پادىشاھ
سورىغانىكەن، بۇ يىگىتلەر ئۆزلىرىنىڭ ئاۋات دېگەن
شەھەردىكى ھېكمىخۇن دېگەن ھۈنەرۋەننىڭ
ئوغۇللىرى ئىكەنلىكىنى، ئۇچىلىسىنىڭ ھۈنەردە
كامالەتكە يەتكەنلىكىنى، پادىشاھنىڭ قىزىنى
سۈرىتىدىن كۆرۈپ بۇ شەھەرگە كېلىپ قالغانلىقىنى
سۆزلەپ بېرىپتۇ.

پادىشاھمۇ، ۋەزىرمۇ ۋە ئويۇن - تاماشا كۆرۈپ
تۇرغۇچىلارمۇ يىگىتلەرنىڭ ھۈنەردىكى ماھارىتىگە
ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. پادىشاھ قىزىنى يىگىتلەرنىڭ چوڭىغا
بېرىپ، توي - تاماشا قىلىپ بېرىپتۇ. يىگىتلەر قىزنى
ئېلىپ ئۆز يۇرتلىرىغا كېتىشىپتۇ.
لەقەنباز - يەر قازغۇچى.

تامام - ۋەسسالام، ھا - ھا - ھا! - دەپ كۈلۈپ
كېتىپتۇ.

پادىشاھنىڭ ئۇ قىزغا ئاشىق بولۇپ قالغىنى
خەلىپەت ئۆلىما، بەگلەرگىمۇ مەلۇم بوپتۇ، ھەتتا قىزنى
بەرمىسە، تارتىپ ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ئاتارمەن -
چاپارمەنلەرمۇ بەلگىلىنىپتۇ.

ئاڭغىچە جۈمە ئاخشىمى بوپ قاپتۇ. پادىشاھ
ئوردا ئەھلىنى ئەگەشتۈرۈپ ساراغا بېرىپتۇ. ئويۇنمۇ
باشلىنىپتۇ. ئالدىدا بىر پەس ناخشا - كۈيلەر چېلىنىپ،
ئاندىن ساز ئۇسسۇل پەدىسىگە يۆتكىلىپتۇ. پادىشاھ
بولسا، ئاشىق بولغان قىزنىڭ چىقىشىنى كۆزى تۆت
بولۇپ كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا قىز سەھنىنىڭ بىر
چېتىدىن ئېتىلىپ چىقىپتۇ. دە، ئۇسسۇلغا چۈشۈپتۇ.
پادىشاھ ئاغزىنى ئىچىپ، تۈكۈرۈكىنى يۇتۇپ، قىزدىن
كۆزىنى ئۈزمەپتۇ.

قىز شوخ ئۇسسۇلغا چۈشۈپ راسا قىزغاندا،
پادىشاھنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان بىر ئۆلىماسى ئۇنىڭ
مەلىكە ئىكەنلىكىنى سېزىپ قاپتۇ. دە، دەررۇ
پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا ئېيتىپتۇ. شۇ زامات پادىشاھنىڭ
قاينىقى تۈرۈلۈپتۇ، ئورنىدىن تىك تۇرغان پېتى توپتوغرا
ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئاڭغىچە مەلىكە دادىسىنىڭ
ئۆگىۋەتكەن يوق قايتقانلىقىنى سېزىپ، دەررۇ ئۇسسۇلنى
توختىتىپتۇ. دە، كىيىمنى يۆتكەپ، يەر ئاستىدىكى
يول بىلەن قۇيۇندەك يۈگرەپ ئۆز ئۆيىگە كىرىپ،
ھېچنىمىنى كۆرمىگەن ئادەم بولۇپ يېتىۋاپتۇ.

ھايال ئۆتمەي پادىشاھ ئىككى جالالتى
ئەگەشتۈرۈپ، قولغا مەشئەل تۇتۇپ، مەلىكىنىڭ
ئۇخلاۋاتقان ئۆيىگە كىرىپ كەپتۇ. قارىسا مەلىكە
دۇنيادىن بىغەم ئۇخلاۋاتقان. پادىشاھ تۇيدۇرماي
قايتىپ چىقىپ كېتىپتۇ. پادىشا ئەتىسى ھېلىقى
ئۆلىمانى: «قىزىمغا ھاقارەت قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن»
دەپ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ، لېكىن ئۇنى
ئۆلتۈرگەنلىكىنى ھېچكىمگە ئۇقتۇرماپتۇ. شۇ كۈندىن
باشلاپ پادىشاھنىڭ كۆڭلى غەش بوپتۇ، لېكىن
قىزنى ئېلىش ئۈچۈن توي تەييارلىقنى توختاتماپتۇ.
يەنە بىر جۈمەمۇ كېلىپ قاپتۇ. پادىشاھ خېلى
بۇرۇنلا ساراغا بېرىۋاپتۇ، ئەمما ئۇنىڭ كۆڭلىدىن
ئۆلىمانىڭ سۆزى ھېچ چىقماپتۇ. ئويۇن باشلىنىپ قىز
ئۇسسۇلغا چۈشۈپتۇ. پادىشاھ راسا سىنچىلاپ قاراپ
ئۆزىنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى يۈرىكى تۇيۇپتۇ، بىراق
يەنە ئىشەنمەپتۇ. شۇڭا ۋەزىرگە:

- ئەي ۋەزىر، سەن بىر نەرسە سېزىۋاتامسەن؟ -
دەپ سوراپتۇ. ۋەزىر:

- يوقسۇ، ھېچ نەرسە سەزگىنىم يوق، جانابلىرى،
بىرنەرسە سېزىۋاتامدىلا؟ - دەپ پادىشاھتىن سوراپتۇ.

چىچەكلەردىن جانلانغان ئويلار

دىلدۇز تېلمان ھەسەن (ئامېرىكا)

ھەممە جانلىق مېھرىگە موھتاج،
مېھىر بىلەن چاقىنار جۇلالىق.
ئەكس ئېتەركەن تەكرار ئۇ مېھىر،
ئالغان قەلب بولسا ئىنساپلىق.

باراڭ لازىم سۆسۈن چىچەككە،
ئىنسانغا ھەم جان دوست، قېرىنداش.
زەرەر بېرەر «دوست» مۇ، «باراڭ» مۇ،
توسماق بولسا نۇرنى بىر تۇتاش.

كۈچ تىلەيمەن مېھىر چاققانغا،
ئىنساب، ئىمان مېھىر ئالغانغا.
قارا سايە بىمادار بولسۇن،
گۈلگە تولسۇن مېھىرلىك دۇنيا.

2017-يىل 20-مارت، كاليفورنىيە، ئامېرىكا

باش باھارنىڭ ھىدى ھەر ياندا،
چىچەكلەرگە تولغان بۇ زېمىن.
باراڭدىكى سۆسۈن چىچەكلەر،
تارتتى دىققەت، قادالدى زېھىن.

جۇلالىنىپ باراڭنى بېزەپ،
تەبىئەتكە قوشۇپتۇ ھۆسن.
سېخى قۇياش مېھرىگە چۆمۈپ،
نۇر چىچىپتۇ سەبدە رەڭ سۆسۈن.

ھاياجاندا سۈرەتكە تارتتىم،
كۆرۈم، قەلبىم يەتمىگەچ شۇ ئان.
تارتماق ئۈچۈن قارشى تەرەپتىن،
ئۆتتۈم، قالدىم قېتىپ شۇ ھامان!

كۆز چاقىناتقان ئۇ سۆسۈن قېنى؟
رەڭ ئۆزگەرگەن كۈل رەڭگە بىردىن.
تەكرار، تەكرار باقتىم، ئىزدىدىم،
ئەسەر يوققۇ ئۇ جەزىمداردىن.

جانغا كىردى ئۇيقۇچان ئويلار،
جاۋاب ئىزدەپ سوئاللىرىمغا.
كۈنمۇ سەۋەب ياكى چىچەكمۇ؟
باغلىقمۇ يا نەدىن بېقىشقا؟

كۆك ئاسماندا نۇرلانغان قۇياش،
مېھرىن چاچار پۈتۈن چىچەككە.
بىر تەرەپتە ھېچ توسالغۇسىز،
قارا سايە ئۇ بىر تەرەپتە.

كۈچ ئېلىشار نۇر ۋە ئۇ سايە،
ئىنساب، ئىمان ئاخىرقى مەنزىل.
بىرى كۈچەر تىكلىمەك ئۈچۈن،
بىرى بولسا بۇزماققا ھازىر.

ئۇيغۇرچە - ئەرەبچە سېلىشتۇرما ماقال - تەمسىللەر

فارۇق ئۇيغۇرۇللاھ تەييارلىغان

ئاقىلغا ئىشارەت نادانغا جۇۋالدۇرۇز.
العبد يقرع بالعصا والحر تكفيه الإشارة.

ئالدىرغان يولدا قالار.
في العجلة الندامة وفي التأني السلامة.

ئالم ئۆلدى، ئالم ئۆلدى.
موت عالم كموت أمة.

ئەتىدىكى قۇيرۇقتىن بۈگۈنكى ئۆپكە ياخشى.
اصلاح الموجود خير من انتظار المفقود.

بۇغداي نېنىڭ بولمىسا، بۇغداي سۆزۈڭ يوقىدى.
جراحات السنان لها إلتئام، و لا يلتام ما جرح اللسان.

بالا قازا تاق كەلمەس، بەخت ئامەت قوش كەلمەس.
المصائب لاتأتي فرادى.

بۈگۈن ماڭا ئەتە ساڭا.
يوم لك ويوم عليك.

بۈگۈنكى ئىشنى ئەتەگە قويما.
لا تؤجل عمل اليوم إلى الغد.

تاغدا يولۋاس بولمىسا مايىمۇن پادىشاھ.
الأعور في وسط العميان ملك.

تۆمۈرنى قىزىغدا سوق.
اضرب الحديد وهو حامي.

تىرىشقان تاپار، تاشقا مىخ قاقار.
من جد وجد ومن زرع حصد.

تىلىسەڭ تاپارسەن.
اطلب تظفر.

جاندىن كەچمگۈچە جانانغا يەتكىلى بولماس .
من لم يركب الأهوال لم ينل المطالب .

چاۋاك بىر قولدىن چىقمايدۇ .
يد واحدة لاتصفق .

ساغلام تەندە ساپ ئەقىل .
العقل السليم في الجسم السليم .

سەۋر قىلساڭ غورىدىن ھالۋا پۈتەر .
الصبر مر وحلو جناه .

سېۋەتكە سۇ ئۇسۇپتۇ .
هو يرقم على الماء .

شامال چىققاندا ئارا ئات .
اهبت رياحك فاغتنمها .

قازاندا نېمە بولسا ، چۈمۈچكە شۇ چىقىدۇ .
وكل اناء بالذي فيه ينضح .

قاغا بالام ئاپئاق ، كىرپە بالام يۇمشاق .
القرد بعين أمه غزال .

قاغا بىلەن دوست بولساڭ يېيىشك پوق .
وكل قرين بالمقارن يقتدي .

قول يەتمىگەن شاپتول ئاچچىق .
العين بصيرة واليد قصيرة .

قورقۇنچاق مىڭ قېتىم ئۆلىدۇ ، باتۇر بىر قېتىم .
الجبان يموت ألف مرة ، والشجاع مرة .

قۇشقاچنىمۇ قاسساپ سويسۇن .
أعط القوس باريتها .

كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال .
زاد الطين بلة .

كۆرۈنگەن تاغ يىراق ئەمەس .
كل آت قريب .

كۆزدىن يىراق ، كۆڭۈلدىن يىراق .
البعيد عن العين بعيد عن القلب .

كۆڭۈل - كۆڭۈلدىن سۇ ئىچەر .

القلب رسول القلب.

گۈلدۈرى بار، يامغۇرى يوق.
فلان برق بلا مطر، وشجر بلا ثمر.

موللا كۆپ يەردە قوي ھارام.
من كثرة الملاحين غرقت السفينة.

مىڭ ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا.
ليس الخبر كالمعاينة.

نادان دوستتىن ئەقىللىق دۈشمەن ياخشى.
عدو عاقل خير من صديق جاهل.

ھەرىكەتتە بەرىكەت.
الحركة بركة.

ھەسەتخورغا ئارام يوق.
لا راحة للحسود.

ئوتنى كىم تۇتسا شۇنىڭ قۇلى كۆيەر.
لا تحرق النار إلا رجل واطيها.

ئورنى كىم كولىسا شۇ چۈشەر.
من حفر حفرة لأخيه وقع فيه.

ئۆلگەندىن كېيىن ياسىن ئوقۇپتۇ.
انك تضرب في حديد بارد.

ياللاڭ ئاياغ سۇدىن قورقماپتۇ.
انا الغريق فما خوفي من البلل.

يالغانچىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام.
حبل الكذب قصير.

يوتقانغا بېقىپ پۇت سۇنغىن.
على قدر لحافك مد رجليك.

يىلان چېقىۋالغان ئادەم ئارغامچىدىن قورقۇپتۇ.
الذي تقرصه الحية يخاف من الحبل.

تۈرك ئەدەبىياتىدىكى مۇنازىرە ژانىرى

گۈنار يارىزنىڭ (شۋىتسىيە)

ئىنگىلىزچىدىن زۇلھايات ئۆتكۈر تەرجىمىسى

مېۋە-چېۋىلەرگە قارىتا مۇنازىرىسى بايان قىلىنغان. ئوسمانلى ۋە يېڭى تۈرك ئەدەبىياتىدا بولسا، گېنىنىڭ ئوسمانلى تۈرك ئەدەبىياتى توغرىسىدىكى بايانلىرىغا ئاساسەن مۇنداق نامايەندىلەرنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. شائىر لامىنىڭ «باھار ھەققىدە مۇنازىرە»، «باھار ۋە كۈزنىڭ مۇنازىرىسى»، «باھار ۋە قىشنىڭ مۇنازىرىسى»، شائىر نەۋىنىڭ «تۇتقۇش ۋە قاغىنىڭ مۇنازىرىسى» قاتارلىقلار. يەنە لىتمان تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «توي ھەققىدىكى ئەرمىنىيە-تۈرك مۇنازىرىسى» بولۇپ، بۇ مۇنازىرە گەرچە شەكىل جەھەتتىن مۇنازىرە تۈرىنى ئالغان بولسىمۇ، لېكىن مەزمۇن جەھەتتىن كېلىپ نەشر قىلغان «چېكىملىك، ئىچكىلىك-رەڭ بايانى» ناملىق چۆچەككە ئوخشايدۇ دەپ قارايمەن.

مۇنازىرە ژانىرى يەنە باشقا تۈرك ئەدەبىياتلىرىدىمۇ ئۇچرايدۇ. مەسىلەن، خالىپىنىڭ «فىنلاندىيىدىكى شەرق نامايەندىلىرى توپلىمى»دا قازان تاتارلىرى ۋە باشقىرىنىڭ مۇنازىرە ئەسەرلىرىنى تىلغا ئالغان. دېمەكچىمەنكى، مۇنازىرە سەرلەۋھىسى نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قىزىقىشى ۋە دىققىتىنى قوزغىغان.

«ئات بىلەن تۆگىنىڭ مۇنازىرىسى» ئېتنولوگىيىلىك، فولكلور ۋە ئەدەبىي قىممەتكە ئىگە مۇنازىرە ئەسىرى بولۇپ، مۇشۇ ئەسىرنىڭ دەسلەپىدە قەشقەردىكى مۇھەممەت ئەلى داموللام تەرىپىدىن تەمىنلەنگەن.

قەشقەردىكى مىسسىئونېر گۇستاف راجۇپىتنىڭ ئايالى خانىزا راجۇپىتنىڭ 1961-يىلى 20-نويابىردا ماڭا يازغان خېتىغا ئاساسلانغاندا، مۇھەممەت ئەلى داموللا ئەنگىلىيەنىڭ قەشقەردىكى ئەلچىخانىسىغا ۋە شۋىتسىيە مىسسىيونېرلار بازىسىغا تەكلىپ قىلىنغان تىل ئوقۇتقۇچىسى ئىكەن. كېيىنچە ئۇ كىشى يەنە مىسسىيونېرلارنىڭ ئۇيغۇرچە ئەسەرلەرنى نەشر قىلىش ئىشلىرىدا ئەدەبىي مەسلىھەتچى بولغانىكەن. ئۇ 1850-يىللىرى تۇغۇلغان بولۇپ، بۇ مۇنازىرە ئەسىرىنى يازغاندا 50-60 ياش چاغلىرى ئىكەنلىكى تەكىتلەنگەن. «ئاتنىڭ بايانى» ۋە «تۆگىنىڭ بايانى» دىن ئىبارەت يەنە بىر پارچە مۇنازىرە مىسسىيونېر سىگرىد موئېننىڭ

شېئېرىيەتتىكى مۇنازىرە ژانىرى ئەرەب ۋە پارىس ئەدەبىياتىدا تونۇلغان بولۇپ، ئەڭ دەسلەپكى مۇنازىرە مەھمۇد قەشقەرىنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» ناملىق ئەسىرىدىكى «ياز ۋە قىش مۇنازىرىسى» بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەڭ تولۇق ۋە ئەڭ مۇكەممەل بولغان مۇنازىرە شېئېرىيىتى تۈرك ئەدەبىياتىدىكى رۇستەموۋنىڭ «15-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزبېك شېئېرىيىتى» ناملىق كىتابى بولۇپ، ئۇ كىتابتا بىر پۈتۈن باب (201-239) نەۋائىدىن بۇرۇنقى ئۆزبېك شائىرلىرىنىڭ ئەسەرلىرى ئورۇن ئالغان. بولۇپمۇ، ئەخمەدنىڭ «مۇزىكا ئەسۋابلىرىنىڭ مۇنازىرىسى»، ئامىرنىڭ «نېشە ۋە مەينىڭ مۇنازىرىسى»، يارقىنىنىڭ «ئوق ۋە ياننىڭ مۇنازىرىسى» قاتارلىق ئۈچ مۇنازىرە ناھايىتى تەپسىلىي بايان قىلىنغان.

يەنە بىر ئەلىشىر ناۋائىنىڭ «مۇھاكەمەتۇل لۇغەتەين» ناملىق كىتابىدىمۇ تۈرك تىلىنىڭ پارىس تىلىغا قارىغاندا بۇ مۇنازىرە ژانىرىنى تېخىمۇ جانلاندۇرغانلىقىنى قەيت قىلىنغان. تاشكەنت توپلانمىلىرىدىمۇ «چاي ۋە كۆكنارنىڭ مۇنازىرىسى» خاتىرىلەنگەن بولۇپ، مەن ئۇنىڭ ئەسلى قول يازمىسىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمىدىم. بۇھەقتە بۇ شېئىر فۇرۇلىنىڭ «نەشە ۋە مەي» ناملىق شېئىرىغا تەقلىد قىلىپ يېزىلغان، دېگەن قاراشلارمۇ بار. مەلۇم مەنىدىن ئۆزبېك ئەدەبىياتىدىكى مۇنازىرە كىلاسسىكلارغا تەقلىد قىلىنغان دېيىشكەمۇ بولىدۇ.

ئۆزبېك ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسچىسى ھەمىزە ھاكىمزا ئەلىيازى (1889-1929) نىڭ «قايسى مېۋە ئەڭ ياخشى» ناملىق شېئىرى بۇنىڭ ئىسپاتى بولالايدۇ. بۇ شېئىرنىڭ تېمىسى ئۆزۈم 1936-يىلى نەشر قىلغان ئۇيغۇر تىلىدىكى «مېۋىلەرنىڭ بايانى» ناملىق مۇنازىرىگە ئوخشايدۇ. مەن نىيازىنىڭ ئەسىرىنى قولغا كەلتۈرۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولالمىدىم، شۇڭا بۇ ئىككى ئەسەرنى ئۆز-ئارا تەپسىلىي سېلىشتۇرۇشقا مۇۋەپپەقىيەت بولالمىدىم. ھەر ئىككىلا ئەسەردە ئۆزۈك تىلغا ئېلىنغان. نىيازىنىڭ مۇنازىرىسىدە بولسا، پەقەت گىلاسنىڭ بايانى تىلغا ئېلىنغان، مېنىڭ قەشقەردىن توپلىغان ماتېرىيالىمدا بولسا گىلاستىن باشقا 14 تۈرلۈك

ئۆز-ئارا باغلىنىپ مەزمۇن ئىپادە قىلىنغان.
مەن 1978-يىلى قەشقەرگە بارغان ۋاقتىدا قەشقەر
پىداگوگىكا ئىنستىتۇتىدىكى بىلىملىك ئوقۇتقۇچىلارغا بۇ
مۇنازىلەرنى كۆرسەتكەن ۋاقتىدا ئۇلار تېكىستتىكى كۆپ
قىسىم سۆزلەرنى ئۆزلىرىنىڭ چۈشىنىلمىگەنلىكىنى ئېيتتى.
بۇنىڭدىن بىز ئۆز زامانىسىدىكى ئەدەبىي تىل بولغان
چاغاتاي تىلىنىڭ يوقىلىشقا مېڭىپ ئەرەب ۋە پارس
تىللىرىنىڭ تەسىرىگە كۆپ ئۇچرىمىغان يېڭى بىر خىل
ئەدەبىي تىلنىڭ ئۇنىڭ ئورنىنى ئالغانلىقىنى كۆرىۋالالايمىز.

ئۇيغۇرچە ئەسەرلەر توپلىمىغا كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، ئەسەر
خوتەندە خاتىرىلەنگەن، شۇڭا خوتەن شېۋىسى بويىچە
ئېلىنغان سۆزلەرنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. مەسىلەن،
«تۆگە»، قەشقەر شېۋىسىدە «تۆگە»، خوتەن شېۋىسىدە
«لوتا»، قەشقەر شېۋىسىدە «بوتا» قاتارلىقلار. بۇ ئىككى
خىل ۋارىيانتتىكى مۇنازىرىنىڭ سۆزلۈكلىرى ئەرەپ ۋە
پارسچە سۆزلۈكلەردىن خالىي بولۇپ، ساپ ئۇيغۇر تىلىدا
يېزىلغان ئەسەر دېيىشكە بولىدۇ. كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى
كىشىلەرنىڭ سودا-سېتىق ۋە مال-ۋاران بېقىشتىكى
پائالىيەتلىرى يۇقىرى سەۋىيەلىك ئەدەبىي ۋاسىتىلەر بىلەن

(Some notes on EasternTurki(New Uighur)munazara literature»by Gunnar Jarring(1907–2002»
Lund:LiberLäraomedel/Gleerup,1981
Scripta Minora Regiae Societatis humaniorum litterarum Lundensis»,Nr 1980/1981»

A ئات بىرلە تۈۋىنىڭ سۆزلەشكەنى

بىر كۈنى ھەزرەتى سۇلايمانى
يىغىلىپ جەمى بولدى بارچە ھەيۋاننى
ئول^[1] كۈنى بولدى بىر ئاجايىپ جەڭ
سۆزلىشىپ تۇرقى ھالى رەڭگارەڭ
تۆگە دېدى ئېي ئات كۆنى^[2] قاق
بۇ كۈن مېنىڭ ساڭا شەپقىتىمگە باق
ھەر قاچان چوڭ تۇرۇر مەن سەندىن
يۇقارى ئولتۇرماقنىڭ نە ھەد^[3] مەندىن
پەرق قىلماس سېنى پادىشاھى قۇۋۋەت
ئاتقۇچى يا پادىچى ۋە يا تورغە
ھەر كىشى ئۆرسەلەر^[4] ئۇچاڭغا تايلاق
چاپارسەن رۇم بىلەن شام^[5] ۋە ئىراق
سېنى مەندۇر قويچىلەر بىلەن ئەلگەكچى
ھەر قەدەمدە ئۇرادۇر ئۇچاڭغا ئون قامچى
قېرىغاندا سېنى ئەھل^[6] باقمايدۇر
بىر مىنىپ باققاي دەپ بىر نېمەسنى ئۇچاڭغا يايمايدۇر
ئىگىرىڭنى يۈدۈپ يۈرەرسەن ئىگەرچىمۇ ئېدىڭ
ئول نېمەڭ قاپ - قارادۇر كۆمۈرچىمۇ ئېدىڭ
سۆرتىڭدۇر ۋەلى مەسلى^[7] ئىشەك
كۆشەمەيدۇرسەن^[8] كۆشەڭدە^[9] باردۇر دۈرشەك^[10]
قېرىغاندا ئالەدۇر سېنى ئابدال

كۆپ جاپا بىلەن ئۇچاڭغا ئۇرادۇر دۇمبال^[11]
خۇرجۇن ئارتىپ مەندۇر سېنى قەلەندەرلەر
يورغىلاپ ماڭماقنىڭنى خىتاي دەرلەر
بېدىكلەر باقەدۇر تېشىڭنى ئېچىپ
ئالەمسە يۈرۈرسەن يوتاڭغا چىچىپ

تۆگە قىلدى ئۆزىنى كۆپ تەرىپ
باشقىلەردىن ئۆزىنى ئايرىپ
مەندۇرمەن بۇ جاھاندا بىر شاھى
بىقۇسۇر ۋە چىرايلىق ۋە ماھى
كۈچۈم باردۇر رۇستەم داستاندىك
تەققى-تۇرقۇم سام^[12] ۋە نارىماندىك^[13]
بىر ئاتىم تىۋەدۇر^[14]، يەنە بىرى ئۇشتۇر^[15]

※ ※ ※

شۆھرەتىم خەلقارا ئەمەس مەستۇر^[16]
خۇش چىرايلىقدۇر مېنىڭ مېڭىش-تۇرۇشۇم
يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ دۇكان قۇرۇشۇم.
مەست بولسام بېلىمنى مۈكچەيتىپ
غەزەل ئوقۇيمەن كۆزلەرىمنى چەكچەيتىپ
قىز-جۇۋانلار ماڭا نەزارە^[17] قىلۇر
نۇر ئۆلەشتۈرگەندە مەن تولا ئالغان
بارچەلەرگە كەلمەي ھاڭ باقىپ^[18] قالغان
ئەمدى تۆگە قىلدى تەرىپ ئېتىپ،
نۆبىتى كەلدى ئەمدى ئاتقە يېتىپ
ئات دېدىكى ئەمدى سۆزەمنى قىلاي
يەنەمۇ سۆزەڭ قالدىمۇ ئاڭلاي
تەرىپ ئەتتىڭ ئۆزەڭنى دوققا ماڭلاي
مانا ئەمدى تەرىپ ئېتىپ ئۆزۈم داڭلاي.
بىھاياسەن قارا يۈز خۇدا ئۇرغان
تەڭرىنىڭ دۈشمەنى لەبى^[19] چەك ئۇرغان.
يېيىشك پىچان ۋە يانتاق
توپراقنىڭ خىتاي ۋە يا قالماق
چارۋىدارلار سېنى ئوتانغا سالۇر،
جوتىلەيدۇر^[20] سېنى چارۋى باغىدە^[21]،
ۋاقىرايسەن يەنە ئۆرەر^[22] چاغىدە
سەندە كۈچ بار ئەقىل بىرلە دانىش^[23] يوق
قورسەقىڭدە باردۇر ئون ئالتە زەمبىل يوق،
ئۇساغاندە قېتىپ قالۇر مايلاقنىڭ
كۈندە باردۇر ساڭا يىگىرمە بەش تايلاقنىڭ
كاجلىقىڭدىن سىيەرسەن ئارقاڭگە
قالدى مىراس سېنىڭ بالاۋاقەڭگە
تاڭرىتەئەلا سېنى مال دەپ ياراتقان ئەمەس
بەدمۇقامدۇر^[24] دەپ سىفەت^[25] قىلغان ئەمەس
كوچەلەردە سېنى بالەلەر قويىلەر^[26]
خادا بىلەن چوقالەرىڭگە ئۇرۇپ ئوڭلار
يۈك قويىلەر ئۇچاڭغا بەسى ئېغىر
كۆپ مۇشەققەتلەر بىلەن قىلۇرلەر يېغىر
تەڭرىتەئەلا بىزلەرنى ئەزىز ياراتقەندۇر

پادىشا بەگلەرگە تاراتقان دۇر
ياراتىپتۇر تۆھپە قىلىندى پادىشاھلەرگە
بەرمەدى فەقىر مىسكىن گېدايلەرگە^[27]
ئارغىماق كەلسە ئەگەر بۇ دىيارلەرگە
كىم يېتەر قەدرى قىممەت باھالەرگە
مۇرتىزاغا بولۇپ ئېدىم دۇلدۇل
مەركەب ئارادۇر غۇنچە ماناند گۈل

تۈگەننىڭ ئوقۇغان بېيتى B

تۇرقۇم بار ئىگىز تايىدەك
ئولتۇرۇپ قويۇشۇم سېرىق يايىدەك
قىز ئوغۇللار ماڭا نىزارا قىلۇر
مېنىڭ ئۈچۈن يۈرەكلەرنى پارە قىلۇر
خوش ئاجايىپ رۇرۇ مېنىڭ مېڭىش تۇرۇشۇم
يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ دۇكان قۇرۇشۇم
ئاتنىڭ بېيتى
كالىپۇكۇڭ باردۇر بىر يېرىم چارەك^[28]
قۇيرۇقۇڭ باردۇر تۆت ئىلىك^[29] چارەك
ئوتۇنچىلەر سېنى ئوتەنغا سالۇر
ماڭماساڭ پالتا بىلەن لوتاڭغا^[30] سالۇر
ئۇسسۇلۇقتىن قۇرۇپ قالۇر مایاقلۇڭ
كۈندە باردۇر لوتاڭغە بەش تايىقلۇڭ
تۈگىنىڭ بېيتى
سېنى مەنەر ئەلگەكچى بىرلە قەلەندەرلەر
ماڭماساڭ بازارغە سېلىپ ساتاي دەلەرلەر
ئىگەرىڭنى يۈدۈپ تۇرۇپ سەن ئىگەرچىمىڭنىڭ
تاشلىقنىڭ^[30] قارا تۈرەدۇر كۆمۈرچىمىڭنىڭ

بىر قىسىم سۆزلەرنىڭ مەنىسى:

[1] ئۇ	[12] سام خەلقى	[24] ئىلىم بىلىم
[2] تېرىسى	[13] پارس خەلقىنىڭ ئەجدادى	[25] قانئىدە - يوسۇن بىلمەيدىغان
[3] ھەددىنىڭ	[14] تۈگە	[26] سۈپەت
[4] ئۇرسا	[15] ئاتاقلىق، داڭلىق	[27] قوغلار
[5] رىم ۋە دەمەشەق	[16] ساپ، پاك	[28] گادايلىرغا
[6] جامائەت	[17] نەزەر سېلىش	[29] كىلو
[7] تۇرقى	[18] ھاڭۋېقىپ	[30] غېرىچ
[8] كۆشىمە سىلىك	[19] تەرىپىدىن	[31] لوکا
[9] چوققا	[20] يېتىلەيدۇ	[32] قۇرساق
[10] چۈلۈۈر	[21] ئارغامچا	
[11] دۇمبا	[22] ئۇرۇش	

قازاقستانلىق ئۇيغۇر يازغۇچى ئەخمەتجان ھاشىرى تۈرك دۇنياسى دراما يېزىش مۇسابىقىسىدە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى

دېراما مۇكاپاتى» نى بەرگەن ياۋرو-ئاسىيا يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە پۈتۈن ئۇيغۇر خەلقى نامىدىن رەھمەت ئېيتىدىغانلىقىنى بايان قىلدى. تونۇلغان يازغۇچى ئەخمەتجان ھاشىرى ئەپەندى ئۆزىنىڭ بۇ مۇكاپاتقا ئېرىشكەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن قازاقستاندىكى ئۇيغۇر ۋە قازاق زىيالىيلىرىنىڭ ئىنتايىن خۇرسەن بولغانلىقىنى بايان قىلدى.

مۇكاپاتقا ئېرىشكەن «چارباغ» ناملىق دراما ئەسەردە، 1941 ~ 1945 - يىللىرى ئارىسىدىكى سوۋېت-گېرمان ئۇرۇشى مەزگىلىدە سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، سىبىرىيىگە سۈرگۈن قىلىنغان، ئالمۇتا شەھىرى يېنىغا جايلاشقان «چارباغ» يېزىسىدىكى بىر ئۇيغۇر موماينىڭ ھاياتى بايان قىلىنغان. بۇ دراما يېقىندا قازاقستان ئۇيغۇر تىياتىرى تەرىپىدىن سەھنىگە قويۇلدىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بۇ ئەسەر تۈركچىگە تەرجىمە قىلىندىكەن.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ پەخىرلىك يازغۇچىسى ئەخمەتجان ھاشىرى ئەپەندىم بۇ يىل 79 ياشقا كىرىپ قالغانلىقىغا قارىماي ئىجادىيىتىنى داۋاملاشتۇرماقتا. ئۇ ھازىرغىچە سەككىز دراما ئەسىرى يازغان بولۇپ، ئۈچ ئەسىرى خەلقئارالىق مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ھەمدە ئەخمەتجان ھاشىرىغا قازاقستان پىرىنسىپىنى نۇرسۇلتان نازاربايىف

بۇ يىل تۈركىيە مەدەنىيەت ۋە ساياھەت مىنىستىرلىكىنىڭ قوللىشى بىلەن ياۋرو-ئاسىيا يازغۇچىلار بىرلىكى ئۆتكۈزگەن، 2-نۆۋەتلىك خەلقئارالىق «قورقۇت ئاتا دراما يېزىش مۇسابىقىسى» دا نەتىجە قازانغانلارغا مۇكاپات تارقىتىش مۇراسىمى، تۈركىيەنىڭ پايتەختى ئەنقەرەدىكى خەلقئارا تۈركىي مىللەتلەر مەدەنىيەت - سەنئەت تەشكىلاتىنىڭ زالىدا ئۆتكۈزۈلدى. ئەزەربەيجان، رۇسىيە فېدېراتسىيەسى، مولدوۋا، قازاقستان، ئىران، ئىراق ۋە تۈركمەنىستان قاتارلىق دۆلەت ھەم رايونلاردىن 48 يازغۇچى قاتناشقان مۇسابىقىدە قازاقستانلىق ئۇيغۇر يازغۇچى ئەخمەتجان ھاشىرىنىڭ «چارباغ» ناملىق دراما ئەسىرى بىرىنچىلىككە ئېرىشتى.

مۇكاپات تارقىتىش مۇراسىمىدا ئەخمەتجان ھاشىرىنىڭ مېدالىنى پارلامېنت ئەزاسى، سابىق مەدەنىيەت ۋە ساياھەت مىنىستىرى نەبى ئاۋجى بەردى. مۇراسىمغا تۈركىيە مەدەنىيەت ۋە ساياھەت مىنىستىرىنىڭ مۇئاۋىنى گۈلەر يايما، ياۋرو-ئاسىيا يازغۇچىلار بىرلىكى رەئىسى ياقۇپ ئۆمەرۇغلى قاتارلىقلار قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى.

ئەخمەتجان ھاشىرى مۇراسىمدا قىلغان نۇتقىدا ئۇيغۇرلارنىڭ تارىختا بۈيۈك مىراسلارنى ياراتقان بۈيۈك خەلق ئىكەنلىكىنى، ئۆزىگە «دەدە قورقۇت

ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى تەرەققى قىلدۇرۇش ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان تۆھپىلەر قوشتى. نۇرغۇنلىغان قازاق يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئۇيغۇرچىلاشتۇردى. قازاقىستان ئەدەبىيەت-مۇھىم ئورۇنغا ئىگە بولغان زىيا سەمەدى، خىزمەت ئابدۇلىن، خېلىل خامرايېۋ، نۇر ئىسرائىلوۋ، جەمالەتتىن بوساقوۋ قاتارلىق ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ پەخىرلىك يازغۇچىلىرىنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن ئەنئەنىۋى مەدىنىي مىراسلىرىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىدۇ. ئۇ نۇرغۇنلىغان مىللى ۋە خەلقئارا دۆلەتلىك مۇكاپاتلارنى ئالغان قازاقىستاننىڭ مەنەتكەش ئەدەبىياتچىسىدۇر» دەپ يازغان.

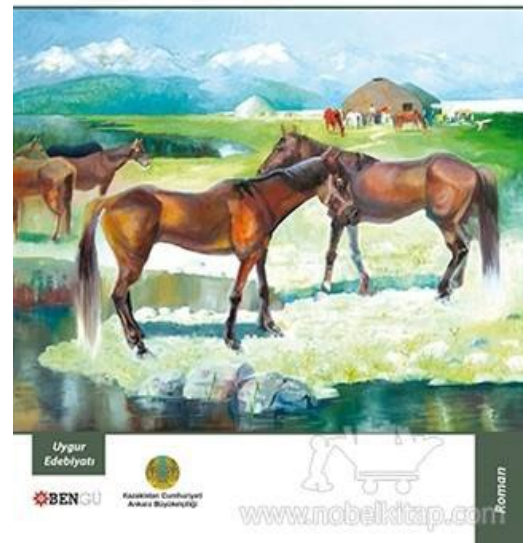
تەرىپىدىن «تۆھپىكار ئەدەبىياتچى» مېدالى بېرىلگەن. يازغۇچىنىڭ «ئىدىقۇت» ناملىق تارىخى رومانىنىڭ تۈركچە تەرجىمىسى، 2016-يىلى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئەنقەرە ئەلچىلىكى تەرىپىدىن نەشر قىلدۇرۇلغان ئىدى.

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئەنقەرە ئەلچىخانىسىنىڭ باش ئەلچىسى جانسېپىت تۇيمېبايېۋ، «ئىدىقۇت» رومانىنىڭ «تەقدىم» ئۈچۈن يېزىلغان مەخسۇس بېتىدە «قەدىرلىك يازغۇچىمىز ئەخمەتجان ھاشىرى، ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرى قازاق رادىئوسى، قازاقىستان يازغۇچىلار بىرلەشمىسىدە خىزمەت قىلىپ قازاق

İDİKUT

AHMETCAN AŞIRI

رەسىملەرنىڭ چۈشۈندۈرۈلۈشى

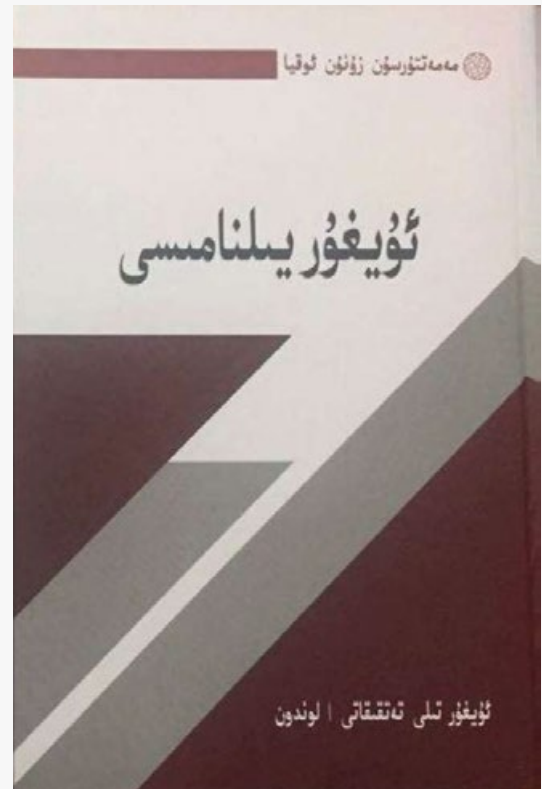
ئالدىنقى بەتتىكى رەسىم: ھۆرمەتلىك يازغۇچى ئەخمەتجان ھاشىرى سۆز قىلماقتا.

بۇ بەتتىكى ئوڭدىكى بەتتىكى رەسىم: ئاپتونىڭ تۈركىيەدە نەشر قىلىنغان «ئىدىقۇت» ناملىق رومانى.

بۇ بەتتىكى سولدىكى بەتتىكى رەسىم: ئىلگىرى مائارىپ مىنىستىرى، ساياھەت ۋە مەدەنىيەت مىنىستىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن پارلامېنت ئەزاسى نەبى ئاۋجى ئەپەندى (ئوڭدا) يازغۇچى ئەخمەتجان ھاشىرىغا (سولدا) مۇكاپات تاپشۇرۇپ بەرمەكتە.

كىتاب ئۇچۇرى:

ئۇيغۇر يىلنامىسى

«ئۇيغۇر يىلنامىسى» ناملىق چوڭ ھەجىملىك، ئۇنىۋېرسال تارىخ كىتابىنى لولىدون «ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتى» نەشر قىلدى. ئۇيغۇر زىيالىيسى مەمتۇرسۇن زۇلۇن ئوقيا يازغان 912 بەتلەك چوڭ ھەجىملىك ئەسەردە يۇرتىمىزنىڭ مىلادىيىدىن بۇرۇنقى ئىپتىدائىي دەۋرىدىن باشلاپ 1985-يىلىغىچە بولغان ۋەقەلەر بايان قىلىنغان. يەنە يۇرتىمىزنىڭ تارىخ - مەدەنىيىتى، قۇرۇلغان دۆلەتلەر، خانلار تەزكىرىسى، بىتىم-شەرتنامىلەر، تىل-يېزىق تارىخى، جەمئىيەت قۇرۇلمىسى، مەمۇرىيەت تارىخى، مەمۇرىي جۇغراپىيە، تارىخىي شەخسلەر ۋە ئىجتىمائىي - سىياسىي رېئاللىقى ھەققىدە نۇرغۇن قىممەتلىك مەزمۇنلار يىغىنچاق بايان قىلىنغان بولۇپ، قىسقىچە ئۇيغۇر قامۇسى دەپ قاراشقا بولىدۇ. ئاپتور تارىخىي ۋەقەلەرنىڭ پاكىتلىق خاتىرىلىرىنى توپلاپ رەتلىگەن. ئەسەردە دۆلەت ئىچى - سىرتىدا نەشر قىلىنغان كۆپلىگەن ئۇيغۇر تارىخىغا ئائىت نوپۇزلۇق ئەسەرلەردىكى تارىخىي ۋەقەلەرنى يىل تەرتىپى بويىچە رەتلەپ چىقىلغان بولۇپ، ئۇيغۇر تەتقىقاتچىلارغا پاكىت مەنبەسى تەمىنلەش، ئۇيغۇر ھازىرقى زامان كىملىكىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە ھازىرقى ئەھۋالى ھەققىدە ئومۇميۈزلۈك پاكىتلىق ماتېرىيال بولۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، دىياسپورا دىكى ئۇيغۇرلارغا ئۇيغۇر كىملىكىنى تونۇشتا ھەم تونۇشتا كەم بولسا بولمايدىغان زۆرۈر مۇھىم ئوقۇشلۇق ھېسابلىنىدۇ.

بۇ كىتاب مەزمۇن جەھەتتىن چوڭ جەھەتتە ئىككىگە بۆلىنىدۇ:

بىرىنچى بۆلەك پاكىت قىسمى: مىلادىيىدىن بۇرۇنقى ئىپتىدائىي دەۋرىدىن باشلاپ 1985-يىلىغىچە

بولغان ئۇيغۇر تارىخىنى شەكىللەندۈرگەن ۋەقەلەر

ئىككىنچى بۆلەك ماتېرىيال قىسمى: يۇرتىمىز تارىخىغا مۇناسىۋەتلىك دۆلەتلەر يىلنامىسى، خانلار

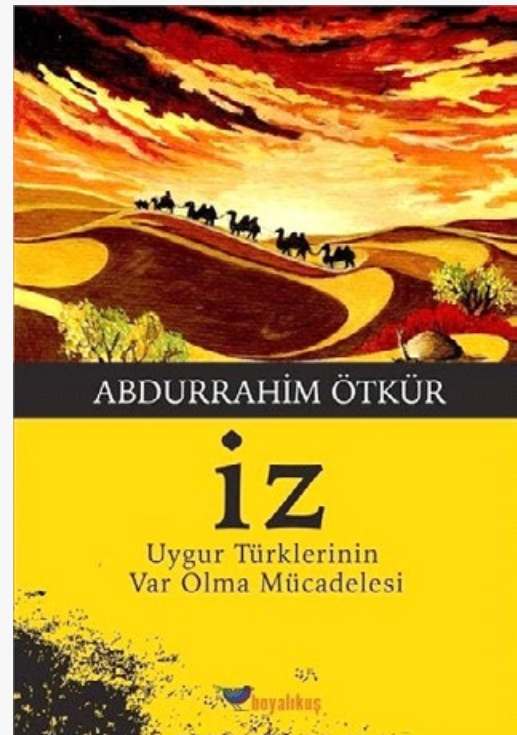
شەجەرىسى، دۆلەتلەر ئارا تۈزۈلگەن بىتىم-شەرتنامىلەر، خوجىلار تەزكىرىسى، يۇرتىمىز مەمۇرىيەت جۇغراپىيىسى

ۋە تارىخىي ئۆزگىرىشلىرى، تىل-يېزىق تارىخى، نەشر قىلىنغان كىتاب، گېزىت-ژۇرناللار تىزىمى قاتارلىق مول

ماتېرىياللارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

كىتاب ئۇچۇرى:

«ئىز» رومانى تۈركچە نەشر قىلىندى

2017 - يىلى 9-ئايدا ئۇيغۇرلارنىڭ داڭلىق شائىرى ۋە يازغۇچىسى ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنىڭ «ئىز» رومانى ئىستانبۇلدىكى بويالىقۇش نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى. مۇقاۋىسىغا «ئىز-ئۇيغۇر تۈركلىرىنىڭ مەۋجۇتلۇق كۈرىشى» دېگەن خەت يېزىلغان. ئەسەر تۈركىيىدە ھەر قايسى كىتابخانلاردا ۋە نەشرىياتنىڭ تور بېكىتى ئارقىلىق سېتىلىشقا باشلىنىپ، قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە تۈگەپ كەتكەن.

تۈركىيەدە بۇ روماننىڭ بۇنداق تېز سۈرەتتە سېتىلىشنىڭ ئاساسلىق سەۋەبلىرىدىن بىرى، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۇيغۇر ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا بولغان تەتقىقاتلارنىڭ كۈنسېرى ئېشىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. روماننىڭ تارىخىي خاراكتېرگە ئىگە بولۇشى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە ئەدەبىي تىلنىڭ باي بولۇشى تۈرك ۋە باشقا ئۇيغۇرشۇناسلارنىڭ ئالاھىدە قىزىقىشىنى قوزغىغان. تۈرك تىللىرى تەتقىقاتىدا ئۇيغۇر تىلى مۇھىم ئورۇنغا ئىگە بولۇپ نۇرغۇنلىغان ئىلمىي تەتقىقاتلاردا قەدىمكى ۋە يېقىنقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىن پايدىلىنىشقا توغرا كېلىدۇ. نۇرغۇنلىغان تىلشۇناسلار تارىخىي ۋە كىلاسسىك ئەسەرلەرنى پاكىت قىلىپ كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئۆز تەتقىقاتلىرىنى ئىسپاتلايدۇ.

تۈركىيەدە ئۇيغۇر تىلىدىن تۈركچىلەشتۈرۈلگەن ئەسەرلەر كۆپ بولمىغانلىقى ئۈچۈن، تۈرك تىللىرى ۋە ئۇيغۇرشۇناس تەتقىقاتچىلىرى ماتېرىيال جەھەتتىن قىيىنلاشتى. بۇ تارىخىي رومان يالغۇز ئۇيغۇرشۇناسلار ۋە ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرى ئۈچۈن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپلا قالماي، تارىخشۇناسلار ئۈچۈن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. روماننىڭ تۈركچە نەشرى ئېلان قىلىنغان تورلار ۋە كىتاب تونۇشتۇرۇش ئېلانلىرىدا، روماننىڭ بىرىنچى بۆلۈمىدىن بىر ئابزاس بىرلىكتە بېرىلگەن.

«1911'in bir yaz günü, çam ağaçlarıyla kaplı yemyeşil bir kanyon... Taşlara vura vura akan suyun gür sesi bütün kanyonda yankılanıyordu. Bu akarsu boyunca yılan gibi uzanan patika yoldan atlı bir delikanlı türkü mırıldanarak geliyordu. Omzundaki siyah tüfekten, torbasındaki kurt ve samur derilerinden onun bir avcı olduğu anlaşıyordu... »

بۇ بىر ئابزاس، روماننىڭ تارىخى، ئەدەبىي جەھەتتىن نە قەدەر باي ئىكەنلىكىنى تەسۋىرلەشكە يېتىدۇ. كىتابنىڭ داۋامىنى تېخى ئوقۇماستىنلا، ۋەقەلىكلەر ئوقۇرمەنلەرنىڭ كۆزلىرى ئالدىدا جانلىنىشقا باشلايدۇ.

كىتاب ئۇچۇرى:

«ئۇيغۇر ئاۋانگارت شائىرلارنىڭ شېئىرلار توپلىمى» ياپونچە نەشر قىلىندى.

«ئۇيغۇر ئاۋانگارت شائىرلارنىڭ شېئىرلار توپلىمى» ياپونىيەنىڭ پايتەختى توكيو دا ياپونچە نەشرىدىن چىقتى. توپلامغا تاھىر ھامۇت، پەرھات تۇرسۇن، گۈلنەسا ئىمىن گۈلخان، ئايىمىنسا سۇلايمان، نۇربىيە، شاھىپ ئابدۇسالام نۇربەگ، رەھىم ياسىن قاينامى، مۇقەددەس يەھيا، ئابدۇرېشىت ئەلى، غوجمۇھەممەد مۇھەممەد قاتارلىق 11 نەپەر شائىرىمىزنىڭ شېئىرلىرى كىرگۈزۈلگەن. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ياپونچىدىن ئۇيغۇرچىغا نۇرغۇن ئەسەرلەر تەرجىمە قىلىنغان بولۇپ، بۇ ئەسەرلەرنىڭ بەزىلىرى باشقا تىللاردىن ئۇيغۇرچىغا ۋاستىلىك تەرجىمە قىلىنغان بولسا، يەنە بەزى ئەسەرلەر ياپونچىدىن بىۋاسىتە تەرجىمە قىلىنغان ئىدى. ئۇيغۇرچىدىن ياپونچىغا بىۋاسىتە تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەر بەك ئاز بولۇپ، مۇقەددەس خانىم تەرىپىدىن تەرجىمە قىلىنغان بۇ ئەسەرلەر ئارقىلىق ئۇيغۇر ئىجادىيەتچىلىرىنىڭ تاللانغان ئەسەرلىرى ياپونىيەلىكلەرگە تەقدىم قىلىنغان. بۇ ئەسەرلەر ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى ياپونىيەلىكلەرگە تونۇشتۇرۇشتا مۇھىم رول ئوينايدۇ.

كىتاب ئۇچۇرى:

سەنسز ئاتقان تاغلار

قازاقىستانلىق ئاتاقلىق ئۇيغۇر يازغۇچى گۈلباھرام ھوشايېۋانىڭ ئۇيغۇر تىلىدا يازغان «سەنسز ئاتقان تاغلار» ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى تۈركچە نەشر قىلىندى. بۇ توپلام جەمئىي 12 ھېكايە ۋە بىر تونۇشتۇرۇش سۆھبىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، تۈركىيەلىك ئوقۇرمەنلەرنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولدى.

بۇ توپلام تۈركىيەدە كۆزگە كۆرۈنگەن تۈرك شائىر ۋە يازغۇچى ئارسلان باير ئەپەندى تەرىپىدىن نەشرىگە تەييارلانغان بولۇپ، بەيگەنچ نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ تۈركىيەدىكى كىتابخانلارغا تارقىتىلدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە نۇرغۇنلىغان تور كىتابخانلىرىغىمۇ تارقىتىلىدىغان بولۇپ چەتئەللەردە ياشاۋاتقان تۈركىيەلىكلەرنىڭمۇ بەھرىمان بولىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىلگەن. گۈلباھرام خانىم ئەسەرلىرى ئارقىلىق قازاقىستاندا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ھاياتى ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب بىلەن شەرھىلەپ بەرگەن.

بىر قىسىم سۆزلەرنىڭ ئىزاھاتى

مەڭگۈ ئويغاق ئۆتىدىغان، گۈركىرەپ، كۆپۈكلىنىپ ئاقىدىغان تاغ سۈيىگە قەترە بولۇپ قوشۇلغۇم بار!... ② كۆچمە. ئاز مىقدار، ئازغىنا، كىچىك بۆلەك ياكى ئۆلۈش: بىزنىڭ سۈپەتلىك ئۇرۇقلىرىمىزنىڭ قوشنىلارنىڭ يېرىدە چېچەك ئېچىپ، مېۋە بېرىشى يەنىلا بىزنىڭ دۆلەتكە قوشقان بىر قەترە تۆھپىمىز بولمامدۇ؟

گۆھەر (گەۋھەر) [ئىسىم] [پارىسچە] ① قىممەت باھالىق تاشلارنىڭ ئومۇمىي نامى: گۆھەر قازماق. گۆھەر تۇرىدۇ سايدا، تونۇمسىڭ نېمە پايدا (ماقال). ② كۆچمە. سېتىۋالغىلى بولمايدىغان، قىممەتلىك، بىباھا؛ ئەزىز: گۆھەر ماكان. گۆھەر كىتاب. گۆھەر بىلمەك. ③ كۆچمە. قارىچۇق (ك-ئۆز ھەققىدە): كۆز گۆھىرى. شۇ زامان ئۇنىڭ كۆزلىرى ئېچىلىپتۇ. كۆز گۆھىرىدىن نۇرلار چېچىلىپتۇ. ④ ئاياللارنىڭ ئىسمى.

بوزلىماق [يېشىل] ① ھىڭگان (چىشى تۆگە) نىڭ تايلىقىنى، تايلاقنىڭ ئانىسىنى سېغىنغان ۋاقىتدا چىقارغان ئاۋازى ھەققىدە ئېيتىلىدۇ. ② كۆچمە. ئاۋاز چىقىرىپ يىغلىماق، نالە قىلماق: كېيىن ئۇ بالا جىنازىغا ئۆزىنى ئېتىپ شۇنداق بوزلىدىكى، ئۇنىڭ مىسكىن زارىدىن يەر

تەۋەرۈك [ئەرەبچە] ① [سۈپەت] ئۇلۇغ، ھۆرمەتكە لايىق، ئەزىز: بۇ زېمىن بىز ئۈچۈن تەۋەرۈك ② [ئىسىم] ئۇلۇغ، ھۆرمەتكە لايىق دەپ ئەتىۋارلانغان نەرسە، يادنامە: خوجىنىياز مەككە تەۋەرۈكى بولغان بىر تال ئالتۇن ئۈزۈكنى چىمچىلاق قولىدىن چىقىرىپ، ئېرىدىناتقا قارىدى. ③ [سۈپەت] [كۆچمە] غۇۋا، تۇتۇق، ئېنىق ئەمەس سۈپەت. يېقىن، مۆتىۋەر كىشىلەردىن خاتىرە، يادىكارلىق بولۇپ قالغان؛ ئۇلۇغلىنىپ ساقلانغان: بالام، بۇ پىچاقنى چىڭ ساقلا، بۇ تەۋەرۈك پىچاق. ④ [ئىسىم] يېقىن، مۆتىۋەر كىشىلەردىن خاتىرە، يادىكارلىق بولۇپ ساقلانغان نەرسە؛ ئەستىلىك: بۇ بىلەزۈك ئاناڭنىڭ تەۋەرۈكى ئىدى.

يېتۈك [سۈپەت] يېتىلگەن، كەم-كۈتسىز، مۇكەممەل: يېتۈك شائىر.

قەترە [ئەرەبچە] ① سۇيۇقلۇق زەررىچىلىرىنىڭ تارتىشىش نەتىجىسىدە شارچە شەكلىنى ئالغان ئەڭ كىچىك بۆلىكى؛ تامچە: بىر قەترە سۇ. ئەي تاغ سۈيى، ئاڭلا! يېشىل زۆمرەت كەبى جىلۋىلىنىپ تۇرغان، ئەمما غەپلەت ئۇيقۇسىدا ياتقان سۈزۈك كۆڭلۈڭ سۈيى بولغۇچە، سېنىڭدەك

يېرىلىپ، تاغۇتاشلار ئېرىپ كەتكۈدەك بولدى.

ئۇچماق [ئىسىم] [پارس]. جەننەت: مەردكە مەشرەپ يارىشار شەكسىز، زەپەر بىلەن توي ھامان قوشماق. چۈنكى غەيرەت - شىجائىتىگە. يارالماقتا يۇرتۇڭدا ئۇچماق.

يېشىن [ئىسىم] چاقماق

توپان ① [ئىسىم] بۇغداي، شال، تېرىق قاتارلىق زىرائەتلەرنىڭ خاماندا دېنى ئايرىۋېلىنغاندىن كېيىن قېلىپ قالغان غول، يوپۇرماقلىرىنىڭ توپىدەك بولۇپ كەتكەن ئۇۋاقلرى. ② [ئىسىم] [ئەرەبچە] دېنى رىۋايەتلەردە ئېيتىلىدىغان نۆھ پەيغەمبەر زامانىسىدىكى ئادەملەرنىڭ گۇناھلىرى ئۈچۈن، پۈتۈن دۇنيانى باسقان سۇ تاشقىنى ③ [كۆچمە] كۈچلۈك دولقۇن، تاشقىن، ئېقىن: قالدى بىر قامغاق كەبى بوران ئارا، يا قېيىقسىز بەندەك توپان ئارا. ④ [كۆچمە] زور بالايىئاپەت: قانچە توپانلار، بورانلار ئۇچىردى، ئەمما باش ئەگمىدۇق.

مەھەل [ئىسىم] [ئەرەبچە] پەيت، ۋاقىت، چاغ: ماشىنىلار قوزا چۈش بولغان مەھەل بىلەن دەريا كېچىكىگە، قېرى ياڭاق دەرىخىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى.

تاناب [ئىسىم] [ئەرەبچە] يەر ئۆلچەش، قىر - ئېرىقلارنى رۇسلاش، سىزىق چۈشۈرۈش ئۈچۈن تارتىلىدىغان، پاختا ياكى چېگىدىن ئىنچىكە ئېشىلگەن تانا.

نالە [ئىسىم] [پارسچە] ① غەم - ئەلەم، دەرد - ھەسرەتنى ئىپادىلەيدىغان دەردلىك ئاۋاز؛ پەرياد، پىغان: نالە قىلماق. ② يالۋۇرۇش، ئىلتىجا، ئۆتۈنۈش قاتارلىق تەلەپ تۇيغۇلىرىنى ئىپادىلەيدىغان مۇڭلۇق ئاۋاز، يېلىنىپ قىلىنغان ئىلتىجا ئاۋازى: ئىت ھۆركىرەپ يىغلاپ ئۆزىگە ئۆلۈم تەلەپتۇ. ئۇنىڭ نالسىگە چىدىماي، ياسىن بىلەن مۇشۇكۇمۇ يىغلاپتۇ.

ئوقچۇماق [يېنىل] ① كۈۋەجىمەك، بولدۇقلاپ يۇقىرىغا كۆتۈرۈلمەك، تاشماق (ھەرىكەتلىنىۋاتقان سۇيۇقلۇقلار ھەققىدە): مۇزلا ھەربىر پارچىلانغاندا سىمابىتەك سۇ تامچىلىرى مۇز ئۈستىگە ئوقچۇپ چىقىپ، ئەتراپقا يېيىلاتتى. ② [كۆچمە] سەكرىمەك، ئاتلاپ ئۆتمەك: بىر چاغدا ئىت قانداقتۇر بىر كۈچنىڭ ياردىمى بىلەن بىرلا ئوقچۇپ ياسىننىڭ كەينىگە ئۆتۈۋاتتۇ.

قاڭغىر [رەۋىش] زار، قاتتىق: قاڭغىر قاقشىماق.

خەستە [سۈپەت] [پارسچە] [يېزىق تىلى] ① بىرەر كېسەللىككە يولۇققان، سالامەتلىكى ياخشى ئەمەس؛ كېسەل، كېسەلمەن: نىگارم خەستە جارىغا ئۇسالىڭدىن داۋا ئەيلە، تېنىمدە قالمايدى دەردىم، پىراقىڭدا بىمار بولدۇم. ② [كۆچمە]. دەرد تارتقان، ئەلەم چەككەن، ئازابلانغان، قىيىنلانغان، دەردلىك، قايغۇلۇق، غەمكىن: سايىرغايمۇ زوق بىلەن بۇلۇلغا گۈلزار بولمىسا، يايىرغايمۇ خەستە دىل ئاشىققا دىلدار بولمىسا.

كۆلبە [ئىسىم] [پارسچە] ئۆي، خانا؛ ساتما.

سپىكتاكل - spectacle - ئاجايىپ مەنزىرە، كۆرۈنۈش، غەلىتە ئەھۋال (ئىش؛ ھادىسە)

ئىستىبات [ئىسىم] [ئەرەبچە] ھاكىمىيەتلىك؛ زالىم: ئىستىبات ھاكىمىيەت. ئىستىبات دەۋر.

تەۋەللۇت [ئىسىم] [ئەرەبچە] تۇغۇلۇش؛ تۇغۇت: ئۇ تەۋەللۇتتىكى خوتۇنغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئالدىرىدى.

مەيىل [ئىسىم] [ئەرەبچە] ① بىرەر نەرسە ياكى ئىشقا بولغان ئىشتىياق، قىزىقىش، ئىنتىلىش؛ ھەۋەس: - ئۇسۇلۇققا مەيلىڭىز بولسا مەيەرگە كېلىڭ، - دەپ چاقىردى رەيھان مېنى يېقىملىق كۈلۈمسىرىگەن ھالدا. ② رىغبەت، ئىختىيار؛ راي: چىرايدىن ئۇنىڭ مېنىڭ بىلەن داۋاملىق پاراڭلىشىشقا مەيلى بارلىقى بىلىنەتتى. ③ كۆڭۈلنىڭ مايىللىقى، رايى، خاھىشى؛ ئىشقى، ھەۋەس: تۆمۈر خەلىپە بۇ ئىككىلىنى چىتىپ قويۇش خىيالغا كېلىپ، ھۆسنارخاننىڭ مەيلىنى بىلىپ بېقىشنى روزخانغا تاپشۇرغانىدى.

كوكات [ئىسىم] كۆكلەپ تۇرغان ئوت - چۆپ.

ھەلقۇم [ئىسىم] [ئەرەبچە] ئوزۇقلىنىش يولىنىڭ يۇقىرى قىسمى؛ كېكىردەك، كاناي، بوغۇز.

تېرەن [سۈپەت] ① چوڭقۇر: ئۇ كۆلنىڭ تېرەن - تېپىزلىقىغا قارىماستىنلا، سۇغا كىرىپ كېتىپ، چىقالماي ئۆلدى. ② كۆچمە. مەزمۇن جەھەتتىن ك-ئەڭ، ئەتراپلىق، چوڭقۇر: تېرەن بىر ئوي دېڭىزى ئىچىرە پاتتى، خىيالى ئۇنى بىر گىردابقا ئاتتى. **بىمادار** [ئىسىم] [ئەرەبچە] كۈچ - قۇۋۋەتسىز، ماغدۇرسىز، ماجالىسىز، ئىقتىدارسىز

مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگىلىيە) تەييارلىغان

تەبىئەت بىزنىڭ بايلىقىمىز

تەبىئەت بىزنىڭ ئايلىقىمىز

بۇ بەتتىكى ھەجۋىي رەسىملەرنى مەدەنىيەتشۇناسلىق پەنلىرىنىڭ نامزاتى ھاكىمجان گۈلبېۋ (قازاقىستان) سىزغان

ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ مەنزىرىلىرى: قاناس كۆلى (يۇقىرىقى رەسىم)، سايرام كۆلى (ئاستىدىكى رەسىم)